

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 4-5

АПРИЛ-МАЈ 1956

ГОДИНА VIII

САДРЖАЈ

	Страна
Пуковници Милутин Шушовић и Михаило Томашевић: Седам година часописа „Војно дело“ — — — — —	3
Професор Стојан Цмелић: Психолошки рат — — — — —	18
Пуковник Мирко Симић: Територијална одбрана — — — — —	29
Генерал-потпуковник Карел Левичник: Улога техничке службе у савременој копненој војсци — — — — —	39
Пуковник Брана Јовановић: Када престаје артприпрема и почиње артподшка јуриша при форсирању реке — — — — —	47
Мајор Милош Цветковић: Руковођење везом у борби — — — — —	53
Потпуковник Боривоје Филиповић: Мере противомске заштите јединица — — — — —	59
Генерал-мајор Јефта Јовановић: Материјално обезбеђење и збрињавање армије у гоњењу — — — — —	69

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Генерал-потпуковник Војо Ковачевић: Искуства из дејстава 29 херцеговачке дивизије јула 1944 године — — — — —	75
--	----

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Пуковник Сава Конвалинка: Утицај нуклеарног оружја на тактичка дејства — — — — —	86
--	----

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

Mišljenje italijanskog generala o obuci pešaka

99

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

Gaetano Salvemini: Predigra Drugom svetskom ratu — — — — —	102
»Musketir«: Politika, velika strategija i ratna načela — — — — —	105
Pukovnik Ajre: Zaostajanje vojnih doktrina za razvojem naoružanja — — — — —	107
Zan Venvelkenhojzen: Postanak Manštajnovog plana — — — — —	110
Potpukovnik Pjer Dipon: Nastava i obuka kao borbeni preduslovi — — — — —	112
General-major Hamilton H. Hauze: Bolje sude-nje — bolji manevri — — — — —	114
Pukovnik Deles Piliod: Prinudno izvlačenje iz borbe noću — — — — —	118
Rihard Ogorkijevič: Oklopni grenadiri — — — — —	122
Hans Hinrihs: Uticaj taktičkog nuklearnog oru-žja na vođenje borbe i sastav jedinica — — — — —	125
Pukovnik H. F. Sajks: Logistika i vojna strate-gija Drugog svetskog rata — — — — —	128
— : Taktički transport vazдушnim putem — — — — —	131
Major Zopito Liberatore: Rad službi u planini — — — — —	134
Potpukovnik Matej: Pedagogija i vojna obuka — — — — —	136
Potpukovnik Dr Pešu: Selekcija regruta — — — — —	139
Povodom prikaza: Nemačke suvozemne snage u početku rata — — — — —	142

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник

ПУКОВНИК

Милутин Шушовић

Војноиздавачки завод ЈНА, Београд, ул. Незнаног Јунака 38,
 телефон 20-421, локал 2773

Текући рачун код Народне банке бр. 1032-Т-219, поштански фах 692.

Пуковници **М. ШУШОВИЋ** и **М. ТОМАШЕВИЋ**

СЕДАМ ГОДИНА ЧАСОПИСА „ВОЈНО ДЕЛО“

Седмогодишњи период излагања часописа *Војно дело* довољно је дуг да би се могли донети поузданији закључци о његовој делатности, успесима и недостацима. Међутим, да би се дала што објективнија оцена постигнутих резултата, неопходно је да најпре изнесемо неке податке о задацима часописа, о делатности Уређивачког одбора, о напорима и доприносу аутора развоју наше војне мисли и околностима под којима су се постављени задаци остваривали.

Наредбом Врховног команданта од 13 децембра 1948 године (објављена у *Војном делу* бр. 1 за 1949 годину) часопису су били постављени следећи задаци:

„— да разрађује питања оперативне вештине и тактике виших јединица, разматра питања стратегије, војне науке уопште, и војне економике напосе;

— да проучава и обрађује операције (бојеве) и искуства из нашег Народноослободилачког рата, анализира ратове и ратне операције из наше националне прошлости;

— да проучава и унапређује методе припреме штабова и команди виших јединица;

— да упознаје руководећи састав Армије са развитком војно-научне мисли иностраних армија, са начелима њихове стратегије, оперативне вештине и тактике;

— да разматра значајне војно-политичке догађаје у свету као и најважнија идејно-политичка питања“.

Другим речима, основни циљ часописа био је да унапређује нашу војно-научну мисао, да проширује и усавршава војна знања наших старешина, да их упознаје са новим техничким достигнућима и развојем војне мисли уопште, да подиже њихов идејни ниво и уједначаје њихове погледе, развијајући при томе конструктивну борбу мишљења.

Ако се има у виду да је од ослобођења земље 1945 године до почетка излагања часописа (1949) било прошло нешто више од три године, да је наша Армија у то време била тек у почетку своје мирнодопске изградње и организације, да се наш старешински кадар стварао и израђивао у току рата, да су наше војне школе биле тек у формирању, да смо имали веома скромно наслеђе војне литературе из

бивше југословенске војске, да је требало улагати огромне напоре за унапређење наставе и стварање наставног материјала и да се рад Редакције часописа, у почетку одвијао у доста тешким условима,^{*)} онда се може боље схватити колико су били неповољни услови под којима је часопис излазио, нарочито у периоду 1949 до краја 1952 године. Несумњиво је да су се ови неповољни услови морали негативно одражавати не само на квалитет чланака него и на садржину часописа као целину.

У самом почетку првог периода (који обухвата време од 1949 до краја 1952 године) часопис је имао *Главну рубрику* (тј. општи део), рубрику *Из иностраних армија* и рубрику *Критика и библиографија*, а од броја 2/49 и рубрике *Из Народноослободилачког рата* и *Из стране штампе*. У 1949 години часопис је излазио тромесечно, а у току 1950, 1951 и 1952 двомесечно на око 130—140 страница. Да би читаоци могли да износе своја супротна мишљења и критичке осврте на поједине чланке, као и да дају корисне предлоге, почев од броја 1 за 1950 годину, отворена је посебна рубрика *Одзиви читалаца*. Исто тако је, поред рубрике *Из Народноослободилачког рата*, уведена и посебна рубрика *Из историје наших ратова*, с тим што су од 1 јануара 1951 ове две историске рубрике спојене у рубрику *Из историје ратне вештине*.

Да би се могли штампати и радови који су прелазили обим чланака за часопис, још у току 1949 године Редакција је почела да издаје и посебне брошуре *Библиотеке Војног дела*, тако да је 1949 и 1950 године, поред редовних бројева часописа, издато шест таквих брошура.¹⁾

Крајем 1950 године, при часопису *Војно дело* формирана је *Војна библиотека* (за објављивање већих дела класика и савременика) и *Мала војна библиотека* (за објављивање мањих дела и брошура), а крајем 1951 објављивање свих ових дела стављено је у надлежност Редакционог одбора и Редакционог колегијума часописа, с тим да се Редакциони одбор стара о спровођењу опште линије часописа и библиотеке и о решавању текућих питања руковођења Редакцијом, а чланови Редакциског колегијума . . . „да развијају пуну иницијативу за квалитетно побољшање рада Редакције у целини, а нарочито у оквиру свога сектора, да се старају о пропаганди за прибављање чланака из својих рубрика, да врше преглед и оцењивање чланака, ука-

*) У Редакцији часописа, поред одговорног уредника, налазио се само један стручни и један језички редактор (који су вршили и све остале техничке послове око коректуре и штампања). Од почетка 1949 до краја 1950 године одговорни уредник био је генерал-потпуковник Ђоко Јованић, а од почетка 1951 до средине 1953 генерал-потпуковник Душан Кведер.

¹⁾ 1) Генерал-потпуковник Љ. Вучковић: *Одбрана стрељачког корпуса на планинском земљишту*, 2) генерал-потпуковник Славко Родић: *Противдесантна одбрана армије на планинском земљишту*, 3) капетан I ранга Ј. Томшич: *Ослобођење наших острва*, 4) вице-адмирал Ј. Черни: *Улога и задаци савремене морнарице*, 5) генерал-потпуковник М. Апостолски: *Нападна операција армије на планинском и кришевитом земљишту* и 6) генерал-потпуковник Милан Зеленика: *Битка код Кобарида*.

зујући на њихове недостатке и дајући сугестије за њихово побољшање“.²⁾

Благодарећи све већем уздизању теориског знања нашег старешинског кадра, стеченом искуству и знатном повећању броја наших сарадника, крајем 1952 године указала се потреба за проширењем обима часописа и извесним променама у његовој структури. Тако је од 1 јануара 1953 године часопис почео излазити сваког месеца на око 100 страница. Том приликом је Редакција у уводнику броја 1/53 под насловом *Војно дело у новој години*, констатовала

„да је *Војно дело*, досада, бесумње, одиграло значајну улогу у васпитању командног састава наше Армије, у тражењу нових путева наше војне мисли на темељу властитих ратних и послератних искустава, која проистичу из специфичних услова наше земље и народа, у борби мишљења која стоје на линији учвршћивања и развитка Армије и у информисању читалаца о развоју војне мисли и организације у иностраним војскама.“

У исто време, обавештавајући читаоце да су у структури часописа извршене неке мање промене, Редакција, између осталог каже:

„Главна, водећа рубрика у часопису остаје у суштини непромењена. У њој ће се и даље штампати чланци — студије о општим војним и војнополитичким проблемима, о општим питањима стратегије, оператике и тактике, о употреби родова војске, настави и организацији војске, итд. У рубрици *Из историје ратне вештине* и убудуће ће се објављивати студије из раније ратне прошлости наших и других народа, а у првом реду Народноослободилачког рата, које по својим закључцима и оценама претстављају искуства корисна за решавање актуелних проблема садашњице“.

Рубрика *Одзиви читалаца* и даље је задржана, са циљем изношења здраве критике чланака изашлих у *Војном делу*. „Она се показала као неопходна допуна чланцима у којима су аутори слободно изразили своје оригиналне мисли и погледе. Зато би сарадњу у овој рубрици требало још више појачати“.

Рубрика *Критика и библиографија*, која је дотле била ретко обрађивана, овог пута није подвргнута анализи, нити је указано на било какве њене перспективе.

У циљу што бољег извлачења искустава и поука из догађаја који су се у то време одиграли у Кореји, установљена је нова рубрика *Рат у Кореји* односно *Искуства из рата у Кореји*.³⁾ У погледу новина из иностраних армија *Војно дело* се оријентисало на тактичка и друга питања, износећи податке техничког карактера „само у оној мери, уколико увођење нових техничких средстава у армије битно утиче на промену ратне вештине и организације војска“.

Поред тога, тежило се да се посвећује „основна пажња студијама из актуелне војне проблематике у свету, припремама појединих држава за рат, стварању разних војних блокова, организацији појединих ар-

²⁾ Због указане потребе за појачањем војно-издавачке делатности, Редакција *Војног дела* је крајем 1952 године претворена у *Војноиздавачки завод Војно дело*, у чијем су оквиру биле формиране посебне редакције часописа и појединих библиотека.

³⁾ Ова рубрика је почев од бр. 1/55 укинута, док су друге рубрике остале непромењене.

мија и новинама у начелима њихове употребе“. „Чланци, извештаји, подаци и новине из те области треба да допринесу проширивању општег хоризонта и наобразбе нашег официрског кадра“.

Рубрика *Прикази страних књига и часописа*, која је и дотле била праћена са живим интересовањем, задржана је у истом обиму, пошто је она требала „да надокнади недостатак оригиналне стране литературе у земљи и пружа и надаље могућности оним официрима који не владају страним језицима да бар у најпотребнијем обиму прате најважније нове идеје и погледе, као и развитак војне мисли у иностранству“.

У погледу *начина обраде чланака*, Редакција је објавила да се „ни убудуће неће штампати чланци који само препричавају већ устале правилске одредбе и праксу, него ће се узимати у обзир само концизно и јасно изложена нова, оригинална мишљења, оцене и предлози који имају за циљ да допринесу рашчишћавању постојећих још неразјашњених питања наше војне теорије и праксе и који су конструктивно усмерени у правцу даљег развитака Армије. При томе треба имати у виду да сва та мишљења, предлози, оцене, итд. *одражавају схватања самих писаца*, без обзира да ли се Редакција са њима слаже или не и да часопис *Војно дело* не изражава званичан став у погледу коначног решења конкретних питања“.

Најзад је наглашено да се за рубрику *Из историје ратне вештине* „неће узимати у обзир чланци који се ограничавају само на набрајање историске грађе и хронолошки опис појединих војних догађаја из историје, пошто штампање таквих радова спада у делокруг *Војноисториског гласника*“.

По питању *критике*, Уређивачки одбор часописа је у бр. 5 за 1953 изнео свој став:

„И у војној науци (као и у свим доменама људске делатности) основу праве критике претставља принципјелна борба мишљења која допринноси разјашњавању разних поставки, гледишта и нових идеја домаћих и страних писаца. Нема сумње да је таква борба мишљења услов за даљи развој наше војне мисли. За борбу мишљења по појединим питањима изнетим у *Војном делу* постоје потребни услови. Аутори разних радова износе своја гледишта, те објављени радови у *Војном делу* не морају у исто време претстављати и гледиште Редакције по покренутом питањима. Редакција *Војног дела* настоји да из расположивог материјала објави (с обзиром на простор) првенствено оне радове у којима писци износе своје оригиналне мисли и нове идеје о актуелним питањима која ће побудити интерес читалаца... Ми сматрамо да би критичари најбоље извршили свој задатак ако би износили своја супротна мишљења на бази темељне и објективне анализе критикованих чланака или појединих поставки у њима. Критика не би требала да буде циљ сама себи већ средство да се упоредним изношењем нових мишљења оповргавају или допуњавају поједине поставке.“

Да би се у часопису *Војно дело* могао штампати што већи број чланака, у којима би се обрађивали поједини проблеми, а не више њих у исти мах, Уређивачки одбор је у бр. 1/54 скренуо пажњу читаоцима да се убудуће начелно неће штампати чланци дужи од једног

штампаног табака и умолио сараднике да достављају такве чланке чији обим неће прелазити 10—15 страница куцаних на писаћој машини са проредом.⁴⁾

Резимирајући двогодишње искуство, Уређивачки одбор је изнео своја запажања у уводном чланку у бр. 1/55, под насловом *Војно дело у 1955 години*. У овом чланку је констатовано да је двогодишње искуство показало правилност погледа на тематику часописа и начин обраде чланака (који су били изнети у чланку Уредништва, објављеном у бр. 1/53) и да ће

„држећи се истог става часопис и даље објављивати чланке из области тактике, оператике и стратегије који износе оригинална мишљења аутора, сматрајући их само као њихово лично мишљење, а никако као званично гледање на покренуте проблеме. Уредништво тиме жели да развије борбу мишљења војних писаца и читалаца а никако да даје неке званичне или полувзаничне директиве, јер се само тако може слободно развијати војна мисао у нашој Армији“.

Даље је констатовано да су поједини одзиви на чланке објављене у часопису прелазили оквири одзива, тако да би било много погодније да су објављивани као посебни радови са одвојеним мишљењем о неком проблему, те ће се „убудуће, поред редовних одзива о извесним проблемима, објављивати више радова — са различитим мишљењима“. Због слабе сарадње у рубрици *Критика и библиографија*, умољени су сарадници „да достављају Уредништву своје приказе, у којима ће се на објективан начин осврнути на поједина објављена дела, износећи њихове позитивне и негативне стране и какве користи читаоци могу имати од њих. У приказу се треба осврнути и на композицију рада, језик, стил, па и на техничку опрему књиге“. У погледу сарадње у рубрици *Из историје ратне вештине*, напоменуто је „да је веома нужно да се продужи са објављивањем радова у којима се уопштава наше ратно искуство, посебно из периода Народне револуције, јер се ту може наћи одговор на многа актуелна питања...“.

Најзад је саопштено читаоцима да ће „поред досадашњих приказа књига и чланака из страних часописа, *Војно дело* убудуће објављивати и *дословне превод*е интересантнијих чланака, као и радове неких познатих страних војних писаца написане за наш часопис. Овде у првом реду долазе у обзир чланци у којима се третира употреба нуклеарног оружја, и нарочито заштита трупа и становништва од његовог дејства“.

Схватајући значај нуклеарног оружја у савременом рату, и благодаревћи својим сарадницима који су самоиницијативно почели писати о овом питању, Уређивачки одбор је цео један број часописа

⁴⁾ У бр. 1/55 Уредништво је дало још једно *Обавештење читаоцима* у коме је молило сараднике да достављају чланке најмање у два примерка чији обим неће прелазити 20 страница куцаних на писаћој машини са великим проредом (највише 30 редова на једној страници) и обавестило их да ће се убудуће по један примерак сваког достављеног чланка задржати у архиви Уредништва.

посветио нуклеарној проблематици (бр. 6 за 1955). Тим поводом Уредништво је упутило читаоцима објашњење у коме се, поред осталог, каже:

„Пратећи страну штампу и разне војне часописе, у којима се у том погледу могу наћи веома различита гледишта — чак и најекстремнија — неки наши писци су разматрали поједине проблеме из те области и доставили своје чланке Уредништву часописа *Војно дело*. Објављујући неколико таквих чланака у овом броју, поново напомињемо да писци у њима, као и раније, износе своје лично гледиште. Уредништво такође напомиње да ће се и убудуће повремено штампати слични чланци и евентуални одзиви на оне чланке који су већ објављени“.

*

Да бисмо могли донети што поузданије закључке о успесима и слабостима часописа у протеклом периоду и о мерама које би требало предузети у циљу побољшања његовог квалитета и садржаја, послужићемо се конкретним статистичким подацима, до којих смо дошли приликом израде *Садржаја часописа Војно дело од 1949 до 1955 године*. Из тих података може се видети да су чланци наших писаца у првом делу заузимали просечно 75%, а чланци у другом делу (из иностраних армија) само 25% укупног простора часописа, с тим што се тај однос у току 1954 и 1955 нешто мало изменио у корист другог дела. У оквиру првог дела часописа *Главна рубрика* заузимала је око 79%, *Рубрика Из историје ратне вештине* око 12%, *Рубрика Одзиви читалаца* око 7% и *Рубрика Критика и библиографија* око 2% простора.

У другом делу *Вести из стране штампе* заузимале су 38%, *Искуства из рата у Кореји* 6% и *Прикази страних књига и часописа* 56% простора.

Досадашња **тематика** првог дела часописа није заснивана на неком унапред предвиђеном тематском плану, јер је Редакција попуњавала поједине бројеве из расположивог материјала, тј. већином од чланака које су поједини аутори достављали самоиницијативно и само делом од чланака за које су појединци били задужени.⁵⁾ Покушаји Редакције, нарочито у почетку, да оствари своје детаљно састав-

⁵⁾ Од укупно 227 аутора, чији су чланци у току седам година изашли у часопису, било је 55 генерала (око 24%), 156 виших официра (око 69%), 5 нижих официра (око 2%) и 11 лица из грађанства (око 5%). При томе је око 65% аутора писало само по један чланак, око 35% по два и више чланака, док је само 9 аутора са по 5 до 11 чланака.

Од укупног броја примљених чланака штампано је нешто више од половине, с тим што је у другом периоду критеријум био прилично строжи, тако да је одбијан просечно већи број достављених чланака. Од штампаних чланака приличан број је претрпео осетно дотеривање или прераду у самој Редакцији, нарочито у почетку, зато што њихов квалитет и првобитни начин обраде нису били на задовољавајућој висини. Пошто је тежио да искористи што већи број чланака, Уређивачки одбор је само 20% нештампаних чланака директно одбио, око 20% вратио је ауторима на прераду (али су одустали од прераде), а око 5% уступио другим часописима којима су више одговарали.

љене тематске планове конкретним задужењем појединих другова није дало жељене резултате. По нашем мишљењу, то се може објаснити чињеницом да је то био период када је у нашој Армији било мало школованог и у писању искусног старешинског кадра⁶⁾ и када су наше старешине биле исувише оптерећене својим функционалним дужностима. Поред тога, пракса је показала да су били најбољи чланци које су аутори писали из сопствених побуда зато што су им обрађивани проблеми били највише познати и присни.

Међутим, и поред тога, у протеклом периоду су у извесној мери биле заступљене скоро све важније области војне делатности (види *Преглед броја објављених чланака по годинама и по тематизици*), нарочито из области тактике и проблематике родова и служби и њиховог наоружања (око 42%). Ако се томе додају чланци из области оператике, теорије ратне вештине и стратегије и организације армије (23%), као и из ратног ваздухопловства и ратне морнарице (око 7%) онда излази да је најважнијим проблемима било обезбеђено 3/4 простора у часопису (јер је на историју ратова отпадало 16%, а на све остале области око 12% простора).

Из детаљне анализе види се да је за свих седам година објављено свега 24 чланка који се непосредно односе на *теорију ратне вештине и стратегије*, или просечно по три чланка годишње. Изгледа нам да је тај број недовољан ако се има у виду да је *Војно дело* наш највиши војни теориски часопис и да би бар у сваком другом броју било пожељно да се појави по један такав чланак.

Простор чланака који су се односили на *Ратно ваздухопловство* (4,9%) и *Ратну морнарицу* (1,7%) свакако није у складу са улогом коју ова два вида оружаних снага имају у савременом рату, тако да би га убудуће требало повећати, тим пре што је часопис намењен свим видовима оружаних снага. До овога је, свакако, дошло и зато што већина нашег старешинског кадра има највише искуства из дејстава копнене војске.

Пада у очи да чланци из области *Наставе* заузимају свега 0,7% простора у часопису. То је очигледно велики недостатак, јер је часопису, још приликом његовог оснивања, био постављен задатак „да проучава и унапређује методе припреме штабова и команди виших јединица“. Овај задатак се данас још много више проширује и постаје све значајнији и актуелнији ако се има у виду да настава у садашњој фази несумњиво заузима примарно место у мирнодопском животу и раду армије. Природно је да се, с обзиром на карактер часописа, не могу објављивати неки наставни чланци, у којима би се конкретно ишло у детаље, јер је то домен *Војног гласника*, али то не значи да

⁶⁾ Пошто је ситуација у том погледу данас битно измењена, Редакција је саставила *Перспективни тематски план часописа Војно дело*, који може послужити ауторима као оријентација о чему треба писати и као потстрек за плодноснију сарадњу у часопису. Тематски план је већ штампан и достављен свим командама и установама, као и појединим сарадницима.

ПРЕГЛЕД БРОЈА ОБЈАВЉЕНИХ ЧЛАНАКА

Ред. бр.	ИЗ КОЈЕ ОБЛАСТИ		Свега објављено		у 1949	
			чланака	страница	чланака	страница
1	Теорија ратне вештине и стратегија	Бројно	24	341	1	10
		у %	6,4	7,2	4,2	3
2	Оператика	Бројно	43	554	5	97
		у %	10	11,5	11,5	17,5
3	Тактика	Бројно	100	957	2	33
		у %	23,3	20,3	2	3,8
4	Организација армије	Бројно	19	214	—	—
		у %	4,5	4,3	—	—
5	Родови и наоружање	Бројно	102	1032	5	75
		у %	24,4	21,62	4,9	7,3
6	Позадина и службе	Бројно	20	218	—	—
		у %	4,6	4,6	—	—
7	Ратно ваздухопловство	Бројно	18	222	3	30
		у %	4,5	4,9	16,5	5,8
8	Ратна морнарица	Бројно	6	83	1	11
		у %	1,3	1,7	16,6	13,2
9	Историја ратова	Бројно	53	763	3	55
		у %	12,6	16	5,8	7,3
10	Војна географија	Бројно	5	70	—	—
		у %	1,1	1,5	—	—
11	Настава	Бројно	4	31	—	—
		у %	0,9	0,7	—	—
12	Морално политичко васпитање	Бројно	8	106	5	71
		у %	1,9	2,2	61	67
13	Војна психологија	Бројно	1	5	—	—
		у %	0,2	0,1	—	—
14	Војна економика	Бројно	3	23	—	—
		у %	0,7	0,5	—	—
15	Служба безбедности	Бројно	2	11	—	—
		у %	0,4	0,2	—	—
16	Право	Бројно	4	48	—	—
		у %	0,9	1	—	—
17	Војна картографија	Бројно	—	—	—	—
		у %	—	—	—	—
18	Војно телесно васпитање	Бројно	—	—	—	—
		у %	—	—	—	—
19	Ванармиско војно васпитање	Бројно	—	—	—	—
		у %	—	—	—	—
20	Војно грађевинарство	Бројно	—	—	—	—
		у %	—	—	—	—
21	Иностране армије	Бројно	7	72	1	7
		у %	1,4	1,6	14,3	9,8
22	Поруке уредништва	Бројно	4	4	2	2
		у %	0,9	0,08	50	50
С В Е Г А		Бројно	423	4754	28	391
		у %	100	100	6,5	8,2

НАПОМЕНА: Пошто садржина многих чланака залази у више тематских области, у овом прегледу или главној теми коју обрађује.

из ове простране области нема проблема о којима се не би могло писати и у *Војном делу*, само ако се поставе на начелну основу.

Процент од 0,5% простора за чланке из области *Војне економике* очигледно је незнатан, ако се има у виду да је часопису било стављено у задатак да разрађује и питања из војне економике. Слично је и са темама из морално-политичког васпитања, психологије, војне географије и неких других области.

Процент чланака који отпада на поједине области у часопису изгледа задовољавајући ако се посматра протекли период од седам година у целини. Међутим, кад се размотре поједине године за себе, онда се добија другачија слика, јер у појединим годинама уопште није било чланака из више области, а многе области нису биле заступљене ни за неколико година узастопце. Због тога се намеће потреба да сваки број часописа и сви бројеви у току једне године, у погледу тематике, дају једну складну целину. А да би се то постигло било би нужно да се поред планирања тематике, привуку сарадници за обраду појединих тема и предузму остале мере за повећање прилива рукописа, како би Редакција имала веће могућности да при одабирању чланака обухвати све области војне делатности, у складу са задацима који су постављени часопису.

При томе, по нашем мишљењу, теме из области *тактике морале* би и убудуће да заузимају централно место у часопису. У сваком случају, то би биле теме у којима би се критички разматрали разни проблеми са савременог становишта, са основном тежњом да се да нешто ново, да се не иде само до нивоа садашње стварности, него и даље у сусрет будућности. Неоспорно је да се у ери бурног развоја нуклеарног наоружања и перспектива евентуалног будућег рата могу очекивати и револуционарне промене у досадањим поступцима и начину вођења рата у целини. Другим речима, пошто досада још немамо готово ништа опипљиво и конкретно (сем неких проблематичних резултата извршених опита), било би потребно да се на основу досадашњих искустава класичног рата и оскудних података који се могу наћи у штампи — размишља, доносе закључци и дају предлози за решавање покренутих проблема. При томе се морају узети у помоћ логика и предвиђање. Ако се све ово има у виду, као и чињеница да је претежан део досадашњих тема обрађиван са другог аспекта, онда је јасно да у области тактике постоји веома велики број тема о којима се може и о којима треба писати у часопису.

Од укупног простора који је у току седам година био посвећен родовима, артиљерија је заузимала 38%, инжењерија 32%, АБХ оружје 15%, оклопне јединице 9%, коњица 4% и веза 2%. Али, ако се посматра свака година за себе, видеће се да је било година у којима нису били заступљени поједини родови и да није увек била обезбеђена жељена сразмера међу родовима.

Тако, на пример, ако се посматра сваки род за себе видеће се да је само артиљерија била заступљена у току свих седам година, да инжењерија није била заступљена 1949, а оклопне јединице 1952,

1953 и 1954 и да је о коњици и АБХ оружју писано само у току три а о вези само у току две године.

Од простора који је заузимала тематика *позадине и служби*, на санитарску службу отпадало је 39%, на интендантску 28%, саобраћајну 22% и ветеринарску службу свега 2% простора (тј. само један чланак у току целог седмогодишњег периода), на опште позадинске проблеме 9%, док из техничке службе није било ниједног чланка.

У групи *Историја ратова* било је највише чланака из НОР-а (око 38% или по простору око 41%). А ако се чланцима из НОР-а додају и чланци из историје Другог светског рата (10%) онда би на Други светски рат у целини отпадало око 50%, а на све друге ратове осталих 50%. Међутим, ако се упореди број чланака, односно простор који заузимају чланци из историје Другог светског рата без НОР-а са чланцима из историје Првог светског рата видеће се да је Први светски рат заузимао више простора, свакако, зато што се за овај рат могла користити добро сређена грађа и већ обрађена војна литература.

Пада у очи да је у току седам година у часопису објављено само осам чланака из области *Морално-политичког васпитања*, иако је од престанка излажења *Војно-политичког гласника* објављивање чланака из ове области пренето на часописе *Војно дело* и *Војни гласник*.

Квалитет чланака у часопису је врло разнолик и поред настојања да се штампају што бољи чланци. Међутим, пракса је показала да неки чланци нису потпуно одговарали таквим настојањима, те се у појединим бројевима може наћи и понеки слабији чланак. Највећи недостаци огледали су се у погледу композиције, метода обраде, дужине, јасноће и стила, тако да је мањи број чланака даван у штампу у оригиналном ауторовом тексту или са ситнијим исправкама, док је већина чланака враћана ауторима на допуну или исправку. Међутим, не би се могло рећи да и у слабијим чланцима нема идејности, ма да је било појава да се понегде уместо научне анализе нагињало пропагандним ефектима.

Претерана дужина чланака⁷⁾ у нашем часопису донекле је последица и неувиђавности неких (истина малобројних) аутора, који нису дозвољавали да се ма шта избаци из њиховог преопширног чланка, јер су губили из вида да квалитет чланка првенствено зависи од концизности и јасноће. Неки аутори су тражили да им се не дира у стил, иако је у њиховим чланцима било доста сувишнога, нејасноћа, понављања итд. Заиста свако има право на свој стил, јер може бити више различитих стилова, али они морају бити прецизни и довољно

⁷⁾ Просечна дужина чланака у првом делу часописа износила је нешто преко 11 страница, а у другом делу нешто мање од 3 странице. Она је ранијих година била чак и већа, али се у последње три године показује тенденција лаганог смањења. Ако се има у виду потреба за повећањем броја чланака из разних области, тј. за знатним проширењем тематике часописа, онда је очигледно да би се то могло постићи ако би чланци убудуће били знатно краћи него досада.

јасни. Зато се Редакција трудила да врши исправке само тамо где је то нужно, где је нешто нејасно или нетачно написано и да избаци све што је сувишно или ноторно познато, све са циљем да учини добро и аутору и часопису. Може се слободно рећи да је Редакција у томе наилазила на потпуно разумевање код већине аутора, а веома је мали број оних који нису били убеђени да је то нужно. Да то није усамљен случај него редовна појава код свих редакција, овде ћемо навести у изводу неколико интересантних мисли из чланка *Сажетост у научним прилозима*, који је Редакциони одбор Српског лекарског друштва прочитао на својој годишњој скупштини, одржаној 1950 године, као одговор на критику која је била упућена Редакцији због преправке чланака. Овај чланак, који је и сам ремек дело сажетости, преведен је из лондонског издања заједничког часописа америчког и британског ортопедског друштва (*Journal of Bone and Joint Surgery*), у коме је био штампан као уводник главног уредника. Он у изводу гласи:

„Нико није љубитељ гњаваже. У своме говору ми пазимо да не будемо досадни, али у писању нисмо толико стриктни...

...Пошто је неки чланак написан, треба га ставити у фиоку и заборавити. Када га писац буде поново читао, биће запањен нејасношћу свога језика и својом речитошћу. „Не постоји ниједан чланак који није био прерађиван више пута, — реч је о добрим чланцима. Писац ће добро учинити ако потражи по страницама свога чланка сваку ону реченицу и реч које могу да буду изостављене а да се тиме не одузме ништа од суштине ствари. Свака реченица треба да буде преписивана све докле док не буде имала само једно, и то одговарајуће значење.“⁸⁾

Скраћивање улепшава сваки чланак. Сви су уредници сагласни у томе; али — таква је људска природа — ниједан писац не верује у то када је у питању његов чланак. Ниједан чланак још није био штампан у овоме листу а да претходно није био подвргнут плавој оловци уредника. Шта је избачено? Прво, непотребне речи; колики их је само број! Друго, магловите претпоставке које нису биле подупрте доказима; а како су само честе оне! Треће, недоследности; како су само свуда присутне! Четврто, дуги уводи; о, колико су само досадни!

Једна напомена о граматици. Свака реченица има своје право на подмет и прирок, али јој то општепризнато право оспоравају многи надрписци, било да је у питању подмет или прирок. Обратите још једном пажњу на прву реченицу овог чланка!

Проф. Георг Перкинс“

Што се тиче чланака у другом делу (*Из иностраних армија*), може се рећи да је часопис успео да благовремено упознаје своје читаоце са развојем војне мисли и технике на Западу, као и са садржајем најзначајнијих дела војне литературе и чланака водећих часописа западних земаља, пошто је Редакција користила веома обиман изворни материјал. Природно је да и овде има недостатака, нарочито у погледу опширности приказа, а понегде и у избору чланака и оцени њихове актуелности. Недостатак овог дела састоји се и у томе што у њему нема готово ништа о источним земљама, али за то су постојали познати објективни разлози.

⁸⁾ И. Алварез, *Proc. of Staff Meetings of the Mayo Clinic*, август 17 (1949).

На основу напред изложене анализе, као и осталих података из *Садржаја*⁹⁾ дошли смо до закључка да је часопис *Војно дело* у току првих седам година свога излагања углавном одговорио основним задацима који су му били постављени, као и смерницама које му је давао Уређивачки одбор. Међутим, очигледно је да је у његовом раду било и недостатака које убудуће треба отклонити. (За то има реалних могућности, јер наша војна мисао, гледана кроз часопис, остаје за нашом праксом.) Пре свега, квалитет чланака и начин њихове обраде још увек не задовољава. У неким чланцима се углавном парафразирају и понављају правилске одредбе, а у почетку је било и таквих који су по своме облику и садржају били типичне лекције. Истина, они су одиграли извесну позитивну улогу у време кад још нисмо имали довољно званичних правила и остале војне литературе, али је због њиховог лекциског, односно правилског стила, часопис добијао изглед званичног приручника, иако у суштини то није био. Чињеница је и то да се часопис, и поред сталног настојања Редакције, још увек није ослободио таквих чланака. То је, свакако, настало због тога што су наставници академија и школа, који чине највећи број наших сарадника, у дугом низу година навикли да држе предавања и пишу разне лекције и прегледају дипломске радове. Нажалост, мањи је број чланака у којима се може наћи нешто ново, оригинално, добро про-студирано и научно обрађено, иако су нам потребни баш такви квалитетни чланци. Обично се у једној теми захвата много проблема и не успева да се било који од њих свестрано расветли. Због тога су понеки чланци сувише дугачки, неинтересантни, па и досадни. Многи аутори у првој верзији својих чланака у томе немају мере и често без потребе праве екскурзије кроз општепознате историске догађаје, или пишу тако као да пред собом имају читаоце који тек треба да добију прве појмове о рату и ратној вештини. Неки се удаљавају од теме, износећи и оне проблеме који са темом немају неке узрочне везе, и пишу дугачке уводе. Међутим, било би много боље кад би аутори на пар страница добро обрадили само једно питање које осећају или са којим се непосредно баве.

Други озбиљнији недостатак састоји се у томе што Редакција није имала тешње везе са читаоцима и сарадницима и обратно, тако да је сарадња у часопису била ограничена претежно на сараднике из Београда. Тај недостатак се негативно одражавао на садржај часописа, односно на његову тематику, јер није доносио довољно чланака који су били од интереса за старешине у трупи.

Да би часопис убудуће што боље одговорио својој намени, Уређивачки одбор је — на основу свестране анализе досадашњег рада,

⁹⁾ Стварни резултати које је часопис постигао за ово време могу се уочити само онда ако се, поред осталог, простудира и читав *Садржај војног дела од 1949 до 1955 године*, нарочито *Садржај по тематици* у оба дела. Из тог *Садржаја* се најбоље може видети које су теме и у ком обиму обрађиване, а које су биле занемарене. Па ипак, ако се *Садржај* погледа у целини, мора се доћи до закључка да је часопис заиста ишао у корак са савременим развојем војне мисли.

постигнутих резултата и уочених недостатака — предузео низ конкретних мера. Он је одлучио да у погледу основних задатака часописа и смерница, које је повремено давао, не треба ништа битно мењати,¹⁰⁾ већ само улагати још веће напоре да се постављени задаци што потпуније извршавају.

У том циљу он ће и даље пружати неопходну помоћ својим сарадницима, првенствено на тај начин што ће им давати конкретне, добронамерне примедбе и сугестије у погледу начина прераде или исправке чланака. Међутим, не треба схватити да се свака примедба Одбора мора усвојити. Напротив, тежња је да писци чланака објективно размотре сваку примедбу и усвоје оне које су и по њиховом мишљењу оправдане. То значи да писци не морају усвојити оне примедбе са којима се у основи не слажу, али би било нужно да наведу своје противразлоге. Разумљиво је да ни Одбор не може прихватити безидејне чланке који се принципијелно косе са основним смерницама наше доктрине, који су очигледно штетни, као и оне у којима се не даје скоро ништа ново и оригинално. У сваком случају, Одбор ће тежити да се штампају што бољи чланци, нарочито они који су солидно обрађени и документовани.¹¹⁾ Али, то не значи да се неће штампати и они чланци у којима има гледишта са којима се не слаже Одбор у целини или поједини његови чланови. Поред тога, Редакција је спремна да даје и сва потребна усмена обавештења и упутства у погледу обраде или прераде чланака.

У тежњи да се у часопису убудуће уноси што више планомерности, нарочито у погледу трегирања актуелне тематике — да би се све области војне делатности обрађивале у што правилнијем односу и да неке од њих не би биле занемарене — израђен је већ поменути *Перспективни тематски план часописа Војно дело*. Овај план треба да послужи као средство за појачање сарадње у часопису, тим пре што читаоци и сарадници из обиља наведених тема могу бирати баш оне које их највише интересују и које могу најуспешније обрадити. Упоредо са тим, израђен је раније поменути *Садржај часописа Војно дело од 1949 до 1955 године* да би читаоци и сарадници могли веома лако и брзо видети да ли је, када и у ком броју часописа писано о било којој теми, како не би обрађивали неку тему која је на сличан начин већ обрађена. Осим тога, они могу користити објављени материјал као документацију¹²⁾ приликом обраде неког другог чланка или лекције, предавања и т.сл. Због тога ће се убудуће на крају сваке године,

¹⁰⁾ Једино је наглашена потреба да однос обима првог и другог дела часописа убудуће буде отприлике 4:1, а не 3:1 као што је био досада. Да се уведе нова рубрика *Библиографија војних књига и часописа* и да мерило прихорисању чланака буде квалитет а не дужина чланка.

¹¹⁾ Због тога је нужно да сваки писац на крају свога чланка обавезно наведе литературу којом се служио — као што је то већ објављено на унутрашњој страни задње корице часописа „Војно дело“ бр. 2/56.

¹²⁾ Због тога сматрамо да је овај *Садржај* неопходан не само свима сарадницима и наставницима војних школа, него и свим осталим старешинама који се озбиљније баве студијом војне науке.

поред уобичајеног садржаја, давати и садржај по тематици, слично напред наведеном садржају за протеклих седам година.

Да би се осетније повећао број сарадника убудуће ће се тежити да се штампају што краћи чланци, како би се у једном истом броју часописа могао отштампати већи број чланака, а тиме у исто време дала прилика већем броју сарадника да пише у часопису. Осим тога предвиђа се много чешћи и тешњи лични контакт чланова Редакције са читаоцима и сарадницима ради детаљнијег упознавања са обостраним жељама и начином рада. Исто тако, било би пожељно да се као сарадници у часопису појаве и поједини писци из грађанства који би могли дати квалитетне чланке из војно-политичке, економске и техничке проблематике, јер би то несумњиво побољшало квалитет часописа и допринело његовом освежењу.

Уређивачки одбор је у потпуности схватио потребу да се часопис што више приближи старешинама у трупи, да би им се и тим путем пружала потребна помоћ у њиховом практичном раду. Међутим, треба имати у виду да се у часопису — из објективних разлога — не може о свему конкретно писати, иако би такав начин писања — чисто с практичне стране — био најбољи и најпожељнији. Због тога се сви проблеми интерне природе морају решавати надлежним путем — преко претпостављених команди и установа, тим пре што се у часопису о таквим питањима може писати само на начелној, научној основи, не улазећи у конкретан садржај покренутих проблема. Другим речима, у часопису се може писати о сваком проблему ако се нађе права мера и одговарајући начин писања.

Одбор, даље, сматра да у часопису и убудуће треба потстицати и развијати конструктивну борбу мишљења. То се може постићи ако се у одзивима, поводом већ отштампаних чланака, буду на објективан и достојанствен начин износила супротна мишљења, заснована на довољно убедљивим аргументима. При томе се мора водити рачуна о тону критике, јер се оштрим изразима не може неко гледиште одбрани односно оспорити. А да би одзиви били заиста од користи и да не би имали призив личних обрачуна, потребно је да писци воде рачуна о односима који морају владати у Армији и да избегавају неко-рисну полемику.

*

Имајући у виду постигнуте успехе и уочене недостатке, као и знатно повољније услове за рад убудуће, Редакција ће настојати да учини све што може да се часопис *Војно дело* подигне на што виши научни ниво. Несумњиво је да ће успех у овим настојањима у великој мери зависити од разумевања, залагања и помоћи коју часопису буду указивали његови сарадници и читаоци.

PSIHOLOŠKI RAT

Ljudi često nemaju jasnu pretstavu o pravom značenju termina »psihološki rat«. Po mome mišljenju, može se prihvatiti Lernerovo¹⁾ tumačenje da je psihološki rat »novo ime« za propagandu u toku rata, te će u tom smislu taj termin biti upotrebljen i u ovom članku. Uostalom, u vezi toga termina često se taktizira. U toku Drugog svetskog rata Amerikanci su propagandu za neprijateljske zemlje zvali »psihološki rat«, a za savezničke i neutralne zemlje »informacije«. S druge strane, Englezi su u istom smislu činili samo verbalnu razliku, time što su mesto izraza »psihološki« upotrebljavali »politički rat«.²⁾ Posle Drugog svetskog rata (ustanove za psihološki rat iz Drugog svetskog rata bile su ukinute), jula 1953, D. Ajzenhauer je imenovao šefa (i članove) »Otseka za psihološku strategiju« (Psychological Strategy Board), koji je imao zadatak da koordinira propagandu i politiku na psihološkoj bazi. Međutim, iste godine u septembru Ajzenhauer je ukinuo tu ustanovu i osnovao »Otssek za operativnu koordinaciju« (Operations Coordinating Board). U vezi s tim P. Linebarger objašnjava da je naziv »psihološki rat« neprikladan, pošto se pod psihološkim ratom misli na obmanjivanje i upotrebu nehumanih sredstava, a to, kako on kaže, ne dolikuje Amerikancima.³⁾

¹⁾ D. Lerner: Sykewar: *Psychological Warfare against Germany*, New York, 1949, gl. 1.

²⁾ L. Doob: *Public Opinion and Propaganda*, New York, 1949, gl. 11.

³⁾ P. Linebarger: *Psychological Warfare*, Washington, 1954, str. 276. — U toj knjizi autor govori o dvema koncepcijama psihološkog rata. Po prvoj koncepciji to je »rat koji se psihološki vodi« (warfare psychologically waged), tj. psihološki rat u širem smislu — »sračunato vođenje političke i vojne strategije po principima naučne psihologije«. Autor ukazuje da je takva koncepcija bila svojstvena takozvanim totalitarnim zemljama u Drugom svetskom ratu. (Napr. Nemci su sistematski sprovodili »strategiju straha i rat nerava«.) Po drugoj koncepciji, koju su zastupali Amerikanci, »psihološki rat« (psychological warfare) ima uži smisao. To je dopuna vojnih operacija propagandom. On kaže da je to »za Amerikance samo modifikacija tradicionalnog vođenja rata delotvornom i humanom primenom jednog novog oružja«. Međutim, očevidno je da se ovakvim objašnjenjem pokušava ulepšati stvarnost psihološkog rata koji su oni vodili. Ustvari, i oni su ga vodili u duhu prve koncepcije, to jest, »rat koji se psihološki vodi«. Jer, pod uslovima totalnog rata i antagonističkih ideoloških suprotnosti iluzorno je tvrditi da je za jednu zemlju psihološki rat samo »modifikacija tradicionalnog vođenja rata delotvornom i humanom primenom jednog novog oružja.«

Psihološki rat — kao sastavni deo vojnih operacija — nije ništa novo. On se vodio u prošlosti otkad se vode ratovi uopšte. Ljudi su se oduvek, nekad s više a nekad s manje uspeha, snalazili i koristili svoje iskustvo i lukavstvo.⁴⁾ Ustvari, cilj psihološkog rata u prošlosti i današnjici je isti, samo se psihološki rat danas usavršio u pogledu svojih sredstava i metoda, jer se osniva na principima naučne psihologije.

Cilj je svakog rata da se neprijatelj porazi, a do poraza obično dolazi kada jedna od ratujućih strana izgubi volju da se dalje bori. Da bi se neprijatelj prinudio na kapitulaciju, primenjuju se različita sredstva za uništavanje njegove žive sile i materijala. Međutim, pored konvencionalnih oružja, propaganda ima zadatak da moralno slabi i uništava neprijatelja na frontu i u pozadini. A pošto su i vojne i psihološke akcije sračunate na moralno uništavanje neprijatelja, to se svaki rat može smatrati psihološkim ratom. Naime, dejstvo konvencionalnih sredstava: pušaka, topova, brodova, aviona, tenkova, itd. kombinuje se sa dejstvom psiholoških sredstava: letaka, štampe, radioemisija, glasnogovornika, itd.

Mada je svaki rat (u konvencionalnom smislu reći) istovremeno i psihološki rat, ovde ćemo razmatrati psihološki rat u užem smislu, to jest ratnu propagandu, koja direktno deluje — argumentima, sugestijama i obmanjivanjem — na mišljenje, osećanja i postupke ljudi na neprijateljskoj strani.⁵⁾ Umešno upotrebljena propaganda u okviru ratnih operacija omogućava da se nanese poraz neprijatelju uz minimalne gubitke žive sile i materijala na sopstvenoj strani.⁶⁾

⁴⁾ John Sott (*Political Warfare*, New York 1955, str 28) kaže da se još jevrejski kralj Gedeon u ratu protiv Medijaca (1245 pre n. e.) služio psihološkim sredstvima, da bi izazvao paniku u neprijateljskoj vojsci. Prema istoriskim podacima Gedeon se nalazio u veoma nepovoljnom položaju. Medijci su bili brojno nadmoćniji i pretili da ga sasvim unište. Pošto redovnim metodama borbe nije mogao naći izlaz iz te situacije, Gedeon se poslužio lukavstvom. On je tražio način kako da izazove zabunu u protivničkom taboru. Znao je da taktika toga vremena zahteva da svaka centurija (sto vojnika) ima po jednog vojnika koji nosi buktinju. Snabdevši tri stotine odabranih vojnika buktinjama i trubama, on je mogao stvoriti utisak kod neprijatelja da je na njegovoj strani trideset hiljada vojnika. Pošto se svetlo tad nije moglo paliti i gasiti prekidačem kao danas, vojnici su čupovima zaklanjali svetla buktinja, čime je bio omogućen efekat iznenađenja. Gedeon je sa svojim vojnicima zauzeo pogodan položaj oko neprijateljskog logora i u jednom momentu naredio da svi vojnici razbiju čupove i duvaju u svoje trube. Iznenađeni na spavanju Medijci su izgubili glave. Čak su se stali boriti između sebe. U takvoj situaciji nije bilo teško Gedeonu i njegovim vojnicima da razbiju i nateraju u bekstvo po broju neuporedivo jačeg neprijatelja.

⁵⁾ P. Linebarger definiše ratnu propagandu na sledeći način: »Ratna propaganda se sastoji u planskom korišćenju bilo kojeg sredstva saopštavanja da bi se u određenom strategiskom i taktičkom cilju delovalo na mišljenje i osećanje određene neprijateljske, neutralne ili prijateljske inostrane grupe«. Ibid. 1948. str. 39.

⁶⁾ Za psihološki rat, koji su Amerikanci vodili protiv Japanaca, P. Linebarger kaže: »Jasno je da su izvesni drugi postupci u našem psihološkom ratu ubrzali svršetak rata, uštedeli ljudske žrtve, doprineli povećanju ratnih napora, koji su inače bili ogromni s obzirom na broj ljudi, materijal i vreme koje je upotrebljeno. Jedna jedina operacija psihološkog rata nam je verovatno uštedela toliko da bi se time mogli isplatiti celokupni izdaci OWI (Otesek za ratne infor-

U pogledu taktike ratne propagande, sa psihološkog aspekta, mogu se postaviti sledeći zahtevi:

1) *Ratna propaganda mora biti vezana sa osnovnim željama i motivima neprijateljskih vojnika* kojima je namenjena. To znači, vojni propagandist mora biti upoznat sa željama i motivima neprijateljskih vojnika; o tome šta oni misle o ratu, da li veruju (i u kojoj meri) svojim oficirima; da li između vojnika ima suprotnosti, s obzirom na nacionalne, regionalne, religiozne i socijalne razlike; da li su oni dovoljno informisani o stanju na frontu i pozadini; da li imaju dovoljno hrane i odeće; da li primaju redovno poštu od svojih kuća, itd. Simboli⁷⁾ (reči, parole, slike i znaci), kojima se vojni propagandist služi, moraju biti konkretizovani a ne uopšteni i neodređeni. Ako se daju uopšteno i neodređeno, naprimer, često ponavljani simboli pravde, slobode, nezavisnosti, sigurnosti i sreće, neće se postići željeni efekat.⁸⁾

macije) u toku celoga rata. Japanci su ponudili kapitulaciju, ali pod izvesnim uslovima. Mi smo odmah odlučili da ne prihvatimo te uslove. Japanska vlada je duboko razmišljala o tome kakav će odgovor dobiti. Ali dok je ona razmišljala, bombarderi B-29 bacili su letke nad celim Japanom, na kojima je bio napisan tekst zvanične japanske ponude kapitulacije. Sam ovaj akt je gotovo sasvim onemogućio japansku vladu da svoj narod ponovo natera na samoubilačko produženje rata. Japanski tekst je proveren radiotelegrafom i kriptotelefonom između Vašingtona i Havaja: klišeji su dati u štampu na Sajanpu; sa Sajanpa su avioni, natovareni tzv. propagandnim bombama, rasturili milione letaka nad japanskim ostrvima. Amerikancima je trebalo tri i po godine da dostignu ovaj jstepen, ali su ga najzad dostigli. Nigde u istoriji nije poznat takav primer da je tolikom broju ljudi jednovremeno dostavljena jedna tako presudna poruka, i to baš u kritičnom času koji je odlučivao o ratu ili miru«. Ibid. 1948, str. 104.

⁷⁾ Kako kaže K. Young: *Social Psychology*, New York, 1944, gl. 20.

⁸⁾ Evo dva primera propagande iz Drugog svetskog rata, u kojoj su simboli dati konkretno, u vezi sa željama i motivima ljudi: Japanci su bacali Indijcima letak na kome su bile dve slike: jedna je prikazivala kako se Englezi sa svojim ženama goste za stolom punim svakovrsne hrane, a druga je prikazivala kako Indijci, gotovo sami kosturi, umiru od gladi. Tema je bila veoma prosta: tvrdi se da Englezi obilno jedu, dok Indijci gladuju. U to vreme je ovaj simbol pravde bio posve konkretan i opravdan. U Bengalju je vladala glad, ali nijedan belac nije nađen među hiljadama umrlih od gladi. Nemci su na italijanskom frontu bacali Amerikancima letak sledećeg sadržaja: »Setite se onih lepih dana kada ste izlazili sa svojom devojkom, obilazili lokale i zabavljali se. Bez obzira da li ste vas dvoje jeli sočne šnicle u nekom simpatičnom restoranu ili ste posmatrali neki uzbudljivi film u kome igra vaša omiljena zvezda ili ste igrali uz zvuke neke dobre muzike, — vi ste bili srećni. Sta je ostalo od svega toga? Ništa! Ništa, sem dana i noći najteže borbe za mnoge od vas. Ništa, sem običnog drvenog krsta u tuđoj zemlji!« U ovom letku je simbol »sreće« nesumnjivo dat veoma konkretno.

S druge strane, sledeći primer govori o tome kako je propaganda sa uopštenim simbolom slobode ne samo neefikasna već i štetna, jer je može iskoristiti neprijatelj. U toku Drugog svetskog rata, pre iskrcavanja Saveznika u Francuskoj, Amerikanci su francuskom stanovništvu bacali letak sa bojama i emblemima američkog vazduhoplovstva i kratkom parolom: »Kucnuo je čas slobode...« Nemci su iskoristili taj letak sa istim bojama i emblemima i istom parolom, dodavši sarkastički: »Pišite svoj testament, pišite svoj testament«. Time se oni nisu potrudili da potcene bombardovanje Francuske, nego naprotiv, to su bombardovanje želeli prikazati kao nesreću za francusko stanovništvo. Dakle, oni su na taj način sami konkretizovali simbol »slobode« (odnosno smrt) za svoj račun.

2) *Ratna propaganda mora apelovati na emocionalnu sferu ljudi* (strah, gnev, ljubav, mržnju, nadu, itd.) više nego na intelektualnu. Naime, emocije su zajedničke svima ljudima, dok ideje u velikoj meri među ljudima variraju.⁹⁾ Delovanjem na emocije ljudi, koji se nalaze u jednom skupu kao što je vojska, pre će se stvoriti psihološka masa (u smislu Le Bona) nego delovanjem na ideje. A, kao što je poznato, psihološka masa je veoma sugestibilna, ona prihvata propagandu i brzo menja svoje stavove, pa čak, u izvesnim situacijama na frontu, pod uticajem propagande, ona može biti obuzeta strahom i panikom.¹⁰⁾ Tada su ljudi, koji sačinjavaju masu, lišeni sposobnosti kritičkog rasuđivanja i rade ono što ne bi nikad radili da su izolovani. Stoga psiholozi ističu sugestiju kao najbitniji psihološki mehanizam u propagandi.¹¹⁾

Sem toga, treba ukazati da psihička stanja, kao što su zamor,¹²⁾ depresija, uzbuđenje i strah, podižu sugestibilnost vojnika, čime se sužava polje svesti. Tada je polje svesti kod vojnika toliko suženo da prima samo ono što mu propaganda servira, a isključuje svaku misao suprotstavljanja.¹³⁾ Stoga je brza i umešna propaganda u tim momentima najefikasnija.

⁹⁾ Za vreme Drugog svetskog i Korejskog rata često se apelovalo na nostalgичne emocije vojnika (čežnja za kućom i porodicom). Naprimer, Nemci su bacili američkim vojnicima slike sa sadržajem: u pozadini slike lik žene sa blagim izrazom očiju, u prednjem delu bodljikava žica na kojoj visi rastrgano telo američkog vojnika, a ispod slike reči: »Tvoja je dužnost da umreš«. Ili: u pozadini slike lik ispaćenog američkog vojnika, u prednjem delu dečak i devojčica sa bezazlenim izrazom lica, a ispod slike reči: »Tvoja je dužnost da se boriš!«. — Sem toga, Nemci su često u svojoj propagandi, koja je bila sračunata na izazivanje nostalgичnih emocija i gneva, upozoravali američke vojnike da im žene i devojke u Americi obeščašćuju Jevreji — profiteri koji nisu na frontu i za čije se interese oni bore.

U Korejskom ratu Severokorejci su u odelu jednog poginulog američkog vojnika našli pismo njegove žene koje je obilovalo nežnim izrazima ljubavi, kao što su: »Laku noć, ljubavi moja. Sanjaću da ćeš mi se vratiti ovog Božića. Ne mogu zamisliti Božić bez tebe...«, itd. Severokorejska propaganda je to pismo fotografisala, umnožila i u vidu letaka ga rasturala među američkim vojnicima. S druge strane, Amerikanci tvrde da se pokazalo da je ženski glas, koji poziva neprijateljske vojnike na predaju preko glasnogovornika, efikasniji od muškog glasa, jer se njime, navodno, u većoj meri izazivaju nostalgичne emocije kod vojnika.

¹⁰⁾ Poznata je, naprimer, panika koja je nastala u Francuskoj vojsci na frontu kod Nivelles-a 1917 godine. Nemci su među francuske vojnike ubacili vest: »Crnačke trupe (Marokanci) pucaju na vaše žene u Parizu...« Čitav jedan korpus je obuzela panika. Vojnici iz dve francuske divizije počeli su da napuštaju front, bežeći prema Parizu. Kod Soasona su pobunjeni vojnici pucali mitraljezima čak i na vojnike koji su ostali verni. Štabovi su bili očajni. Zbog panike je streljano 53 vojnika. Pobunjeni vojnici su se postepeno smirili. Interesantno je da Nemci za to vreme nisu pregazili francuski front na kome nije bilo francuskih trupa. To se objašnjava time što su i nemačke trupe bile zrele za slom i paniku i suviše zamorene dugim ratom. — J. Meerloo: *Patterns of Panic*, New York 1950, str. 56.

¹¹⁾ K. Young, G. Kimble, H. Cantril, E. Boring, M. Washburn i dr.

¹²⁾ Zato je Hitler držao svoje govore uveče, kad su ljudi bili zamoreni i kad ih je mogao lakše sračunato uzbuđivati.

¹³⁾ To je t. zv. disocijacija, koja je karakteristična za histerična stanja. U ratu, naprimer, takva stanja mogu dobiti masovni karakter.

Mada je emocionalna sfera najprivlačnija za vojnog propagandistu (jer on preko nje najviše uspeva da poremeti psihičku ravnotežu vojnika — ustvari, njegov moral), ipak on ne sme da zanemari intelektualnu sferu vojnika. To znači da on mora da dokazuje i ubeđuje. Naprimer, za vreme Drugog svetskog rata, osobito posle iskrcavanja Saveznika u Francuskoj i sve očividnijih znakova da Nemci ne mogu fizički izdržati na tolikim frontovima, vojni propagandisti su apelovali na razum nemačkih vojnika i savetovali im da prekinu otpor.¹⁴⁾

Međutim, najuspešnija ratna propaganda je kad istovremeno deluje i na emocionalnu i na intelektualnu sferu čoveka.¹⁵⁾ Uostalom, teško je deliti te dve sfere: kad delujemo na jednu sferu, to se odražava i na drugoj, i obratno, jer čovečiji psihički život pretstavlja jednu nedeljivu celinu.

3) *Ratna propaganda mora biti uprošćena*, bez suvišnih intelektualnih obrada, tako da je mogu razumeti obični ljudi. U tom cilju se propagandisti često služe metodom »crno-belo«, izbegavajući suviše komplikovanje s ostalim nijansama unutar »crno-belog«. Kad su, naprimer, Amerikanci nazivali Severokorejce i Kineze »komunistima«, oni su namerno prelazili preko onih nijansa po kojima se idejni komunisti razlikuju od ostalih elemenata koji su se zajedno s njima borili. Kao što je poznato, sama reč »komunist« kod Amerikanaca ima inkriminirajuće značenje i kod nekih automatski izaziva osudu tih ljudi koji su tako nazvani, a strah kod drugih (koji se još nisu opredelili ili koji se ne slažu s tom osudom) da ne bi i oni bili ocrnjeni tom reči. Na taj način, kod jednih se potsticala agresivnost koja je potrebna u ratu, dok su kod drugih sprečavani eventualni pokušaji da se solidarišu sa neprijateljem ili da negativno utiču na one koji se nisu opredelili.

Uglavnom, psihološko značenje uprošćavanja u propagandi može se svesti na to da ljudi lako i bez velikih intelektualnih napora opažaju izrazite oznake u »crno-belim« kontrastima i da ljudi u masi često ne-

¹⁴⁾ Evo jednog informativnog biltena koji je bio namenjen Nemcima: »London. Noću 15/16 februara 1944 englesko vazduhoplovstvo je bacilo 2.500 tona bombi na ciljeve u Berlinu u roku od 80 minuta. Ovo je dosad najveće bombardovanje u ratu. Ono je pet puta jače od najjačeg nemačkog bombardovanja Londona (10 maja 1941). Sa ovim napadom engleskog vazduhoplovstva teret bombi bačen na prestonicu Rajha za poslednja tri meseca iznosi 23.500 tona. Činjenice i izlaganja u ovom informativnom biltenu za nemačke vojnike dovoljni su da pokažu da je Nemačka sada u posve beznađnoj situaciji«. — P. Linebarger, *ibid*, 1948, str. 148.

¹⁵⁾ L. Crespi (autor 25 glave u Boringovoj knjizi *Foundations of Psychology*, New York 1948, str. 593) kaže da se propaganda više oslanja na sugestije, a vaspitanje na kritičko rasuđivanje. Zbog toga reč »propaganda« kod Amerikanaca ima jedan loš prizvuk: ona se upotrebljava samo kad se govori o neprijatelju. S druge strane, kad se govori o sopstvenom javnom mnenju i o prijateljima u inozemstvu, tada se — prema njihovom shvatanju — ne radi o propagandi već o vaspitanju (education) i informacijama (information). Međutim, takvo verbalno razlikovanje nije potrebno, jer poštena propaganda neće imati loš prizvuk i moći će se upotrebljavati kako prema neprijateljima tako i prema sopstvenom javnom mnenju i prijateljima.

kritički prihvataju uprošćenje i zvučne verbalne simbole, ostavljajući da mesto njih drugi (propagandisti) misle o njihovom značenju.

4) *Ratna propaganda mora sistematski i ritmički ponavljati svoje simbole.* Ponavljanje propagandnih simbola utiče na različite psihičke procese, od kojih je najznačajniji opažaj. Radi se o prostom principu: ukoliko se neki propagandni simbol češće ponavlja, utoliko postoji više verovatnoće da će ga čovek opažati, jer u prvi mah možda on nema mogućnosti da ga opaža ili mu ne pridaje važnosti. Od 1939, odnosno 1941, pa do 1945 godine saveznički propagandisti su neprestano ponavljali Nemcima i Japancima da su njihove vođe odgovorne za rat i da im njegovo produženje donosi samo sve veće nesreće. Sigurno je da ispočetka mnogi Nemci i Japanci nisu opažali, odnosno, ako su ih opažali, nisu pridavali važnosti tim rečima. Međutim, pred kraj rata, kad je bio očevidan njihov poraz i kad su se stale pojavljivati rdave slutnje u njihovoj svesti, oni se nisu s ignorisanjem odnosili prema tim rečima. Štaviše, prethodno ponavljanje simbola, mada prividno neefikasno, dobilo je svoju retrospektivnu vrednost.

Uzmimo jedan drugi primer. Ako propaganda često ponavlja poziv neprijateljskim vojnicima da se predaju, kad za to postoje uslovi (naneseni porazi, nezadovoljstvo, rdavo snabdevanje, itd.), a oni se ne odazivaju, verovatno zbog toga što se još nisu sasvim odlučili ili što postoje neke objektivne poteškoće (bilo da je teško fizički ostvariti akt predaje, bilo da je nad njima pojačana kontrola oficira i kontraobaveštajne službe itd.), to ne znači da ponavljanje nema svog efekta. Naime, tu se radi o t.zv. kumulativnom efektu,¹⁶⁾ pošto neprijateljski vojnici pomalo »sazrevaju« i uskoro počinju prebegavati na suprotnu stranu. Uostalom, ne treba potceniti ni one neprijateljske vojnike, koji, mada još nisu prebegli, ipak korisno deluju, pod uticajem propagande, time što je prenose dalje u svojoj okolini ili svojim nedisciplinovanim ponašanjem negativno utiču na moral jedinice kojoj pripadaju.

Takođe treba ponavljati onu propagandu koja ima izvestan broj različitih argumenata. Jer, zavisno od specifičnih okolnosti u kojima se nalaze neprijateljski vojnici, jedni će argumenti u toku ponavljanja biti prihvaćeni pre, a drugi docnije. Naprimer, letak-propusnica,¹⁷⁾ koji su Amerikanci krajem rata bacali Nemcima, sadržavao je sledeće argumente: predaja je časna kad je borba bezizgledna; predaja je neophodna da bi se izbeglo uništenje; predaja je poželjna kad viši oficiri napuštaju svoje vojnike radi udobnosti i sigurnosti u pozadini; predaja znači da će se rat brže svršiti; i, najzad, zarobljenici uživaju pristojnu negu i dobijaju izvrsnu hranu. Ponavljanje je opravdano ako se veruje da će, prema pouzdanim obaveštajnim podacima, neprijateljske jedinice pozitivno reagovali makar i samo na jedan od ovih argumenata. Ako je neka divizija potpuno razbijena i ako su njeni ostaci svesni da su otsećeni i brojno u

¹⁶⁾ Kako kaže P. Houtzagers u *De Militaire Spectator* (holandski časopis), juli 1954.

¹⁷⁾ P. Linebarger, *ibid.* 1948, str. 6.

ogromnoj manjini, verovatno je da će biti efikasna tema koja ističe časnu prirodu predaje pod tim uslovima. Uostalom, poslednjih meseci rata 1945 godine stalno ponavljanje argumenata u ovom letku-propusnici očevidno je imalo efekta na »sazrevanje« svesti nemačkih vojnika da se predaju.

5) *Ratna propaganda* (osobito strategiska¹⁸) mora biti postupna — ona mora delovati u fazama. U delovanju propagande uglavnom postoje tri faze.¹⁹) U prvoj se fazi ide za tim da se privuče pažnja neprijateljskih vojnika na sadržaj propagande. Kod njih najpre treba savladati nepoverenje i predrasude, da bi se obezbedila neka dodirna tačka, uprkos uticajne sfere neprijateljskog rukovodstva. Pošto je ta dodirna tačka u početku veoma slaba, nju treba učvrstiti na taj način što će se neprijateljskim vojnicima davati istinita i iskrena obaveštenja. Pored toga, ono što vojni propagandist ima da kaže neprijateljskim vojnicima mora biti za njih od važnosti i interesovanja, jer oni neće rizikovati da se izlažu odmazdi sopstvene kontraobaveštajne službe zbog čitanja nekog neprijateljskog letka ili slušanja radioemisija, u kojima nije ništa značajno izneto. Ako vojni propagandist u toj fazi može da iznese neke konkretne podatke o dotičnoj neprijateljskoj jedinici (ili ako, naprimer, navede imena zarobljenih vojnika iz te jedinice), on će sebi obezbediti dodirnu tačku i može biti siguran da će neprijateljski vojnici s pažnjom i interesovanjem pratiti njegovu propagandu.

Međutim, u ovoj fazi vojni propagandist ne sme da se suprotstavlja neprijateljskim vojnicima. On u tom momentu treba da ih tretira kao prijatelje, da pokazuje razumevanje za njihove želje i potrebe. On će pokušati da se s njima solidariše (naprimer, kad govori preko radija): »Mi smo ljudi kao i vi, sa svima našim greškama i nedostacima. Naši interesi idu paralelno«. I dalje: »Mi bismo mogli biti prijatelji, ako ne bi... itd.«

U lecima koji se rasturaju u ovoj fazi ne treba ubeđivati i namećati suprotne stavove, već samo donositi činjenice i novosti. P. Houcagers čak preporučuje da leci po svojoj spoljašnjosti budu štampani na isti način kao što se štampaju u neprijateljskoj zemlji: tip slova, podela člana i stubaca, naslovi, ilustracije, stil crteža, itd. — sve mora ulivati poverenje prema neprijateljskim vojnicima.

U drugoj fazi treba sačuvati pažnju i interesovanje neprijateljskih vojnika, dajući im stalno nova i konkretna obaveštenja. U ovoj fazi je bitno da vojni propagandist upozna neprijateljske vojnike sa svojim stavovima i ubeđenjima, kako u pogledu rata uopšte tako i u pogledu nekih konkretnih događaja na frontu.

U trećoj fazi dolazi stvarno delovanje na svest i postupke neprijateljskih vojnika (ili »raspropagiranje«). Kad je vojni propagandist ste-

¹⁸) Strategiska propaganda je planirana za duže vreme i odnosi se na neprijateljske vojnike na frontu i stanovništvo u pozadini. Njen zadatak je da neprijatelja lomi psihološkim promenama, koje mogu trajati mesecima i godinama. Ona se redovno širi putem radioemisija (ponekad putem letaka i štampe).

¹⁹) P. Houtzagers, *ibid.*

kao izvesno poverenje i kad su motivi i sklonosti neprijateljskih vojnika ustaljeni, tada se može nastupati s otvorenim izjavama, optužujući njihovo rukovodstvo drastičnim izrazima. Sem toga, ako postoje okolnosti za predaju, odnosno ako su neprijateljski vojnici sazreli za taj akt, treba im uputiti poziv za predaju. Ali, ako su neprijateljski vojnici u nastupanju, očigledno je da bi poziv na predaju bio nerealan. Zato je u takvom slučaju bolje da se neprijateljski vojnici potstiču na otkazivanje poslušnosti, na zabušavanje i simuliranje,²⁰⁾ da se javljaju »na lekarsku«, itd. Ako u neprijateljskoj vojsci postoje etničke, nacionalne i verske razlike, onda vojni propagandist može provokatorskim parolama stvarati trvenja među vojnicima, ali pri tome on u svoje ime ne sme vredati nacionalna i verska osećanja neprijateljskih vojnika, jer bi time njihov gnev usmerio protiv sebe.

6) *Ratna propaganda (osobito taktička²¹⁾ mora biti usklađena sa razvojem događaja. Da ne bi zaostajala za događajima, propaganda mora delovati brzo. Zato je potrebno što pre dobiti podatke od obaveštajne službe o nekom događaju²²⁾ da bi se na osnovu tih podataka mogao sastaviti letak ili tekst za glasnogovornik, a zatim ekspeditivno rasturati letke (putem avionskih bombi, artiljerijskih zrna, itd.), odnosno emitovati tekst preko glasnogovornika. Ako se, naprimer, na osnovu tačnih podataka obaveštajne službe u lecima ili preko glasnogovornika obraća neprijateljskim jedinicama s njihovim pravim nazivima ili imenima njihovih komandanata, onda će takva propaganda biti veoma efikasna.²³⁾*

²⁰⁾ Za vreme Drugog svetskog rata gotovo sve ratujuće države izdavale su priručnike za zabušante i simulante u protivničkoj vojsci. U tim priručnicima obično se počinjalo sa tvrdnjom da sistem lekarske kontrole nije dovoljan, da se svako brine sam za sebe i da je izmišljena bolest često jedina mogućnost da se čovek sačuva. Zatim su se davala iscrpna uputstva o tome kako vojnici mogu da simuliraju različite bolesti: neurozu, ludilo, tuberkulozu, srčane bolesti, grip, itd. Jer, zabušavanje i simuliranje nesumnjivo slabi moral svake vojne jedinice.

²¹⁾ Taktička propaganda se odnosi na relativno ograničenu oblast (deo fronta) i ima trenutni efekat. Ona je, ustvari, deo taktičkih vojnih dejstava. U taktičkoj propagandi se najviše upotrebljavaju leci i glasnogovornici (montirani na tenkovima, avionima ili na nekom položaju). Prema podacima P. Linebargera (ibid, 1954, str. 288) glasnogovornici su se u Korejskom ratu pokazali kao najefikasnije propagandno-taktičko sredstvo.

²²⁾ Prema podacima P. Linebargera (ibid, 1954, str. 304), za vreme Korejskog rata postojale su u prvoj borbenoj liniji »propagandne jedinice«, koje su deystvovalе zajednički sa obaveštajnom službom (G. 2).

²³⁾ Posle iskrcavanja u Francuskoj, Amerikanci su opsedali grad Lorijan, u kome su Nemci uvek davali otpor. Tada je izvedena jedna propagandna akcija pomoću artiljerije, letaka i radija. Preko obaveštajne službe dobiveni su podaci o rasporedu nemačkih jedinica u gradu, kao i imena nekih komandanata. Pomoću ovih podataka, u zajednici sa artiljerijom, organizovana je sledeća »igra«: Određenog dana i u određeno vreme nemačke jedinice su bile pozvane njihovim pravim nazivima i imenima komandanata da izađu iz svojih položaja, jer će kroz pet minuta dobiti jednu poruku. I, zaista, tačno posle pet minuta na tom mestu su se rasprsnule granate sa lecima koji su pozivali na predaju. Sposobnost Amerikanaca da izvode ovakve akcije impresionirala je nemačke vojnike, koji su se nalazili u beznadežnom položaju, više nego ikakve reči. — P. Linebarger, ibid. 1948, str. 227.

Naravno, ako propaganda zaostaje za događajima i ako daje objašnjenja posle neprijateljske propagande, onda će ona biti neinteresantna i, prema tome, neefikasna. Naime, poznato je da prvo objašnjenje o nekom događaju ima preimućstvo čak i onda kad je lažno, jer kod ljudi nailazi na neokupirano polje pažnje i može izazvati zabunu, neizvesnost i nespokojsstvo. Docnije objašnjenje, koje je dato kao kontrapropaganda, treba da ospori prvo (neprijateljsko) objašnjenje i tek onda da se učvrsti. Očevidno, taj proces je sa psihološke tačke gledišta mnogo teži nego neposredno delovanje objašnjenja na neokupirano polje čovekove pažnje.

7) *Ratna propaganda mora stvarati i potsticati rumor*²⁴⁾ među neprijateljskim trupama i stanovništvom. Rumor-vesti se mogu širiti namerno — kad ih ubacuje i potstiče »crna propaganda«, kojoj je izvor prikriven ili falsifikovan, i nenamerno — kad ih sama masa spontano izbacuje i širi. U ratu, kad se zahteva tajnost u pogledu mnogih stvari, rumor-vesti su redovna pojava. Tada uobičajeni izvori vesti ne daju dovoljno informacija: bilo da u njima oskudevaju zbog poremećenih veza,²⁵⁾ bilo da cenzura ne dozvoljava njihovo objavljivanje. Pošto trupe i stanovništvo ne mogu redovnim putem da dođu do vesti koje bi želeli znati, ili u pogledu kojih kod njih postoji zabrinutost, oni »hvataju« vesti gde god im se pruži prilika. Uslovi za širenje rumor-vesti su naročito pogodni kad su neprijateljske trupe zaplašene i zamorene.²⁶⁾ Za vreme Drugog svetskog rata rumor-vesti su se najviše ubacivale i širile putem letaka i radiostanica, kojima je izvor bio prikriven (»crna propaganda«). Tako je, naprimer, jedna engleska radiostanica — pretstavljajući se kao nemačka — za nemačke trupe u Norveškoj davala zdravstveni program. U jednom takvom programu nemački vojnici su bili upozoreni da smrznuti krompir u sebi sadrži klice koje izazivaju tzv. krompirov grip, koji, navodno, može biti i veoma opasan ako se ne leči. Ta rumor-vest brzo se proširila među nemačkim vojnicima, tako da su ne samo prestali da jedu ovu veoma važnu hranu, nego su počeli da pokazuju hipohondriske strepnje. Naravno, to je uslovlilo javljanje povećanog broja vojnika »na le-karsku« i poteškoće za njihovu ishranu.

Veoma uspešan rumor je onaj koji se ubacuje u vidu anegdota i viceva. Tako su Nemci 1940, na Zapadnom frontu, ubacili vic: »Englezi

²⁴⁾ Rumor su nepotvrđene vesti koje se u »poverenju«, od usta do usta, šire među ljudima. Još je Džingis Kan ubacivao lažne vesti, u kojima je preuveličavao brojno stanje i okrutnost svoje vojske, da bi na taj način zaplašio neprijateljsku vojsku i stanovništvo.

²⁵⁾ 1940 godine u Francuskoj, pre borbe za Flandriju, kad su zvanični izvori obaveštavanja davali veoma oskudne vesti, rumor se širio u velikoj meri, stvarajući zbrku i narušavajući moral vojnika i stanovništva.

²⁶⁾ 1943 godine, kad se u redovima nemačkih trupa, posle neuspešnih akcija u Africi, osećao strah i zamor, Englezi su ubacili rumor-vest: »Neki Amerikanac, kao odmazdu za ono što su Nemci učinili sa Poljacima i Jevrejima, traži da se kastraju svi muškarci Nemci... 20.000 lekara je spremno za taj posao...« Čak su i nemački generali poverovali ovoj rumor-vesti. Pored vojnih neuspeha, i ova rumor-vest, koja je izazvala strah od kastracije, doprinela je panici koja je uskoro nastala među nemačkim vojnicima u Africi. — L. Meerloo, *ibid.* str. 48.

će se boriti do poslednjeg Francuza«. Ili 1942, na Afričkom frontu: »Englezi ne mogu upotrebljavati tenkove koje su dobili od Amerikanaca, jer oni nemaju menjač brzine za nazad«. Nemci su ovim vicem istovremeno dali, tobože, priznanje Amerikancima, koji su ga prihvatili i sa samozadovoljstvom stali širiti na račun Engleza. U tome se osećao izvestan ton potcenjivanja, što je verovatno vredalo Engleze.

Pomoću rumor-vesti mogu se izvoditi različiti trikovi. Naprimer, Englezi su 1941 godine pokušali u nekoliko navrata da bombarduju glavnu železničku stanicu u Berlinu. Iako u tome nisu uspeli, Nemci su ubacili rumor-vest da su Englezi »prema nepotvrđenim izveštajima« uspeli. Kad je ta rumor-vest stigla u Englesku, Englezi su je prihvatili kao pouzdanu i objavili preko radija. Na to je Gebels pozvao američke novinare da na licu mesta provere engleske vesti, i time, naravno, diskreditovao engleski radio. Slično tome, Japanci su u Drugom svetskom ratu preko radija često ubacivali rumor-vesti o američkim gubicima na moru. Oni, ustvari, nisu znali kakvi su njihovi gubici već su tim putem hteli to da doznaju. Takve rumor-vesti svakako su imale uticaja na moral Amerikanaca, tako da su bili prinuđeni (da bi sačuvali sopstveni moral) da objave istinu o svojim gubicima. Na taj način Japanci su dolazili do željenih informacija.

8) *Ratna propaganda mora biti sastavni deo vojnih akcija.* Vešta ratna propaganda može obmanuti neprijatelja usmeravanjem njegove pažnje na jednu stranu, da bi vojna akcija iznenada usledila na drugoj strani. Posle bitke za Norvešku, 1940 godine, na Zapadu je vladala neizvesnost: nije se znalo na koju će stranu Nemci udariti. Sem toga, nemačka propaganda je na veoma vešt način obmanula Francusku, Englesku, Belgiju i Holandiju. Od aprila 1940 pa do 10 maja 1940, kad su nemačke trupe ušle u Belgiju i Holandiju, nemačka propaganda je stalno usmeravala pažnju zapadnih saveznika na balkanske zemlje i Sredozemlje. Čak je u vezi s tim jedan deo engleske flote bio poslat u Sredozemlje, a engleski radio je nagovestio da se Rumunija, u slučaju napada, može obratiti Engleskoj za pomoć. Uskoro su Nemci zvanično objavili da su otkrili savezničke planove za invaziju Balkana, slično kao i zimi 1939/40 za Norvešku. I, kad su svi očekivali napad na balkanske zemlje, Nemci su iznenada prodrli u Belgiju i Holandiju. Do sloma Belgije i Holandije je došlo prvenstveno blagodareći brzini i efikasnosti nemačkih vojnih snaga, ali tome je sigurno doprinela i njihova ratna propaganda, koja je stvorila neizvesnost i zbrku.

Sličan trik su izveli Nemci za vreme kampanje u Severnoj i Severozapadnoj Francuskoj. Oni su krajem maja 1940 doturili američkim dopisnicima vesti da njihov pravac vodi prema lukama u Kanalu, a ne prema Parizu. Jedan istaknuti američki dopisnik poslao je svojoj agenciji telegrafski izveštaj: »Nacističke zastave u lukama na Kanalu — trupe se nadaju da će napasti Englesku«. Nekoliko dana docnije Nemci su udarili prema jugu i krenuli na Pariz.

Štaviše, u Drugom svetskom ratu i Korejskom ratu preduzimane su i fiktivne akcije samo zato da bi se pažnja neprijatelja koncentrisala na jednom mestu, dok bi stvarni udarac usledio na drugom. To znači da i same vojne akcije mogu imati propagandni značaj.

Ratna propaganda direktno ili indirektno potstiče na subverzivnu delatnost u pozadini fronta. »Infiltracione akcije« za vreme Drugog svetskog i Korejskog rata, koje su savremenoj ratnoj taktici dale nov sadržaj, bile su potsticane ratnom propagandom. Međutim, »infiltracione akcije« nisu samo vojne akcije, one su istovremeno i propagandne. To znači da je nestalo one klasične razlike između vojne i propagandne akcije, pošto je savremeni rat, koji je totalan i u strategiskom i psihološkom smislu, vojnu i propagandnu akciju učinio jedinstvenom i nedeljivom.

Izašla je iz štampe prva knjiga

VOJNE BIBLIOTEKE — NAŠI PISCI

BORBENA DEJSTVA U ŠUMI

(Drugo prerađeno i dopunjeno izdanje) od
general-majora V e k o s l a v a K o l b a.

Knjiga ima 160 strana, 9 skica i 21 sliku.
Cena knjizi je 200 dinara.

ТЕРИТОРИЈАЛНА ОДБРАНА*)

Проблем заштите и одбране територије у сваком од досада вођених ратова имао је различити садржај, те је и захтевао другачија средства и организациона решења. Разлика у начину решавања овога проблема произилазила је из разлике самих ратова, а с обзиром на њихов карактер, начин вођења и улогу коју је одређена земља имала у рату (нападач, бранилац, вазал и т. сл.).

С обзиром на приближно једнак развој борбених средстава за рађених страна и сличности у начину вођења рата, разлике у мерама за заштиту и одбрану територије између појединих земаља настајале су услед унутрашњих разлога. Ови унутрашњи разлози јављали су се као *последица карактера рата* у односу на дотичну земљу (нападачки, одбранбени) и њеног унутрашњег стања (према томе да ли је била једнонационална, многонационална, са заоштреним или блаже израженим социјалним, националним и верским антагонизмом и сл.), од чега је зависио и однос становништва према рату. Овај однос изражаван је степеном јединства, монолитности и решености становништва да се рат доведе до краја, а ово је, у крајњој линији, и одређивало „унутрашње мере“ за заштиту и одбрану територије, односно мере које су наметали „унутрашњи разлози“ одређене земље.

Промене у карактеру рата и начину његовог вођења захтевале су да се предузимају и нове мере за заштиту и одбрану територије, а те мере, које је захтевао сваки нови рат, у склопу свих осталих мера, претстављале су нов елеменат који је постепено добијао све већу улогу.

У циљу правилног опредељења појма територијалне одбране и изналагањења потребних мера за њено извођење у условима савременог рата, потребно је да извршимо кратку анализу мера за заштиту и одбрану територије које су предузимане у Првом и Другом светском рату. Анализа ових мера у вези са карактером постојећих борбених средстава омогућиће нам да извучемо потребне закључке у том погледу.

*) Термин „територијална одбрана“ није употребљен у смислу појма наведеног у нашем Закону о народној одбрани, Гл. VI, чл. 134—137, који, у одредби „Територијална одбрана“, уствари даје законску основу за образовање јединица помоћне (народне) војске — милиције, него је употребљен као *најпозгоднији назив* за заштиту и одбрану територије у савременом рату.

Борбена средства која су била примењена у Првом светском рату нису могла да унесу такве промене у карактер и начин вођења операција (у поређењу са ранијим) које би знатно измениле постојећи однос фронта и позадине. Тада је територији претила скоро једина опасност од непријатељских трупа које су дејствовале на фронту, јер се остала непријатељска активност у позадини сводила на *обавештајни рад, ретке диверзије на поједине објекте и на још ређе нападе ваздухопловства*, са врло ограниченим учинком. Примена новопоявљених средстава (тенкови) била је ограничена искључиво на фронт.

Оваква, врло скучена могућност директног непријатељског напада на позадину браниоца (стране која је била у дефанзиви) није захтевала предузимање неких посебних мера, било за заштиту, било за одбрану територије од директног напада непријатеља. Борбу против непријатеља на фронту водиле су оперативне снаге, а за борбу против непријатељске агентуре, за спречавање диверзија и отклањање последица ионако ретких ваздушних напада биле су довољне војно-полициске и административне мере, које су и у ранијим ратовима предузимане за обезбеђење „унутрашњег реда“. Припрема и извођење ових мера вршени су према мобилизациским плановима министарстава унутрашњих послова за „одржавање чврстог реда“ који су обично рађени независно и без тешње везе са оперативним плановима, јер је проблем заштите и одбране територије тиме био углавном решен.

Развој и усавршавање авијације и тенкова (који су у ограниченој мери примењени у Првом светском рату) и проналазак нових средстава, која су омогућавала нападачу испољавање директног дејства на позадину браниоца, *принудили су европске државе* да у време између Првог и Другог светског рата изучавају и припремају низ мера за заштиту и одбрану територије, које ће одговарати карактеру борбених средстава намењених за нападе на позадину. Међутим, Немачка, Италија и Јапан, без обзира на то што су располагали новим, савременим средствима за директне нападе на туђе територије, нису пренебрегли и раније примењивана средства (припрему и организацију грађанске непослушности, побунâ, диверзија, саботажа, и др.), него су их развили и усавршили према захтевима својих агресивних планова, стварајући т. зв. „пету колону“, која је у тим плановима играла велику улогу. Остале европске државе нису предузимале све потребне противмере за борбу против „пете колоне“, иако су припреме и методи нападача у том смислу били више-мање познати, првенствено због слабости тих држава, уздрманих социјалним и националним противречјима.

„Овојничаванье“¹⁾ основних грана државне и јавне делатности

1) Термин „овојничаванье“ употребљен је у смислу уношења одбранбених елемената у свакодневну делатност одређених грана државне и јавне делатности, како би се оне оспособиле за извршење свих задатака који им у рату могу пасти у део, за разлику од „полувојног“ статуса који подразумева рад под непосредним руковођењем војних органа.

и свестрана припрема становништва — што се неминовно наметало као једна од најважнијих мера за припрему земље за одбрану у претстојећем рату — поједине владе су прогласиле „милитаризацијом“ и сматрале га особином милитаристичких земаља. То је довело не само до очите неприпремљености читавог низа земаља за одбрану, него је директно ишло у прилог непријатељски расположеним елементима и омогућило широку активност „пете колоне“. Због тога се највећи број мера, које су поједине државе предузимале у периоду између два рата, сводио углавном на противавионску одбрану коју су организовале оружане снаге, док се релативно мали број становништва обучавао само за уклањање последица ваздушних напада. Стражарска служба и остале мере за заштиту и одбрану позадине спадале су у надлежност жандармерије и полиције, које су у случају рата појачаване јединицама старијих годишта.

Полувојне организације, уколико су и постојале у појединим земљама, биле су углавном намењене за гушење напредних покрета и у већини случајева служиле као „специјализована војничка подршка“ најреакционарнијих кругова, као што је, на пример, био случај са организацијом „Народна одбрана“ у бившој Југославији и разним „гардама“ и „крстовима“ у другим земљама.

Јака бомбардерска авијација, ваздушни десанти и широка активност „пете колоне“ у самом почетку Другог светског рата дали су нападачу широке могућности за извођење напада на било коју тачку противничке територије.²⁾ Ова околност унела је битне промене у ранија схватања о односу фронта и позадине и наметнула потребу за знатно ширим мерама за заштиту и одбрану територије.

С обзиром на обим и врсту средстава којима је непријатељ угрожавао територију, међу којима је бомбардерска авијација (у већини случајева) претстављала најјаче средство, пасивне и активне мере противавионске заштите (ПАЗ) претстављале су нов, доминирајући елемент за одбрану територије. Због тога је у свима земљама у Европи дошло до бржег развоја ПАЗ-а, до обухватања све већег броја становништва и усавршавања његове организације. Наместо раније нејасне концепције о улози и организацији заштите и одбране територије и прилично уске и недовољне њене организације израсла је „дивилна заштита“, као веома развијена организација (типична за Енглеску). Њена се делатност више није ограничавала само на уклањање последица непријатељског напада (на месту удеса), него је обухватала читав низ служби (хемиску, противпожарну, санитарску, збрињавање настрадалих, одржавање реда и др.) усмерених за заштиту становништва у најширем значењу те речи. То је захтевало све веће ангажовање становништва, с једне, и све тешњу координацију у раду између разних органа државне управе, с друге стране.

Одбрана територије од непријатељског напада из ваздуха, која је углавном почивала на противавионској артиљерији и ловачкој ави-

²⁾ Мисли се на „напад у циљу разарања“ за разлику од напада „у циљу заузимања“ — видети даљи текст.

јацији (деловима оружаних снага), сада се осетно мењала. Та се промена огледала не само у повећању броја ПА батерија, рефлекторских и балонских (баражних) чета и радарских станица, као и употреби специјалних ловаца за пресретање и других средстава, него и у укључивању све већег броја становника, нарочито жена, у активну службу ПАО. Тако су ове јединице, по свом месту, улози, задацима и саставу добиле карактер савремених територијалних јединица (у Енглеској, Немачкој, СССР-у). Док су борбу против ваздушних десаната водиле јединице оперативних команди, јер их је непријатељ примењивао у најтешњем оперативно-тактичком садејству са трупама на фронту, дотле су борбу са мањим групама или појединим падобранцима најчешће водиле снаге полиције и жандармерије, ојачане специјалним полициским јединицама или специјалним деловима оружаних снага (на пример „домобранство“ у Енглеској). За борбу против „пете колоне“ (ширење дезинформација, диверзија, саботажа и сл.) употребљавана је полиција, жандармерија, војна полиција (жандармерија) и други органи који су још у Првом светском рату примењивани за „заштиту реда и законитости“.

Упоређењем проблема заштите и мера за одбрану територије у Другом са стањем у Првом светском рату може се закључити да су постојећа борбена средства у Другом светском рату омогућавала нападачу да врши директне нападе „у циљу разарања“ (бомбардерска авијација и вођене ракете) на било коју тачку браничеве територије, што је једна и друга зараћена страна (зависно од фазе рата) широко користила. Ово је имало за последицу раније наведено квалитативно и квантитативно повећање средстава за заштиту и одбрану територије, као и извесне измене у улози и раду појединих органа државне управе. Директни напади на непријатељску територију „у циљу заузимања“, и поред усавршене технике десаната, били су у највећем броју случајева ограничени искључиво на тесно садејство са трупама на фронту, првенствено због ограничене могућности спуштених јединица за самостално вођење борби (од 6 часова до 2 дана) и тешког дотура материјала и појачања, а нарочито због немогућности *евакуације ваздушним путем*.

Припремајући се за рат Немачка је настојала и успела да широко искористи све социјалне и националне антагонизме, који су јој ишли у прилог, и да на њима организује широку делатност „пете колоне“ — што антихитлеровска коалиција, с обзиром на њен састав и унутрашње супротности, није успела да осујети у потпуности. Најзад, док се у Првом светском рату заштита и одбрана територије сводила на дејства јединица на фронту и редовне полициске мере за борбу са непријатељским елементима у позадини, дотле је Други светски рат захтевао широке активне и пасивне мере за заштиту и одбрану територије, дајући појму њене заштите и одбране нов садржај.

Савремена борбена средства и организација територијалне одбране

Завршетак Другог светског рата обележен је применом нових борбених средстава (авијација на млазни погон и „А“ бомба), истина у ограниченом броју, али врло значајним. Иако ограничена по броју, њихова примена претстављала је *нов квалитет*, тако да се на основу проучавања последица њихове примене, већ у првим годинама по завршетку рата, дошло до закључка да дотадање мере за заштиту територије убудуће неће бити довољне (и поред тога што су се многе показале као неопходне и ефикасне), јер се проблем заштите и одбране територије јавља у много оштријој форми. Због тога су многе земље проучавале тај проблем и усавршавале организацију противавионске одбране и цивилну заштиту. Међутим, постојање и све бржи развој и усавршавање борбених средстава која су примењена на крају Другог светског рата затим проналазак нових („Х“ бомба, тактичко-атомско наоружање, и др.), као и све интензивнији напори у студијама за њихову што ефикаснију примену (у офанзивне или дефанзивне сврхе) морају испољавати огроман утицај на све гране делатности које су везане за одбрану земље.

Ако се овако брз технички прогрес повеже са постојећим војно-политичким стањем у свету и његовим утицајем на однос становништва сваке земље према рату (имајући у виду јаче изражене психолошке, социјалне и националне моменте), онда је јасно да ће се то имати далекосежне реперкусије не само на организацију оружаних снага и физиономију будућих операција, него и на *карактер рата у целини*.

Сагледати све утицаје садашњег стања на сваку од војних и цивилних делатности које су повезане са организацијом одбране земље још није могуће. Међутим, на основу онога што је досада познато и постојећих чињеница могу се извући извесни закључци који могу помоћи да се сви напори упуте што целисходнијој припреми *земље за одбрану у евентуалном будућем рату*. Ево неких од тих чињеница:

Прво, обе стране располажу савременим средствима разарања, која се могу употребити појединачно (нуклеарна — термо-нуклеарна) или упоредо (А, Б, Х), како у оперативно-тактичким тако и у стратешким размерама. Материјални ефекат ових средстава је неупоредиво већи од ефекта средстава која су примењивана у Другом светском рату, а начин њиховог преношења до циља још је усавршенији. Очитљедно је да то већ само по себи изискује свестранију припрему и извођење много опсежнијих мера за заштиту и одбрану становништва, објеката и територије.³⁾

Друго, могућност комбиновања напада, у циљу разарања са хемиским и биолошким нападом захтеваће и читав низ нових органи-

³⁾ На пример, у Енглеској има захтева да се „Цивилна заштита“ претвори у „Цивилну одбрану“ и третира као „четврти вид оружаних снага“; тамо се постепено избацују из употребе СПАА и ТПАА и замењују „противавионским ракетама“ и допуњује систем радарских осматрања са електронским уређајима за осматрање и јављање, итд.

зациских мера, увођење нових специјалности и средстава која нису примењивана у Другом светском рату.

Треће, савременим ваздухопловним средствима могу се вршити знатно већа пребацивања трупа и борбене технике, и остварити снабдевање и евакуација било појединачним апаратима било путем „ваздушних мостова“, тако да ваздушни десанти данас много мање зависе од дејстава на фронту и дозвољавају нападачу извођење напада „у циљу заузимања“ на било коју тачку браниочевог територије. Тиме се дефинитивно мења раније схватање о односу фронта и позадине и територија у позадини добија кудикамо већи значај него у ранијим ратовима.

Пошто ће одбрана територије убудуће мање него досад значити „одбрану границе“, а више одбрану читаве њене површине, то ће се и улога сувоземних снага (као главног браниоца границе) у односу на одбрану територије знатно изменити. Другим речима, те снаге ће морати да на себе преузму директну одбрану извесних објеката и делова територије у позадини, јер појам „заштита и одбрана позадине“, по свом обиму и карактеру, прелази досада примењиване мере — јединице за заштиту позадине (заштиту реда и законитости, борбе против диверзаната и падобранаца и др.) и ПА јединице. Ово изазива потребу да се сувоземне снаге још у мирно доба поделе на *оперативни и територијални део*, јер природа и врста задатака захтевају одређене специфичности у организацији, наоружању и обуци једног и другог дела. С друге стране, повећана осетљивост државне територије и могућност да било која њена тачка постане поприште борби такође већ првог дана рата захтевају доста велике снаге и средства за одбрану територије. Ако би се одбрана територије заснивала искључиво на употреби сувоземних оружаних снага, то би неизбежно довело до неприродног односа између оперативног и територијалног дела тих снага, а то не би могла да поднесе ниједна земља, не само из економских него и из других разлога. Излаз се може наћи ако се поред територијалног дела (редовних јединица сувоземних снага) на полувојној или цивилној основи (негде и једној и другој) створе оружане формације, које ће у заштити и одбрани територије допуњавати дејства јединица регуларне армије.⁴⁾

Четврто, будући агресор ће и за време припреме и у току вођења рата (заснивајући своју пропагандну активност на постојећим психолошким, социјалним и националним моментима, разорној снази савремених борбених средстава и брзини операција) још јаче и упорније настојати да *сломи дух отпора код маса, дезорганизује позадину и охрабри петоклонашке елементе*. Он ће тежити да организује саботаже, диверзије, побуне и герилу, користећи за то своју агентуру на дотичној територији (ако је тамо организована), разне емигранте, па чак и убацивање својих трупа и мањих јединица за дејство „на

⁴⁾ По послератним међународним споразумима све овако формиране јединице имају статус „припадника регуларних оружаних снага одређене земље“ и третирају се као јединице милиције (народне војске).

ширем плану“. Због тога бранилац мора да предузима читав низ мера васпитне, организационе и материјално-техничке природе да би становништво и читава територија били спремни за такав рат и да би оперативне јединице, у што већој мери, биле ослобођене задатака који су непосредно везани за одбрану територије (борба у позадини фронта).

Пето, могућност релативно брзог заузимања извесних делова територије намеће браниоцу потребу да ту територију, још у мирно доба, припреми (у сваком погледу) за брзо отпочињање и ефикасно вођење борбе у случају њене окупације.

Из свега изнетог могло би се закључити да би *будући рат био још тоталнији и интегралнији* од Другог светског рата, да би разлика између фронта и позадине била знатно мања и да би се рат водио на копну, мору и ваздуху свим расположивим средствима и уз учешће читавог народа. Зато бранилац мора благовремено да предузима одговарајуће мере у циљу обједињавања свих материјалних, физичких и умних снага свога народа да би тоталном нападу могао супротставити тоталну одбрану.

Промене у карактеру рата повлаче за собом и промену у обиму, карактеру и циљевима одбранбених припрема⁵⁾. Оне, такође, мењају место и улогу државних органа у односу на припрему, предузимање и извршење одлука и мера од интереса за народну одбрану, повећавајући обавезе привредних и друштвених организација, као и појединих грађана, и захтевају одговарајући механизам за координацију одбранбених напора земље. Ова гледишта потврђује делом својих одредаба и наш Закон о народној одбрани.

Уместо ранијих припрема, које су биле углавном усмерене на обезбеђење припрема и дејстава оружане војне силе, јавља се потреба за припремом и мобилизацијом свих основних елемената одбранбеног потенцијала једне земље (становништва, економике и територије). Циљ ових припрема је да се обезбеди не само дејство оружане силе, него и активна одбрана и ефикасна заштита становништва, добара и територије, као и све оно што је неопходно за опстанак и рад државе (као целине) у рату.

Обимност и свестраност одбранбених припрема у савременим условима намећу потребу да се те припреме одвијају упоредо са редовном активношћу свих грана државне и јавне делатности, као њихов саставни део, а да се притом не изазива никакав поремећај редовног унутрашњег или спољњег живота земље.

⁵⁾ Квалитативне и квантитативне промене у садржају појма „народна одбрана“, које произилазе из тоталног карактера савременог рата, претварају појам „државна мобилизација“ (која по обиму и намени обухвата не само обезбеђење дејства оружане силе, него и обезбеђење функционисања и дејства државе у вршењу њених функција у рату) у *тоталну мобилизацију*, а појмове „ратни напор“ и „ратни потенцијал“ у „*одбранбени напор*“ и „*одбранбени потенцијал*“.

Благовремено предузимање свих потребних мера, у условима савременог рата, има посебан значај, јер се мора обезбедити брз и ефикасан прелазак са мирнодопског на ратно стање у најкритичнијем моменту отпочињања непријатељских дејстава, тако да то претставља једну од најбитнијих црта савремене одбранбене организације.

*

И већина иностраних писаца се слаже у томе да ће будући рат бити тоталнији и интегралнији од Другог светског рата, да ће његова почетна фаза бити најкритичнија за браниоца и да то већ само по себи захтева обимније и темељитије мере за одбрану, као и то да мирнодопска организација омогућава брз и што једностраннији прелаз на ратно стање. И тамо сматрају да ће постојећа борбена средства и други чиниоци, врло вероватно, будућим операцијама и самом рату дати сасвим нов карактер и створити услове да читава територија (њени најважнији делови) још у првим данима постану поприште борби — што захтева посебне снаге и средства и одговарајућу организацију за „унутрашњу одбрану“. Међутим, проблем снага за „унутрашњу одбрану“ у свакој земљи различито се решава. Те разлике, углавном, зависе од тога да ли је одређена земља чланица неког војног блока или није и каква је њена улога у заједничким плановима, од односа становништва према циљевима рата и од тога у ком се степену владајући кругови могу ослањати на народ приликом припрема и спровођења активних и пасивних мера за одбрану територије.

Оне земље чија руководства полазе од чињенице да ће огромна већина становништва учествовати у свима фазама рата, имајући у виду и одређене околности и тешкоће које рат носи са собом, стварају и увежбавају велики број цивилних и полувојних организација намењених за активно учешће у одбрани територије. Оне тиме стварају основу савремене одбранбене организације способне да обједини све материјалне, физичке и умне снаге једнога народа.

С друге стране, оне земље које не могу рачунати на такав однос становништва према рату највећи део активних мера територијалне одбране задржавају у „надлежности“ оперативних снага, а највећи део мера пасивне заштите укључују у делокруг војно-полицијских институција. При оваквим условима терет одбране територије пада на редовне оперативне јединице које су намењене за одбрану територије и специјалне јединице за одбрану територије (жандармерија, противдесантни одреди и др.).

У спровођењу практичних мера (нарочито у погледу територијалне организације и командовања), мирнодопска организација највећег броја земаља поклапа се са ратном. При томе основу организационе структуре територијалне војне управе и ратног развоја њихових оружаних снага чине територијалне команде.

Овакав начин повезивања оперативне и територијалне функције принципијелно се разликује од раније примењиваних корпусних (дивизиских) војних области. Док је раније област (тачније речено, оперативна команда) развијала незнатан апарат територијалне команде — што је и одговарало ондашњим условима — сада војно-територијална команда издваја део за оперативну команду, а она и даље остаје и функционише као територијално-одбранбена команда.

Предности оваквог начина (у садашњим условима) огледају се у томе што новоформирана оперативна команда (корпуса, армије или групе армија) прима потпуно оформљене јединице и — ослободивши се брига везаних за развој и функционисање свих осталих јединица, органа и установа — потпуно се посвећује организацији и вођењу одговарајућих борбених дејстава (основном задатку) на било ком месту (фронту), и што војно-територијална команда рукује мобилизацијом, снабдевањем и развијањем нових јединица и установа и руководи широко развијеним и прилично компликованим системом територијалне одбране. Ефикасност рада територијалне команде по овим питањима загарантована је чињеницом да је та команда потпуно упозната са свима тим мерама, јер их је она припремала још у мирнодопском периоду. У противном, она територијална команда чији би се органи и јединице тек развијали, не би била у стању да обједини (у одређеном року) све те мере, те би оперативна команда (која је развија) у првом моменту морала посвећивати пажњу и оперативним и територијалним пословима. Ово би се морало штетно одразити и на оперативну и на територијалну делатност што савремени рат не допушта.

Припреме за продужење борбе у случају окупације дела или читаве територије врше првенствено оне земље које рачунају на подршку широких маса и то не само у војном, него и у политичком, економском, организационом и другом погледу. Остале земље своде те мере на узак круг, вероватније у циљу обавештајног рада, него општенародне борбе.

*

Из ранијих разматрања о утицају савремених борбених средстава и анализе гледишта и мера по овом питању у другим земљама можемо доћи до закључка да савремена територијална одбрана подразумева такву организацију територијалне војне управе која је способна да у миру припреми, а у рату обједини све елементе народне од-

бране усмерене на заштиту и одбрану одређене територије, и која ће бити сигуран ослонац за дејство оперативних снага и нормално функционисање државне управе у рату.

Сигуран ослонац за дејство оперативних снага може створити само таква организација територијалне одбране која ће оперативне снаге ослободити у што је могуће већој мери не само бриге о заштити и одбрани територије у позадини, него и многих послова (везаних за снабдевање и збрињавање оперативног дела армије), нарочито мобилизације и обуке људства, одржавања комуникација, регулисања саобраћаја и т. сл.

Стварање и изградња савремене организације територијалне одбране намеће: потребу за развијањем територијалног дела сувоzemних снага; потребу за организацијом и обуком помоћних оружаних снага на полувојној и грађанској основи, које ће допуњавати дејства јединица регуларне армије у заштити и одбрани територије; потребу за складним радом оперативног и територијалног дела армије у погледу заштите и одбране територије како би се створио сигуран ослонац за дејство оперативних снага и могућност територијалним јединицама за успешно вршење задатака у склопу заштите и одбране територије; и потребу за широким учешћем војних команди и јединица у организацији и спровођењу мера из области народне одбране, коју спроводе одговарајући органи државне управе, нарочито у мерама за оспособљавање и обуку становништва, у припреми и уређењу територије и планирању употребе помоћне војске.

Формирањем органа за руковођење пословима народне одбране на појединим степенима административно-управне поделе и одредбама нашег Закона о народној одбрани о организацији помоћне војске постављени су сигурни темељи за организацију територијалне одбране која би се заснивала на нашим искуствима и одговарала нашим условима.

Генерал-потпуковник **КАРЕЛ ЛЕВИЧНИК**

УЛОГА ТЕХНИЧКЕ СЛУЖБЕ У САВРЕМЕНОЈ КОПНЕНОЈ ВОЈСЦИ

Увођење најразноврснијих и веома компликованих техничких средстава у наоружање само по себи захтева и одговарајуће техничке органе, који су се током овога столећа развили у специфичне организације техничких служби, односно гране техничке службе. Те организације, које су тесно повезане са производним организацијама земље, често још у миру одређују правац развојног капацитета цивилне производње да би се у случају рата могла плански и максимално ангажовати сва материјална средства и производне снаге и усмерити ка јединственом циљу пуног техничког обезбеђења ратних операција. При томе свака независна земља још у миру тежи да се што више ослободи зависности од увоза.

Још борци из Првог српског устанка искусили су све тешкоће око набавке преко потребног оружја и барута из иностранства. Због тога су Срби уложили све силе да што пре подигну властиту ливницу топова. Из ове ливнице, која је најпре била у Београду, а касније пренета у Крагујевац, развио се Војно-технички завод и изишли су многи технички кадрови. Али тиме није била уклоњена зависност од увоза, јер тадашња мала Србија није могла да иде укорак са развојем технике у великим земљама нити да покрива најосновније потребе из властитих извора. Набављена артиљериска муниција из иностранства 1914 године, која није потпуно одговарала конструкцији оруђа, кобно би утицала на исход Колубарске битке, да већ тада није постојала техничка служба која је те недостатке у последњем часу отклањала у Крагујевачком арсеналу.

Услед даљег повећања технике, с једне, и ангажовања масовних армија у Првом светском рату, с друге стране, потрошња муниције превазишла је сва предвиђања. У великим размерама припремљена и вођена Брусиловљева офанзива није могла постићи пун успех зато што техничка служба руске војске није знала да организује, координира и искористи све, иако недовољне производне капацитете у земљи, нити је организација снабдевања била способна да произведе из позадине догури на време до првих линија, до непосредних потрошача. Сличну судбину доживела је и одлично припремљена Кобаридска операција Централних сила 1917 године на Сочи. Успеси, који су тада постигнути преко очекивања (мада је ова операција имала ограничен циљ), нису се могли боље експлоатисати

зато што снабдевање није могло да потхрањује трупе на већој дубини територије противника, јер операција није била претходно припремљена за извођење на таквој дубини.

Крај Првог светског рата већ је показивао симптоме тоталног рата, јер су се у њему почеле ангажовати све људске и материјалне резерве за постизање материјалне премоћи над противником. Тада су се обликовале и разне концепције данашњих техничких служби, које су се — на основу у рату стечених искустава — даље усавршавале у периоду између Првог и Другог светског рата, нарочито услед истакнуте потребе за што већом покретљивошћу и теорије о масовној употреби тенкова и моторизованих јединица, као и теорија о дубоким покретним операцијама.

Други светски рат захтевао је далеко већа материјална средства и напрезања него Први. Пред техничку службу су постављени још већи и сложенији задаци, које су поједине земље решавале на својствен начин и у складу са структуром својих армија.

Совјетска армија развијала је своју техничку службу не мењајући основне концепције њезине подељености. Она је полазила од поставке да се техничке гране могу најбоље развијати и функционисати ако су везане за свој род и потпомогнуте од њега. Тако је и после рата артиљериско-техничка служба, укључујући и пешадиско наоружање, била везана уз артиљерију; тенковско-техничка — уз род оклопних јединица, а инжињериско-техничка — уз инжињерију, укључујући ту и хемиску службу. Слично томе је и служба везе спојена и уско повезана са оперативним, извршним делом те службе, тако да у Совјетској армији нема јаснијег разграничења између техничке службе везе и оперативних извршних функција службе везе као рода. Саобраћајно-експлоатациона служба је уједно и техничко-снабдевачка за транспортна средства, а посебна је служба погонског материјала (обе ове службе су у саставу Команде позадине).

Оваква подељеност техничких служби има извесних предности у смислу вишег, родовског планирања, али захтева један координациони орган који би имао задатак да сумира потребе, одређује приоритет и дели задатке производним капацитетима и разним техничким снабдевачким органима. То у суштини значи удвостручавање органа техничке службе и нерационално коришћење висококвалификованих стручних кадрова.

Енглеске, америчке и француске сувоземне снаге имају од основне техничке гране наоружања и мотомеханизације (ordnance) одвојене гране: инжињериску (engineers), хемиску (chemical-corps), везе (signal-corps) и снабдевања погонским материјалом (у оквиру интендантске „квартирмајсторске“ службе). Свака од тих грана техничке службе има своје научно-истраживачке, конструкционе, производне, набавне и снабдевачке организације и своју вертикалну линију командовања и управљања. Сваки технички орган има право непосредног општења са вишим органом. С друге стране, виши орган има право да нижим техничким органима непосредно издаје наређења и инструкције из области техничке службе, с тим што технички орган

мора да извршава наређења своје команде чак и онда ако нису у складу са техничким прописима и правилима. Ако би у таквим случајевима, и поред претставке или упозорења техничког органа, команда остала при својим одлукама, те одлуке су извршене. Таква двојна линија командовања сматра се нужном, пошто командовање нема могућности да регулише техничка питања која су специфична за сваку техничку грану. Поред тога, у САД постоји и Савезни (федерални) уред за стандардизацију и типизацију, чије су одлуке обавезне и за војни и за цивилни сектор. Овај уред тежи да што више смањи број артикала и да постигне међусобну заменљивост појединих делова основних средстава (иначе различите намене), у циљу упрошћења производње и олакшања снабдевања. Међутим, и овај систем — мада побољшан овим мерама планске стандардизације — има и своје слабе стране, пошто потрошачи морају знати и водити рачуна о томе којој ће се грани техничке службе обраћати за поједине артикле. У том случају постоји и физички подељена складишна служба (што свакако захтева веће складишне капацитете, сервисе, обезбеђење итд.), а поред тога, трупа прима техничка правила, упутства и т.сл. из више извора, често међусобно неповезаних, можда и неуредначених.

До почетка 1945 године у Немачкој армији су били обједињени научно-истраживачки рад, набавке, пријем и комплетирање средстава у Оружном уреду (Heereswaffenamt), док је снабдевачке функције и техничку контролу експлоатације по родовима вршио Општи војни уред (Allgemeines Heeresamt), који је 1934 године преузео и комплетирање опреме, укључујући елаборацију муниције. Због такве подвојености Оружни уред није имао довољно увида у техничку проблематику у трупи и није могао довољно користити њена практична искуства да би брзо отклањао слабости и усавршавао средства, нити је имао непосредног увида у потрошњу и потребе за резервним деловима. Извесно побољшање је постигнуто тек пред сам крај рата, када су научно-истраживачки рад, набавке и пријем техничких материјала свих родова и видова обједињени у Оружном уреду ради организовањег и рационалнијег коришћења свих производних могућности и капацитета.

*

Из овог кратког приказа основне структуре техничких служби неких армија може се донекле наслутити на које ће се још тешкоће наилазити услед све веће механизације, а делимично и због подељености грана техничке службе, нарочито у трупи, кад је већ данас савремена армија толико засићена најсложенијим средствима технике да су сви родови, па и пешадија, постали технички, и да је сваки род наоружан и опремљен средствима из свих грана техничке службе.

Иако се тежи да се, колико год је могуће, смањи асортиман техничких средстава и да се борац што више растерети, да би што слободнији и одморнији ушао у борбу, ипак се количине техничких сред-

става још увек повећавају и повећавање се докле год је то физички могуће. Ширим увођењем електронике још више ће се унапредити аутоматизам, ослобађајући људски ум и физичке снаге да прихвате нова техничка средства. С друге стране, услед повећања технике повећава се и потрошња горива и мазива, која ће се у будућности можда смањити ако се буде атомска енергија користила за погон транспортних и вучних средстава. Можда ће се смањити и количине муниције ако буде дошло до масовнијег увођења атомских зрна. Но, ако су противници у положају да производе више или мање једнаке количине те врсте муниције, онда и ту може настати трка за квантитетом.

*

Сва данашња техника, а још више она будућа, мора се одржавати и потхрањивати. Она захтева савремену организацију, увек спремну и способну да прихвати нова техничка средства.

Пошто савремена техничка служба захтева велики број висококвалификованих кадрова и специјалиста са дугогодишњим искуством, не само стручно-техничким, већ и трупним (техничко-тактичко-оперативним), који би могли пратити и схватити потребе и захтеве оних који непосредно користе ту технику, мора се настојати да се ти скупни кадрови што рационалније користе. При томе техничка борбена средства треба посматрати у целини и свима њиховим уређајима, направама и деловима истовремено посвећивати одговарајућу пажњу, ако се хоће да такав компликован и сложен механизам складно функционише. При посматрању тенка као борбеног средства (са његовим одређеним тактичко-техничким вредностима) треба посветити исту пажњу његовом наоружању, моторном одељењу и ходном делу, као и његовим средствима везе, уређајима за управљање ватром (даљиномери, нишанске справе, перископи, стабилизатори, итд.), инфрацрвеним уређајима, уређајима за гашење пожара, инжињерској, хемиској опреми, итд., јер квар макар и једног уређаја, склопа или дела може да умањи борбену вредност тенка, па чак и да онемогући његово дејство. И сама пракса захтева да се један модеран електронски уређај за управљање ватром целовито посматра почев од хватања циља па до експлозије зрна на циљу, нарочито обука послужилаца, одржавање и ремонт, јер се верификација (проверавање) и ректификација (дотеривање) појединих делова и агрегата може извршити само са комплетним уређајима и оруђем. На крају, нема велике разлике у погледу броја истоветних склопова и делова између неких тенкова, тенкова за извлачење (тенкова дизалица) и булдожера (према номенклатури инжињериске гране). Ова три средства различитих намена могу имати, истоветне моторе и ходни део; она могу бити и булдожери, само различитих капацитета. Иако су и обука техничког особља за одржавање и средства ремонта код тенкова и булдожера веома блиски, скоро једнаки, ипак о њима у многим армијама воде

рачуна две међусобно технички и техничко-организациски неповезане, односно самосталне гране. Из истог разлога, о сродним мото-техничким средствима инжињерских јединица делимично се старају органи инжињерско-техничке, а делимично органи мото-техничке гране. То у пракси изазива повећавање техничких кадрова и администрације, као и опасност од неједнаког односа према техници. Зато би била природна тежња за обједињењем свих техничких грана у једну организациску целину, комплексно одговорну за сву технику, с тим да се изврши подела између уских специјалиста и техничких руководилаца широких свеобухватних техничких знања, који су способни да сагледавају целину. То нарочито важи за мале армије које нужно морају бити на савременој техничкој висини и владати целокупном техничком проблематиком, а које не могу располагати оним бројем специјалиста и уопште техничким кадровима као велике, индустријски развијене земље. Због тога се у пракси — у циљу штедње кадрова и бољег искоришћавања складишног и ремонтног капацитета — приступа делимичном, по степенима неповезаном обједињавању грана техничке службе (на пример, обједињено руковање у трупи, подељене оправке у трупи, а обједињен ремонт и сл.). Зато би нарочито за мале армије било најцелисходније, и то не само у материјално-финансиском погледу, него и у погледу бољег искоришћења кадрова и радионичких и складишних капацитета, да се све техничке гране (артиљерско-техничка, мото-техничка, инжињерско-техничка, техничка грана везе и грана погонског материјала) обједине у једну организациску целину, с тим да тако обједињена техничка служба — на основу планова и тактичко-техничких услова које даје командовање — обухвати следеће основне задатке:

— научно-истраживачку делатност, најуже повезану са практичним искуствима, захтевима и потребама трупе;

— конструкције и техничке услове за израду и пријем техничких средстава и материјала;

— производњу у властитој режији (евентуално прототипови и мање сериске израде које није рентабилно дати на извршење цивилној индустрији или је она неће да прими због малих количина, или ако тајност захтева да се рад изврши у заводима техничке службе), или у цивилној или полувојној режији; и

— опслуживање непосредних корисника, тј. трупе: одржавање — ремонт и снабдевање.

При овако постављеној организацији, научно-истраживачко-развојна делатност и конструктори могу непосредно да користе све

техничке евиденције и статистике експлоатације, као и услуге производних и ремонтних завода и радионица техничке службе. Поред тога, конструктори и разрађивачи техничких услова могу оперативније да користе запажања и податке контролних органа техничке службе у производним и ремонтним предузећима у погледу норматива и погодности избора материјала, прилагођавања конструкција условима и могућностима производње и смањења радних часова, у циљу економичности конструкције и поједитијења производње. У таквој организациској средини лакше је спровести правилан избор и уздицање кадрова за одређене дужности и задатке, и може се, а то је и главно, обезбедити јединствен критеријум и гледање на технички развој Армије у целини и на конкретна питања. И, коначно, у таквој организацији не би било потребе да поједине гране или групе грана техничке службе имају своје посебне техничко-истраживачке органе за праћење експлоатације и студије побољшања и усавршавања техничких средстава.

У погледу опслуживања непосредних корисника, трупу непосредно интересује снабдевање основним средствима, као и средствима и материјалом за њихово одржавање и погон. Да би се непосредни корисници могли задовољити у свима приликама и под свим условима потребан је што једноставнији систем планирања и снабдевања, са тачно дефинисаним одговорностима у свима степенима. Сву потребну координацију требало би извршити у врху, односно у дубокој позадини, тако да корисници непосредно не осећају компликованост те огромне организације и да, начелно, имају само један извор снабдевања коме ће се обраћати за своје потребе.

Важно је сагледати да одржавање техничких средстава мора бити најуже повезано са службом снабдевања. Ова последња треба да из планираних резерви замењује застарела и онеспособљена средства када њихове оправке више нису рентабилне или могуће. Она треба што брже и прецизније да снабдева непосредне кориснике и поједине органе за оправку и ремонт потребним склоповима, репродукционим и потрошним материјалом у потребним количинама и асортиману. Служба снабдевања треба, уз помоћ органа за оправку и ремонт, да води статистику о трошењу делова, о томе који се делови брже троше, који су критични, где и како се може смањити број делова, који се делови могу стандардизовати и типизирати да би служили већем броју разних основних средстава, који се делови могу или које треба побољшати да би се мање трошили, итд. На основу таквих статистика треба растеретити труп сувишног и непотребног матери-

јала, а снабдевање (нарочито резервним деловима) што више упрости. Ту треба, такође, анализирати и тежину средстава у килограмима ради њеног смањења (нарочито тежине амбалаже) да би се могао најрационалније искоришћавати капацитет снабдевања ваздушним путем.

На основу статистике Армије САД за време рата у Кореји за непосредну техничку подршку трупа било је потребно свега 5.000 позиција резервних делова, тј. 3% од приближно 150.000 слеђујућих, за одржавање 85% техничких средстава; армиском степену требало је 6,7% за подршку 91% средстава, а ремонту 20% за 97% средстава.

Да би се дошло до таквих података, служба снабдевања треба детаљно да познаје потребе трупе на основу своје организације прикупљања података о трошењу и захтевима. На основу тих података снабдевачки органи могу да планирају све, па и перспективне потребе. Набавни органи могу бити у саставу самих снабдевачких организација, као њихов део, или уз њих, али њима потчињени у смислу рада по плановима снабдевачке службе. Они при томе треба да користе техничке податке, услове, савете и непосредну личну помоћ снабдевачко-техничких и техничких органа и стручњака из других ресурса техничке службе (из области експлоатације, техничке контроле, научно-истраживачког рада, ремонта итд.¹)

Свака тежња издвајања набавних органа у неку засебну и од снабдевачке, па чак и од целе техничке службе невисну организацију, значила би слабљење ефикасности и брзине снабдевања, повећање техничког особља уз ризик нестручног пословања и набавке материјала и артикала који не одговарају условима, па према томе и директно слабљење бојне готовости. Набавна служба мора бити најуже повезана и са снабдевачким органима и са осталим органима техничке службе, нарочито са организацијом која прикупља и технички искоришћава податке о експлоатацији, затим предлоге, примедбе и рекламације непосредних корисника и полигона и полигонских група, да би могла тражити одговарајуће квалитетне изворе за набавке и правилно уговорати у економском и техничком погледу. Поред тога, правилност норматива и стварни утрошак репродукционог материјала су основни елементи за контролу цена. Те податке могу да пружају конструктори само теориски, а практично их проверавају контролни и пријемни органи поручиоца у производњи. Иако је задатак тих

¹ Код Кајзерслаутерна у Немачкој, Армија САД подиже велико складиште у вредности од 250 милиона долара, у коме ће бити запослено 42.000 људи. (В. гласник бр. 12/55, стр. 68.)

органа у првом реду обезбеђење квалитета, они уједно раде и за рачун набавних органа као заинтересовани пратиоци извршавања уговора.

*

Из предњег разматрања може се извести општи закључак да је организација техничке службе у армијама условљена степеном индустриског развоја земље, бројношћу армије и техничком културом народа. Сваки од ових фактора гледан за себе и у међусобној вези има одређен утицај на решење питања места, улоге и посебно организације техничке службе у склопу једне армије.

У индустриски слабо развијеним земљама, у којима не постоје довољно специјализоване гране производње одређених артикала за подмирење свих потреба армије, проблем обезбеђења армије техничким средствима веома је сложен. Ова сложеност се огледа у потреби изналажења одговарајућих решења за производњу извесних артикала кооперацијом постојећих предузећа, а с тим у вези и решења свих осталих детаља. Ако се пред овако неразвијеном индустријом појави већи број необједињених и недовољно проучених захтева, очигледно је да би могле наступити озбиљне тешкоће разноликог карактера. Због тога би техничка служба у оваквим земљама морала бити обједињена са одговарајућом структуром не само у врху војне управе него и у склопу родова војске.

Техничка култура народа, као фактор који утиче на решење питања организације техничке службе у склопу армије, огледа се у следећем: висока техничка култура великих и малих земаља, па према томе и армија, увек је условљена високо развијеном индустријом. У том случају подељеност техничке службе по родовима и гранама може се наметати као потреба, јер је управљање мање сложено. Међутим, тамо где је техничка култура неразвијена, централизација служби је нужна и потребна, јер се њоме обезбеђују јединствена решења од интереса за целу армију.

КАДА ПРЕСТАЈЕ АРТПРИПРЕМА И ПОЧИЊЕ АРТПОДРШКА ЈУРИША ПРИ ФОРСИРАЊУ РЕКЕ

Рад артиљерије при форсирању реке не може се исцрпно изнети у једном оваквом чланку. Због тога ћемо се овде ограничити, углавном, на разматрање питања: када престаје артиљериска припрема и почиње артиљериска подршка јуриша при форсирању реке.

Изгледа да планирање артиљериског обезбеђења у целини, па према томе и планирање артприпреме, не претставља нарочити проблем, ако се располаже потребним подацима о елементима конкретне ситуације у којој се форсирање изводи и ако се при томе правилно разуме ток форсирања. Ако је ово тачно, онда питање завршетка артприпреме и почетка артподршке јуриша може постати спорно једино као последица различитог схватања или несхватања самог тока форсирања. Разлике у схватању тока форсирања могу се објаснити тиме што форсирање претставља сложenu борбену радњу која може бити извођена под веома различитим околностима и што све те многобројне и различите околности, из разумљивих разлога, нису могле бити обухваћене и детаљно разрађене у правилима.

Због тога ћемо даље излагање о трајању артприпреме по времену повезати са током форсирања, претпостављајући типичне услове форсирања реке, тј. такве услове под којима извођење артприпреме има свога оправдања и под којима истакнуто питање истовремено постаје спорно, наиме:

- да се форсирање врши из непосредног додира;
- да је одбрана на оностраној обали солидно организована;
- да се форсирање врши дању, укључујући и пребацавање јуришних група;
- да је предњи крај одбране непосредно на обали.

При нападу у нормалним условима поласком пешадије са јуришног положаја престаје артприпрема и почиње артподршка јуриша. При томе је потпуно јасно које пешадиске јединице врше јуриш. Међутим, када је реч о форсирању река, када се предњи крај одбране налази непосредно на обали, постоје опречна мишљења о томе: кад почиње јуриш и које га пешадиске снаге изводе и шта се сматра јуришним положајем и где се ова линија приближно налази.

Очигледно је да без потпуног и прецизног одговора на ова питања не може бити говора о било каквом планирању артприпреме, као ни о њеној структури и дужини трајања. А да бисмо могли одгово-

рити на ова питања, нужно је да претходно анализирамо неке моменте из тока форсирања.

У условима које смо мало пре претпоставили нормално се прво упућују јуришне групе. Према тач. 535 ОРС-е задатак јуришних група је: „... да обезбеде прелазак и развој јединица првог таласа (из састава првог ешелона). Оне уништавају преостале ватрене тачке на обали (подвукао Б. Ј.), отварају пролазе кроз препреке и заузимају раније предвиђену линију (неколико стотина метара од обале) на којој се утврђују и организују ПТО“. Овде је важно утврдити да се ватрене тачке, које јуришне групе треба да униште, налазе на обали и да се у овом случају ради о ватреним тачкама које непосредном ватром дејствују по реци. Ако је заобале на браничевој страни равно, онда су тачке на самој обали и једине које непосредно могу тући реку. Ако то није случај (земљиште маневарско), ватрене тачке могу бити постављене и дубље а да ипак могу непосредно дејствовати по реци. Даље, треба уочити да јуришне групе, после уништења ватрених тачака на обали, заузимају раније предвиђену линију (неколико стотина метара од обале). Ова уопштена формулација ОРС-е често се схвата дословно, као да важи за све случајеве организације одбране реке. Међутим, јасно је да она важи само за онај случај кад је предњи крај даље од обале, када су на обалу истурени само предњи делови са ватреним средствима. Ако би се предњи крај налазио непосредно на обали, онда задатак јуришних група: да избију на линију која је удаљена неколико стотина метара¹⁾ од обале, не би био реалан. Тешко је претпоставити да би се јуришне групе могле пробити кроз главни положај браниоца на дубини од 400 до 500 м а да при извршењу овога задатка не буду изложене уништењу. Осим тога, ако се предњи крај одбране налази на самој обали, не постоји никакав оправдан разлог да се јуришним групама постави овакав задатак. Њихов је задатак у овом случају да избију у прве редове (али не на целом фронту, јер зато нису довољне снаге једне до две јуришне групе на батаљон, већ само на правцу објеката које треба уништити и који се — с обзиром на своју намену — морају налазити негде у висини прве линије ровова) да би са ове линије обезбеђивале прелаз преко реке и развој јединица првог таласа из састава првог ешелона. Ако се јуришне групе пребацују преко реке у току дана, онда је разумљиво да се њихово дејство мора одвијати за време трајања артиљеријске и под њеном заштитом. У том случају артиљеријска ватра би се преносила на следећу линију онда када се јуришне групе при пребацавању приближе опасној зони („зони сигурности“ — стари назив), тј. док се ове групе још налазе у десантним средствима на реци (на око 200 м од обале). Овај пренос ватре најчешће не мора и неће бити извршен на целом фронту отсека за форсирање, већ само на правцу дејства јуришних група. После искрцавања јуришне групе, уз подршку ватре јединица за заштиту прелаза (укључујући овде и ватру пратећих оруђа и тенкова придатих јединицама за заштиту

1) Овде се свакако мисли на отстојање од 400—500 м.

прелаза за непосредно дејство), врше јуриш на одређене објекте, док се преносом артиљериске ватре неутралишу непријатељске снаге на следећој линији одбране и изолују сопствене јуришне групе — спречавајући противнападе браниочевих резерви.

Да ли преносом артватре са прве на другу линију одбране на правцу дејства јуришних група престаје артприпрема и почиње артподршка јуриша? Очигледно не ни једно ни друго, јер јуришне групе не претстављају снагу која треба и може да избије на линију мостобрана, а артподршка се не планира да би подржала дејство јуришних група.

Ако је предњи крај одбране повучен од обале, а земљиште дозвољава да се браниочева оруђа дубље поставе ради непосредног дејства по реци, онда јуришне групе могу добити задатак да униште и оваке ватрене тачке. Овакав задатак могу добити ако се те ватрене тачке не налазе у систему организације главног положаја већ негде испред предњег краја. При томе треба имати у виду да је удаљење ватрених тачака од предњег краја условљено величином брисаног домета оруђа одређених за непосредно гађање, које се код савремених артиљериских оруђа креће у границама од 300—1.000 м. Гађања из артиљериских оруђа, која би била постављена тако да дејствују преко граница брисаног домета, била би спорија, непрецизнија, па, према томе, и неефикаснија. Због тога се оруђа за непосредно дејство, услед природе циља (покретан и брзо ишчезава), начелно, не постављају ван граница брисаног домета.

После пребацивања јуришних група пребацује се први талас из првог ешелона. Међутим, без обзира на то што се предњи крај налази на реци, има мишљења да први талас после искрцавања врши јуриш и продире све док не наиђе на такав отпор браниоца да није у стању да га савлада, па се на достигнутој линији утврђује, образујући неку врсту мостобрана, и да на тој линији сачекује следеће таласе да би заједно продужили јуриш за избијање на линију мостобрана. Ако се то повеже са питањем артприпреме, онда, по том мишљењу, излази да артприпрема престаје и да почиње подршка јуриша чим се први талас приближи опасној зони, тј. од момента преноса артиљериске ватре на следећу линију, а да сам моменат јуриша наступа нешто касније и да се поклапа са пристизањем десанта на онострану обалу и искрцавањем првог таласа из десантних средстава. Временска разлика између завршетка артприпреме и почетка самог јуриша објашњава се специфичностима форсирања. У погледу одређивања времена поласка на јуриш, постоји и такво мишљење по коме се моменат јуриша поклапа са моментом преноса артиљериске ватре на следећу линију, а то би значило да јуриш почиње још док је први талас у десантним средствима на реци (на око 200 м од оностране обале).

Оваква схватања о току форсирања, посебно о начину дејства првог таласа, углавном и претстављају основ неспоразума. Због тога ће бити потребно да кратком анализом проверимо њихову исправност.

Пошто први талас претставља само део снага које су одређене за извршење јуриша и избијање на линију мостобрана, највероват-

није је да он неће бити у стању да пробије главни положај, и да ће бити заустављен на некој линији која се чак ни приближно не може предвидети нити одредити. Ако артиљериска подршка јуриша почиње поласком првог таласа на јуриш, онда се она мора завршити, односно прекинути, на линији на којој би први талас био заустављен, да би се прешло на запречне ватре, са циљем да се први талас одржи на достигнутој линији до пристизања следећег таласа. По пристизању следећег таласа, требало би најпре извршити кратку артприпрему јуриша, а затим прећи на артподршку јуриша свих снага одређених за овај задатак до њиховог избијања на линију мостобрана.

Против овако схваћеног дејства првог борбеног таласа могу се ставити озбиљни приговори. Пре свега, први талас, по пребацивању на онострану обалу, остаје за извесно време изолован (раздвојен реком) од осталих снага на полазној обали. За ово време (између две туре) он треба да овлада делом земљишта на које ће стати, да се на заузетом земљишту учврсти и не дозволи да браниочевим противдејствима буде набачен на реку и, најзад, да борбом створи време за пребацивање другог (следећих) таласа. Очигледно је да од успешног извршења задатка првог таласа зависи успех предузетог форсирања у целини. А ако је то заиста тако, онда је тешко схватити како се првом таласу може дати задатак „да продира докле може“ а да му се притом не прецизира задатак у погледу начина и правца дејства и објеката, односно линије на коју треба да избије. Осим тога, усамљени први талас, док дејствује на оностраној обали, може бити подржан једино авијацијом и артиљериском ватром са овог стране обале, а ако му се не би прецизирали задаци ова би подршка била непланска и недовољно ефикасна. Без прецизирања задатака не би било могуће унапред организовати садејство по времену и објектима, те би цео рад првог таласа носио карактер непланске, унапред непредвиђене и лоше руковођене акције. Даље, према овако схваћеном дејству првог таласа излази да би било беспредметно, а и немогуће, унапред планирати артподршку јуриша, јер се она никад не би могла извести према предвиђеном плану, пошто је немогуће предвидети како ће се развијати дејство првог таласа. Међутим, артподршка јуриша планира се унапред и обично на дубину главног положаја, у овом случају на дубину линије мостобрана, те ни утросхак муниције под таквим условима није могуће предвидети. Но, ако претпоставимо да се и овако схваћено дејство првог таласа технички може обезбедити и подржати артиљериском ватром, онда се поставља питање: да ли је овакав начин почесног ангажовања снага тактички исправан и не би ли се могло десити да предузето форсирање, због ангажовања недовољних снага, буде унапред компромитовано?

Изнети разлози довољни су да укажу на неодрживост оваквог схватања, утолико пре што форсирање претставља једну од најсложенијих борбених радњи, при чијем се извођењу ништа не сме оставити случају и при којој предвиђање, планирање и прецизирање задатака свима деловима борбеног поретка добија нарочити значај.

Ако се предњи крај браниоца налази на обали, онда се форсирање реке, после пребацивања јуришних група, по нашем мишљењу, изводи на следећи начин: после искрцавања из десантних средстава први талас излази приближно на линију јуришних група, повезујући их лево и десно, да би са те линије омогућио пребацивање другог (следећег) таласа. Први талас (уколико то није и сва снага предвиђена за извршење јуриша), дакле, не претставља снагу којој се унапред поставља задатак да јуришом избије на линију мостобрана, те ни после његовог пребацивања не престаје артприпрема нити почиње артподршка јуриша. Пошто се пребаци и среди на јуришном положају, други талас (цео први ешелон пука) предузима јуриш са циљем да избије на линију мостобрана. То значи да поласком првих ешелона пукова на јуриш престаје артприпрема и почиње артподршка. По мери наступања први ешелони пукова стварају услове и простор за пребацивање и развој својих других ешелона. Уосталом, ово схватање је у складу и са т. 535 ОРС-е у којој се, између осталог, каже: „Ако је предњи крај одбране повучен од обале, онда се артиљериска и авијацијска припрема продужавају до избијања јединица на јуришни положај“. Ако артиљериска припрема, у случајевима када је предњи крај удаљен од обале и када треба савладати део предтерена, траје до избијања јединица на јуришни положај, онда је, у случају да се предњи крај налази на обали, још неопходније да она траје све док предвиђене јединице не заузму јуришни положај ради извршења јуриша. Због тога је и разумљиво што овакав случај у ОРС-и није посебно наглашен.

Из досадашњег излагања може се закључити да јуриш, при форсирању реке, врше јединице првих ешелона пукова пошто се пребаци на онострану обалу и избију и среде на јуришном положају. То значи да јуриш при форсирању реке уствари врше исте оне снаге које га врше и под нормалним условима. А у чему се онда разликује напад у нормалним условима од напада при форсирању реке? Разлика је само у томе што при форсирању реке снаге одређене за јуриш треба претходно да савладају реку; што се пребацивање преко реке нормално врши по деловима — таласима; што јуришни положај — ако је предњи крај браниоца на обали — треба заузимати под борбом и што први ешелон мора да обезбеди простор за развој другог ешелона пука.

Без обзира на то што ће делови снага (јуришне групе и таласи) бити у ситуацији да врше јуриш при извршењу својих задатака, јуришни положај при форсирању реке претставља она линија са које полазе на јуриш батаљони прве линије (први ешелони пукова), а не њихови делови.

У погледу линије (места) јуришног положаја на земљишту у односу на предњи крај одбране, ако је овај удаљен од реке, нема никакве разлике од напада у нормалним условима. Ако је, пак, предњи крај непосредно на реци, онда ће се јуришни положај у највише случајева налазити негде између обалског руба и друге линије ровова главног положаја. Пошто је у овом простору, по нашем мишљењу,

најпогоднија прва линија одбране (прва линија ровова), то ће се предњим деловима најчешће постављати задатак да њоме овладају и да је обезбеде за јуришни положај првих ешелона пукова. Према томе, јуришни положај се у овом случају не налази испред предњег краја, већ скоро у самом предњем крају, тако да се јуриш не врши на предњи крај, него на другу (трећу) линију ровова.

Престанак артприпреме и почетак артподршке јуриша, када је предњи крај даље од обале, прецизиран је наведеном одредбом ОРС-е. Разлика од нормалних услова само је у томе, што овде артприпрема дуже траје и што се обично мора тући дубља зона него у нормалним условима (сама обала на којој су ватрена средства за непосредно дејство по реци, део претпоља до главног положаја и сам главни положај).

Кад је предњи крај на реци, артприпрема траје све до поласка на јуриш првих ешелона пукова. Чињеница што се ватра са прве линије, која је на самој обали, због сигурности првог таласа мора пренети на следећу линију ниуколико не утиче на ток артприпреме нити се она прекида померањем ватре са предњег краја.

На крају, напомињемо да смо у овом чланку изнели само једно решење овога питања, с тим што смо га посматрали под тачно одређеним условима, у складу са основним тактичким принципима израженим кроз наша правила, садашњу праксу и одређена материјална средства (пре свега, формациска десантна средства). Међутим, јасно је да свака ситуација захтева одговарајуће решење и да за једну те исту ситуацију може постојати више адекватних решења. Ако, рецимо, претпоставимо само друга десантна средства или различите ширине река које се форсирају, разумљиво је да би ова промена захтевала и одговарајући поступак. А ако бисмо проблем форсирања у целини, а у оквиру истог питања артиљерског обезбеђења, посматрали под условима употребе атомског и термо-нуклеарног оружја, онда би се, свакако, морали одбацити и многи досада практиковани тактички поступци. Но, ово би био предмет посебног разматрања.

Мајор **МИЛОШ ЦВЕТКОВИЋ**

РУКОВОЂЕЊЕ ВЕЗОМ У БОРБИ

Пошто у погледу руковођења везом постоје подељена мишљења и у пракси различита решења, то ћу у овом чланку изложити редослед решавања појединих питања у току рада штабова у разним борбеним ситуацијама.

Предлог начелника везе и командантова одлука

Поставка ОРС-е да се одлука доноси на основу процене ситуације, а по потреби и на основу предлога појединих органа команде, различито се тумачи. Једни сматрају да командант, кад већ ионако прима остале предлоге, треба обавезно да прими и предлог начелника везе (НВ). Ово се мишљење правда схватањем да је командант исто толико заинтересован за предлог НВ као и, например, за предлоге начелника артиљерије и инжењерије (НА, НИ), пошто и стање везе утиче на доношење његове одлуке. Оно је, понекад, последица и буквалног схватања да сви органи команде треба да подносе предлоге, и то лично команданту, као и тежња за очувањем „ауторитета“ начелника везе, који би, наводно, био запостављен у односу на остале референте уколико не би и сам подносио предлог команданту већ начелнику штаба (НШ). Други сматрају да командант не мора, па чак и не треба, да прима предлог НВ пре саопштавања одлуке, већ да питања везе неопходна за доношење одлуке треба да решава НШ и да их узима у обзир при састављању свога предлога. Они дозвољавају могућност да се, понекад, и командант може лично заинтересовати за мишљење или предлог НВ о неким конкретним питањима. Наведена тумачења намећу питање: да ли веза има утицаја на командантову одлуку и шта њега интересује по вези пре доношења одлуке?

Потребе за везом у борби су скоро увек једнаке и по обиму и по квалитету, али њене могућности зависе од ситуације тако да могу бити и велике и врло мале. Када су те могућности мале, онда је природно да се то мора негативно одражавати и на организацију командовања. По моме мишљењу, стање и могућности везе имају утицаја на командантову одлуку, али не у погледу одређивања елемената борбеног поретка (њихових задатака и постројавања, избора начина дејства и сл.) — мада постоје и таква схватања — већ у смислу организације командовања: одређивања рејона за распоред елемената

командовања, избора одговарајућих праваца, начина и времена премештања ових елемената, шире и свестраније примене и организације начина везе (официри за везу, лични додир старешина, везе по времену и простору и сл.), итд., при чему треба увек имати у виду недовољне могућности средстава везе. Зато ће НШ, при разматрању организације командовања, морати узимати увек у обзир и могућности везе, тражећи о томе потребне податке од НВ.

У разним ситуацијама биће различити и подаци о вези који ће пре доношења одлуке интересовати начелника штаба (команданта). Тако се, на пример, при упућивању предњих одреда, ваздушних десаната, убачених делова, итд., јављају интересантни могућности за везе командовања са овим деловима и за везе садејства ових делова са осталим елементима сопственог борбеног поретка. На вежбама се дешава да се ови делови (сви или поједини) упућују на извршење задатака а да се начелник везе о томе уопште не обавештава, због чега се ни веза са њима не може организовати, или му се то не саопштава правовремено и не траже му се целисходни предлози за организацију везе.

При разматрању мера за очување тајности припрема мора се захтевати од везе да примењује она средства и начине који ће задовољити те мере. Ово нарочито важи за радиовезе. Међутим, на вежбама се често целокупна веза између команди, како у рејонима прикупљања тако и у периоду смене јединица и изласка на положаје, обавља преко радија, тако да све остале мере маскирања могу да испадну узалудне, јер је непријатељ у стању да прислушкивањем и радиогониометрисањем открије и наше присуство и многе друге њему потребне податке. Зато од начелника везе треба тражити предлоге који ће обезбедити постизање тајности.

Код процене властитих снага и одређивања задатака потчињенима треба водити рачуна о стању јединица везе своје и потчињених команди, о могућности конкретног обезбеђења везе између њих, као и о томе да ли треба потчињене (придате) јединице ојачати средствима везе. Затим је важно и то да ли су јединице везе попуњене изворима електричне енергије за предвиђено трајање борбе.

У току процене времена потребно је узети у обзир и његов утицај на могућност организације, успостављања и одржавања веза, и зато треба о томе тражити мишљење и одговарајуће предлоге НВ. Интересантно је, на пример, да ли ће у предвиђеном року готовости ватреног система временски бити обезбеђена и готовост везе, јер се не може ни говорити о готовости ватреног система ако и везе нису благовремено успостављене. Затим је важно размотрити време поласка јединица из одређених рејона на дате задатке, као и то како ће утицати њихова брзина кретања или борбена дејства на могућности везе и када и како према томе треба ангажовати јединице везе. Поред тога, треба увек водити рачуна и о утицају времена као атмосферске појаве на примену и могућности везе. На појединим вежбама се догађа да се полази на марш пре но што су потребне везе организоване и проверене, да се јединице везе са закашњењем упућују у рејоне из

којих треба обезбедити везу са потчињенима, да команде прелазе на предвиђене рејоне КМ пре но што су везе из тога рејона успостављене и сл.

При одређивању места за распоред елемената командовања мора се узимати у обзир и мишљење НВ о могућностима и погодностима организације везе са предвиђених рејона. То је неопходно зато што конфигурација, шумљеност и комуникативност земљишта, постојање сталних линија, центара везе, електричних и индустријских објеката, итд., имају знатног утицаја на успешну примену везе. У пракси се решење овога питања најчешће своди само на тражење мишљења или предлога НВ за распоред КМ властитих јединица. Услови за целисходан распоред другог дела команде, помоћних командних места (ПКМ) и осматрачница најчешће се са гледишта везе занемарују како од командних органа, тако и од органа везе. Распоред ових елемената мора такође бити условљен и захтевима везе у погледу њиховог удаљења од осталих елемената командовања и избора погодног рејона за њихов смештај. Дешаваће се да претпостављени, из оправданих тактичких разлога, одређују КМ потчињеним јединицама. У тим случајевима, свакако, треба тражити и мишљење НВ о рејонима њиховог распореда. Са гледишта везе (нарочито њеног правременог планирања и успостављања) углавном би најцелисходније било да претпостављени одређују рејоне (може и у ширем смислу) КМ потчињених јединица. Предлог НВ у односу на распоред елемената командовања треба размотрити и са тактичког гледишта, у циљу усклађивања тактичких и техничких услова, пошто није редак случај да на вежбама начелници веза при подношењу предлога теже обезбеђењу само техничких услова.

Место осматрачнице (ПКМ), поред погодности осматрања (макар само и на правцу главног удара, тежишту одбране), треба да обезбеди и могућност утицаја команданта на рад свога штаба и потчињених јединица. Сама могућност осматрања, без испуњења и овог другог услова, неће бити од нарочите користи, а понекад може бити чак и од штете. Ако би одређивање посебног рејона за постављање осматрачнице компликовало питање организације и могућности везе на штету командовања, онда би било боље, да се таква осматрачница и не одређује, јер би се командовање можда много боље огарантовало боравком команданта на његовом КМ или код потчињених команданата на правцу главног удара (тежишту одбране).

Командант (НШ) још у припремном периоду размишља о рејону наредног КМ (О). При томе је врло важно да консултује НВ о могућностима везе (командовања) из тих рејона и у току премештања КМ (О). Тада ће се добити конкретни и прецизни подаци када, којим правцем, куда и којим средствима везе треба ове елементе премештати. Они ће омогућити НВ да правремено изврши припреме, створи потребне резерве и сл.

Шта ће у конкретном случају интересовати команданта (НШ) зависиће од саме ситуације и од тога шта је већ о свему томе командант (НШ) од раније и сам знао. Да ли ће командант (НШ), сем наве-

дених, тражити и неке друге податке, зависи од његовог метода рада, а те податке, као и оне које иницијативно даје начелник везе, треба, начелно, достављати начелнику штаба. Да би на време могао да даје жељене податке и предлоге, начелник везе мора да буде правовремено обавештен о појединим проблемима или лично да тражи њихово решење од претпостављених.

Према томе, предлог НВ (пре саопштења командантове одлуке) не треба да садржи одлуку о вези (као што се то на вежбама често чини) већ да обухвати начин и рок успостављања везе са јединицама које се упућују на извршење задатка пре саопштења командантове одлуке, распоред елемената командовања, готовост веза, мере тајности, ојачање потчињених јединица средствима везе, стање и могућности јединица везе и сл.

Рад са органима везе после саопштавања одлуке

Рад начелника везе после пријема одлуке команданта усмерен је на доношење одлуке о вези, правовремено саопштавање потребних података потчињеним јединицама и успостављање предвиђених веза. Зато НВ мора добро да процени време које му стоји на расположењу и да одреди када и шта треба учинити да би веза била правовремено организована и успостављена.

С обзиром на трајање процеса припрема за извршење задатка, одлука о вези (које везе и како организовати) најчешће се мора оформити пре поласка на командантско рекогносцирање, зато што НВ на рекогносцирању и организацији садејства треба да провери целисходност одлуке о вези, с тим што пре поласка на рекогносцирање даје задатке својим потчињеним (за разраду плана везе, итд.) и стручној потчињеној јединици и потчињеним јединицама саопштава потребне податке о вези.

Иако командантова одлука претставља основу за доношење одлуке о вези, ипак она (онако како се саопштава) не садржи све детаље који су потребни НВ за целисходно оформљење његове одлуке. Њему, на пример, недостају: командантова предвиђања о развоју ситуације и евентуалним маневрима, карактер садејства и везе између појединих елемената борбеног поретка, начин употребе тенкова и њихове везе са јединицом на чијем ће правцу дејствовати, време поласка јединица и веза са њима до изласка на положаје, веза између команданта и команде за време командантског рекогносцирања, организација, службе официра за везу и др. А квалитет одлуке о вези свакако је условљен познавањем ових и сличних питања. Зато начелник везе треба да добије наведене податке од начелника штаба, а понекад, можда, и лично од команданта. Неке податке, који се односе на родове, НВ може добити евентуално и од надлежних начелника. Како ће то бити обављено (на пример: позивањем НВ од стране НШ — команданта, тражењем потребних података од стране начелника везе и сл.), ствар је НШ (команданта) и његовог метода руковођења. У сваком случају, начелнику везе, пре оформљења одлуке о вези,

морају бити познати најважнији подаци, а та одлука треба да буде одобрена од НШ пре поласка на командантско рекогносцирање.

Целисходност одлуке о вези проверава начелник везе на командантском рекогносцирању и организацији садејства. Он ће утолико боље и реалније предвиђати и предложати употребу везе уколико буде детаљније упознат са решењем сваког тактичког питања. Зато је учешће НВ у овим радњама обавезно. Све што НВ том приликом сазна корисно је за примену веза у борби, јер ће он моћи на лицу места да даје своја мишљења о могућности везе при решавању појединих тактичких проблема. Сем тога, он ће тада моћи да успостави потребан контакт са командантима потчињених, ојачавајућих, подржавајућих и суседних јединица, односно са њиховим одговорним старешинама везе.

Искуства са неких вежби и решавања тактичких задатака показала су да се руковођење везом у периоду после доношења командантове одлуке препушта спонтаном току догађаја. Тако се, на пример, не постављају захтеви за обезбеђење тајности везе у полазним рејонима за смену, при изласку јединица на положаје и у току борбе. Команданти одлазе на рекогносцирање без обезбеђене везе са начелницима штабова који су остали у командама. Начелник везе не учествује у групи за рекогносцирање и организацију садејства или се са њим — ако случајно присуствује — такорећи ништа не ради. При решавању појединих питања на рекогносцирању (организацији садејства) не разматра се како ће командовање и садејство бити обезбеђени везом. Приликом припрема за извршење пробоја из окружења не улази се у могућности обезбеђења потребних веза у условима подељеног командовања и подршке јединица ван окружења. Начелници штабова понекад само формално одобравају одлуке о вези, без контроле и увида да ли је та одлука заиста прилагођена стварним потребама.

Отсуство детаљних података, који нису садржани у командантовој одлуци, врло често условљава да се организација везе врши на исти начин готово у свакој ситуацији. Такав рад није поучан за старешине везе, јер их не натерује да анализом својих одлука после сваке борбене ситуације извлаче потребне поуке за будући рад. А, што је најважније, овакав рад не даје довољно гаранције да је веза искористљива баш онако како је то у конкретној ситуацији било најцелисходније.

Руковођење везом у току борбе

У току борбе начелник везе треба, начелно, да се налази на КМ јединице, одакле стално прати ситуацију, тежећи да предузимањем одговарајућих мера обезбеди непрекидност веза. У том циљу он стално обавештава НШ и предлаже му мере за решење искрслих проблема. По потреби, он обавештава и начелнике осталих родова и отсека о мерама које су од интереса за њих. Начелник штаба је дужан да НВ даје податке неопходне за обезбеђење непрекидности ко-

мандовања, као например: време, место и начин увођења другог ешелона, место наредне осматрачнице (ПКМ) и њене потребе у погледу везе, правац и време премештања команданта на њу, премештање КМ, итд. Нарочито је важно да НВ правовремено буде обавештен о променама ситуације које захтевају измену плана дејства, а које траже и реорганизацију веза. Зато је потребан чешћи контакт НВ са НШ, па и са командантом. Начелници осталих родова треба правовремено да упознају НВ са својим евентуалним потребама и захтевима у погледу веза.

Обезбеђење непрекидности везе за време премештања КМ један је од најважнијих задатака у току борбе. Имајући увид о стању веза у току борбе, начелник веза ће често први осетити потребу правовременог премештања КМ (например: због издужавања праваца везе, извршења потребног маневра средствима везе, итд.), о чему ће и обавештавати начелника штаба.

По мом мишљењу, један од разлога што се догађају пропусти у руковођењу везом јесте тај што се често вежбе на земљишту уз учешће јединица не изводе под реалним условима коришћења везе. Тако, например, на појединим вежбама старешине везе располажу знатно већим бројем средстава везе но што би то стварно било у рату. Затим, командни органи захтевају од старешина везе успостављање само оних веза које су потребне на тој вежби (не играју све потчињене јединице, нема суседа и сл.), док се друге везе не постављају. У таквим случајевима јединице везе и руководећи органи су у знатно повољнијем положају но што би били у рату, јер се тада не појављују никакви проблеми, како у обезбеђењу непрекидности везе, тако ни у погледу руковођења њоме. Зато се из таквих вежби не могу извучити потребне поуке и закључци. Стога би на свакој вежби са трупама и средствима везе, без обзира на број играјућих учесника, у сваком случају требало поставити реалне услове везе (у погледу врсте и количине средстава). А да би командни органи могли правилно руководити везом, они обавезно треба да знају: садржај и обим рада НВ, основне тактичко-техничке податке средстава везе у опреми својих јединица, начине организације везе различитим средствима и норме и могућности успостављања појединих врста везе. То ће им омогућити рационално и планско коришћење јединица везе и појединих врста и средстава везе.

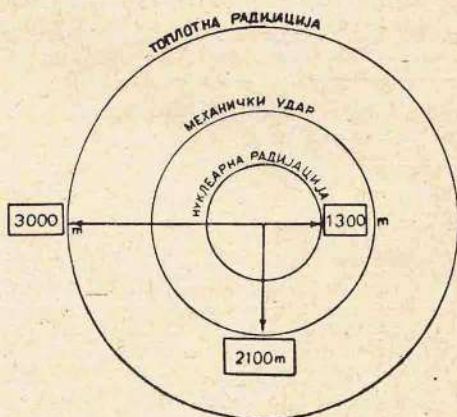
МЕРЕ ПРОТИВАТОМСКЕ ЗАШТИТЕ ЈЕДИНИЦА

Ако се на нуклеарно оружје у евентуалном будућем рату мора рачунати, онда се и у борбено обезбеђење мора укључити још једна нова компонента — противатомска заштита (ПАТЗ), која у целини обухвата заштиту од ударног, топлотног и радиолошког дејства нуклеарне експлозије. То су нови проблеми које у одговарајућој мери морају да познају и старешине и војници.

Једна од првенствених дужности команданта (пука, дивизије, корпуса) у будућем рату, у условима нуклеарних дејстава, биће планирање и организација тактичких и техничких мера ПАТЗ, како би се после претрпљених атомских напада могле ефикасно и брзо отклањати настале последице, парирати даља непријатељска и продужавати сопствена дејства. У том циљу треба још у миру упознати моћ и начин употребе нуклеарног оружја и нарочито се позабавити мерама заштите, као и мерама којима би му се могло супротставити или бар умањити размере његовог дејства.

Према подацима из литературе иностраних армија¹⁾ изгледа да би се на бојишту употребљавали у тактичке сврхе нуклеарни пројектили од 5, 10 и 20 КТ и да вероватно не би прелазили јачину од 40 КТ. Прва два су свакако атомска артиљериска зрна, а последњи — атомска авиобомба или атомске вођене ракете (дириговани пројектили).

Из скице 1 види се да топлотно дејство бомбе од 20 КТ има највећи домет (у кругу полупречника 3 км) који се углавном поклапа

Скица 1

¹⁾ У САД, после експеримената са побољшаним типом атомске бомбе и појаве јачих бомби од 20 КТ, писано је да се „номинална атомска бомба (20 КТ) може сада сматрати тактичким оружјем“. Доцније је наведена класификација атомског оружја из које се види да се и бомба од 40 КТ сматра тактичком. Све ово, наравно, зависи од критичне масе, тежине бомбе, начина преношења, итд., о чему је досада код нас већ писано.

са полупречником зоне лаких губитака за незаконљено људство.²⁾ Према томе, просторија коју би захватила једна ваздушна експлозија бомбе од 20 КТ износила би око 28 км². Незаконљена жива сила на тој просторији претрпела би тешке губитке у кругу полупречника 1.200 м (на површини од 4,5 км²), средње губитке на делу просторије (на кружном прстену) од 8 км², а лаке губитке на преосталих 15,5 км². На тој истој површини артиљерија би у откривеним закљонима претрпела тешке губитке у кругу полупречника 450 м (површина 0,63 км²), средње губитке на делу просторије од 1,37 км², а лаке губитке на делу просторије од 8 км². На исти се начин могу одредити губици за тенкове, возила, електронску и др. опрему.

При прорачунавању стварних губитака треба узимати да је избачено из строја: у захвату зоне тешких губитака 80% (од којих 50% мртвих); у зони средњих губитака 60% (од којих 10% мртвих) и у зони лаких губитака 20% (од којих само неколико мртвих). Уцртавањем зона тешких, средњих и лаких губитака на радној карти

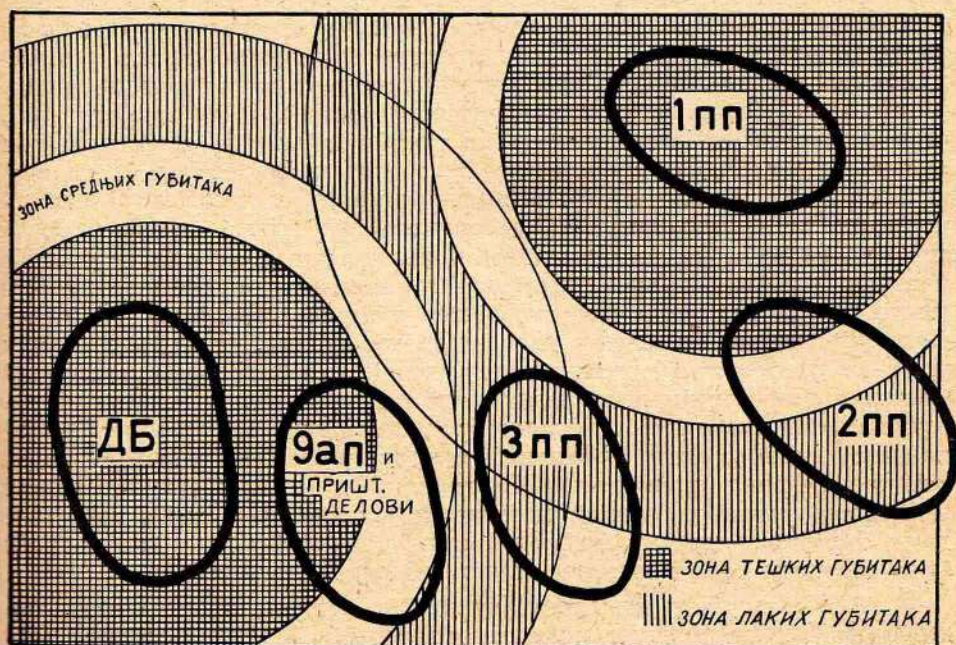
²⁾ По најновијим подацима нуклеарна оруђа од 5, 10 и 20 КТ имају следеће дејство:

Ц и љ	Мерено у метрима од нулте тачке								
	Г у б и ц и								
	Т е ш к и			С р е д њ и			Л а к и		
	5 КТ	10 КТ	20 КТ	5 КТ	10 КТ	20 КТ	5 КТ	10 КТ	20 КТ
Незаконљено људство	до 800	до 1.000	до 1.200	800 1.200	1.000 1.500	1.200 2.000	1.200 2.000	1.500 1.600	2.000 2.500
Људство у непокривеном рову (дубине до 1,2 м.)	до 400	до 400	до 450	400 600	400 700	450 800	600 800	700 1.600	800 1.200
Људство у утврђеним рејонима	до 600	до 700	до 800	600 800	700 900	800 1.200	800 2.000	900 2.500	1.200 3.200
Људство у тенковима	до 700	до 800	до 900	700 800	800 850	900 1.000	800 900	850 1.000	1.000 1.100
Тенкови	до 100	до 150	до 200	100 300	150 300	200 400	300 1.500	300 1.800	400 2.200
Пољска артиљерија у откривеним закљонима	до 300	до 350	до 450	300 600	350 700	450 800	600 1.200	700 1.500	800 1.800
В о з и л а	до 600	до 700	до 800	600 800	700 1.000	800 1.200	800 1.500	1.000 2.000	1.200 2.000
Електронска опрема (радари и слично)	до 800	до 1.000	до 1.200	800 1.200	1.000 1.500	1.200 1.800	1.200 1.600	1.500 2.000	1.800 2.500

Подаци о дејству атомске бомбе од 20 КТ изнети су у чланку „Атомско оружје“ (ВД бр. 6 за 1955 г.). По њима полупречник лаких губитака за ову бомбу износи 3.300 м.

око нулте тачке експлозије може се брзо видети којом су зоном захваћене и које јединице и оценити њихови губици.

На скици 2 показана је једна пд у рејону прикупљања. Ако командант дивизије претпостави да ће 1 пп бити циљ атомског напада, он ће — после уцртавања на карти зона тешких, средњих и лаких губитака — видети да би тај пук био потпуно обухваћен зоном тешких губитака (тј. практично уништен); да би иста експлозија обухватила 2 и 3 пп; да би 2 пп био неутралисан (захваћен зоном тешких и средњих губитака у мањој мери) и да би се 3 пп већим делом нашао само у зони лаких губитака. Ако би се претпоставило да

Скица 2

ће дивизиска база бити циљ атомског напада, онда се на исти начин може установити да би и она и највећи део артиљерског пука са приштапским деловима били уништени. Зато дивизију у атомском рату, начелно, не би требало овако распоређивати, већ тако да ни два њена батаљона или дивизиона не буду захваћена једном експлозијом. Наравно, деконцентрација делова дивизије не сме ићи на уштрб извршења конкретних задатака појединих јединица.

Да би се у рату и на вежбама могли правилно процењивати ефекти дејства неке експлозије и да би се могле предузимати одговарајуће мере, мора се најпре утврдити врста тих експлозија, те је потребно да се познају њихове карактеристике и спољне манифе-

стације. Тако су, например, *ваздушне атомске експлозије*, на висинама преко 150 м изнад земље (обично на 600—700 м), праћене бриљантно-белим пламеном много светлијим од сунца, а створене ватрене лопте не додирују земљу и брзо се дижу увис. Код *приземних експлозија*, које се дешавају на висинама испод 150 м, ватрене лопте су тамне; у нултим тачкама стварају се већи или мањи кратери, зависно од висине експлозије; топлотно зрачење је знатно редуцирано; задоцнела радијација је знатно јача него код ваздушне експлозије, тако да су кратери недоступни за пешаке најмање један дан, а и задржаваће на околном терену није могуће. Код *подземних експлозија*, које се обично изводе на дубини од 15 м, осећа се земљотрес средње јачине, гасни клубуци пробијају на површину и избацују на велику висину гомиле земље и стварају кратере.³⁾ Топлотно дејство је потпуно апсорбовано те нема опасности ни од њега ни од почетне радијације, али је зато секундарна радијација велика и захвата цео простор покривен разбацаном земљом; ударно дејство је за 2/3 слабије од оног код ваздушне експлозије. Зато осматрачки систем треба најхитније да извештава о *центру* (висина на којој се експлозија десила) и *нултој тачки експлозије* (хоризонтална пројекција центра експлозије) да би штабови на основу добијених података на својим радним картама учртали рејоне експлозије и проценили њена дејства још много пре но што почну да пристижу детаљни извештаји од потчињених јединица. На основу тако добијених резултата могу се одмах упутити расположиве резерве ради што бржег затварања створених бреша, а артиљерији дати задатак да запречном ватром задржи непријатељске снаге које продиру кроз те бреше. При овоме команданти су дужни да што ефикасније искористе своје ПТ и моторизоване резерве, оклопне јединице и ПОЗ-ове, како би брзим прегруписавањем (маневром) снага отклонили незгоде које проистичу услед веће ширине фронта у нападу (одбрани) и веће густине снага, коју треба брзо створити ради успешног извршења одређеног задатка.

АБХ служба у овом периоду има задатак да радиолошким извиђањем код преживелог људства и материјала одреди акутну дозу (степен) озрачења, интензитет задоцнеле (секундарне) радијације, као и да обележи контаминиране (радиоактивисане) површине земљишта.

Команданти јединица и органи санитетске службе имаће посебне бриге око студије извештаја о категоријама озраченог људства и мера које треба предузети за даљи поступак са тим људством. Озледе и онеспособљавање људства почињу тек код доза од 100—200 R⁴⁾, када је лечење потребно, али није хитно. Пошто код озрачених са 200—400 R настају озбиљне озледе и онеспособљавања, тако да је и смрт могућа, неопходно је да се предузме хитно болничко ле-

³⁾ При једној подземној атомској експлозији јачине 20 КТ било би избачено и разбацано око милион тона земље, која би при ветру јачине 4—8 м/сек била разбацана на даљину преко 6 км.

⁴⁾ R = рентген, јединица за мерење радиоактивности.

чење. Озрачене са 400 R (где у 50% случајева наступа смрт) и са 600 и више R (где је смрт неминовна), треба повући из јединица. Међутим, понекад ће команданти и после експлозије продужити борбена дејства са целокупним људством које је у датом моменту физички и психички способно, не чекајући извештај санитарских и АБХ органа о степену озрачености људства.

Мерење интензитета секундарног радиоактивног зрачења на обележеном контаминираном земљишту даје податке општевојног значаја, јер од интензитета тога зрачења зависи хоће ли контаминирано земљиште и у коликој мери утицати на замишљени маневар. Ако је то земљиште већ поседнуто или га треба тек посетити, онда од интензитета зрачења зависи када трупе треба безусловно повући одатле или их сменити. Ако контаминирано земљиште омета покрет трупа које изводе наређени маневар, онда од интензитета зрачења и дубине контаминираних просторије зависи да ли треба прећи преко ње или је само обићи. За решење тога проблема команданти се могу послужити обичним рачуном. Ако је, на пример, интензитет зрачења на неком контаминираном земљишту 50 R на час, људство ће после 5 часова бављења на том терену било озрачено са 250 R, тј. дозом која озбиљно онеспособљава и угрожава и која може бити чак и смртоносна. Ако се контаминирано земљиште дубине 2.500 м налази на правцу покрета једне маршевске колоне или дела борбеног поретка, онда би људство које га прелази било озрачено дозом (D) која претставља производ јачине интензитета (i) и времена (t) потребног за прелажење преко тога земљишта ($D = i \cdot t$). Тако би, на пример, део борбеног поретка, коме је за савлађивање наведеног земљишта потребно 1,5 сат, био озрачен са $50 \times 1,5 = 75$ R. Како ово није опасна доза, то се прелаз преко оваквог земљишта може дозволити. Ако би доза била опасна (преко 200 R), контаминирани просторије се морају обићи.

На предлог начелника АБХ службе, надлежни командант унапред треба да одреди колику дозу озрачења сме да трпи људство његове јединице. Исто тако, старешине су дужне да одржавају морал својих трупа и да спречавају сваки неред после претрпљених атомских експлозија. Зато се већ говори о детекторима и дозиметрима са којих ће читање степена озрачења (доза) моћи да врше само специјално обучена лица, која ће, природно, прочитане податке саопштавати само старешинама одређеног степена. Поред тога, сваки старешина треба да познаје и основне тактичке мере противатомске заштите којима се могу умањивати дејства атомских експлозија.

Ако се напад изводи противу браниоца који располаже атомским оружјем, онда првенствено треба предузети мере за заштиту снага у рејонима концентрација, на полазним положајима, при увођењу у борбу резерви и других ешелона и њиховом уклињавању (нарочито ако их бранилац увлачи у ватрени „цак“). Поред тога, треба заштитити аеродроме, штабове, базе и чворове комуникација. С друге стране, бранилац треба да заштити најосетљивије делове свога борбеног поретка — резерве, ВП артиљерије, снаге које врше противна-

пад и делове који би се нашли у окружењу. За заштиту наведених циљева, и нападачу и браниоцу стоје на расположењу тактичке и техничке мере.

Тактичке мере заштите у нападу

Позната је тежња да се рашчлањавањем снага избегне да једна атомска експлозија једновремено уништи више од једног батаљона (дивизиона). Међутим, треба имати у виду да се ово односи на резерве и друге ешелоне, а не и на пукове првог ешелона који су у непосредном додиру са браниоцем. Ова тежња се углавном може остварити у оквиру јачих резерви и других ешелона, пошто се они могу распоређивати у једној или у две линије по батаљонима, са међусобним растојањима и отстојањима од 1—2 км (под претпоставком да се рачуна на дејство А бомбе од 20 КТ). Природно је да ова растојања и отстојања могу бити утолико већа уколико су резерве веће и дубље распоређене, тако да, на пример, код оперативних резерви отстојања међу батаљонима могу износити и 2—3 км. Исто тако је јасно да ће се други ешелони (дивизија и корпуса) постављати на већем отстојању од првог ешелона него што је то било у Другом светском рату, с тим што ће се морати предузети потребне мере да би деконцентрисани батаљони концентричним покретима могли да стигну на линије увођења у предвиђено време, као и да се на тим линијама задржавају најкраће могуће време.

Артиљерске групе, као погодне атомске циљеве, такође треба рашчлањавати. Иако ће ово бити прилично ограничено њиховим дометом, ипак неће бити потребне јаке концентрације артиљерије, нарочито не артиљерије велике моћи, ако се већ располаже нуклеарним оружјем. Изгледа да би најбоље било да се артиљерске групе постављају на ВП по дивизионима у једној или две линије, на растојањима и отстојањима као код батаљона, и да се ПАГ-ови распоређују ближе пешадији него што је то било у Другом светском рату да не би били обухваћени зоном тешких губитака ако би непријатељ изабрао атомски циљ у ближој дубини борбених поредака. У оваквим околностима, потребна артиљерска дејства на местима планираних пробоја могла би се изводити маневром ватре.

Према томе, принцип концентрације снага и средстава на месту пробоја више не би одговарао искуствима из Другог светског рата, те би се морале мењати неке досада усвојене норме. Уместо да дивизија у нападу на правцу главног удара дејствује на фронту од 2—4 км ширине и исте дубине, а пешадиски пукови на 1—2 км ширине и 2 км дубине, ширина фронта напада дивизије требала би да буде бар 8—10 км, а дубина борбеног поретка 6—8 км. Другим речима, уместо да се дивизија распоређује на просторији од око 10 км², а пукови од 2—4 км², и да се због тога излажу тешким губицима, дивизија би сада заузимала знатно већи простор — 50 до 80 км².

При нападу из непосредног додира требало би већи део снага дивизије што више приближити браниоцу, с тим да се пукови првог

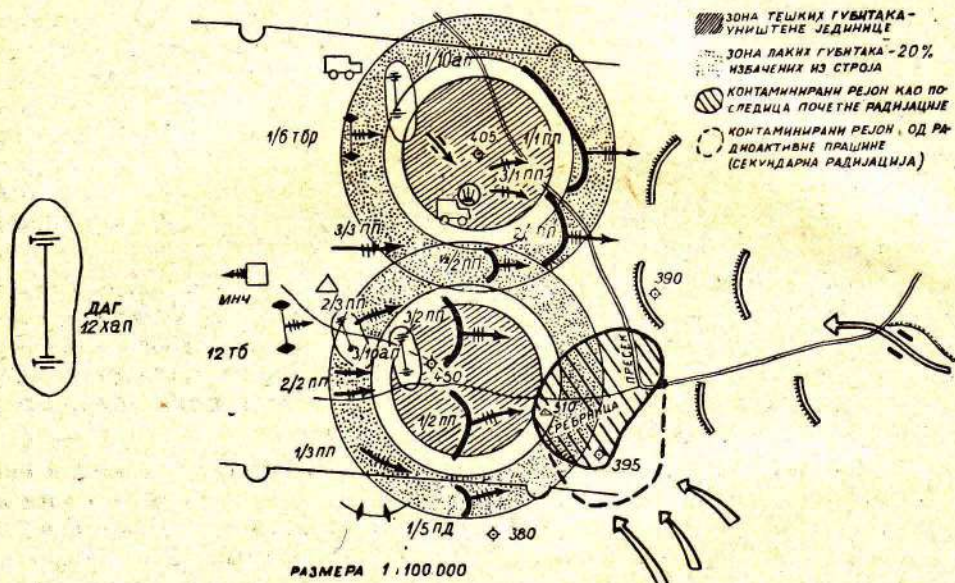
ешелона постројавају у два ешелона или са јачим резервама, јер би им брзо и дубоко уклињавање у браниочев распоред пружало најбољу заштиту од евентуалних атомских експлозија. Можда би било корисно да се нападна дејства првенствено планирају на правцима који су непогодни за напад, тамо где земљиште ограничава ефекте дејства атомске експлозије и где бранилац најмање очекује напад, и да се груписање за напад изводи у последњем тренутку, и то по могућству ноћу. Зато би требало што више убрзати припрему напада и скратити време боравка груписаних снага на полазним положајима. Тако, на пример, зависно од борбених и других околности, излазак јединица у полазне рејоне за смену могао би се вршити у Д-2/Д-1 (уместо у Д-3/Д-2); полазни рејони за смену могли би бити на већем удаљењу од предње ивице полазних положаја (око 10—15 км), а седање полазних положаја могло би се вршити ноћу уочи напада (Д-1/Д) без смене, тако да би нове јединице нападале кроз борбени поредак оних јединица које се већ ту налазе. Излазак на полазни положај требало би вршити ноћу, широким фронтном, после неопходних претходних извиђања и припреме. Концентрацију снага у току напада требало би изводити складним подешавањем покрета рашчлањених делова, нарочито оклопних и моторизованих снага.

Да би се могло брзо интервенисати на тежишту борбе, требало би првенствено ангажовати резерве (нарочито тенковску или моторизовану пешадију) и ватру једног дела артиљерије. Због тога комуникације добијају велики значај, тако да њихова изградња и одржавање претстављају много важнији и обимнији задатак инжињерије него што је то било у Другом светском рату.

Пошто заклоњене (укопане) трупе мање трпе од атомских експлозија, то се незаклоњен нападач налази у далеко неповољнијим условима од браниоца. Зато ниједан део нападачевог поретка не би смео да занемари укопавање на својим положајима. Како већи део артиљерије отпочиње премештање тек неколико часова после почетка напада, нужно је да се и она укопава на полазним положајима, а исто тако и други ешелони дивизија и корпуса који се уводе у борбу много касније. Да би се маскирао покрет других ешелона у току напада, требало би избегавати откривено земљиште, што више користити природне заклоне и непријатељске фортификациске објекте на правцима покрета, као и кретати се у скоковима од заклона до заклона (ако их има) и укопавати се приликом сваког дужег задржавања.

Улога партизанских и инфилтрираних јединица, као и ваздушних десаната (тактичких, оперативних и стратeгиских), може бити веома значајна, нарочито за одржавање темпа сопственог, односно за ометање успешног развоја непријатељског напада. Оне треба првенствено да дејствују у позадини, да воде борбу са резервама (ешелонима), да нападају важне линије, прелазе преко река, аеродроме, базе, комуникациске чворове, да врше све могуће саботаже и диверзије и да ометају организовани рад непријатељске позадине.

На скици 3 приказан је замишљени распоред једне пешадиске дивизије у нападу у моменту извршења ближег задатка у условима атомске опасности. Из ње се види да други ешелон дивизије, у циљу противатомске заштите, наступа у три батаљонске колоне, један тенковски батаљон за средњом колоном другог ешелона, други тенковски батаљон засебним правцем за левокрилним пуком. Ако претпоставимо да је непријатељ у том моменту напао оба пука првог борбеног ешелона артиљериским атомским зрнима од по 10 КТ и да је код 1 пп

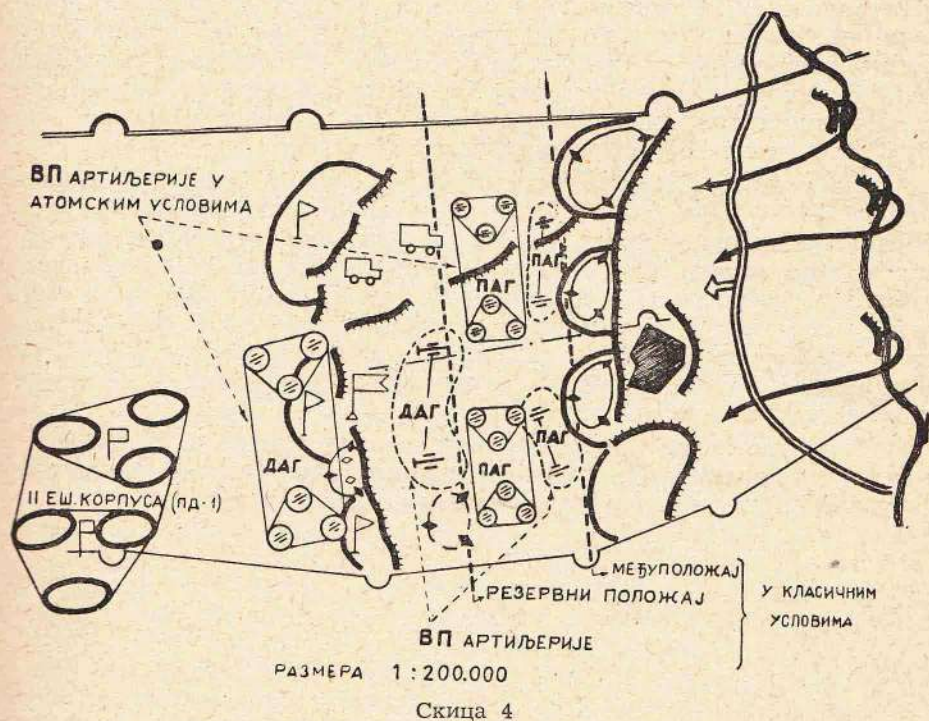
Скица 3

зрно експлодирало над рејоном к. 405 на висини око 180—200 м (ваздушна експлозија), а код 2 пп над раскрсницом путева (2 км зап. од тригометра 510) на висини 40—50 м (приземна експлозија), онда се стање дивизије после претрпљених атомских експлозија може видети на самој скици. Детаљни губици могу се добити прорачунавањем процената на основу бројног стања, а просечни губици збрајањем свих прорачунатих процената по врстама губитака и изнаглажењем средње величине. У таквој ситуацији командант дивизије треба да реши проблем како ће обезбедити даље надирање својих трупа и извршење постављеног задатка. Он би се могао одлучити, на пример, да искористи тенковске снаге и део другог ешелона (као тенковски десант) да би што пре овладао раскрсницом путева, јер непријатељ у то време — због контаминираности — може тамо да избије само тенковским а не и пешадиским снагама. Све јединице које би биле упућиване

преко контаминираних рејона или би пролазиле непосредно поред њих, требало би обавезно заштитити гасмаскама. Поред тога, требало би забранити коришћење свих намирница и воде са контаминираних рејона.

Тактичке мере заштите у одбрани

Несумњиво је да би снаге и средства на тежишту одбране — груписани на класичан начин — морали претрпети озбиљне измене, јер би претстављали врло привлачан циљ за напад нуклеарним оружјем. Зато ће бранилац бити принуђен да и на тежишту одбране примењује растреситији распоред, слично као и у нападу, с тим што

растојања између батаљонских група на главном одбранбеном појасу не би требало да прелазе 1 км и што би се главни положај посеоао и уређивао по групном систему. Сигурност маневровања снагама могла би се обезбедити повезивањем отпорних тачака системом ровова. За стабилност одбране велики значај имале би дубље ешелониране резерве, артиљерија, противтенковске резерве и ПОЗ-ови. Значај ових одбранбених елемената био би утолико већи уколико би из свог растреситог распореда могли брже да интервенишу на угроженим дело-

вима фронта, а да при томе избегну дејство нуклеарних експлозија. У сваком случају, систем одбране треба да буде довољно еластичан, тако да браниоци снаге могу испољавати што већу брзину и заузимају што растреситији распоред, с једне, и пружати што жилавији отпор, с друге стране. Другим речима, тај систем треба да омогући извођење јаких противнапада и благовремено увођење у борбу свих елемената одбране, а то се може постићи само повећаном покретљивошћу и способношћу трупа за брзе покрете и ударе.

На скици 4 приказана је дивизија у одбрани на фронту ширине око 15 км, са учртаним распоредом у класичним и атомским условима. Ако претпоставимо да непријатељ располаже атомским артиљериским гранатама, да је удаљен од предњег краја око 2 км и да се његове снаге налазе на другој обали реке, онда изгледа да би на источној ивици насељеног места испред предњег краја требало организовати лажни предњи крај, са тежњом да га нападач изабере за атомски циљ. У том би случају главни положај био не само поштеђен све до подиласка непријатеља предњем крају, него би сачуваним снагама омогућио да пружи јак отпор непријатељском нападу.

На скици се такође види повећана дубина одбране (резервни положај је 8—9 км удаљен од предњег краја), јака противтенковска одбрана на предњем крају, просторно повећање рејона ВП артиљерије и већа дубина ешелонирања. Деснокрилни ПАГ, јачине једног дивизиона, распоређен је на површини од 2—3 км² уместо на 0,5—1 км², а левокрилни (јачине два дивизиона) на 4—5 км². ДАГ (јачине једног хаубичког пука) распоређен је на површини од 10—12 км² уместо на 3—5 км². Разлике у распореду осталих елемената борбеног поретка такође се виде на скици.

Техничке мере заштите, у које спадају и мере за радиолошку заштиту (радиолошко извиђање и деконтаминација), као искључиви задатак АБХ службе, изискују детаљније разматрање.

МАТЕРИЈАЛНО ОБЕЗБЕЂЕЊЕ И ЗБРИЊАВАЊЕ АРМИЈЕ У ГОЊЕЊУ

Да би гоњење било успешно, није довољно само да почне у право време, да је брзо, непрекидно и енергично, већ је неопходно да се јединице које га врше благовремено и непрекидно материјално обезбеђују и збрињавају. Благодарећи моторизацији, брзина гоњења се све више повећавала, тако да је у Другом светском рату код моторизованих јединица често износила и преко 40—50 км дневно, а код тенковских и брзих јединица понекад и много више. То су потврдила и дејства у Кореји и Индокини.

Да би се „крв заменила знојем“ и огарантовао успех гоњења, од јединица које га врше мора се захтевати максимално напрезање. Међутим, ово се може постићи само ако материјално обезбеђење и збрињавање трупа буду на висини. Зато у току гоњења треба поклонити велику пажњу уређењу комуникација, њиховој оправци, одржавању и обезбеђењу, да би се без већих тешкоћа могле довлачити нове снаге и средства (у првом реду погонски материјал и муниција), тим пре што се трупе које гоне све више удаљују од материјалних извора, продужавајући свој комуникациски правац.

Услед продужења комуникациских праваца и њихове несигурности, бранилац ће тежити да уништењем објеката на њима успори ток снабдевања нападача, а по могућству и да, разним десантима и остављањем јачих снага у позадини фронта, отсеца његове снаге од извора за снабдевање, да би тиме гоњење укочио или бар успорио. Уосталом, у току Народноослободилачког рата наше су јединице (чак и мање) својим дејством у позадини успешно ометале не само непријатељска дејства него и гоњења, јер су рушењем комуникација и нападама на његове снабдевачке јединице онемогућавале попуну и снабдевање.

Очигледно је да су материјално обезбеђење и санитетско и ветеринарско збрињавање трупа у току гоњења скопчани са много већим тешкоћама него у осталим видовима борбених дејстава. Те тешкоће настају у првом реду због велике брзине кретања и знатно ширег фронта за гоњење, тако да то изазива деобу и рапчлањавање јединица и установа за материјално обезбеђење и збрињавање. С друге стране, то проузрокује утолико већи утрошак погонског материјала, уколико је темпо гоњења бржи. Поред тога, јединице које гоне најлазе на разрушене и закрчене комуникације (нарочито на порушене

објекте и осетљива места на њима) и излажу се појачаном дејству непријатељске авијације (нарочито на комуникације и снабдевачке јединице и установе у циљу успорења темпа гоњења), док су позадинске јединице и установе изложене удару непријатељских делова који би се пробили из окружења или су нарочито остављени за овакве задатке, а евентуално и дејствима десаната и диверзантских група. Све то намеће потребу за солиднијим обезбеђењем територије, јединица, установа, база (које су углавном остављене саме себи), као и за повећањем транспортних средстава и радне снаге. Најзад, услед наглог продужења комуникациских праваца за дотур и евакуацију и честог мењања места јединица, установа, база, итд. неопходна је већа самосталност потчињених тактичких јединица у погледу материјалног обезбеђења и збрињавања. А да би се могле успешно савладати све наведене, а и друге, тешкоће очигледно је да се благовремено морају предузимати веома опсежне мере. Зато командант армије треба благовремено да поставља одговарајуће захтеве команданту за позадину у погледу материјалног обезбеђења и збрињавања, и да контролише њихово извршење, с једне, и да му пружа пуну подршку и помоћ у раду, с друге стране.

Припремна етапа

Материјално обезбеђење и збрињавање трупа у гоњењу углавном обухвата етапу припрема и етапу рада у току гоњења. Да би гоњење било лакше, брже и непрекидно, најбоље је да припреме за гоњење почну у завршном делу припрема за напад, да трају у току целог напада и да се заврше непосредно пре прелаза у гоњење. Наравно, конкретно отпочињање тих припрема и њихово трајање зависиће у првом реду од оперативне ситуације армије, али их у сваком случају треба вршити у што већој тајности да се не би открила основна идеја оператиског плана.

Још у периоду припреме напада командант армије треба најпре да упозна свога команданта позадине са основном замисли за извршење гоњења — да му пружи податке о правцу и темпу гоњења, узастопним циљевима, јачини, основном саставу и груписању гонећих делова, итд., о месту армиске базе пре почетка гоњења и њеном евентуалном будућем рејону, а по потреби и о формирању одељака базе пре и у току гоњења и о њиховим местима, затим о евентуалном стварању материјалних резерви преко норми (нарочито погонског материјала) и њиховом смештају и распореду, као и да му постави конкретне задатке за извршење материјалног обезбеђења и збрињавања трупа. Поред тога, треба предвидети и временске етапе у погледу извршења припрема материјалног обезбеђења и збрињавања и одредити крајњи рок докле те припреме треба потпуно завршити. То су елементи на основу којих командант позадине може проучити и схватити ситуацију армије и приступити припремама и мерама за њихово остварење према реду хитности, дајући у прво време приоритет снабдевању погонским горивом, а у завршној фази санитарској

евакуацији. У сваком случају, треба тежити да се још пре почетка гоњења све потчињене јединице по могућству попуне материјалним средствима по норми и да санитарска и ветеринарска евакуација код њих буду потпуно извршене, а код армиских до највеће могуће мере. Исто тако је важно да се, поред исправних формацијских транспортних средстава, обезбеде и друга транспортна средства, као ојачање, према конкретним потребама дотура. Ово је, несумњиво, тешко постићи због тешкоћа у погледу ремонта и погуне транспорта потчињених јединица (од стране армије) као и армиског (од више претпостављене команде). Растерећењем транспорта оним што за први период није преко потребно такође се може повећати његов корисни капацитет. Зато старешине овде морају често саме да се сналазе и да покажу пуно иницијативе. А да би се све ово постигло и избегле наведене потешкоће, требало би предузети низ мера.

Пре свега, треба тежити: да се јединице и установе за материјално обезбеђење и збрињавање утолико више приближавају фронту уколико се напад успешније развија (предвиђајући и планирајући њихово премештање пре и у току гоњења); да се непосредно потчињене јединице (нарочито брзе и моторизоване) благовремено попуне материјалним средствима — што у почетку може ићи и на рачун попуњености армиске базе, а да њихова транспортна средства буду попуњена до пуног формацијског стања, као и армиски транспорт, а све према плану дотура и евакуације (тражећи за ово, по потреби, и одговарајућа појачања), и да се створе резерве погонског горива, муниције и хране на будућим местима базе и њених одељака или што ближе фронту, макар под ведрим небом, са најнужнијом заштитом. Поред тога, требало би благовремено растеретити санитарске и ветеринарске установе и армиске болнице које су развијене испред армиске болничке базе (евакуацијом рањених и болесних у дубљу позадину) и, евентуално, предвидети где ће се, када и која опрема и материјал оставити пре гоњења ради растерећења јединица и установка, да би се уштеђена транспортна средства могла што ефикасније искористити. Најзад, треба предузети низ мера за уређење позадине, као што су: благовремена оправка и одржавање комуникација у зони армиског комуникациског правца; одређивање снага и средстава за уређење службе саобраћаја на заузетој територији; заштита комуникација, транспорта, места база и њихових одељака (нарочито по прелазу у гоњење); асанација земљишта на освојеној територији и одговарајуће мере дезинфекције и противрадиолошке заштите; одређивање станица за прикупљање заробљеника и начина њихове исхране, санитарског збрињавања и евакуације, односно сабиралишта за прикупљање и коришћење плена, коришћење месних средстава, транспорта, цивилне и заробљеничке радне снаге на заузетој територији, итд. При овоме треба нарочито простудирати комуникациску мрежу на непријатељској територији, места будућих база, одељака, истакнутих искрчних станица, итд.

Као што се види, обим припрема материјалног обезбеђења и збрињавања трупа је и велики и разноврстан. Зато у овом раду, поред

команданта позадине и органа служби, мора непрекидно да учествује и штаб армије у целини. Другим речима, командовање треба стално да прати ток припрема и да увек, према указаној потреби, поставља нове задатке, али једновремено и да пружа пуну подршку и помоћ, јер ће од тога умногоме зависити и рад команданта позадине.

У Другом светском рату Совјетска армија је на истакнутим местима (што ближе фронту) стварала такозвана пољска армиска складишта за смештај веће количине погонског материјала, муниције и хране (обично укопавањем у земљу или на самој земљи са потребним маскирањем). Дотур армиским транспортом вршен је не само непосредно до дивизија, већ — ако је икако било могуће — и до истурених предњих и гонећих одреда.

Ако би се за дотур до дивизиских или чак пуковских база користило транспорт армији претпостављене команде, онда би армиска транспортна средства требало користити за пребацавање залиха из армиске базе на нова места базе или одељака.

У циљу брзог уређења саобраћаја на освојеној територији треба унапред предвидети одговарајуће органе за уређење саобраћајне службе и створити основни план његовог коришћења. Поред тога, било би пожељно да још пре почетка гоњења целокупну организацију саобраћајне службе на дотадашњем армиском комуникациском правцу преузме армији претпостављена команда како би се армиске снаге и средства могли посветити организацији ове службе на заузетој територији.

Због разноликог здруживања јединица (које често намећу оперативне потребе) командант позадине мораће благовремено да предузима одговарајуће мере у погледу материјалног обезбеђења и збрињавања, и да се при томе служи чак и импровизацијама. А да би ових импровизација било што мање, неопходно је да се још пре почетка гоњења планира и предвиди све што је могуће (јер ће и број снабдевачких веза обично бити већи него за време напада), и да се број етапа у дотуру што више смањи. Поред тога, са првим гонећим колонама и одредима требало би слати органе разних служби ради извињања заузете територије и предузимања потребних мера за њено брзо и ефикасно уређење.

Ако би се све припреме добро извеле, онда би корпуси и дивизије — независно од материјалног обезбеђења од стране армиских органа — били у стању да гоне непријатеља и да се удаље од армиске базе и њених одељака и преко 100—150 км. А за ово време (3—4 дана) могла би се са успехом извршити нова организација материјалног обезбеђења и збрињавања у армији. У овом периоду не би настао потпуни прекид рада армиског транспорта, само би могло доћи до његовог смањења, а на појединим правцима можда и до застоја док се комуникације и везе поново не успоставе.

Етапа гоњења

У првој фази гоњења борбеним и маршевским поретком до дубине од 100—150 км материјално обезбеђење и збрињавање не би претстављало нарочите тешкоће само ако су припреме правилно изведене. У овој фази главни терет снабдевања и збрињавања пао би на корпусне и дивизиске органе, док би се рад армије на материјалном обезбеђењу и збрињавању и уређењу заузеле територије за прва 2—3 дана гоњења састојао углавном у оправци комуникација, организацији саобраћајне службе, устројавању нових одељака, организацији најцелисходније експлоатације месних средстава ради што већег смањења дотура из позадине и сл. Мишљења сам да ће, због продужења комуникациског правца, бити нужно да се формирају и на око 100 км истуре одељци армиске базе који би били попуњени основним материјалним средствима снабдевања само за 2—3 дана (а то је и довољно, тим пре што би пребацавање већих количина било веома тешко). Ако је армиски транспорт у Другом светском рату на путевима средњег квалитета у току једног дана прелазио до 200, а дивизиски 100—120 км, онда армиска база може бити удаљена до 100 км од корпусних или дивизиских база, док се дивизиске базе не смеју удаљавати од фронта више од 60 км. С друге стране, пуковски транспорт (запрежни и товарни) не би се кретао у оба правца, већ само унапред, тако да би се дотур и евакуација вршили од одређених места на којима би транспорт више команде сачекивао испражњене делове пуковског транспорта.

Ако је армиска база у току напада била непосредно ослоњена на железничку пругу, требало би тежити да ту што дуже и остане, јер оправка железничких пруга изостаје иза темпа гоњења просечно за најмање 3—4 дана. Зато у сваком конкретном случају треба добро размислити да ли је боље премештати базу (кад је удаљена више од 100 км) или организовати потребне одељке. Понекад нема потребе да се база одмах премешта чим се поправи железничка пруга, већ је боље да се формирају истакнуте искрцне станице, од којих би армиски транспорт вршио дотур до потчињених јединица. Иако се брзе и моторизоване јединице, начелно, ослањају својим транспортом на армиску базу (одељке), ипак ће се дотур до њих у току гоњења нормално вршити армиским транспортом.

У овој етапи командант позадине армије треба да буде стално уз команданта армије, да прати ситуацију (да би према њој подешавао свој рад), да маневрује транспортом и средствима и пружа помоћ потчињеним јединицама (зато треба да има неопходну резерву тих средстава). Он не треба да чека наређења од команданта армије, већ да их и сам издаје према развоју ситуације. Исто тако, и начелници службе треба да буду што ближе фронту и у непрекидној вези са својим командантом позадине и истуреним извиђачким органима који прате рад непосредно потчињених јединица, гонећих и брзих моторизованих одреда, јер се једино на овај начин, с обзиром на брз темпо гоњења, може успешно спроводити материјално обезбеђење и збри-

њавање. Ови органи треба одмах да уреде заузету територију да би се што брже и потпуније могла експлоатисати локална материјална и транспортна средства.

За обезбеђење транспорта од непријатељског дејства са земље и из ваздуха у првом реду треба користити сопствене снаге и средства, а понекад и извесне делове оперативних јединица, нарочито људство које иде на фронт или се враћа са њега.

У гоњењу се могу успешно користити транспортна авијација и хеликоптери (првенствено за снабдевање брзих и моторизованих јединица и оних делова код којих се дотур и евакуација не би могли вршити другим средствима), и то директно из база виших команди или као средства која су придата армији и која се попуњавају из њене базе. За успешно снабдевање ваздушним путем треба благовремено уредити помоћна летишта и припремити амбалажу за спуштање терета. Хеликоптере треба првенствено користити у фази кризе снабдевања — док се не уреде комуникације и на неприступачном земљишту.

Армиски санитет у току гоњења треба да врши санитетску евакуацију од најистакнутијих делова, тако да потчињене јединице обично немају потребе да развију своје санитетске установе. Зато је довољно да се рањено или болесно људство, после указивања потребне помоћи, оставља (под надзором) на погодним местима да би га армиски транспорт евакуисао. При томе обавезно треба користити и повратна транспортна средства јер ће санитетски транспорт армије једва бити у стању да врши уредну евакуацију тежих рањеника и болесника. Да би санитетске установе биле што мање оптерећене болесницима и рањеницима, то, кад год је могуће, треба користити месне санитетске установе на заузетој територији, као и санитетске и транспортне авионе за евакуацију. Из болничке базе армије (која начелно треба да буде у висини армиске базе) треба евакуисати што већи број рањеника и болесника, и то што пре, без обзира на то што се људство у њој у другим приликама задржава и лечи по 40—50 дана.

Ветеринарску евакуацију углавном треба вршити слично као и санитетску, само би требало остављати месним властима што већи број оболеле и рањене стоке, а што мање евакуисати у позадину.

У току гоњења армија треба да организује прикупљање и сортирање ратног плена, да евакуише непозната оружја и средства у циљу њиховог испитивања и да сва заплена средства што пре заштити од неодговорног упропаштавања и трошења. За рад на његовом прикупљању, сређивању и евакуацији могу се користити месно стаништво и транспортна средства, а по потреби и заробљеници. Пре коришћења плена јединице га морају испитати и проверити да не би дошло до нежељених последица.

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Генерал-потпуковник **ВОЈО КОВАЧЕВИЋ**

ИСКУСТВА ИЗ ДЕЈСТАВА 29 ХЕРЦЕГОВАЧКЕ ДИВИЗИЈЕ ЈУЛА 1944 ГОДИНЕ*)

Непријатељски подухват против снага 29 херцеговачке дивизије, јула 1944, био је дио општег њемачког плана за координирани напад на наше снаге у Србији, Црној Гори, Источној Босни и Херцеговини (18 јула отпочела је операција „Draufganger“ против снага у Црној Гори, 13 јула операција „Sonnenstich“ против снага 29 херцеговачке дивизије).

Читава Источна Херцеговина, изузев непријатељских гарнизона на њеној периферији и њихове најближе околине, била је слободна територија (једино се Столац налазио дубоко у слободној територији). Кружни саобраћај између ових гарнизона (од којих су неки били стално угрожени) обављан је комуникацијама: Билећа — Требиње — Дубровник — Метковић — Столац — Мостар — Невесиње — Гацко, само је дио тога круга на линији Гацко — Билећа био под сталном контролом наших снага.

На слободној територији су се налазиле снаге 29 херцеговачке дивизије, која је имала четири бригаде (од којих је једна формирана тек половином јуна), два одреда и двије команде подручја. Оне су биле у некој врсти тактичко-оперативног дочека, јер је распоред бригада био тако погодан да су се све снаге могле брзо груписати за парирање непријатељских дејстава која би била предузета из ма ког правца на слободну територију (или према Црној Гори од правца Херцеговине).

Основни и стални задатак 29 дивизије (који је добила од II ударног корпуса) био је, углавном, да дијелом снага затвара правце од Гацка и Билеће према Црној Гори (Никшићу и Пиви), а са осталим снагама да дејствује према ситуацији. Све бригаде и одреди били су у свакодневном покрету и дејствовали на широкој просторији, обезбеђујући истовремено извршење основног задатка дивизије.

*) За боље сагледавање и разумијевање дејства 29 херцеговачке дивизије било би добро да се читалац претходно упозна са мојим чланком „Нека искуства из борби херцеговачких јединица 1943 године“ („Војно дело“, бр. 1/1956, стр. 32), нарочито са карактеристикама крашког подручја на коме су дејствовале херцеговачке јединице (стр. 33 и 34), и одељцима „Покретљивост и маневар“ (стр. 40) и „Предности херцеговачких јединица у борбама са Њемцима на свом подручју“ (стр. 46).

Уочи саме непријатељске офанзиве X бригада је замијенила XII бригаду према Билећи, XII бригада дошла је на мјесто X а XIII се самоиницијативно помјерила на сјевер и посјела Хргуд, Снежницу и Трусину,¹⁾ да би са XII бригадом држала теренски отсјек у виду лучног пивоа, погодног за дочек и маневар (Снежница — Студенац — Некудина).

Непријатељ је располагао са око 9.500 људи (од тога 6.000 дејствујућих снага 369 пјешадиске дивизије и 3/4 пука „Бранденбург“, и 3.500 четника и муслиманске милиције. 29 херцеговачка дивизија имала је око 2.700 људи (16 батаљона у бригадама, два партизанска одреда и две команде подручја, са штабом дивизије и приштапским дјеловима). Према томе, бројни однос снага износио је приближно 4 : 1, а однос пјешадиског наоружања 5 : 1 и минобацача 10 : 1 у корист непријатеља. Осим тога, непријатељ је имао 72 топа, 9 авиона, доста муниције и велику ватрену надмоћност, тим више што су наше јединице оскудијевале и у муницији. *Квалитет јединица* 369 дивизије и 3/4 пука „Бранденбург“ био је као и код осталих њемачких снага, али су боље познавале терен и наш језик, док су билећки и гатачки четници (који су чинили главнину) били једнако борбени, а вјештији и снажљивији на овом терену од Њемаца.

Наше снаге су биле хомогене и квалитетне. Борци и старјешине партизанских одреда и војних подручја нијесу заостајали за саставом бригадних батаљона. Зато је командант 369 непријатељске дивизије с правом дао овакву оцјену: „29 дивизија важи као елитна дивизија. Досада још није одлучно тучена. Потпуно влада тактиком малог рата, уз зналачко искоришћавање терена. Покушава најчешће да одбије наше снаге и да их захвата са леђа. При нападу наших снага прелази смјеста у противнападе. Бори се жилаво, ријетко врши заробљавање“. (Из заповјести која је заплијењена у току овог непријатељског подухвата.) Међутим, он је преувеличавао бројно стање наших јединица (одреда). То се може објаснити сталном несигурношћу непријатеља, која је произилазила услед покретљивости наших дјелова и непрекидних напада на разним мјестима, тако да му је свака наша десетина изгледала већа јединица.

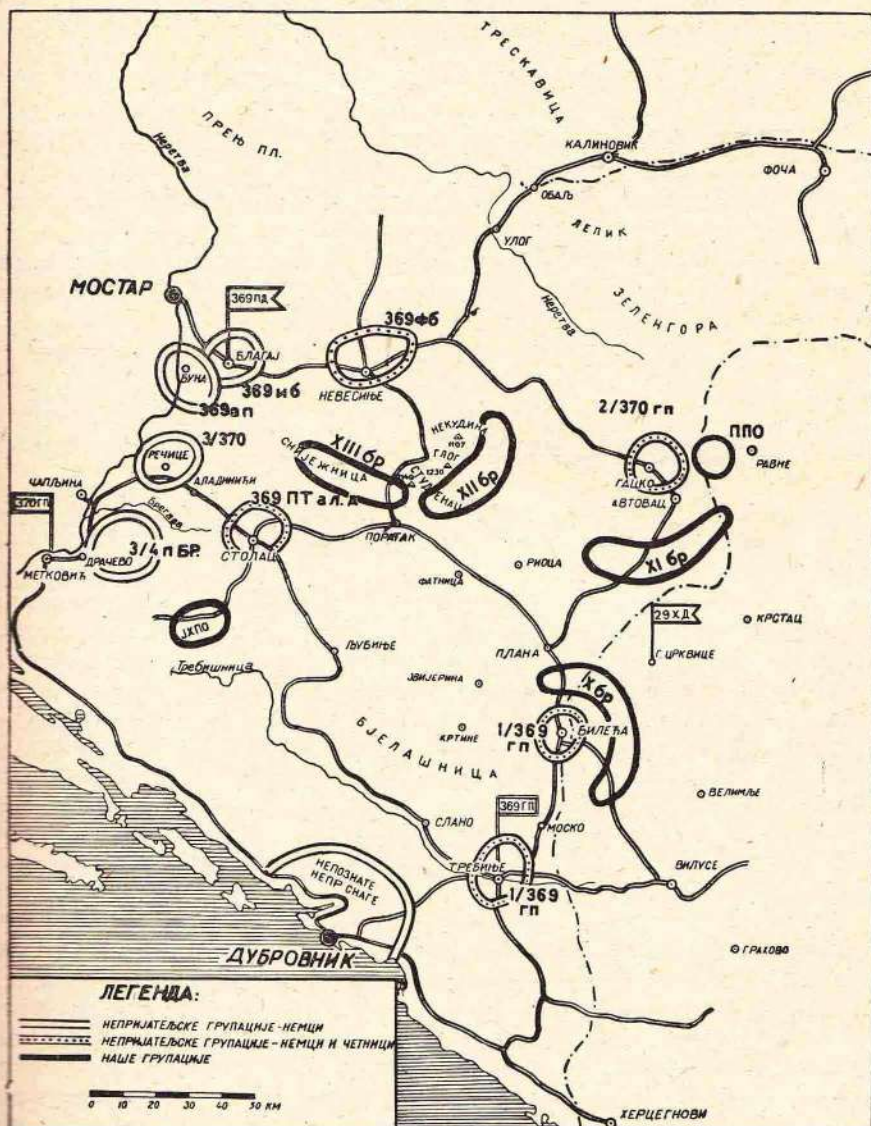
Задатак, груписање снага и операциски план непријатеља

„369 пешадиска дивизија ће у подухвату „Sonnenstich“ концентрисаним ангажовањем свих расположивих снага и придодато 3/4 пука „Бранденбург“ разбити овог непријатеља“ (према заплијењеном документу у коме су претходно дати просторија и снаге 29 дивизије)... „Уништити партизанску војску у Херцеговини и казнити народ због његовог активног учешћа у партизанском покрету“...

Груписање непријатељских снага извршено је према основној замисли за извођење подухвата (у осам нападних колона), и то:

¹⁾ Сви су називи по карти размјере 1 : 200.000, лист Мостар, Дубровник.

2/370 гренадирског пука са Гатачким четничким одредом²⁾ и муслиманском милицијом из с. Ф. Кула у рејону Гацка;

369 физилер-баталјон, три аларм-јединице са својим штабом, бата Dünow-а и Невесењски четнички одред у рејону Невесиња;

²⁾ Четничке групе биле су стављене под команду одговарајућих њемачких старјешина.

369 извиђачки батаљон у рејону Благаја;

369 артиљериски пук у Буни;

3/370 гренадирског пука у рејону Домановића (код с. Речице);

3/4 пука „Бранденбург“ у Драчеву;

369 ПТ аларм-дивизион са Столачким четничким одредом у околини Стоца и

1/369 гренадирског пука са Билећким и Требињским четничким одредом у рејону Требиња и Билећа. (Види скицу 1.)

Према основној замисли операције, која је имала да почне 13 и да се заврши 24 јула, било је предвиђено:

— да се у *првој етапи* (од 13—15 јула) са простора Аладинићи — Благај — Невесиње избије на линију: с. Поратак — Студенац — Некудина — Вјетрено;

— да се у *другој етапи* (од 15—17 јула) „очисти“ „Црвена Република“ југозападно и јужно од Стоца;

— да се у *трећој етапи* (18—19 јула) „очисти Источна Херцеговина и униште непријатељске снаге које се супротставе на овом простору“; и

— да се у *четвртој етапи* „протјера непријатељ на црногорску територију и гоне бандити од стране четничких одреда, које појачати појединачним гренадирским водовима“.

Према задацима које је поставио јединицама види се да непријатељ у првој етапи ангажује само делимично снаге из Аладинића, а 13 и 14 јула треба да дејствују дубље само снаге са линије Буна — Невесиње — Улог. За извршење основног задатка друге етапе — „чишћење“ „Црвене Републике“ — непријатељ ангажује снаге са просторије: ж. ст. Хутово — Аладинићи — Столац, са циљем да 15 и 16 јула избију на линију: с. Струјићи — Љубиње — с. Убоско — Трештеница. Према томе, у првој етапи је предвиђено ангажовање само једне четвртине, а у другој ангажовање друге четвртине снага, тако да остале три четвртине остају неактивне (вјероватно је прва четвртина у другој етапи имала да обезбјеђује достигнуту линију). 17 јула даје се предах групама које су наступале у другој етапи („ново снабдијевање трупа извршиће се 16 односно 17 јула“), а групама које су учествовале у првој етапи — одмор од три дана (до 18 јула). За остале снаге није била предвиђена никаква активност све до треће етапе (18 и 19 јула), када је требало ангажовати све снаге за „чишћење Источне Херцеговине и уништење непријатељских снага, које се супротставе на овом простору“. То значи да се тек у овој етапи предвиђа концентрично дејство свих снага и њихово спајање у циљу уништења наших главних снага на простору: с. Плана — с. Фатница — Кобиља Глава — с. Звијерина — с. Кртиње. У четвртој етапи (од 20 до 24 јула) предвиђа се да само дио снага гони ка црногорској територији и да главнина још једном детаљно прочешља цијелу Источну Херцеговину.

Штаб 29 дивизије је крајем јуна донио одлуку:

— да XII бригада (односно X послѣје смјене) затвара правце Билећа — Вилуси и Билећа — Плана, да повремено дијелом снага дејствује на правцу Моско — Љубомир и потпомаже XI бригаду на правцу Гацко;

— да XI бригада (на правцу Гацко) затвара правце Автовац — Плана и Автовац — Крстац (к. 1104), а Пивским партизанским батаљоном правац Гацко — Равно — Пива;

— да X бригада (односно XII послѣје смјене) затвара правце Невесиње — Дабар и Невесиње — Риоца, који воде ка Плани;

— да XIII бригада затвара правце Столац — Берковићи (с. Поратак) — Дабар и Столац — Љубиње и

— да партизански одреди, дејствујући растресито и диверзантски, чувају слободну територију.

Дивизија је имала радиовезу са XII и XIII бригадом (које су биле удаљеније), а са осталим само курирску везу (види скицу 1).

Осврт на дејства непријатеља и противдејства 29 дивизије

Два дана прије почетка офанзиве, њемачко-четничке снаге од Гацка покушале су да потисну XI бригаду, али су у току истог дана (11 јула) биле тучене и одбачене натраг.

XIII бригада дијелом снага самоиницијативно упада дубоко на просторију између Стоца и Благаја и 11, 12 и 13 јула води оштре борбе са непријатељем. Код Ротимља разбија једну њемачку колону и протјерује је ка Благају (вјероватно 3/370 гренадирског пука, који се кретао у очекујући рејон — с. Аладинци). 13 јула дијелом снага посједа Хргуд, а главнином стиже на Снѣжницу и води упорне борбе на положајима Снѣжница — Студенац, задржавајући непријатеља до пристизања XII бригаде (која смјењује батаљоне X бригаде) на њено десно крило до Вјетреног (з. од комуникације Гацко — Невесиње).

У току судара са непријатељским снагама које су 14 јула убачене у борбу (у првој етапи) XII и XIII бригада продужавају активну одбрану преко дана и успјешно задржавају и туку непријатеља. Истога дана штабови ових бригада формирају заједничку команду (командант из XIII, а комесар из XII бригаде) за руковођење противнападом и даљим дејствима. У сумрак обе бригаде прелазе у енергичан обухватни и концентрични противнапад пред предњим крајем, хватају у кљешта непријатељску главну колону (којој је био истурен елон у нападу на Студенац), пробијају се кроз непријатељски распоред, уносе неред у позадину непријатеља, растројавају га и наносе му тешке губитке. Том приликом обилато се снабдијевају муницијом, потребним наоружањем, коњима и др. материјалом, поражавају елитну чету Dünow-а (који гине, те наши долазе до детаљне непријатељске

заповијести о плану офанзиве) и гоне потучене дјелове све до другог непријатељског ешелона.³⁾

Пошто на тај начин није остварен циљ прве етапе непријатељског подухвата, у истој зони се настављају оштре борбе и наредних дана. Непријатељ задржава овај правац дејства као основни, доводи снаге од Метковића, Стоца, Благаја и Гацка, привлачи артиљерију, ангажује авијацију и 20 јула снажније удара на ширем фронту (од Вјетреног до Сњијежнице). Најкрвавије борбе одигравају се на простору Сњијежница — Трусина — Глог — Некудина. Снаге XII и XIII бригаде дању коче продоре непријатеља, повијајући се дијелом уназад, а дијелом се рокирају на крила, док у сумрак прелазе у противнападе, пробијају се у позадину, врше мања опкољавања и уништавања непријатеља, одбацујући га натраг.

Обједињене у дејствима ове бригаде се мајсторски сналазе у овој компликованој ситуацији и до ноћи 25/26 јула маневрују по фронту и унутрашњим правцима (одбијајући испаде столачких четника, усташа и гатачких четника на правцу пл. Баба и с. Слато, и билећких четника који су са југоистока стигли на помолу Дабарског Поља). Међутим, изморене даноноћним борбама и покретима, оне — уз сагласност Штаба дивизије — одлучују да напусте тај правац и да, послје кратког предаха изведу дубоки маневар у позадину непријатеља. Пошто су се пребациле на просторију: Врањска — Засада (XII бригада), Струјићи Долови (XIII бригада) и један дан одмориле, оне ударају у бок и позадину главне наступајуће колоне: Трусина — Студенац — Бежђење.

Пошто је претрпιο пораз у почетном дијелу подухвата непријатељ се одрекао циља који је био предвидио за другу етапу и своје основне снаге упутио правцем Невесиње — Мека Груда, а помоћне правцем Билећа — Мека Груда, продужујући трајање подухвата до 30 јула.

Противдејства осталих наших снага

Пошто је до 21 јула без тешкоће обављала свој основни задатак и уочила да је непријатељ пред њом мање активан и ослабљен (дио снага упутио је ка Невесињу), XI бригада је брзо распоредила све своје снаге (укључујући команду војног подручја и Пивски партизански батаљон) и прешла у енергичан напад са југа и истока на Гацко. У оштрим борбама 22 и 23 она сатјерује непријатеља у Гацко и заузима Автовац и с. Михољачу. Осјетивши да и Гацко може изгубити, непријатељ је брзо вратио извјесне снаге и појачао овај гарнизон.

Покушај њемачко-четничких снага 20 јула да продру од Требиња и Грахова према Вилусима осујетиле су снаге наше Приморске групе (дјелови II далматинске и VI црногорске бригаде), док је Јужно-херцеговачки одред за цијело то вријеме успјешно бранио своје подручје (и „Црвену Републику“), штитећи главнином лијеви бок XIII

³⁾ У овом судару наши су имали свега 2 мртва.

бригаде, а засједама и препадима сузбијао мање четничко-њемачке испаде од Стоца и растјеривао „шкрипаре“⁴⁾ у рејону Љубиња.

Х бригада (са својих пет батаљона) није имала већих борби све до 20 јула, већ је лако растјеривала четничке групе према комуникацији Требиње — Билећа, убацивала своје батаљоне до с. Звијерина, бдила на правцу ка Гацком и дејствовала на гарнизон Билеће, док је један њен батаљон био у дивизиској резерви.⁵⁾

Од 21 — 29 развиле су се жестоке борбе са четничко-њемачким снагама, тако да је читава просторија у непосредној околини гарнизона Билећа — Звијерина — Симијово — Пађени — Рогови — Плана постала поприште даноноћних борби. Бригада је првих дана дејствовала са четири батаљона (један је, послје краћег задржавања у дивизиској резерви, упућен као застор према Невесињу, јер су се XII и XIII бригада спремале за извођење маневра на већој дубини), али је у међувремену пристигао и далматински батаљон.

У фази извођења маневра XII и XIII бригада Штаб 29 дивизије убадио је батаљон Х бригаде са људством команде јужног подручја на правац Мека Груда — Риоца — Бежђеђе, са задатком да упорном маневарском одбраном успорава продор главне непријатељске колоне, док се не испољи маневар бригада, а тада да предузме енергично гоњење. Ноћу 28/29 јула, када су XIII и XII бригада савладале непријатељске обезбјеђујуће дјелове на линији Трусина — Бежђеђе, главна непријатељска колона била је дезорганизована, тако да су се њене снаге у највећој журби повлачиле ка Невесињу и ка Стоцу (Давидовићи — Бјељани — Столац), а разбијене билећке снаге ка Билећи. Тако је већ 30 јула поново очишћен дио слободне територије који је био окупиран а бригаде су заузеле просторију коју су држале пред саму непријатељску офанзиву.

У времену од 13 до 30 јула непријатељ је имао 510 мртвих и 35 заробљених (већином Њемаца). Наше снаге, које су у току борби заплијениле 3 топа 57 мм, 4 бацача, 20 пушкомитраљеза, 120 пушака, 15 машинки, 20 парабелума, 8 радиостаница, 100.000 пушчаних метака, 80 коња и велике количине разне опреме и убиле 148 коња, имале су само 39 мртвих.⁶⁾

*

Замисао непријатеља да расположивим снагама ликвидира цијелу слободну територију у Херцеговини за седам дана (више 4—5 дана за гоњење и прочешљавање) била је исувише оптимистичка. Ако се има у виду да је ова просторија релативно велика (60 × 60 км),

4) Назив за четнике који су се појединачно скривали у „скрипама“ — заклонима у красу — у близини својих кућа и нападали на партизанске дјелове или јединице у отступању.

5) Батаљон II далматинске бригаде био је повучен од с. Пилатовци у састав Приморске групе да би дејствовао противу непријатељских снага које су од Требиња и Грахова нападале према Вилусима.

6) Према извјештају Штаба 29 дивизије Штабу II ударног корпуса, од 10 августа 1944.

са тешко пролазним земљиштем које се споро прелази, поготову у току борбе, онда је чудновато како је нападач могао да планира овако крупан подухват, тим прије што је знао каквог ће противника сусрести. Његово круто планирање етапа такође није било у складу са оцјеном о живавости и умјешности противника у борби. Он је добро изабрао правац главног удара (најкраћи је, терен релативно повољан, бокови већим дијелом заштићени и расијеца територију и снаге противника) само на њему није одредио довољне снаге на рачун бројних помоћних праваца. Изгледа да је због неосноване претпоставке да се на просторији ј. з. и ј. од Стоца (коју је непријатељ назвао „Црвена Република“) налазе наше јаке снаге, према овој територији предвидио несразмјерно велике снаге, на рачун снага на главном правцу. Међутим, тамо је био само Јужнохерцеговачки партизански одред, али је на овој просторији народ био толико јединствен да на њу нијесу могли да продру чак ни непријатељски агенти.⁷⁾

Мада је концентрично дејство непријатеља било природно и логично, он је ипак погријесио у томе што је равномјерно групирао своје снаге и што своје дејство није изводио једновремено. Предвиђањем кратког рока за извођење овог подухвата, запостављајући брзину и једновремено дејство свима снагама, он је олакшао маневровање наших снага по фронту и унутрашњим правцима и омогућио им да почесно туку његове нападне колоне.

Недовољна еластичност плана огледа се и у томе што је предвиђен одмор главне колоне од 3—4 дана, независно од услова који могу наступити и од евентуалне повољности за краће задржавање. Вјероватно је ово било последица тешкоћа снабдијевања или његово претпостављање осталим елементима.

Замисао Штаба 29 дивизије била је правилна; основни распоред снага одговарао је задатку и ситуацији и био тако еластичан да се могао мијењати у току извођења борбе ако би то наметнула непријатељска дејства. Позитивно је и то што је благовремено извршена међусобна замјена X и XII бригаде, при чему је X бригада (као бројно јача) доведена код Билеће.

Осврт на ток операција

Испад непријатеља из Гацка 11 јула (који је вјероватно предузет са циљем да се открије распоред снага на том правцу, да се привуку пажња и снаге 29 дивизије и тиме олакша дејство на главном правцу) имао је резултата, јер је непријатељ за гарнизон Гацко, за читаво вријеме привезао XI бригаду са Пивским партизанским батаљоном и малим Сјевернохерцеговачким партизанским одредом.

Дејства XIII бригаде 11, 12 и 13 јула имала су велики значај за повољан дочек главне непријатељске колоне — она је прије глав-

⁷⁾ Раније је непријатељ тамо упућивао мање групе ради извиђања, али се нико није враћао, тако да је та просторија за њега била нека врста тајанствене тврђаве.

ног судара разбила непријатељску помоћну колону од Благаја, по-сјела пл. Сњижежницу и Студенац, тј. бочно и фронтално према непријатељској главној колони, сигурно издржала све нападе непријатеља и онемогућила његов продор до пристизања XII бригаде.

Договор штабова XII и XIII бригаде и одлука о обједињавању команде (без наређења или сугестије Штаба дивизије — што је он накнадно одобрио), био је веома умјесан. Пошто су правилно процијенили снаге непријатеља и уочили да претстоји дуга борба, они су донијели одлуку да још прве ноћи изврше противнапад који је дао велике резултате.

Тежак пораз непријатеља у првом судару негативно се одражава на све његове накнадно предузете мјере, тако да је за прво вријеме морао да се брани, умјесто да наступа. Он је покушавао да поправи грешке које је учинио у погледу груписања и неједновременог дејства, али је због првог пораза још више успорен његов продор, тим прије што му је комора много страдала (дијелом заплијенена, дијелом уништена, а остатак се разбјежао — мобилизација коња и коњоводаца вршена и са десне обале Неретве), тако да је снабдијевање постало тежак проблем. Поред тога, непријатељ је због прегруписавања својих снага изгубио извјесно вријеме, тако да су све остале колоне имале довољно времена да сазнају за пораз главне, што је умањивало њихово самопоуздање. Но, и поред свега тога, непријатељ је и даље дејствовао као да је себи поставио циљ „све или ништа“, при чему се више базирао на планом предвиђене термине него не објективне могућности и стварност.

Осврт на рад Штаба 29 дивизије у току борби

Штаб дивизије није испољавао довољан утицај на рад потчињених јединица, у првом реду на дејства XII и XIII бригаде (односно на супротстављање непријатељској главној колони) као и на однос према XI бригади, свакако зато што је у прво вријеме располагао минималном резервом — једним батаљоном X бригаде. Тако је Штаб дивизије могао да утиче на рад потчињених једино сугестијама и подршком њихове иницијативе. Међутим, постојала је могућност да се у дивизиску резерву извуку три батаљона из X и XI бригаде, које су биле у близини Штаба дивизије, тако да њихово слабење не би било нимало ризично. Због овог пропуста су XII и XIII бригада водиле тешке борбе без предаха (XIII бригада 17, а XII бригада 15 дана) док се XI бригада бранила само 11 јула и нападала у току 22 и 23 јула. С друге стране, X бригада водила је оштре борбе од 21—29 јула. То значи да седам наших батаљона није имало предах у борби, док је десет батаљона више од половине овога периода било минимално ангажовано, те је и то јасан доказ да је дивизија у току читаве непријатељске офанзиве могла имати у резерви три батаљона и да је са таквом резервом могла одлучно утицати на ток дејстава. Тако, на примјер, било је услова да сва три батаљона из дивизиске резерве

(један X и два XI бригаде, а могао се повући у дивизиску резерву и један батаљон XII бригаде) воде упорну маневарску одбрану на правцу наступања главне непријатељске колоне и да XII бригада (без једног батаљона) и XIII бригада изведу свој маневар дватри дана раније.

Да је исти маневар изведен два дана раније са једним батаљоном мање, он би био не само енергичнији и бржи, а снаге способније за гоњење (паралелно и с фронта), него би се тиме наступање непријатеља вјероватно скратило за који дан, а његов пораз био потпунији.

На рад Штаба дивизије у овој прилици имале су утицаја и следеће околности. У почетку сукоба (14 јула) заплијењена је непријатељска заповјест о поступку са народом на заузетој територији. Непријатељ је у њој наговјештавао пустош и изричито наглашавао за нека села „да се све мушко становништво повјеша“. То се нарочито односило на Столачки срез и дио Љубињског у којима је народ јединствено подржавао нашу борбу и гдје је био најјачи извор за снабдијевање наших јединица (Дабарско Поље). Евантуална евакуација становништва није долазила у обзир (због морала војске и становништва, економских момената, плитке територије и сл.). Друга околност био је непријатељски план у заповјести о „набацивању на Црногорску област“. Међутим, код Штаба дивизије (а и код свих бригада) владала је одлучност „не пустити ни мало територије и сачувати народ од злочина и пустошења“. Због тога је Штаб дивизије, предузимајући маневар са XII и XIII бригадом, рачунао на двије могућности: прво, да ће маневар сигурно успјети и да ће се створити услови за гоњење и окончање непријатељске офанзиве чим се испољи дејство ових бригада, и друго (као евантуалност), да се могу спојити главна непријатељска колона од Невесиња и помоћна од Билеће. У том случају ће XII и XIII бригада бранити територију Јужне Херцеговине, дејствујући у позадини непријатеља, а остале снаге дивизије — сјевероисточни дио слободне територије до сламања непријатељске офанзиве. Главно је да се никако не допусти да непријатељ потисне наше снаге из Источне Херцеговине.

Очигледно је, дакле, да су ове бригаде, због сазнања непријатељског плана, у извјесној мјери спугавале Штаб дивизије у слободи маневра својим снагама.

Бригаде су успјешно извршавале своје основне задатке. X бригада је енергично офанзивно дејствовала против двоструко бројнијег непријатеља. Но, могло би се рећи да је X бригада у оштрим борбама од 21—29 јула сувише раздвајала своје снаге, настојећи да читаву непријатељску билећку колону туче једним замахом, умјесто да је груписала снаге и по дјеловима изоловала и уништавала поједине непријатељске групе које су се биле учврстиле на појединим доминантним тачкама; и да је XII бригада испољила извјесну спорост и неенергичност у току предузетог маневра. Међутим, овдје треба истаћи иницијативу XI бригаде за напад на Гацко (ноћу 22 и дању

23 јула), мада су, према извјештају саме бригаде, неки њени дјелови закаснили, а да тога није било бригада би, изгледа, овладала и самим Гацком.

Још неколико карактеристика ових борби

И овдје су квалитет наших трупа и њихово зналачко коришћење терена, покретљивости, маневра и изненађења дошли до пуног изражаја и показали своју изразиту предност над бројном и ватреном премоћи противника, нарочито на оваквом подручју. XII и XIII бригада (које су имале око 870 бораца) у току двадесетодневних борби потпуно су поразиле главну колону нападача — борбеног, бројнијег и огромно надмоћнијег у наоружању и ватреној моћи.

Борбе XII и XIII бригаде обиловале су разноврсношћу дејства: дању маневарска одбрана и прегруписавање, а ноћу дејства по унутрашњим правцима и фронтално, ноћни противнапади са убацивањем дјелова на бокове и у позадину непријатеља, итд. Овдје су се очигледно испољавали самопоуздање, смјелост, издржљивост, сигурност и надмоћ, уз правилно коришћење ноћи и познатог терена и сл. Такође треба истаћи да су ове двије малобројне бригаде на широком фронту од 20 км (пл. Трусина — Вјетрено), уз најжилавију активну одбрану и сталне противнападе, дејствујући и по унутрашњим правцима, за 12 дана борби уступиле непријатељу једва десетину километара терена (Цинова Махала — с. Давидовићи). То потврђују велики губици непријатеља и плијен који су постигле наше јединице. Карактеристично је да су се напади херцеговачких јединица одвијали претежно ноћу.⁸⁾ Исто тако је карактеристично да херцеговачке јединице у овим борбама нијесу осјећале потребу за тешким наоружањем, већ су га сматрале више теретом него потребом.⁹⁾

Све бригаде и остали наши дјелови испољавали су пуну идејну и духовну повезаност, олакшавајући и терет борбе своме сусједу, а посредно и далеким суборцима за исту праведну ствар.

Најзад, и овога пута су потврђени високи квалитети херцеговачких јединица, које је и сам непријатељ био сагледао прије пораза у овом свом подухвату.

⁸⁾ Снаге XIII бригаде у ноћном противнападу 14 јула, примјетиле су непријатељску артиљерију и забавиле се око ње тек у освит када су се враћале са великим плијеном муниције и остале опреме, што је логично и могућно у ноћним борбама.

⁹⁾ Од заплијењена три топа два су одмах уништена, а трећи је употребљен у борби, али је из њега за 16 дана жестоких борби избачено свега 9 граната — иако их је било око 100 на расположењу.

Пуковник САВА КОНВАЛИНКА

„УТИЦАЈ НУКЛЕАРНОГ ОРУЖЈА НА ТАКТИЧКА ДЕЈСТВА“¹⁾

У одзиву²⁾ на мој чланак „Утицај нуклеарног оружја на тактичка дејства“ друг Филиповић је изнео и неке поставке које, по мом мишљењу, нису исправне. Он, на пример, сматра да су већ „превазиђене“ поставке о употреби атомског оружја које сам изнео у свом чланку, јер дословно каже:

„Данас се позитивно зна да је питање употребе атомског оружја не само технички решено, већ и то да су одређена и основна начела за његову тактичку примену, на основу којих су написана и одговарајућа правила. Због тога мислим да су одавно превазиђене поставке оних који сматрају „да се нуклеарно оружје може корисно употребити за припрему или заштиту искрцавања са мора или из ваздуха, за пробој позиционе одбране, за заустављање непријатељске офанзиве, итд.“, и „да би било врло корисно употребити ово оружје против бројно надмоћнијег непријатеља“, или гледиште оних који негирају „могућност примене овог оружја, због тешких последица које би она имала за обе стране — као што из истих разлога у току Другог светског рата нису били употребљени бојни отрови“, верујући „да се нуклеарно оружје може окренути против оних који га употребе“.³⁾

Тачно је да се употреба нуклеарног оружја у тактичке сврхе данас више не доводи у сумњу, али то не значи и да су сада постављени принципи употребе овог оружја у тактичке сврхе потпуно правилни, односно да ће се остати на садашњим поставкама. Нуклеарно оружје у тактичком опсегу још није положило испит у свима условима ратне праксе, тако да ће и његова примена у евентуалном будућем рату зависити од природе циљева, места, времена и многих других околности. Зато је разумљиво да се не бисмо смели зауставити на тренутно усвојеним начелима за његову тактичку примену нити их сматрати као општеважећа. Иако је нуклеарно оружје добило своје место у оквиру тактике, многе поставке о његовој употреби су више теориског но практичног значаја, те се морају још увек свестрано разматрати, што треба стално имати у виду. Тек када ове поставке буду проверене у ратној пракси, моћи ће се утврдити шта је било правилно постављено, а шта није. Зато се само са становишта практично-теориских резултата (добијених на војним полигонима, али још

¹⁾ Види „Војно дело“ бр. 6 за 1955 год., стр. 16.

²⁾ Потпуковник Боривоје Филиповић: Одзив на чланак „Утицај нуклеарног оружја на тактичка дејства“, „Војно дело“ бр. 1/56, стр. 48.

³⁾ „В. Д.“ бр. 1/56, стр. 48, став други.

неиспробаних у ратним условима) не може говорити о превазиђеним поставкама. Такво разматрање би имало свога значаја само са становишта теорије, јер би се могло десити да ратна пракса покаже да се неке данашње поставке неће моћи ни достигнути, акамоли превазићи.

Основна начела за тактичку примену нуклеарног оружја су у фази развоја, а ретка правила (или боље рећи упутства) још увек недовољно регулишу начин дејства трупа у условима атомског рата. Природно је да се после проналаска овог новог оружја разрађује начин његове најефикасније примене, и да ће се та примена саображавати све новијим и новијим открићима из те области. Даље усавршавање нуклеарног оружја иде не само у правцу повећања његове јачине, већ и у правцу његове што ефикасније употребе, саобразно разним тактичким и оперативним поступцима, ка смањивању могућности да се противник заштити, итд. Због таквог усавршавања стално ће се модифицирати и поставке о начину његове употребе. Међутим, сама ратна пракса показаше њихову правилност као и целисходност при евентуалној примени неочекиваних поступака у погледу употребе снага и средстава, као и због усавршавања постојећих и примене нових средстава.

Пошто у одзиву није конкретно наведено због чега би требало сматрати да су цитиране поставке превазиђене, сматрам да нова открића на пољу употребе нуклеарног оружја (уколико су она узрок ове тврдње) само потврђују нека од наведених гледишта изнетих у моме чланку (да се нуклеарно оружје може корисно употребити за припрему или заштиту искрцавања са мора или из ваздуха, за пробој позициске одбране, за заустављање непријатељске офанзиве, итд.), а не превазилазе их.

У одзиву је (прва реченица предњег цитата) указано на повезаност техничког решења проблема употребе нуклеарног оружја и тактичких начела, која очигледно мора постојати. Међутим, било би од интереса разматрати не само повезаност техничког решења употребе овог оружја са војним захтевима, већ и утицај војних захтева на усавршавање нуклеарног оружја. (Истина ово би било тешко документовати, јер се то развијало, и убудуће ће се развијати, углавном тајно и неприступачно за ширу јавност.) Другим речима, само техничко решење проблема употребе нуклеарног оружја не утиче на војне захтеве, већ и војни захтеви, са своје стране, постављају потребне услове конструкторима. Поред тога, познато је да појава сваког новог оружја изискује свестрана испитивања и пре него што ратна пракса докаже ефикасност његове употребе.

Узмимо за пример тенкове или авионе (да не помињемо пушку која се развијала неколико векова), и размотримо њихов развој и ефикасност примене у тактичким, оперативним и стратегиским оквирима. У периоду између Првог и Другог светског рата они су се много усавршили (нарочито благодарећи рату у Шпанији, који је послужио и као ратни полигон за испробавање овог оружја). Пред улазак у Други светски рат борбене особине тенкова и авиона (нарочито брзина дејства и ватрена моћ, а код тенкова и оклоп) биле су достигле завидан

степен развоја, али су нови захтеви тактике и стратегије у току рата утицали на њихов даљи технички развој, а у вези са тим мењала су се и начела за њихову употребу, тако да су на крају Другог светског рата у томе наступиле значајне промене.

Сличан развојни пут може се очекивати и код нуклеарног оружја. Чим је његова употреба технички решена (не само у тактичком, већ и у оперативним и стратегиским размерама), наставило се са даљим усавршавањем. Зар није прво употребљена атомска бомба из авиона, па је доцније пронађен топ са атомским зрном, па вођене ракете (дириговани пројектили), са атомским пуњењем, итд.? Извесно је да ће се пронаћи и нови начини употребе нуклеарног оружја у тактичке сврхе, јер се у том циљу већ врше експерименти са смањивањем јачине експлозивног дејства, тако да су већ постигнути завидни резултати (ради се на конструкцији нуклеарног оружја јачине од 15, 10, 5, 3, па и 2 килотона). Разматра се и могућност употребе нуклеарног оружја у оквиру пешадиског наоружања, мада се у техничком погледу научно оспоравају такви захтеви тактике (јер се још није могло пронаћи решење за тако велико смањење критичне масе плутонијума). У вези са захтевима тактике за проналаском нових начина употребе нуклеарног оружја може се слободно рећи да процес даљег усавршавања нуклеарног оружја већ иде бржим темпом но што је то био случај са тенковима и авијацијом.

О ефикасности употребе атомског оружја у одзиву се, између осталог, каже:

„...Чињеница је да је атомско оружје створено са тенденцијом да се добије што јаче борбено средство (пored бојних отрова и средстава биолошког рата) за масовно уништавање и парирање надмоћности противника у живој сили. (Ово се већ отворено износи у међублоковским полемикама великих сила.“⁴⁾

Не бих залазио у разматрање питања „међублоковске полемике великих сила“, јер би онда требало на првом месту размотрити питање корисности употребе атомског оружја, што превазилази оквир овога чланка. Указаћу само на неке чињенице у вези са употребом овог оружја, као: могућности огромних разарања и брзог уништења живе силе и других ратних средстава, утицај на брзо и обимно смањење материјалних резерви за рат, прекид саобраћајних и других веза, уништавање политичких и других центара из којих се руководи ратом, слабење потенцијалне снаге земље за рат (питање морала становништва, немогућност отклањања штетних последица нуклеарних експлозија, питање снабдевања, итд.), што све упућује на закључак да у једном евентуалном атомском рату не би било победника. Према томе, посматрано са овога становишта, очигледно је да се уопште не би могло говорити о корисности употребе атомског оружја. Са војничке тачке гледишта најважније је да се проучи ефикасност нуклеарног оружја како бисмо се могли што успешније супротставити ње-

⁴⁾ „В. Д.“ бр. 1/56, стр. 48, став трећи.

говом дејству и што боље оспособити за његову евентуалну примену. То уједно претставља и најбољи начин за спречавање употребе нуклеарног оружја у евентуалном будућем рату.

Неки страни писци сматрају да је нуклеарно оружје далеко надмоћније од класичног оружја⁵⁾. Они на пример, кажу да је вредност опреме, попуне и обуке једне оклопне дивизије приближно иста колико и 100 атомских бомби. А пошто је ефикасност (мисли се на уништавајућу моћ) 100 атомских бомби далеко већа него једне оклопне дивизије, то је по њиховом мишљењу боље оријентисати се на нуклеарно оружје него на оклопне јединице. Оваква гледишта су свакако неправилна, јер не узимају у обзир снагу маневра оклопне дивизије, која се у савременом рату не може надокнадити досада познатим нуклеарним оружјем. Снагу маневра не треба противстављати уништавајућој моћи, јер се оне целисходно допуњавају и заједно претстављају најубојитије оружје (на пример, ако би се савремена оклопна дивизија подржала нуклеарним оружјем).

С војне тачке гледишта било би штетно ако би се сматрало да нуклеарно оружје неће бити употребљено у евентуалном будућем рату (аналогно бојним отровима у Другом светском рату), јер би се тиме несумњиво смањили напори на припреми за евентуални атомски рат. Тиме би се смањиле и могућности парирања дејстава нуклеарног оружја (у техничком, тактичком и оперативно-стратегиском смислу). И поред велике ефикасности нуклеарног оружја, не би требало занемаривати осведочене елементе надмоћности — морал, извежбаност и руковођење, које су досада у ратној историји играли пресудну улогу. Ратна пракса је више пута опсвргла разне преураћене поставке о доминантним улогама новог оружја (на пример Дуетова теорија о доминантној улози авијације, или Фулерова о доминантној улози тенкова). Зато, бар засада, не би било целисходно да се надмоћ нуклеарног оружја сматра пресудном, а његова употреба као једино ефикасна и да се зато њој подређује све остало.

Свакако ће морал и извежбаност јединица, као и начин руковођења у условима атомског рата, добити и нове квалитете. Физиономија евентуалне атомске битке, пространство њеног замаха, могућност утицаја виших и нижих команди на ток борби, већи значај самоиницијативе мањих јединица у борбеним дејствима, разлика између утицаја масовног уништавања нуклеарним оружјем и индивидуалног уништавања класичним оружјем на психу војника, итд. — утицаће

⁵⁾ „Gygnus“: Is lly Regiment Really Necessary? — The Journal of the Royal artillery, јули 1955, стр. 221.

вероватно и на квалитативне промене у неким од досадашњих елемената надмоћности (у моралу, извежбаности и руковођењу јединицама). Зато би било интересантно посебно проучити евентуалне нове проблеме који се појављују у вези са тим. Но, непријатељској надмоћи у нуклеарном оружју требало би поред сопственог нуклеарног оружја, супротстављати и морал, извежбаност и умешно руковођење јединицама.

У погледу употребе атомске бомбе бачене из авиона у тактичке сврхе, у одзиву се каже:

„... Исто тако, сматрам да није на месту ни гледиште оних који сматрају „да је атомска бомба бачена из авиона углавном оружје стратегијског значаја, док се у тактичке сврхе може употребити ретко — само онда када би то борбени услови неопходно захтевали“, јер таква поставка донекле умањује реалну опасност од употребе атомског оружја у тактичком опсегу. Познато је да амерички атомски топ 280 мм, и поред техничких недостатака, још није добио свога такмаца. С друге стране, пошто је усавршена номинална атомска бомба и појачана њена снага, она је у САД проглашена тактичким оружјем, у које се већ укључују и све друге атомске бомбе јачине до 40 КТ...“⁶⁾

Да је атомска бомба бачена из авиона више оружје стратегијског него тактичког значаја, навешћу неке аргументе. Тако, на пример, ако се атомски топови налазе на положају, онда је потребно да протекне пола до један час од издавања наређења за дејство па до избацивања атомског зрна, док то време при дејству из авиона износи 3—8, а код вођених ракета (диригованих пројектила) 2—5 часова. То очигледно показује да авион није погодан за тактичка дејства, јер се тактичка ситуација може битно изменити у времену од издавања наређења за дејство до пада атомске бомбе из авиона. Ово поготово кад се има у виду да ће тактички циљеви, применом начела брзе концентрације и деконцентрације снага и средстава, претстављати вероватно само за краће време атомске циљеве. Међутим, објекти стратегијског значаја обично су сталнијег карактера и за дуже време ће претстављати атомске циљеве, те би се и атомске бомбе могле ефикасно употребити ако би се бацале из авиона.

Тачна је тврдња да се авиони са тактичким бомбама могу употребити за тучење тактичких циљева, али при томе се не сме изгубити из вида време које је потребно за припреме за дејство, као и обезбеђење веће зоне сигурности при дејству из авиона. Најзад, и аутор се (у наставку истог става) слаже да атомски топ „још није

⁶⁾ „В. Д.“ бр. 1/56, стр. 49, став први.

добило свог такмаца“⁷⁾, чиме само потврђује гледиште да су топови најпогоднији за тактичка дејства нуклеарним оружјем.

Не бих се могао сложити са методом рада око искоришћавања тактичких искустава из НОР-а, како је то изнето у одзиву,⁸⁾ јер сматрам да тактика углавном диктира формацију, а не би се смело дозволити да формација прописује тактичка начела. Према изнетом методу изгледа да би прво требало да простудирамо атомистику, па онда променимо формацију јединица, и тек на крају да проучавамо тактичка искуства из НОР-а. Напротив, мислим да би требало најпре утврдити који би се принципи употребе снага и средстава из НОР-а могли применити у условима употребе нуклеарног оружја, па тек онда би се могло прећи на организационе мере. Свакако, у оквиру тактичких начела треба обухватити сва савремена искуства.

Иако се слажем са гледиштем⁹⁾ да нема потребе да се за атомске циљеве бирају „доминантни тактичко-топографски положаји, који се налазе на главним правцима наступања — ако на њима нема живе силе“, ипак мислим да се само по себи разуме да се ни за атомске циљеве не могу бирати непосредни положаји, пошто се то не чини ни у тактици без употребе нуклеарног оружја. Зато, под „доминантним тактичко-топографским положајима“, о којима је реч у основном чланку, треба подразумевати најважније положаје заједно са распоредом живе силе и средстава.

⁷⁾ Треба имати у виду да се већ данас атомски топ од 190 мм — самоходни — сматра као озбиљан такмац топу 280 мм.

⁸⁾ „В. Д.“ бр. 1/56, стр. 49, став четврти.

⁹⁾ „В. Д.“ бр. 1/56, стр. 52, став четврти.

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

ZAPADNA EVROPA

PA ODBRANA ZAPADNE EVROPE

Na sastanku Saveta Severnoatlantskog pakta od 15 decembra prošle godine donesene su neke nove odluke o usklađivanju sistema PA odbrane Zapadne Evrope. Dotada je jedino odbranena organizacija taktičkog vazduhoplovstva imala stvarno međusaveznički karakter u okviru vazduhoplovnih snaga NATO-a, dok je svaka komanda taktičkog vazduhoplovstva zemalja — članica imala i izvesnu autonomiju u pogledu korišćenja sredstava namenjenih PA odbrani, mada je koordinacija obaveštavanja bila prilično obezbeđena. Po ugledu na Britaniju, svaka zemlja je organizovala sopstveni sistem PA odbrane pozadi predviđene zone dejstva taktičkog vazduhoplovstva.

Prema saopštenju objavljenom posle ovog sastanka, Vrhovna komanda NATO-a predviđa usklađivanje radarskih sistema pojedinih zemalja, da bi se dobila što homogenija celina. Nova organizacija obuhvatiće četiri velika sektora: Baltički (Norveška i Danska), kojim bi se rukovalo iz Osla; sektor Francuske, Nemačke i Beneluksa sa sedištem u Fontenblou; sektor Italije i drugih zemalja Sredozemlja, čiji bi centar bio u Napulju, dok bi četvrti sektor obuhvatio Britanska Ostrva. Mada bi ovakva koncepcija, izazvana željom za što tešnjom saradnjom u okviru NATO-a, izgledala prilično logična, postoji bojazan da bi ona u primeni mogla izazvati mnogobrojne teškoće zbog razmimoilaženja koja neizbežno postoje u odbranbenim koncepcijama pojedinih zemalja — članica.

Za Sjedinjene Američke Države, a u nešto manjoj meri i za Britaniju, Kontinent treba samo da pruži podršku Ekspedicionom korpusu, namenjenom da zadrži neprijateljeve kopnene snage, dok bi glavni element, pod pretpostavkom opšteg sukoba, činili strategijski bombarderi naoružani nuklearnim projektilima. Prema tome bi i PA odbrana na evropskom kontinentu imala drugostepenu ulogu — olakšanje izvođenja glavne akcije. Radi se o tome da se što je moguće ranije otkrije približavanje neprijateljevih aviona kako bi se preduzele mere odmazde pre nego što bi vitalni centri prekomorskih zemalja (Britanije i SAD) pretrpeli prvi napad.

Nema sumnje da će jedna kontinentalna zemlja teško prihvatiti gledište da je njena PA odbrana od eventualnih atomskih napada drugostepene važnosti. Stoga je potrebno naći kompromis sa odbranbenim interesima svake zemlje. Izgleda da posebne teškoće odbrane, koje su zajedničke svim državama uključenim u drugi sektor PA odbrane NATO-a, nagone kontinentalne zemlje da stvore takav odbranbeni mehanizam koji bi bio više organizovan u smislu brzog reagovanja i automatizma nego što je to slučaj u zemljama koje raspolažu prostranstvom od više hiljada kilometara, ali koje zato moraju da organizuju PA odbranu na velikom prostoru. Svakako da za kontinentalnu Evropu trenutni protivnapad ima mnogo veći značaj nego mogućnost premeštanja formacija lovačke avijacije na velika ostožanja, koje će, uostalom, vrlo retko i imati vremena da koriste tu svoju sposobnost.

*

Savet je ovom prilikom odlučio i da pojača vazduhoplovne baze u sektoru Južne Evrope na taj način što bi se u Italiji, u Vičenci, formirala nova (5-ta) komanda taktičkog vazduhoplovstva. Ova komanda, koja je otpočela da funkcioniše početkom ove godine, stavljena je pod komandu generala Timberlakea, pod kojim

se već nalazi i 6-ta komanda koja je stacionirana u Turskoj, dok su 2-ga i 4-ta stacionirane u Zapadnoj Nemačkoj. Ovu novu vazduhoplovnu formaciju u Vičenci sačinjavaju delovi vazduhoplovstava Italije, Grčke, Turske, Francuske i SAD.

Ovom prilikom smenjen je general Kolins, raniji načelnik Generalštaba američkih kopnenih snaga, sa položaja pretstavnika SAD pri Stalnoj grupi NATO-a u Vašingtonu. Njega će na ovom mestu zameniti general V. Džonson.

(*Revue de défense nationale*, februar 1956)

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

NOSAČ AVIONA SA ATOMSKIM POGONOM

Američka ratna mornarica nada se da će najkasnije 1957 otpočeti sa izgradnjom prvog super nosača aviona sa atomskim pogonom.

Sa zvanične strane date su izjave da će možda već u toku 1956 ratna mornarica zatražiti od Kongresa potrebna sredstva i ovlašćenje za gradnju nosača klase *Forrestal*, ali je verovatnije da će se ti zahtevi postaviti 1957 godine.

Čak i kada bi izgradnja 60.000-tonskog nosača aviona počela i krajem 1956, on bi se mogao dovršiti i predati floti najranije 1960. Dalje se kaže da nema zvaničnih podataka da li se u SSSR radi na izgradnji nosača aviona sa atomskim pogonom, mada je u jednoj radioemisiji iz Istočne Nemačke nedavno rečeno da će u skorij budućnosti doći do prvog leta sovjetskog atomskog aviona.

Iz krugova bliskih američkim atomskim istraživačima, sredinom oktobra 1955 saopšteno je da prvi američki atomski avion neće biti spreman za letenje pre 1958—59 godine.

Prema zvaničnim izjavama ministra ratne mornarice SAD, predviđa se i skora izgradnja površinskih atomskih brodova.

(*US Naval Institute Proceedings*, decembar 1955)

NOVI TIP PADOBRANA

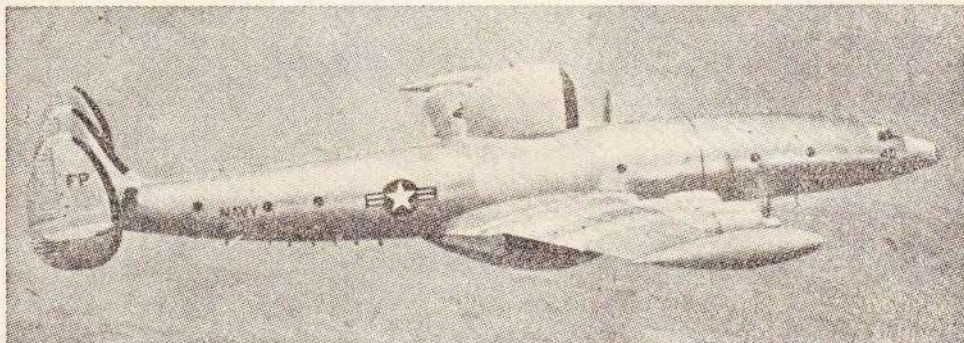
U SAD je nedavno usavršen novi tip padobrana *Rotafoil* težine oko 2 kg i prečnika oko 3 m koji se automatski okreće velikom brzinom da bi imao znatno veći čelni otpor i stabilnost. Padobran je namenjen samo za usporavanje i stabilizovanje spuštanja materijala i sredstava snabdevanja. On može stabilizovati i sprečiti preturanje predmeta koji je težak oko 3.000 kg. Ovaj se padobran može upotrebiti umesto kočnica za zadržavanje aviona težine od oko 10.000 kg, prilikom obrušavanja i sletanja.

(*Military Review*, januar 1956)

OBAVEŠTAJNI RADAR NA AVIONU

Problem PA odbrane SAD sasvim je različit od evropskog zato što Amerikanci mogu računati na period uzbune od nekoliko časova, dok se to vreme u Evropi meri na minute. Poznato je da su SAD, u saradnji sa Kanadom, izgradile tri paralelna lanca radarskih stanica preko severnog dela američkog kontinenta. Pored toga, oni su izgradili veštačka »radarska ostrva« duž svojih obala, opremili naročito brodove obaveštajnim radarima i izradili čitave formacije aviona — radara radi izviđanja na velikoj visini i ranijeg oglašavanja uzbune.

Na slici se vidi američki avion *Lockheed WV-2* sa obaveštajnim radarom. On je, ustvari, prepravljen od transportnog aviona *Super Constellation*; snabdeven je sa četiri turbo-motora *Wright* od 3.250 ks, a može da ponese oko 5,5 tona raznog radarskog i elektronskog materijala, od kojih je radar za merenje visine instaliran u »grbi« koja se na slici vidi na gornjoj strani trupa, dok su radar za merenje daljine, radar za otkrivanje vremenskih nepogoda, kao i kompletan uređaj za navigaciju ugrađeni u »trbušnom zaobljenju« trupa.

Posadu ovog aviona sačinjava oko 30 ljudi. To su rezervni piloti, poslužioc i radara, tehničari i specijalisti za održavanje radara. Na avionu su instalirani uređaji za kontrolu rada svih radara, kao i drugi pomoćni radarski delovi koji omogućuju da se detaljnije posmatraju pojedini sektori slike na ekranu radara. Sva obaveštenja dobijena ovim putem prenose se Informativnom centru, koji se nalazi u jednom avionu, i koji ih koordinira i, brodovima i drugim avionima prenosi centralnoj bazi.

Pri poletanju, avion WV-2 ima maksimalnu težinu od oko 72.500 kg, računajući ovde i 34.000 litara goriva. Raspon krila mu je 37,5 m, a dužina oko 35 m.

(*Interavia*, februar 1956)

RASTURANJE AMERIČKE INDUSTRIJE

Uzimajući u obzir ogromnu razornu moć termonuklearne bombe i interkontinentalne projekte budućnosti, vlada SAD je usvojila novu politiku za rasturanje vitalne industrije. Ured za odbranenu mobilizaciju izdao je nalog, upućen svim preduzećima koja grade neko novo postrojenje, da ga postave izvan predviđenog dometa onog tipa bombe za koju se pretpostavlja da bi u slučaju rata mogla biti bačena na dotični grad. Ministarstvo trgovine SAD doneće posebne odluke o mestu svakog pojedinog postrojenja, izuzev onih iz vojnog domena, o kojima će poslednju reč kazati Ministarstvo odbrane. Prvobitno pravilo po kome industrijska postrojenja treba da budu na oko 15 km izvan kruga prostorije cilja sada je napušteno.

Po novim propisima vlada će u svakom pojedinom slučaju odlučivati koje se prostorije — za predložena nova postrojenja — mogu smatrati bezbednim u odnosu na eventualno dejstvo neprijatelja. Pored ostalih detalja, vlada će razmotriti i unutrašnju izdržljivost — otpornost dotičnog postrojenja prema razaranju od bombardovanja, zatim prirodne prepreke koje bi ga mogle zaštititi, kao i obim oštećenja koje bi postrojenje moglo da podnese a da ne bude onesposobljeno za rad.

(*Military Review*, mart 1956)

AMERIČKE BAZE U ŠPANIJI

Američki potsekretar za Narodnu odbranu, Robertson, izjavio je na jednoj konferenciji za štampu, u Madridu, da bi 4 baze koje su SAD izgradile u Španiji mogle, u slučaju nužde, da budu upotrebljene već krajem 1956. Inače, njihova normalna upotreba ne bi došla u obzir pre 1957 ili 1958.

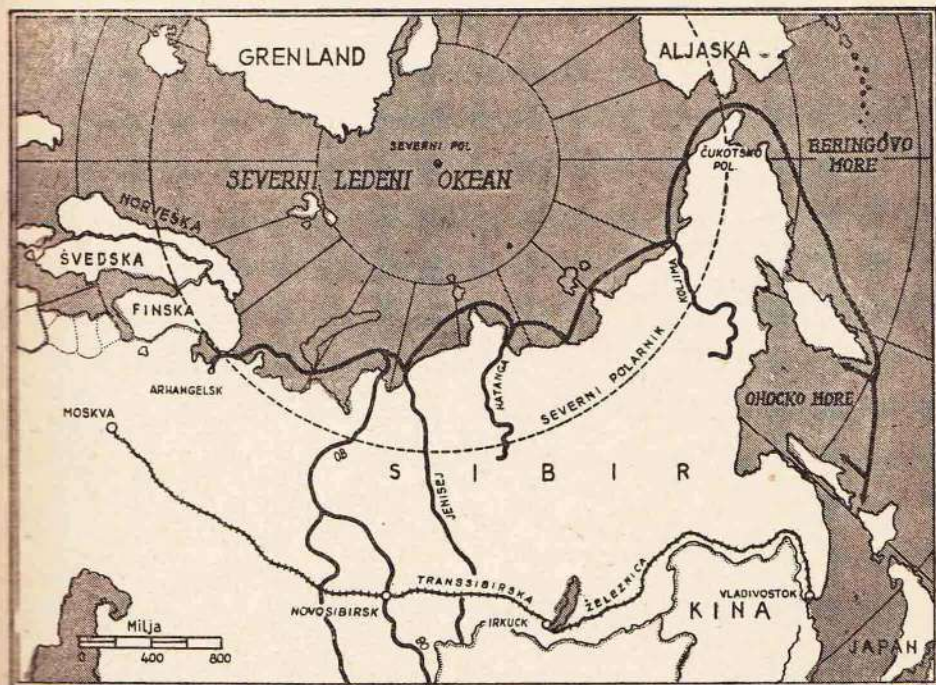
Izgradnja ovih baza je nešto zakasnila, ali su, prema izjavi Robertsona, postojeće teškoće otklonjene.

(*Revue militaire d'information*, 10 februar 1956)

SSSR I ZEMLJE ISTOČNE EVROPE

SOVJETSKA ARKTIČKA PLOVIDBA

SSSR sve više upotrebljava arktičke pomorske puteve za prebacivanje opreme i snabdevanja za Daleki Istok i Sibir. — Zito koje se dobija iz Sibira, takođe se transportuje za izvoz rekama Irtišom i Obom, koje teku prema Severnom Ledenom Okeanu. Ove podatke je objavila »Izvestija«, u intervjuu V. F. Burkanova, načelnika Uprave za severne pomorske puteve.

Nedavno je jedan dizel-električni teretni brod, opremljen za arktičku navigaciju, izvršio putovanje od preko 6 000 milja, iz Arhangelska — do jedne luke na Ohočkom Moru, za 27 dana. Prema izjavi Burkanova, u doba otvaranja Severne pomorske linije, 1932, za isto putovanje trebalo je 65 dana. On je rekao da je usavršavanje sovjetske meteorološke tehnike odigralo veliku ulogu u unapređenju

arktičke navigacije. Ovome je umnogome doprinela delatnost plovećih polarnih stanica.

Veruje se da Sovjetski Savez ima dve polarne stanice u neprekidnom pogonu. Arktički pomorski putevi se sada koriste za plovidbu više stotina brodova koji dopunjuju kapacitet Transsibirske železnice. Arktički brodovi takođe plove uzvodno na Koljimi, Jeniseju i Hatangi, radi prevoženja gotovih produkata. Na povratku oni prevoze šumske proizvode i druge artikle za izvoz iz ove oblasti.

U cilju otvaranja prolaza kroz Severni Ledeni Okean za plitkogazeće brodove natovarene žitom, sagrađeni su specijalni ledolomci. Burkanov je takođe izjavio da su prošlog leta uslovi leda u Zapadnom Arktiku bili veoma povoljni, ali oko poluostrva Čukči led je veoma debeo, što pričinjava ozbiljne teškoće za teretne brodove, pa čak i za ledolomce.

Sovjetskom arktičkom obalom je u toku prošle godine plovilo i preko 15 ribarskih brodova, bez ikakvog oštećenja.

(U.S. Naval Institute Proceedings, novembar 1955)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

BRITANSKO RATNO VAZDUHOPLOVSTVO DOBIJA DIRIGOVANE PROJEKILE

Prema saopštenju Ministarstva naoružanja, britansko ratno vazduhoplovstvo će sledeće godine dobiti i dirigovane projekte. Pojediniosti o njihovom usavršavanju i primeni za postizanje potpuno automatskog sistema vazdušne odbrane otkrivene su prvi put pre kratkog vremena kada je Vazduhoplovni institut u Farnborou pozvao pretstavnike štampe da posete ovu ustanovu.

Najvažnija činjenica bila je da je još 7 aprila 1954 jedan britanski dirigovani projektil oborio jedan avion bez pilota tipa *Firefly* prilikom probnog ispaljivanja nad Kardiganskim Zalivom. Stručnjaci Instituta objasnili su novinarima da je prvi put postignut takav uspeh sa jednim od prototipova dirigovanih projektila koji se sada proizvode ili koji će se proizvoditi.

Pretstavnici štampe imali su prilike da vide film o prvoj uspešnoj lovačkoj ulozi dirigovanog projektila. U drugim je filmovima prikazano ispaljivanje ostalih britanskih dirigovanih projektila za poslednjih deset godina.

Filmsko snimanje obaranja *Firefly*-a, kojim se upravljalo putem radija još pre skoro dve godine, vršeno je na poligonu Ministarstva naoružanja kod Ejberporta, u Kardiganskom Zalivu. Avion koji je, prema savremenom shvatanju, leteo dosta sporo, nalazio se na visini od 3.300 m i bio je oboren na daljini od 2.500 m od lansirne stanice.

Od tog dana pa do danas postignuta su i druga uspešna presretanja i obaranja aviona bez pilota. U Ejberportu i Larhilu, u Solsberiskoj Ravnici, ispaljeno je preko 10.000 dirigovanih projektila.

S obzirom na planirani, potpuno automatski sistem vazdušne odbrane Britanije pomoću dirigovanih projektila, jedan viši vazduhoplovni oficir objasnio je novinarima da je tek sada nastupila faza u kojoj se može predvideti definitivni sistem koji će se izgraditi u tom pravcu.

Kao što je poznato, radar je glavni sastavni deo sistema vazdušne odbrane pomoću dirigovanih projektila, jer on na vreme najavljuje opasnost, ali ipak nije dovoljno tačan za puštanje projektila u akciju. Specijalna operacija pomoću radara za otkrivanje neprijateljevih aviona, koji može pojedinačno, da otkrije avione, a koje će zatim dirigovani projektili obarati, bila je u tesnoj vezi sa razvojem sistema projektila. Pošto je brzina od tako bitne važnosti, radarsko obaveštavanje mora se emitovati automatski kao što će se i projektili ispaljivati automatski.

Danas su mnoge firme u Britaniji angažovane da rade dirigovane projekte, a ovim problemima posvećuju veliku pažnju: Institut za naučno ispitivanje radarskih uređaja u Malvernu, Nacionalni institut za gasne turbine u Pajstoku, Institut za naučno ispitivanje eksploziva u Voltam Abiju i Institut Admiraliteta za naučno ispitivanje signalnih sistema u Portsdaunu, blizu Portsmauta.

Isto se tako u probne svrhe ispaljuju dirigovani projektili namenjeni potrebama ratne mornarice. Sem toga, u budućnosti će i kopnena armija biti snabdevena dirigovanim projektilima. U jednom su filmu prikazani direktni pogoci pomoću malih dirigovanih projektila — ne dužih od 90 sm — koji su ispaljivani sa daljine od nekoliko milja od mete na zemlji i vođeni naročitim elektronskim upravljačem.

(Britanska informativna služba, 3 mart 1956)

NOVA BRITANSKA DŽEPNA PODMORNICA

Britanska mornarica dobila je nedavno novu džepnu podmornicu X 51 *Stickleback*, čija je dužina 16,5 m, a ima posadu od 5 ljudi. Ona pripada seriji podmornica: *Shrimp*, *Sprat* i *Minnow*.

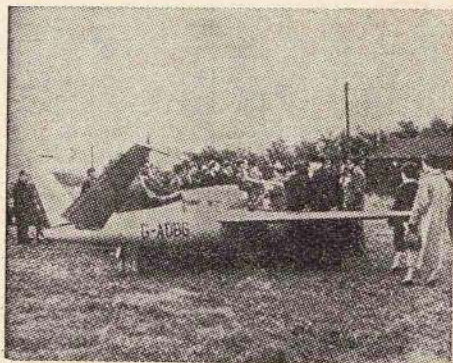
(La revue maritime, januar 1956)

BRITANSKI MINIJATURNI MLAZNI AVION

Sa površinom krila od svega nešto više od 6 m², SK 1 se smatra najmanjim mlaznim avionom koji je sada u upotrebi. Pilot sedi na prednjem sedištu, dok je sistem za kontrolu i upravljanje smešten u zadnjoj kabini, tako da se aparat može upotrebljavati za osnovnu obuku letenja na mlaznim avionima.

Najveća brzina ovog sportskog aviona iznosi oko 500 km na čas, a visina letenja oko 7.500 m. Težina mu je manja od najlakšeg automobila, a cena koštanja manja od ma kog drugog mlaznog aviona.

Avion ima stajni trap koji se potpuno uvlači, vazdušne kočnice, padobran sa usporenjem i sistem snabdevanja k'se-onikom.

(Military Review, februar 1956)

KANADSKI RATNI BROD »ATOMSKOG DOBA«

Nedavno je kanadska ratna mornarica dobila prvi brod »atomskog doba«. 2.600-tonski eskortni razarač *St. Laurent* (tj. jedan od 14 takvih brodova koji će joj biti isporučeni po ceni od po 15 miliona dolara). Ovaj brod, koji je sasvim sličan podmornici, izvršio je probnu vožnju kojoj je prisustvovala i grupa novinara. Njegova najveća brzina drži se u tajnosti, ali svakako iznosi preko 25 čvorova. Potpuno je opremljen radarskom i ostalom elektronskom opremom; profil mu je veoma nizak. Pored toga, brod se može hermetički zatvoriti — ima svega nekoliko otvora — ako bi bio napadnut atomskom prašinom (od koje se može dekontaminisati zagnjurivanjem u vodu).

(US Naval Institute Proceedings, januar 1956)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

FRANCUSKA RATNA MORNARICA

Prema najnovijim francuskim zvaničnim podacima, sadašnji sastav francuske ratne flote je sledeći:

2 liniska broda (ukupno 70.000 tona); 3 nosača aviona (36.000 tona); 4 krstarice (29.300 tona), od kojih je jedna zastarela; 3 teža eskortna broda (9.470 tona); 10 brzih eskortnih brodova (19.960 tona), od kojih je jedan zastareo; 20 eskortnih brodova (26.900 tona); 23 patrolna broda (9.390 tona); 34 patrolna broda za obalsku službu (11.050 tona), od kojih 2 pripadaju vijetnamskoj mornarici; 16 velikih čistača mina (10.400 tona); 91 obalski čistač mina (23.700 tona); 3 mala čistača mina (330 tona); 6 brodova za postavljanje plutača (660 tona); 13 podmornica (10.075 tona); 22 broda za patroliranje i izviđanje (6.280 tona); 62 broda za iskrcavanje (20.380 tona) i 19 pomoćnih brodova (76.725 tona).

U izgradnji su sledeći brodovi:

2 nosača aviona (ukupno 44.000 tona); 2 krstarice (17.500 tona), od kojih je jedna na probi (*De Gras*); 16 težih eskortnih brodova (44.000 tona), od kojih su 10 na probi, a 1 je skoro završen; 10 brzih eskortnih brodova (12.500 tona), od kojih su 3 na probi; 1 eskortni brod Francuske Unije (1.650 tona); 4 velika čistača mina (2.800 tona); 15 obalskih čistača mina (6.000 tona), od kojih su 9 na probi, i 13 podmornica (10.900 tona).

(*Agence france presse*, 9 februar 1956)

HELIKOPTERI ZA FRANCUSKU ARMIJU

Francuska armija poručila je 50 helikoptera *Djinn* i u međuvremenu nastavlja opite za usavršavanje modela koje je već dobila.

Nedavne akcije za spasavanje u planinskim predelima pokazale su da se ovim sredstvom može za jedan čas lako preneti više od jedne tone visećeg tovara na otstojanje od preko 10 km i sa visinskim razlikama od 800—900 m.

(*Military Review*, mart 1956)

ZAPADNA NEMAČKA

PRVI KADROVI ZAPADNONEMAČKE ARMIIJE

2 januara ove godine, u Andernahu (Rajnska Oblast), stupilo je u službu prvih 500 nemačkih oficirskih i podoficirskih kandidata — dobrovoljaca, koji su podeljeni u 4 nastavne čete, da bi do kraja marta u tom garnizonu prošli kroz osnovnu obuku. Oni će od 1 aprila poslužiti kao starešinski kadar za druge nastavne jedinice, među kojima se nalaze i 3 nastavna bataljona triju divizija *pancer-grenadira*. U Norvenihu (takođe u Rajnskoj Oblasti) stupili su u službu prvi dobrovoljci za starešinski kadar avijacije, a u Vilhelmshafenu za ratnu mornaricu. Posle 14 meseci kandidati mogu biti proizvedeni u čin poručnika. Mesečna plata dobrovoljaca iznosi 125—131 nemačku marku.

38 nemačkih oficira i podoficira otputovalo je početkom januara za SAD, gde će proći kroz specijalnu obuku u Američkoj armiji.

Posle razmene ratifikacionih instrumenata, početkom decembra 1955, američko-zapadnonemački sporazum o uzajamnoj odbranbenoj pomoći postao je punovažan. Na osnovu ovog ugovora SAD će liferovati Zapadnoj Nemačkoj velike količine ratnog materijala i opreme. Jedna američka »grupa za planiranje« nalazila se

nekoliko meseci u Bonu, u cilju izvršenja priprema za prijem materijala, koji je imao ubrzo da bude isporučen. Ceni se da će vrednost ovog materijala dostići iznos od oko 1,5 milijardu dolara; njegov najveći deo nalazi se već u američkim vojnim skladištima Zapadne Evrope, pre svega u samoj Nemačkoj. Isporuke će uglavnom obuhvatiti oklopna sredstva, artiljeriju, lake bombe, lovačke avione i automatsko naoružanje.

Predviđa se da će Kanada i V. Britanija u doglednom vremenu takođe isporučiti ratni materijal i opremu za ponovno naoružanje Zapadne Nemačke.

(*Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, januar 1956)

ITALIJA

MIŠLJENJE ITALIJANSKOG GENERALA O OBUCI PEŠAKA¹⁾

Italijanski general-potpukovnik Atilio Bruno, dobar poznavalac pešadije, u kojoj je (kako sam kaže) proveo 40 godina, iznosi svoja interesantna zapažanja i iskustva. Mada se uglavnom osvrće na nedostatke u sadašnjem sistemu obuke italijanske vojske, njegove primedbe i predlozi mogu biti od šireg značaja za studiju ovog problema, utoliko pre što se obuka pešaka u svim vojskama mora prilagođavati i zahtevima atomskog rata.

U početku pisac ističe potrebu da se preinači i olakša sadašnje naoružanje pešadije — zbog proširenih zona dejstva i povećane pokretljivosti — da bi se pešadija mogla prilagoditi novim uslovima savremenog rata. A da bi se povećala ta njena pokretljivost i van komunikacija i da bi mogla da dođe u neposredan dodir sa protivničkom pešadijom u zahvatu svog oružja, pešadiji treba dodeliti pogodna mehanizovana sredstva (u granicama postojećih ekonomskih mogućnosti). Pored toga, ta sredstva treba da pruže zaštitu u pešadiskim jedinicama od eksplozija artiljerijskih zrna i bacača, mitraljiranja jurišnih aviona i dejstva atomskih bombi. Naravno, mehanizacija bi se ograničila na one pešadiske jedinice koje su ili će biti određene za neposredno ili posredno dejstvo u sastavu oklopnih jedinica.

Zadaci pešadije u budućem ratu, bila ona motorizovana ili ne, znatno će biti teži nego u prošlosti — zbog pojačane moći raznog klasičnog i novog termonuklearnog oružja, kao i zbog toga što će se pešadija ubuduće kretati i boriti na znatno širem prostoru, u kome će inicijativa i upornost dolaziti do jačeg izražaja. Zato je, pored obuke svih starešina potrebna mnogo intenzivnija obuka pešaka i nižih starešina — do komandira voda zaključno, da bi dobili fizičku, moralnu i taktičku superiornost nad eventualnim protivnikom. To znači da u pešadiskim jedinicama ne treba obučavati samo specijaliste nego i obične strelce koji, ustvari, predstavljaju glavnu udarnu snagu.

Pisac smatra da dosadašnja obuka pešadije nije u skladu sa savremenim zahtevima i predlaže da se izvodi u centrima, u kojima vojnik treba potpuno da savlada obuku pojedinca, jer je poznato da regruti, po dolasku u pukovske centre, u razdelu buke odeljenja i voda ne mogu da otklone ranije nedostatke. Da bi se otklonili ovi nedostaci u italijanskim regrutnim centrima, u kojima je dosada izvođena šesnaestonedeljna obuka pojedinaca za sve rodove vojske zajedno, pisac predlaže da se obrazuju posebni centri za obuku pešaka u korpurnim oblastima. U njima bi se postigli bolji rezultati u obuci pojedinca, dok bi se obuka odeljenja i voda kao i dosada, nastavljala u pukovskim centrima. Za »Kup Predsednika Republike« (ovo se takmičenje odvijalo svake godine) trebalo bi u tim centrima pripremiti sve vojnike (po vodovima), a ne samo odabrane.

¹⁾ Addestramenta del fante, Gen. di div Attilio Bruno, »*Rivista Militare*«, februar 1956.

Da bi se postigli bolji i potpuniji rezultati u obuci pešadije trebalo bi povećati dosadašnje rokove pojedinih razdela i proširiti ocenjivanje pojedinaca i jedinica — unapređujući one koji pokažu bolje rezultate. Dosadašnji rok službe od 18 meseci, ako se bolje raspodeli, može dati bolje rezultate. Sem toga, uvođenjem nedeljnih i godišnjih vežbi (kao što se to radi sa padobranskim jedinicama) rezultati bi bili još potpuniji.

Što se tiče obuke đaka u pešadiskoj školi za rezervne oficire, pisac smatra da ona mora biti temeljitija, jer se od njih traži da budu i starešine — instruktori. Dešavalo se da se rezervni oficiri — đaci upućuju po završenoj školi u pukove na položaje starešina sa prilično obimnim teoriskim znanjem, ali sa malo prakse. To se loše odražavalo na njih same, kao i na jedinicu koju obučavaju. Da bi se i to otklonilo on predlaže da se produži njihova obuka u školi i da se povremeno pozivaju na vežbu.

P. B.

ŠVAJCARSKA

VEŽBA ŠVAJCARSKE NARODNE ODBRANE

U Švajcarskoj se svake godine održava vežba po planu Narodne odbrane, u cilju stvaranja jedinstva doktrine i usklađivanja raznih koncepcija koje se stalno menjaju u vezi sa neprekidnim razvojem naoružanja.

Ovogodišnja vežba održana je pre izvesnog vremena u Bernu, u znatno širem obimu nego dosada. Po njenom završetku Federalni vojni departman objavio je saopštenje u kome se kaže da su u opštoj diskusiji, koja je održana po završenoj vežbi, uzeli reč njeni učesnici i predstavnici drugih vojnih jedinica i ustanova, kao i zainteresovani civilni organi. Ona je prvi put i probe radi dopustila da se proširi strogo vojni okvir strategiskih vežbi i da se, pored šefova Generalštaba, okupe komandanti jedinica vojske i avijacije, predstavnici civilnih organa i ustanova koji će u slučaju rata imati specijalne zadatke iz oblasti privrede, prava i psihologije. Ostale departmane federalne administracije predstavljali su na ovoj vežbi šefovi pojedinih odeljenja i stručnjaci za probleme narodne odbrane. Takođe su bili zastupljeni delegati privatnih privrednih organizacija, ustanova javnog saobraćaja, kao i Švajcarskog vazduhoplovnog društva (*Swissair*).

Na vežbi, kojom je rukovodio načelnik Generalštaba švajcarske vojske, razmatrani su problemi vojne prirode u raznim situacijama koje bi eventualni rat mogao da nametne Švajcarskoj.

Sama vežba omogućila je da se uspostavi korisna i plodna saradnja između svih zainteresovanih organa u odbrani zemlje. Njen cilj nije bio da se iznađu definitivna rešenja ili da se dokaže ispravnost ovog ili onog gledišta. Ona je više pružila priliku za zajedničko ispitivanje mnogobrojnih problema koje bi nametnuo eventualni novi svetski sukob, odnosno, za pronalaženje mogućnosti njihovog rešenja. U prvi plan tih razmatranja došla je povezanost vojske sa ratnom privredom i drugim organima koji su zaduženi za organizaciju zaštite civilnog stanovništva. Vežba

je omogućila da se na širokom planu dodirnu mnogi predviđeni zadaci, koji postavljaju mnogobrojne probleme političke, pravne i ekonomske prirode, kojima će Federalni savet morati da posveti pažnju.

(*Revue militaire suisse*, januar 1956)

AUSTRIJA

PRVI OFICIRI AUSTRISKE ARMIJE

Kancelar Rab je izdao dekrete o postavljenjima za prvih 24 viša oficira nove Austriske armije i tom prilikom izjavio da će ova nova armija stati na noge krajem 1956 godine.

Ovo će biti prva austriska regularna armija od 1938, tj. od Anšlusa.

(*Revue militaire d'information*, 10 februar 1956)

DALEKI ISTOK

JAPANSKA PODMORNICA »KURO SHIO«¹⁾

Ova prva podmornica nove japanske mornarice, koja je došla iz Sjedinjenih Američkih Država (gde je ukrkala posadu), stigla je 25 oktobra prošle godine u Jocosuku. Njena je posada pre toga provela godinu dana na obuci u podmorničkoj bazi u Nju Londonu (SAD), tako da će se jedan njen deo moći koristiti i za obučavanje budućih japanskih podmorničara.

(*La revue maritime*, januar 1956)

¹⁾ To je ustvari nekadašnja američka podmornica *Mingo*.

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

Gaetano Salvemini: PREDIGRA DRUGOM SVETSKOM RATU¹⁾

Pisac ove knjige, italijanski istoričar, političar i publicista, pripada onim liberalnim intelektualcima čiji dugi i sadržajni *curriculum vitae* može da podnese kritiku vrlo progresivnog merila. On je u svojim historiografskim radovima identifikovao političku borbu sa borbom klasa, u javnom je životu propagirao socijalne reforme, a u međunarodnim odnosima osuđivao agresiju. Bio je protiv napada Italije na Tripolis (1911), a zalagao se za njenu intervenciju na strani Antante (1915), uz vrlo umerene ratne ciljeve, pa je dosledno ustao i protiv pretenzija Italije na Dalmaciju. Njegov ideološki i moralni stav doveo ga je neizbežno u sukob sa Musolinijevim fašizmom. Otuda gubitak katedre, zatvor, emigracija. U inostranstvu nastavlja oštru borbu protiv fašizma u sredini gde se široki intelektualni krugovi (ne samo desnice!) nisu ustručavali da proglaše Musolinija spasiocem Italije, čak i zapadne civilizacije, ili su bar blagonaklono pratili njegove akcije iznutra i spolja.

I u ovom najnovijem delu, posvećenom kolegama i studentima Harvardskog univerziteta, gde je delovao u poslednje vreme sve dok se nije vratio na svoju staru katedru u Firenci, Salvemini se obračunava sa Musolinijem, upravo sa njegovom spoljnom politikom, ali je analizira u evropskom, pa i svetskom sklopu, nastojeći da razgolit zakulisnu diplomatsku igru koja se završila katastrofom. Težište dela je na napadu na Etiopiju. Na tom se pitanju slomilo Društvo naroda, a sa njim i kolektivna sigurnost. To Salvemini prikazuje izvanredno reljefno. Ipak, zbog suviše sumarnog osvrtanja na Hitlerove akcije, na rat u Španiji i njegove odjeke u

evropskim kabinetima i posledice, nema prave proporcije događaja koje rekonstruiše.

Salvemini nije crpeo podatke ni u kakvim arhivama. Sve su one još zatvorene za period koji obrađuje i biće to još dugo. Stoga se morao zadovoljiti dnevnom štampom, parlamentarnim beleškama, literaturom, dakle, onim što je manje-više svima pristupačno. Ali je te izvore pedantno prikupio i vanredno vešto ugradio u svoje rekonstrukcije događaja i ličnosti. One su toliko uverljive da se teško može zamisliti da će ih budućnost pobiti u korenu. Kada svi službeni dokumenti budu došli na videlo istorije, senke i svetlost će se zaceo pravilnije rasporediti nego kod Salveminija, otkriće se i poneki pikantan detalj, ali verujemo da će ostati bitne crte slike koju nam on pruža. Za njih jamče činjenice.

Činjenice su doista glavni element Salveminijevog rada. Njih on utvrđuje, ocenjuje, upoređuje, povezuje u logičnu celinu. Na njima proverava izjave i čutanja, tvrdnje i demantije, adrese i rezolucije, da bi odvojilo istinu od laži. U činjenicama se ogledaju i ličnosti ove velike drame — Laval, Flandern, Baldwin, Hor, Idn, Blum, Staljin, Ruzvelt, Hal, Čerčil, Litvinov... Ne štedeći nikog, na neke od njih baca novu svetlost koja iz osnova menja njihov konvencionalni lik. Ne razbija otvorena vrata da bi dokazao krivicu Musolinija i Hitlera za rat — zbog čega možda njihovu intervenciju u Španiji jedva i pominje, ali za uzvrat neumoljivo analizira delatnost izvesnih državnika zapadnih demokratija koji, iza licemernih izjava o univerzalnosti mira i opštoj bezbednosti, žrtvuju niz malih naroda nezajamljivim diktatorima u interesu svoje kratkovidne politike.

Uprkos svojoj vrlo dubokoj starosti — ušao je već odavno u devetu deceniju ži-

¹⁾ Gaetano Salvemini: *Prelude to World War II*, Doubleday and Co, Inc., Garden City, New York, 1954. (Knjiga je oštampana u Velikoj Britaniji.)

vota — Salvemini piše precizno i živo, izvanredno logično, sa mnogo duha. Čita se sa zadovoljstvom i ono što je odavno poznato. Ironija mu je tanana i javlja se kao posledica zgodno poređanih činjenica. Najviše pridobija čitaoca svojim nastojanjem da bude objektivan i nepristrasan.

*

Predfašističku Italiju Salvemini crta kao uobraženog bolesnika. Raspadom Austro-Ugarske ona se na severu oslobodila pritiska velike sile od 50 miliona ljudi. Razoružana Austrija od 6 miliona stanovnika nije je mogla ugroziti, a novostvorena Jugoslavija, suočena sa nemačko-mađarsko-bugarskom pretnjom, bila je suviše zainteresovana za njeno prijateljstvo da bi mogla voditi neku principijelnu antiitalijansku politiku. Italija je bolje prošla od Francuske koja se još uvek suočavala sa kompaktnom nemačkom masom. Čim se Nemačka bude ponovo organizovala, vrednost italijanskog prijateljstva će porasti u očima Francuske, Nemačke i podunavskih zemalja. Sedam decenija ranije Italija je bila samo »geografski pojam«. Sada je postala sila s kojom se ozbiljno računa.

Ipak su Italijani izašli iz rata potišteni i ogorčeni. Među pobednicima oni su jedini pali u krizu očajanja. Salvemini ne greši kada baca krivicu na italijanske državnike. Oni isti ljudi koji su uveli Italiju u rat počeli su, čim je ovaj završen, maglas da viču da je uzalud poginulo pola miliona Italijana i isto toliko osakaćeno, kada im »perfidni« saveznici nisu dali Dalmaciju, Malu Aziju, Etiopiju i ko zna šta još. Još više je Salvemini u pravu kada, idući za Borgezeom, ograničava osećanje izgubljenog rata na inteligenciju, upravo na intelektualnu i političku kliku koja je vladala Italijom i pretvarala pobeđu u poraz. Možemo prihvatiti i to da je pohod Danuncija, tog pesnika »bez morala i zdravog razuma«, na Rijeku bio najglasnija manifestacija takvog »parokisističkog očajanja«. Samo je suviše rečeno da se tadanji socijalni nemiri u Italiji mogu pravilno shvatiti tek kada se projektuju na psihološku pozadinu »osakaćene pobeđe«. Izgleda nam da bi bilo pravilnije izvesti ih iz poratnih ekonomskih teškoća koje su, kao i uvek, najviše pogadale mali svet. Vika predfašističkih dr-

žavnika na dojučerašnje saveznike trebalo je da skrene pažnju italijanskih masa sa pravih uzroka njihovih nedaća. Salvemini je izveo Musolinija na scenu sa dosta dramatskog smisla, ali ga Italija nije »dobila« zbog toga što nije imala dovoljno mudrosti — kako on kaže, već joj je nametnut od onih koji su verovali da će im fašizam najbolje zaštititi stečene ekonomske pozicije.

Izgleda nam da Salvemini sasvim pravilno prikazuje politiku koju je dvadesetih godina vodila bivša Jugoslavija prema Italiji: konačno odricanje od izgubljenih teritorija u Rapalu (1920) i Rimu (1924), tesna saradnja na ekonomskom polju, vojna saradnja u odbrani Austrije od Nemačke, priznanje ekonomskih pozicija Italije u Albaniji — da bi se za uzvrat Italija odrekla Dalmacije, odustala od vojne intervencije u Albaniji i uskratila podršku bugarskom i mađarskom revizionizmu i hrvatskom separatizmu. Ali je Musolini uporno odbijao pruženu ruku. On je radio na tome da izoluje Jugoslaviju umesto da pomogne formiranje balkanske i dunavske federacije. I dalje je pružao italijansku podršku Sofiji i Pešti, kao i austriskim (Zajpelovim) klerofašistima (to je njegov izraz), a uskraćivao je austriskim socijaldemokratima koji su, uz pomoć Italije, mogli da približe Austriju Čehoslovačkoj i Jugoslaviji. Išao je za trenutnim efemernim uspesima umesto da gradi budućnost. Nije shvatio da, slabeći Jugoslaviju, ne radi u korist Italije nego Nemačke. Ali da nije postupio ovako, Musolini ne bi bio fašista već državnik — što uviđa i Salvemini, ali ne pokušava da unutrašnju i spoljnu politiku Italije dovede u logičnu vezu.

Iako pokazuje puno razumevanje za međunarodni značaj Jugoslavije, Salvemini nije gubio iz vida da se kralj Aleksandar »na čelu sa svojim vojnim, birokratskim i političkim klikašima« održao na vlasti grubom silom. Pokazuje i razumevanje za makedonsko nacionalno pitanje, ali ni ovdje ne čini nikakav napor da spoljnu politiku Jugoslavije shvati kroz prirodu njenog režima, o kome, kao što vidimo, nije imao nikakvih iluzija.

Salveminijev stav i manir ogledaju se najbolje u Etiopskom ratu. Da bi utvrdio odgovornost za ovaj skandalozan prepad »superiornije civilizacije« na državu staru hiljadama godina, on zahvata izdaleka.

U ugovoru od 14 decembra 1906 sporazumele su se Engleska, Francuska i Italija, prvi susedi Etiopije, da »neće ni na koji način dirati u suverena prava etiopskog cara«, ali su u isto vreme podelili zemlju na tri interesne sfere. Dalje se o tome nije dugo ništa čulo, jer su tri evropske sile bile zaposlene na drugoj s'rani. Ali odmah posle rata (1919) Italija traži od Engleske podršku za izgradnju pruge između Somalije i Eritreje kroz etiopsku teritoriju, a za uzvrat joj nudi svoju podršku za izgradnju brane na jezeru Tana. Engleska vlada je taj predlog stavila tada »u akta«. Ali je Čemberlen 1925 pristao na taj pazar. Naizgled, to je bio ekonomski ugovor, ali je bilo jasno da Musolini nije mogao provesti niti eksploatisati prugu kroz celu Etiopiju bez političke i vojničke kontrole te zemlje. Salvemini zaključuje vrlo uverljivo da je Čemberlen u decembru 1925 obavezao Englesku da neće sprečiti Musolinija da napadne Etiopiju pod uslovom da pri tome poštuje »specijalne britanske interese« u oblasti jezera Tana. Ni taj sporazum nije odmah realizovan. Musolini se tada više zanimao Albanijom, gde su Francuska i Engleska priznavale Italiji »specijalna prava«.

Preskočimo jednu deceniju. Početkom januara 1935 Laval odlazi u Rim i daje Musoliniju slobodne ruke u Etiopiji, o čemu je obaveštena i Engleska. Sada počinje etiopska tragikomedija koju Salvemini majstorski režira na neoborivim činjenicama. Musolini šalje kroz engleski Suecki Kanal čitave armije u Somaliju i Eritreju ... da bi osigurao ove svoje kolonije od etiopske agresije! Uznemireno svetsko javno mnjenje okreće poglede na Zenevu, gde Društvo naroda »bdi« nad sigurnošću svojih članova, dakle, i nad Etiopijom. Tamo se Italija zaista proglašuje krivom i podvrgava sankcijama. Uskraćuju joj se artikli koji joj nisu bili neophodni ili ih je imala dovoljno. Naprimjer, stavljen je embargo na aluminijum, jedini metal koji je Italija proizvodila preko svojih potreba, ali ne na pamuk, bakar, gvožđe, čelik, naftu i ugallj! Na spisku sankcija nalazile su se mazge, magarci i kamile, ali su nedostajali automobili svih vrsta! Lakrdiju u Zenevi vode Englezi i Francuzi. Sovjetski delegat čuti. Staljin je tada pokušavao da se od Hitlerove pretnje osigura sporazumom sa

zapadnim silama pa je prestao da se interesuje za kolonijalne narode. Dok male države na svoju štetu ograničavaju trgovinu sa Italijom, Englezi joj u sve većim količinama prodaju naftu, ugallj, čelik. Iz Amerike Hal sipa moralne propovedi na Musolinija, koji u isto vreme dobija odatle sve što mu je potrebno za vođenje rata. Sjedinjene Američke Države zabranjuju izvoz oružja i u Italiju i u Etiopiju. Ko može reći da su bile pristrasne?

Tu je i engleska flota. Na nju računa englesko javno mnjenje koje je u ogromnoj većini protiv Musolinija i njegovog napada na Etiopiju, Engleska flota mora u Sredozemlje, ali Forinj ofis uporedo izjavljuje da dolazi onamo samo zbog oštrog stava italijanske štampe i ni zbog čega drugog! Engleska flota ima, dakle, da se bori protiv novina! Pored nje italijanski transporti nesmetano ulaze i izlaze iz Sueca. Ali, da bi engleski porezni obveznici mogli to bolje da shvate, govori im se da je italijanska flota vrlo jaka, a engleska slaba, iako je ova druga bila triput jača od prve. Kada je posle sporazuma Hor — Laval engleska javnost oduvala prvog, na čelo Forinj ofisa dolazi nov čovek, koji ne samo što nastavlja politiku svog prethodnika, nego vodi čak i goru. Hor je Negusu ostavljao neko parče zemlje, a njegov naslednik je dopustio da mu Musolini oduzme sve. U Francuskoj, posle Lavala dolazi Flanden, pa Blum, ali je politika ista. Niko nije drastičnije od Salveminija ocrtao odgovornost svih evropskih velikih sila za rat, etiopski i svetski. Nijedna knjiga nije bacila toliko pravog svetla na predigru Drugog svetskog rata.

Salvemini izbegava kolektivne pojmove, kao što su Francuska, Engleska, Italija... Njegovi junaci su ličnosti, ili bar vlade, ministarstva, partije — na koje tovari odgovornost. Doduše, on priznaje da pojedinci imaju svoje pristalice bez kojih ne bi mogli da vladaju nijednim selom, a kamoli milionskim državama. Ali, veran liberalnoj školi, on ne nastoji nigde da prozre u materijalne interese onih u čije ime su odgovorni državnici radili.

»Musketir«: POLITIKA, VELIKA STRATEGIJA I RATNA NAČELA¹⁾

U ovom članku anonimni pisac daje razne definicije o strategiji (s osvrtom na istoriju ratova) i razmatra ulogu i odnos između politike i strategije — dodirujući i poznata ratna načela. Kao motive svoga članka on citira reči admirala Bojla: »Vrednost razmatranja prošlih grešaka leži u tome što se, zahvaljujući tom iskustvu, može izbeći njihovo ponavljanje u budućnosti«, zatim iznosi mišljenja i shvatanja pojedinih vojnih teoretičara — kroz istorijske primere — i na osnovu analize teorije i prakse rasvetljava pojedine probleme. On se u uvodnom delu poziva na Fulera, prema kome je »rat još pre jedne ili dve generacije smatran samo instrumentom politike, a već danas se rat smatra politikom« i dodaje da je procenavanje ratova neophodno, kako bi se mogla shvatiti njihova suština, problemi i odgovarajući odnosi. Razmatrajući ratove XIX i XX veka, on ukazuje na zanemarivanje ratnih iskustava, na uspešne i neuspešne ratove, a naročito na važnost zaključenja mira i potseca na primer 1918 kada je dobijen rat, ali izgubljen mir, jer nije bio ostvaren određeni politički cilj.

Cilj i sredstva rata. Sećajući se Aristotela, učitelja Aleksandra Velikog, kome se pripisuje aforizam da je »krajnji cilj rata stabilan mir«, pisac smatra da je taj cilj politički; no, polazeći od toga da cilj rata treba da bude mir, on ipak smatra da se vojni cilj rata postiže uništavanjem neprijateljeve sile ili volje da se dalje bori. U vezi s tim on upoređuje ishod i posledice rata 1918 i 1815 u kojima je politički cilj rata britanske vlade bio da uspostavljanjem ravnoteže snaga osigura »trajan mir«, i konstatuje da politički cilj 1815 nije bio ostvaren samo pobedom u završnoj bici, već i na mirovnoj konferenciji, što nije bio slučaj u Versaju. On se slaže s mišljenjem najvećeg broja pisaca da politika i strategija moraju ići »ruku pod ruku«, i dodaje da politika mora biti uslovljena raspoloživim sredstvima. Kao primer ističe da je Britanija u prošlom ratu uzela izvesne obaveze na obe hemisfere iako je raspolagala sredstvima i flotom predviđenom samo za jednu od

njih. S druge strane, on smatra da je bezumno usvojiti politiku slabosti ili neutralisati samo da bi se izbeglo obezbeđenje potrebnih sredstava.

Strategija. Pisac podvlači da je pukovnik Henderson, poslednjih godina XIX veka, iznoseći značaj i važnost strategije, isticao često brkanje između taktike i strategije, koje ustvari postoji i danas. Naprimer, Oksfordski rečnik definiše strategiju kao »veštinu takvog pokreta ili rasporeda trupa ili brodova koji će neprijatelju nametnuti mesto, vreme i uslove za borbu, koji nama odgovaraju«. Prema Klauzevicu, »strategija je upotreba borbe kao sredstva za postizanje ratnog cilja«. Međutim, Henderson je strategiju definisao kao »veštinu da se neprijatelj navede na borbu«, a pod taktikom »metod kojim komandant pokušava da odnese pobedu nad protivnikom kada je borba već otpočela«.

Pisac se ne slaže sa mišljenjem da je strategija stvar zdravog razuma, ističući da ne treba izgubiti iz vida da je za njeno izvođenje potrebno visoko obrazovanje i jak karakter. Osnovno znanje se dobija objektivnim proučavanjem ratne istorije. Međutim, u proučavanju i primeni strategije postoji naročiti značaj problema ljudstva, kao i svih onih faktora koji čine »atmosfera rata«; prema Klauzevicu je borba između duhovnih i moralnih snaga obeju strana središte svega. Za potvrdu prednjeg pisac iznosi primere strategije generala Lija u Američkom građanskom ratu, kao i propast Francuske 1940. On smatra da je strategija svakog naroda uslovljena velikim delom geografskim položajem; navodeći primer nemačke strategije u prošlosti, koja je obično bila prinudena da vodi rat na dva fronta i Francuske koja je vekovima morala da priprema strategiju u okviru odbrane svoje istočne granice, dok se politika Sovjetskog Saveza ne razlikuje mnogo od tradicionalnih ciljeva iz doba ruskih careva. Britanska strategija bazira takođe na geografskom položaju i povlači za sobom strategiju kombinovanih operacija mornarice i kopnene vojske.

Viša strategija u ratu posle 1918. Zahvaljujući dobrim delom Hendersonovim predavanjima na Generalštabnoj školi (1892—1899), kao i delatnosti Imperijalnog komiteta odbrane, Britanija

¹⁾ Policy, Grand Strategy, and Principles, by »Musketeer« *Journal Royal United Service Institution*, novembar 1955.

je bila spremnija za rat 1914, nego 1899; pobeđe su pretstavljale očigledan dokaz uspešne primene ratnih načela. Međutim, i tu je bilo grešaka i češćih neslaganja između vojnika i državnika.

Kao rezultat više studije i proučavanja ratova posle 1918, pisac pominje studiju o primeni ratnih načela generala Morisa, koji je, između ostalog, isticao da se ne sme smatrati da se strategija isključivo tiče samo kopnene vojske, niti da pomorska ili vazduhoplovna strategija pretstavljaju potpuno odvojene grane, ili da nisu povezane sa strategijom kopnenih snaga. On je u svom delu na kraju, umesto definicije dao sledeći savet britanskim oficirima: »Nemojte misliti o ratu u odnosu na pomorske, vazduhoplovne ili kopnene snage posebno, već u odnosu na nacionalnu snagu u celini«.

U pogledu vođenja rata, pisac iznosi mišljenje potpukovnika de Watville iz 1930 koji je smatrao da vođenje rata mora biti podeljeno na ratnu politiku, koja spada u nadležnost državnika, veliku strategiju, koja spada u nadležnost vojnika, i strategiju u nadležnosti raznih komandanata velikih jedinica.

Prema mišljenju admirala Bojla, cilj rata je mir, a dublje proučavanje rata mora svakako obuhvatiti razmatranja u pogledu korišćenja pobeđe, tj. kako zaključiti mir, pri čemu je važno dobro proučiti socijalne i ekonomske uzroke rata.

Osvrćući se na britansku »Ratnu službu« i »Operacije velikih jedinica« od 1935 pisac pominje sedam ratnih načela koja je usvojio Generalštab i koja su potvrđena u prošlom ratu: održavanje cilja, koncentracija snaga, sadejsivo, ekonomija snaga, bezbednost, iznenađenje i pokretljivost. U pogledu definicije velike strategije, on prihvata definiciju britanske »Ratne službe«: »Velika strategija je veština da se celokupna nacionalna snaga primeni na najefikasniji način za ispunjenje nacionalnog cilja. Na taj način, ona obuhvata diplomatiju, ekonomske napore, zaključivanje podesnih sporazuma sa saveznicima, mobilizaciju nacionalne industrije, raspodelu raspoložive nacionalne snage kao i kombinaciju upotrebe sva tri vida oružanih snaga«. Sadejstvo između ova tri vida i krajnji nacionalni cilj, treba »da prinude neprijatelja da napusti cilj zbog koga je pribegao oružju i da

zaključi mir pod zadovoljavajućim uslovima«. Da bi ispunili nacionalni cilj, *morarica, kopnena vojska i vazduhoplovstvo dejstvovace u kombinovanim operacijama da bi slomili otpor neprijatelja*. Međutim, ovo nije bilo ostvareno sve do pred kraj Drugog svetskog rata, jer je vazduhoplovstvo vodilo uglavnom samostalni vazdušni rat.

Primena strategije 1939—1945. U godinama između ratova mnogo je učinjeno u pogledu proučavanja vođenja savremenog rata, ali postoji razlika između pojmova znati i dejstvovati. Britanski Generalštab je uspešno delovao, ali vlada nije obezbeđivala potrebna sredstva, tako da je vojska bila prinuđena da vrši ogromne napore. U pogledu političkog cilja rata, naročito koalicionog, pisac podvlači da Zapadni saveznici, iako su bili pobednici u prošlom ratu, ipak, nisu uspeali da zaključe mir pod povoljnim uslovima. Oni nisu uspeali da uspostave ravnotežu snaga u Evropi, tj. politički cilj, zbog koga su stupili u rat i za čije se postignuće još uvek bore. On podvlači i štetnost odvajanja snaga i sredstava iz političkih razloga na razna ratišta, kao što je to bilo prošlog rata u Grčkoj i Somaliji, kao i »pomoć« Bagdadu 1941 i Madagaskaru 1942. Snage i sredstva koja se u tom cilju odvajaju imaju malu ili nikakvu političku vrednost — u pogledu postizanja krajnjeg cilja rata, jer su obično nedovoljni i slabi, a pritom oni slabe i glavno ratište. Međutim, u domenu velike strategije, on u tom smislu ističe dva uspešna poduhvata: pojačanje snaga Srednjeg Istoka 1940, i invaziju Severozapadne Afrike.

Ratna politika i velika strategija 1939—1945. Politika i velika strategija se moraju međusobno povezivati rukovodeći se osnovnim ratnim načelima koja imaju veze sa konkretnim zadacima datog trenutka. Pisac pridaje naročitu važnost načelu cilja i koncentracije u domenu politike i velike strategije, pošto ostalih pet načela proizlaze iz ovih ili se primenjuju u pojedinim fazama rata.

Britanski nacionalni cilj ostaje uvek isti, iako se često pojavljuje neodlučnost u pogledu metoda njegovog ostvarenja. Međutim, Zapadni saveznici u prošlom ratu nisu imali nikakav politički poslednji cilj, niti su Generalštab i vlada SAD uviđali da je cilj rata zadovoljavajuće mirovno rešenje, a ne samo pobeđa. Na-

pori predsednika britanske vlade u isticanju činjenice da je krajnji cilj rata ravnoteža snaga u Evropi i da političkom cilju treba pokloniti odgovarajuću pažnju, i to utoliko veću ukoliko se rat približuje kraju, nisu naišli na podršku.

Pisac iznosi sledeće tri greške Zapadnih saveznika u odnosu na Nemačku koje su prouzrokovale produženje rata i indirektno dovele do današnje zabrinjavajuće situacije u svetu: objavljivanje odluke 1943 godine da se prihvata samo bezuslovna kapitulacija; objavljivanje Morgentauovog plana u jesen 1944 o podeli Nemačke i o likvidaciji njenog industriskog potencijala i vraćanju na poljoprivredu; i bombardovanje — bez odabiranja — nemačkih gradova. Održavanje ravnoteže političkih i vojnih interesa i pravilno rešavanje kome od njih i kada treba dati prednost ima bitnu važnost za vođenje rata, a po rečima Velingtona, primena svih sredstava mora biti usmerena ka jednom jedinstvenom cilju. Za potvrdu toga on iznosi da politička kompanija u Grčkoj i Norveškoj — nije uspeła zbog nedovoljnih i neblagovremeno upućenih snaga.

Javno mnjenje, jednostavnost i vreme. Pisac posebno ističe značaj koji je javno mnjenje imalo u prošlosti, a naročito danas. Što se tiče jednostavnosti, za koju je bilo predloga da se uvrsti u ratna načela, pisac iznosi staru izreku: »Sve je u ratu jednostavno, ali je i najjednostavnija stvar teška«. No, ipak smatra da se mnoge stvari mogu uprostiti. Ne gubiti vreme, smatra se ponekad načelom; međutim, to je faktor koji se redovno uzi-

ma u obzir u proceni situacije. Pisac ističe potrebu i za načelom uzdržljivosti.

U zaključku se podvlači da je cilj rata mir, ali da posle pronalaska nuklearnog oružja, a naročito hidrogenske bombe, postoji bojazan i opasnost da bi opšti rat doveo do stvarnog uništenja učesnika i njihovih zemalja i da se na taj način ne bi dostigao krajnji cilj, ili bi zaključenje mira pod povoljnim uslovima bio težak i složen problem. Bez obzira na pojavu vazduhoplovstva ili kog drugog mako'iko »revolucionarnog« oružja, ratna načela ostaju na snazi samo su izmenjeni metodi primene, organizacija i sastav oružanih snaga. Načela ostaju putokazi, a zavisno od novih sredstava pojedina od njih dobijaju manji ili veći značaj; kao i u prošlosti, stara će načela biti primenjena na nove probleme.

Pisac je ukazao na mnoge i danas nedovoljno rešene probleme iz oblasti strategije kao grane vojne nauke, a naročito u pogledu odnosa između politike i strategije, koristeći se mnogim primerima. Naročito je podvukao značaj i potrebu izučavanja istorije ratova u cilju shvaćanja rata, baš iz tog odnosa između politike i strategije, kao i potrebu pravilnog shvaćanja primene ratnih načela. Iako ne iznosi posebno svoje shvaćanje o pojmu strategije, pisac ukazuje na razna mišljenja, čime daje izvestan doprinos rasvetljavanju ovog veoma interesantnog problema.

S. B.

Pukovnik Ajre: ZAOSTAJANJE VOJNIH DOKTRINA ZA RAZVOJEM NAORUŽANJA¹⁾

Pukovnik Ajre, poznati pisac zapažene studije *Ratna veština i tehnika*,²⁾ dao je u ovom članku analizu taktičko-strategijskih postupaka u Prvom svetskom ratu, sa osvrtom na Drugi, i u vezi sa razvojem tehnike naoružanja, da bi na kraju izvuкао izvesne korisne zaključke za današnje

nuklearno doba. Pisac naročito upozorava na činjenicu da je istorija puna primera iz kojih se vidi da su se državnicima i vojskovođe pripremali za prošle i ne za budući rat, pa su redovno doživljavali gorka razočaranja. *Glavni uzrok za ovo pisac vidi u konstantnom zakašnjavanju vojne misli za razvojem tehnike*, pa je to i uzeo za temu ovog svog članka.

¹⁾ Immobilisme des doctrines et progrès des armements, par le colonel Ailleret, *Revue de défense nationale*, decembar 1955.

²⁾ *L' Art de Guerre et Technique* par le colonel Ailleret, Payot, 1954.

Pisac na početku kaže da su šapke i crvene pantalone iz 1914, kao i brzometne puške sa bajonetima, topovi 75 mm, vu-

čeni u galopu sa šest konja, i Galijenijevi taksi automobili iz Pariza već toliko zastareli, da danas izgledaju kao ratni dekor davnasnijih bitaka iz doba francuskog carstva, kraljevstva ili Srednjeg veka. Pa kad je to tako, nije li onda apsurдно pokušavati da se iz Bitke na Marni i onih koje su joj sledile izv. ače neka iskustva koja bi se mogla primeniti i u današnje atomsko doba? Zaista bi to bilo apsurдно ako bi se mislilo na iskustva koja bi se mogla direktno koristiti u pripremanju i izvođenju savremenih operacija. Sredstva su do danas toliko izmenjena da nijedan od metoda iz 1914 ili 1918 ne može više imati nekog naročitog interesa, a nije ga imao, treba priznati, ni 1940. Čak i ti »večni« ratni principi, te očigledne istine koje se vrlo često u ratnoj praksi zaboravljaju, moraju se prethodno osloboditi čitavih naslaga prošlosti koje se na njih talože kako u duhovima ljudi tako i u vojnoj nastavi uopšte.

Međutim, kako se ovde ne radi o »traženju nekih upuštava koja bi se mogla direktno primeniti«, ispitivanje i proučavanje prošlosti pokazuje kako su rešavani problemi slični onima koji se danas postavljaju. Taj metod naučnog ispitivanja i kritički duh kojim treba prilaziti svim proteklim ratnim događajima izoštriće metod istraživanja i pokazuje slabosti i ozbiljne greške koje su u svojim procenama činili čak i istaknuti autoriteti.

No, ovo ne sme da znači da bi oni koji sada, post faktum, otkrivaju greške svojih prethodnika, bolje radili da su bili stavljeni u njihove uslove. Za ljude koji su prvi put stajali pred novim fenomenom progressa naoružanja bilo je skoro normalno da, usled nedovoljnog poznavanja novog oružja, greše u predviđanjima.

Poznao je da je francuska ratna doktrina iz 1914 proizišla iz produbljenih studija Francusko-pruskog rata 1870/71 u perspektivi jednog kopnenog rata protiv Nemačke. To je, po pukovniku Granmezou, bila doktrina ofanzivnog rata, sa ciljem da se celokupnim snagama, u jednom jedinom naletu, unište glavne neprijateljeve snage. Moralni faktor i ctvoreno nastupanje ka neprijatelju koje se završavalo udarom bajoneta bili su osnovni faktori na kojima se zasnivao uspeh.

Pošovo učenje o napadu bilo je duboko prodrlo u trupu: »Da bi se neprijatelj prisilio na povlačenje, treba nastupati ka

njemu; da bi se osvojio položaj, da bi se zauzelo njegovo mesto, treba tamo stići. Ni najmoćnija vatra ne osigurava uspeh. Tada naročito počinje dejstvo masa pešadije. One idu pravo na cilj, stremeći svaka svom objektu, ubrzavajući hod što se više približuju, sledeći za snažnom artiljerijskom vatrom, pomažući se u isto vreme i svojom vatrom, da bi došle u blizinu neprijatelja, prve jurišale na njegove položaje, uskočile u protivničke rovove i sa najviše hrabrosti i volje završile napad udarom hladnim oružjem.

Za savlađivanje neprijateljeve vatre postojala su samo dva pravila: razviti što jaču vatru i njome prikovati neprijatelja za zemlju, a pritom opet što brže nastupati.

Međutim, mitraljezi i brzometni topovi postojali su u vreme usvajanja ovakve vojne doktrine već dvadeset godina. Postojala je, prema tome, i mogućnost da se ovaj novi kvalitetni skok u naoružanju i u praksi ispita: Burski, Rusko-japanski i Balkanski ratovi! U njima se moglo videti da su mitraljezi i šrapneli brzometnih topova efikasni naročito protiv pešadije u pokretu na otvorenom polju. Ali i najmanji zakloni u rovovima, ojačani oblicama i džakovima zemlje, bili su dovoljni da zaštite ljudstvo. Stoga je jedna objektivna studija o mogućnostima novog oružja morala da istakne nemogućnost dejstva trupa na otvorenom polju i nepovredivost jednog lakog fortifikacionog sistema od napada pešadije čak i ako je potpomognuta poljkom artiljerijom.

Nažalost, istorija pokazuje da su obe protivničke strane došle do ovog iskustva u Prvom svetskom ratu tek posle dugog lutanja i po cenu stotine hiljada ljudskih života. Metodi kojima se želelo da iziđe iz nametnutog sistema rovovske vojne bili su tada, s obzirom na nedovoljna sredstva, neupotrebljivi.

Posle osvrta na granične sudare 1914. pisac potseća na poznatu Zofrovu zapovest sa Marne, u kojoj je stajalo: »Jedinića, koja više ne bude mogla da napreduje, treba po svaku cenu da održi zauzeto zemljište i da pre bude uništena ne tom mestu nego da ostupi«. Ovo poslednje se i ostvarilo i tako je neprijatelj zadržan na celom frontu. General Monnu je 8 septembra uveče poslao Vrhovnoj komandi ovakav izveštaj: »Moj obuhvatni manevar prema severu nije više mogućan. Dajem otpor na mestu. Ako budem

suviše jako pritisnut, povlaćiću postepeno svoje levo krilo da bi posle, kada budem pomognut dejstvom Engleza i 5 arm. je, mogao da maršujem prema severu».

Stoga pisac zaključuje da se Bitka na Marni sastojala iz dve faze:

— zaustavljanja nemačkih snaga pred vatrom francuskih jedinica na celom frontu; i

— korišćenja stvorenog praznog prostora između 1 i 2 nemačke armije.

Prema tome, prve pouke koje je trebalo iz ove bitke izvući bile su: *neprijatelj se može zaustaviti modernim naoružanjem, a ofanziva se može izvoditi samo u slobodnim prostorima.*

Svi drugi zaključci o neuspehu u graničnim bitkama, koji su se odnosili na heterogenost trupa i slično, bili su pogrešni. Odnos između jačine odbrane i napadačeve vatre avgusta 1914 nije omogućavao ofanzivu na kakvu su bili naviknuti Žofri njegovi savremenici. Bilo je nužno shvatiti da se ubuduće neprijatelj može savladati samo opsadnim ratom i materijalnim iznuravanjem ili stvaranjem novih sredstava koja će biti u stanju da otvore breše u frontu i eksploatišu proboj.

Ovo se iskustvo nije shvatilo ni do kraja 1915 i stalno se primenjivala strategija za čije se osvajanje nije raspolagalo potrebnim sredstvima. U 1916 stigla je na front teška artiljerija sa ogromnim količinama municije, pa čak i otrovnim zrnima. Prve su linije lako savladivane, ali se pred drugim, trećim opet stalo. Takvi su bili Verden za Nemce, a Soma za Saveznike. Istrošene su ogromne snage, a uporno traženog »proboja« nigde nije bilo, iako se stalno verovalo da se pred njim stoji.

Lojrd Džordž u svojim »Memoarima« piše kako je za vreme jednog obilaska fronta na Somi, vraćajući se u štab armije, sreo eskadron konjice kako gordo jašu prema frontu. Kada je upitao čemu su namenjeni, ser Douglas Heg mu je objasnio da se dovode što bliže linijama kako bi bili spremni za ubacivanje u brešu koju je trebalo da izvede Garda u napadu koji se pripremao. Konjica je, prema učenju opšteprihvate strategije, imala da »eksploatiše uspeh i pretvori nemački poraz u rasulo«.

U 1917 vidimo Nivelova nastojanja da u jednoj džinovskoj bici uništi glavne

snage neprijatelja. Tu se javljaju i prvi tenkovi. Ali njihova skromna brzina, vrlo mali radijus dejstva i neudoban smeštaj posade nisu im omogućili da se pokažu kao sredstvo za eksploataciju koje će omogućiti povratak na pokretni rat. Kada je 20 novembra 1917 kod Kambrea stvorena breša, konjanici koji su u nju ubačeni da nastave akciju tenkova bili su prosto prikovani za zemlju rafalima nekolicke retkih automatskih oruđa koje je neprijatelj nabrzinu bio postavio.

Godina 1918 je, pored savršenijih i mnogobrojnijih tenkova i teške artiljerije, donela i avijaciju. Ova su sredstva omogućila čitav niz proboja, ali je pomeranje ogromnih »opsadnih« sredstava dugo trajalo, a jedinice sposobne za pokret nisu imale dovoljnu vatrenu moć da svojim sopstvenim sredstvima slome improvizovanu odbranu koja im se suprotstavljala u dubini probijenog fronta. Ipak su tenkovi i avioni najviše doprineli rušenju neprekidnih frontova i jasno nagovestili njihov kraj. Time je pronađeno ofanzivno sredstvo protiv pozicijskog rata, ali ono nije pravilno shvaćeno. U većini zemalja, a naročito u Francuskoj, ostalo se i poleta rata pod uticajem neprekidnog fronta čija je egzistencija postala skoro dogma. Dok se za vreme rata, kada se nametalo neprekidni front, nastojalo svim silama da se ponovo pređe u pokretni rat, tog su se neprekidnog fronta držali posle Prvog svetskog rata po svaku cenu. Čak se i 1936 u zvaničnoj instrukciji tvrdilo da će se »protivtenkovski top 25 mm suprotstaviti tenku kao što se i mitaljez suprotstavio pešadiji za vreme poslednjeg rata«.

Koliko je ovo bilo pogrešno pokazao je Drugi svetski rat. Odnos između odbrane i napada bio je znatno izmenjen, te je bilo nemoguće uspostavljanje čvrstih neprekidnih frontova. Ovome je naročito doprineo spreg tenk-jurišni avion koji je ispoljio tako veliku moć proboja i eksploatacije da mu se nijedan front nije mogao suprotstaviti.

Do kog su stepena duhovi uvek konzervativni i kako teško priznaju nužnosti koje proizilaze iz evolucije naoružanja, najbolje se vidi baš iz same Nemačke koja je, istina, sa dosta umerenosti, prihvatila doktrinu oklopnih jedinica. Mnogi nemački generali i danas pišu i tvrde da je razvoj nemačkih oklopnih jedinica nailazio na veliki otpor u Vrhovnoj ko-

mandi.⁸⁾ »Odgovorni vrhovi nisu blagonaklono gledali na razvoj tenkovskih snaga, jer ni oni sami nisu razumeli njihovu upotrebu niti se osećali sigurni u njihovu primenu«, izjavio je tenkovski komandant general fon Toma.

Pisac ističe da se u ovom smislu nije grešilo samo 1940. već i u toku celog rata. Nije bio redak slučaj da su izvesne geografske linije odsudno branjene iako se znalo da će se, gubeći defanzivnu btku, izgubiti i najveći deo angažovanih snaga na tom području. U primeni ovakve strategije naročito su negativni Hitlerovi primeri posle 1942 godine: u Africi je sprečio Romela da se blagovremeno povuče; u Normandiji je uzaludno pokušavao da do kraja zadrži izlaze iz mostobrana, dok su Rundštet, Romel, a potom i fon Kluge, uporno tražili dozvolu da manevruju u povoljanu dok je takvo rešenje još bilo moguće.

Na kraju članka pisac ponovo ukazuje na zakašnjenje u prilagodavanju taktike, a potom i strategije, razvoju savremenog naoružanja. Uvek je konstatovana izvesna »fazna razlika«, kako bi to fizičari rekli, između osnovnih uzroka promena taktike i zaključaka koje je iz njih trebalo izvući. U svakoj je epohi bilo pojedinaca koji su predviđali promene koje će nova oružja

svojim svojstvima nametnuti načinu vođenja borbe. Ali, nažalost, takvi umovi obično nisu bili shvaćeni, niti je njihovim predviđanjima pridavan neki veći značaj.

Iskustva prošlih ra.ova, kru. o shvaćena, postaju vrlo opasna, jer stvaraju navike kojih se čovek često teško može osloboditi. Stoga, zaključuje pisac, vojni mislioci, bilo da studiraju u tišini kabineta ili su na odgovornim položajima i zaduženi za odluke koje stvaraju sutrašnju strategiju, ne treba nikad da zaborave da se većina njihovih prehodnika, podrazumevajući tu i one najveće, stvarno i sistematski »priprema za protekli rat«. Postoji tu jedan prirodni zakon koji mogu da savladaju jedino ako se uzdignu iznad svih ličnih iskustava, navika, predrasuda, usvojenih doktrina, da bi strogo naučnim i objektivnim metodom, baziranim na analizi osobina modernog oružja, mogli da procenjuju taktičke pojave.

To je osnovna pouka koju daje isorija i ona se mora primeniti na današnje atomsko doba. Više nego mitraljez, tenk i jurišni avion, nuklearni eksploziv uvodi u bitku promene koje će izmeniti čtav izgled rata. To je evolucija kojoj se čovek mora prilagoditi bez zadržavanja i oslanjanja na jednu, čak i skor, prošlost.

M. P.

Zan Venvelkenhojzen: **POSTANAK MANŠTAJNOVOG PLANA¹⁾**

Ceo svet je bio iznenađen brzim i velikim uspesima koje su Nemci 1940 godine postigli u operacijama na Zapadnom frontu. Zahvaljujući, pre svega, iznenađenju, pravilnoj upotrebi novih borbenih sredstava, primeni novih taktičkih postupaka, uspešnom dejstvu i sadejstvu oklopnih jedinica i avijacije, itd., a naročito mnogobrojnim slabostima protivnika, Nemci su za relativno kratko vreme naterali na kapitulaciju holandske, belgiske i francuske oružane snage, a britanskim ekspedicionim snagama kod Denkerka naneli su teške gubitke u ljudstvu i materijalu. Većina vojnih kritičara i istoričara s pravom smatra da su Nemci mogli postići ovakve uspehe bogodareći svome

planu koji im je omogućio da iznenade protivnike i postignu velike početne uspehe na r. Mezi. Ovo je imalo odlučujući uticaj na dalji tok i konačan ishod operacija na Zapadnom frontu. Pisac ovog članka pokušao je da iznese zasluge generala Manštajna oko usvajanja i realizacije ovog plana. On je izneo dosada nepoznate, iako nedokumentovane, podatke da je nemački ministar inostranih poslova uspeo da ubedi Hitlera da će se Francuska i Velika Britanija pasivno držati za vreme nemačkog napada na Poljsku i da će se ograničiti samo na usmenu izjavu nezadovoljstva.

Pisac je potvrdio već ranije poznatu činjenicu da je generalitet nemačkih kopnenih snaga, ustvari, *Oberkommando des*

⁸⁾ Naročito dokumentovane podatke u ovom smislu dao je Guderijan u svom poznatom delu *Erinnerungen eines Soldaten*. — Prim. M. P.

¹⁾ The origin of the von Manstein Plan, by Jean Venwelkenhuyzen, *The Army Quarterly*, januar 1956.

Heeres (OKH), bio protivan da se ofanziva na Zapadu preduzme još u toku 1939, jer je smatrao za nužno da se prethodno izvrši reorganizacija i popuna vojske, otklone nedostaci i iskoriste borbena iskustva iz rata u Poljskoj, kao i da se čeka pogodnije vreme za upotrebu avijacije i oklopnih jedinica, koje su predstavljale glavnu udarnu i manevarsku snagu nemačke vojske.

Hitler je brzo i nepovoljno reagovao na takvo mišljenje generala. On ih je u jednom govoru vrlo oštro napao, a zatim je 9 oktobra 1939 izdao direktivu br. 6 (dokumentat C-62) kojom se naređuje OKH da odmah preduzme pripreme za ofanzivu sa težištem na desnom krilu, sa ciljem da se tuku što jače neprijateljske snage i zauzme što više zemljišta u Severnoj Francuskoj, Belgiji i Holandiji, kako bi se dobila pomorska i vazduhoplovna baza za napad na Britanska Ostrva i zaštitila za Nemačku vitalna Rurska Oblast.

U cilju izvršenja ovih priprema, Hitler je naredio da se i grupa armija »A« iz Poljske prebaci na Zapadni front. General Erih fon Manštajn, načelnik štaba grupe armija »A«, primio je 21 oktobra od OKH zapovest (»žuti« plan od 19 oktobra) za pretsvojeće ofanzivne operacije na Zapadnom frontu. U uvodnom delu ove zapovesti bili su formulisani opšti zadaci nemačkih snaga, slično navedenoj Hitlerovoj direktivi od 9 oktobra, a zatim su detaljnije precizirani zadaci grupama armija »A«, »B« i »C«, kao i armiskoj grupi »N«. Inspirisana poznatim Slifenovim planom od 1905 (koji je bio znatno oslabljen prilikom realizacije 1914), OKH je predvidela da težište ofanzivnih operacija bude kod grupe armija »B« — koja je imala zadatak da probije belgiske granične položaje severno od Liježa i da, posle forsiranja Albertovog kana'a i r. Meze između Liježa i Namira, prikupi snage severno i južno od Brisla kako bi odmah mogla da nastavi napade ka zapadu, upućujući jake motomehanizovane snage iz rejona Anversa prema prostoriji Gan-Briž. Grupa armija »A« imala je pomoćnu ulogu, a zadatak joj je bio da štiti napad grupe armija »B« od neprijateljevih protivudara s juga i jugozapada, dok je njena desnokrilna armija imala da pređe r. Mezu južno od Namira sa ciljem da južno od r. Sambre zaštititi ili potpomogne dalji napad grupe armija »B« prema zapadu.

General fon Manštajn nije bio zadovoljan ovim planom za operacije na Zapadnom frontu, pošto nije pružao uslove za brz i odlučujući uspeh. Stigavši u Koblenc 24 oktobra, gde se nalazio štab grupe armija »A«, general fon Manštajn je izneo ova zapažanja svom komandantu generalu fon Rundštetu i pomoćnicima.

Pošto se upoznao sa primedbama svoga načelnika štaba, general Rundštet ga je ovlastio da OKH pismeno predloži novi i pogodniji plan.

U međuvremenu je štab grupe armija »A« dobio novu varijantu plana »žuti«, datiranu 29 oktobra 1939. Zadržavajući uglavnom osnovnu ideju ranijeg plana, OKH je ovom novom varijantom predvidela pojačanje snaga na težištu operacija (grupe armija »B«) od 37 na 43 divizije i spuštanje dve vazdušnodesantne divizije kod Gana. Ova nova varijanta izazvala je još veće nezadovoljstvo kod Manštajna zbog povećanja broja nastupnih pravaca i ekscentričnog dejstva armija.

Pošto je dobio puno ovlašćenje i podršku svoga komandanta, general Manštajn je 31 oktobra 1939, pod potpisom generala Rundšteta, poslao komandantu suvozemnih snaga generalu Brauhiču detaljno obrazloženi memorandum, u kome je kritikovao usvojeni plan i predložio njegove korenite izmene.

Verujući da su Francuzi i Britanci koncentrisali najjače i najbolje snage prema belgiskoj granici, sa ciljem da odbranom na ranije utvrđenim graničnim položajima ili upadom u Belgiju pokušaju da parališu dejstvo nemačkog jakog desnog manevarskog krila, što bi moglo dovesti do frontalnog potiskivanja protivničkih snaga i stabilizacije fronta na r. Somi, general Rundštet je u ovom memorandumu osporio vrednost i posumnjao u uspeh navedenog plana. Radi toga je predložio da se protivničke snage izazovu da prve preduzmu ofanzivu preko Belgije, da glavna ofanziva otpočne tek uproleće na južnom, najtežem ardenskom pravcu sa ciljem da se na r. Mezi, južno od Namira, probiju vrlo slabi francuski i belgijski položaji, a potom da se munjevitim dejstvom motomehanizovanih snaga pravcem Aras—Bulonj dostigne Kanal Lamanš, tako da se u severnoj Francuskoj i jugozapadnoj Belgiji oteku i unište glavne francuske, britanske i belgiske snage. Za izvršenje ovog zadatka trebalo bi grupu armija »A« pojačati jednom no-

vom armijom, a 4 i 12 armiji dodeliti jake motomehanizovane snage radi povećanja udarne snage, odnosno izvođenja smelih manevara.

Nasuprot majoru Elisuu,³⁾ koji je u zvaničnoj britanskoj istoriji izneo da je general Rundstet bio inicijator ovog plana, pisac članka je ubedljivo i dokumentovano dokazao da je general Manštajn prvi uočio slabosti i nedostatke prve i druge varijante plana »žuti« i da je on prvi dao predlog da se ofanziva preduzme glavnim snagama na ardenskom pravcu.

Međutim, pisac nije do kraja potpuno obradio i osvetlio ovaj problem, već se zadovoljio konstatacijom da general Halder nije usvojio predloženi plan i da je

u vezi s tim general Manštajn premešten po kazni na novu dužnost. Mišljenja sam da je bilo potrebno i moguće da p.sac do kraja detaljno obradi evoluciju nemačkog plana za rat 1940, te da na taj način istakne pravu ulogu generala Manštajna, tim pre što je ovaj u svojoj najnovijoj i vrlo zapaženoj knjizi⁴⁾ dao dosta novih podataka i dokumenata o ovom važnom pitanju. Opšta slabost svih dosadašnjih članaka i knjiga je ta što nigde nije tačno izneto grupisanje nemačkih snaga u maju 1940, prilikom realizacije Manštajnovog plana. Nažalost, ni pisac ovog članka nije dodirnuo ovo važno pitanje koje bezumnje interesuje sve vojne istoričare i kritičare.

M. P. M.

Potpukovnik Pjer Dipon: NASTAVA I OBUKA KAO BORBENI PREDUSLOVI¹⁾

Poznato je da je dobro izvedena obuka oduvek igrala važnu ulogu prilikom ocenjivanja borbene sposobnosti neke jedinice, kao i da pri naoružanju približno iste vrednosti, jednakom broju i moralu, pobeđu obično odnosi bolje obučena jedinica — pod uslovom da je dobro rukovodena. Pri stalnom usavršavanju naoružanja, kao što je to danas slučaj, nepotpuno izvedena borbena obuka mogla bi da ima teške i nepopravljive posledice, bez obzira na nadmoćnost te vojske u tehničkom ili drugom pogledu.

U Prvom svetskom ratu je približno jednaka vrednost suprotstavljenih masa ličila na ono što se u mehanici naziva »stabilna ravnoteža«. Međutim, već u Drugom svetskom ratu ta je ravnoteža dobila karakter nestabilnosti, a postoje svi znaci da će se u eventualnom budućem ratu ta nestabilnost još i povećati. U takvim uslovima, inferiorni položaj u koji bi jedna strana — usled nepotpuno izvedene obuke — bila dovedena još u početku eventualnog sukoba, ne bi se više nikako mogao popraviti, ni bi preživeli borci prvih sudara imali novih mogućnosti da dopune svoju borbenu obuku.

U vezi s tim i pisac ovoga članka izlaže neka svoja razmatranja o toj obuci, ograničavajući se uglavnom na pojedinačnu, odnosno obuku sasvim malih jedinica. Bez pretenzija na originalnost iznetih ideja, pisac želi²⁾ da ukaže samo na izvesne probleme, dok njihovo rešenje prepušta, kako sam kaže, daleko merodavnijim od sebe.

Sasvim je logično da se, u doba kada materijal dobija sve veći značaj, čovek — borac ne može posmatrati odvojeno od njega, i obratno. Sve dok era ratovanja »pritiskom na dugme« ne otpočne, izgledalo bi isto tako pogrešno pridavati materijalu, kao što to čini general-major Fuler u svojoj knjizi »Uticao naoružanja na istoriju«, pretežni značaj u ocenjivanju vrednosti jedne vojske, kao i negirati ovo i taj značaj pripisivati samo ljudskom faktoru.

U takvim bi uslovima prvi cilj borbene obuke bio postizanje pravilnog, ili bar zadovoljavajućeg odnosa u složenom problemu čovek — materijal. Ideja vodilja, kojom treba da bude nadahnut svaki starešina pre početka ove obuke, bila bi da se rezultati borbene obuke ne cene prema uspehu na vežbištu ili poligonu, već u borbi. Mali će značaj tada imati rezultati

³⁾ Major L. F. Ellis, *The War in France and Flanders 1939—1940*, London, 1953.

⁴⁾ Erich fon Manstein, *Verlorene Siege*, Bon, 1955. Ova knjiga će verovatno biti naknadno prikazana u »Vojnom delu« — Prim. M. P. M.

¹⁾ L' instruction: prélude au combat, par le Lieutenant-colonel Pierre Dupont, *Revue militaire d'information*, 10 mart 1956.

zabeleženi u dnevniku gađanja ili postignuti na raznim mirnodopskim streljačkim uakmicama Pravi rezultati obuke mogu se videti samo pred stvarnim nepr. jatelj-
jem u ratu.

Stoga i jedinice čija se upotreba predviđa za partizanski način ratovanja moraju dobiti sasvim različitu borbenu obuku od onih čije se angažovanje očekuje u klasičnom ratu. Uz tu obuku budućih partizanskih jedinica mora se dodati specijalan plan obuke ako se predviđa upotreba nuklearnog oružja.

Ukrako, potrebno je da se borbena obuka orijentiše prema načinu dejstva eventualnog neprijatelja, koji treba dobro poznavati. Komandant će izabrati jednu pretpostavku, ili više njih, u odnosu na tog neprijatelja, vodeći računa o tome da tom obukom ne treba žele i da se jedinica osposobi za sve, jer se onda rizikuje da se ne postigne ništa. S druge strane, ta obuka mora biti neprekidna; uprotivnom, sposobnost ljudi za borbu smanjuje se, brže ili sporije, s obzirom na dužinu trajanja prekida. Pisac je mišljenja da bi u ocenjivanju postignutog rezultata svake borbene radnje, kojoj se obučava izvesna jedinica, trebalo odrediti željeni maksimum i minimum, vodeći računa o dejstvu budućeg neprijatelja i vremenu posle koga će ti rezervisti primeniti stečeno znanje u borbi. Tako, na primer, da bi se ocenila efikasnost dejstva posade jednog tenka u borbi protiv neprijateljskog tenka, treba utvrditi koliki je broj zrna prosečno potreban da bi se dobio pogodak u tenk; zatim, koje je vreme prosečno potrebno od otvaranja sopstvene vatre do postizanja toga pogodaka, naročito od trenutka kada je i neprijatelj otvorio vatru. Svakako da rezultat ove kontrole zavisi od rada cele posade: veštine vozača tenka, sigurnosti i brzine dodavaoca municije i vrednosti samog nišandžije. Njihov će rad zavisiti od: prethodno izvedenih vežbi, bojnih gađanja (pojedinačnih i skupnih), kraćih ili dužih prekida obuke, kao i od toga da li se dejstvuje danju ili noću, jednom rečju, od organizacije borbene obuke i vremena utrošenog na nju.

U toj je obuci najvažnije utvrditi efikasnost kojom neka posada ili jedinica koristi svoje naoružanje u borbi. U doba mira to se ne može tačno utvrditi. Stoga je potrebno postignute rezultate, u uslovima koji su najbliži stvarnim — na bo-

jištu, smanjiti za izvestan koeficijent. Pa i tada će mirnodopskoj borbenoj obuci nedostajati stvarni borbeni element psihološkog karaktera — strah. Iako se teži da se ta obuka izvede što realnije, ipak se za vreme mira sve preduzima da ne dođe ni do kakvog nesrećnog slučaja. A čim ne postoji verovatnoća da će se takav slučaj dogoditi, nema ni onog straha koji je u ra'u, u većoj ili manjoj meri, karakterističan kod čoveka. Besumnje, mali je broj komandanata koji bi za vreme mira pristali da porodici nekog svog poginulog, ili bar ranjenog, vojnika objašnjavaju hladnom logikom kako su takvi nesrećni slučajevi potrebni da bi se mirnodopska obuka što više približila ratnoj. Zato se u toj obuci moraju tražiti drugi putevi koji će biti najbliži stvarnim. Na tom planu postoji niz interesantnih rešenja, naročito kod Anglosaksonaca, među kojima, kao primer, pisac navodi prostorije za privikavanje na noćnu tminu, pri čemu se koriste manevarske mine radi obuke u cpeznom kretanju i privikavanju na iznenadne eksplozije, u drugim se prostorijama ispravljaju razne greške u radu vojnika, koje bi za vreme rata mogle biti smrtonosne.

U primeni raznih metoda u izvođenju borbene obuke interesantan je i primer iz poslednjeg rata koji je general Reno izneo pred pripravnicima Centra za više vojno obrazovanje u Francuskoj. Za jednu eskadrilu bombardera B. 29, stacioniranu na Marijanskim Ostrvima, trebalo je u mesečnom planu obuke sastaviti ra pored časova letenja i uskladiti ga sa brojem časova za izvršenje borbenih zadataka. Iskustvo je potvrdilo da se rezultat dejstva na cilju, kada se 10% vremena posvetilo borbenoj obuci, udvostručio prilikom izvršenja borbenih zadataka u odnosu na raniji rezultat kada se samo 4% vremena davalo na borbenu obuku, a 96% na izvođenje borbenih zadataka.

Prilično detaljnom analizom mogla bi se utvrditi najbolja mogućna organizacija izvođenja borbene obuke, tj. mogao bi se naći način kako da se, s obzirom na uloženi trud, postigne što bolji rezultat. Očigledno je da će do izvesnog nivoa taj rezultat biti proporcionalan sa uloženim trudom. Potom će nastupiti period kada će se u izvođenje obuke ulagati mnogo

truda, a rezultat će biti neznatan. Najzad, nastupiće momenat kada će rezultat stagnirati. To je karakteristična granica u složenom problemu čovek — materijal. Sličan je slučaj i u sportu, gde svaki atletičar ne može da pređe postignutu granicu u svojoj disciplini, iako i dalje marljivo trenira.

Zato i postoji potreba da se, još pre početka izvođenja borbene obuke, s obzirom na poznavanje verovatnog neprijatelja i činjenicu da efikasnost obuke srazmerno opada posle završene aktivne službe, izvrši selekcija ljudstva i materijala kako bi se na kraju obuke mogao postići predviđeni nivo. Ovde se mogu pojaviti više slučajeva. Ako čovek uvidi da se postavljeni cilj može postići, tj. da se nalazi u granicama njegovih mogućnosti, njegovi će naponi često čak i preći te granice. Međutim, postavljeni cilj može i da bude van granica ljudskih mogućnosti, a to će se desiti kada pomenuta selekcija ne zadovoljava ili je upotrebljeni materijal slab. Tada će se i komandovanje naći u dilemi: ili da takav materijal zameni savremenijim, sa kojim se zadovoljavajući rezultat može ostvariti samo posle izvanredno naporne obuke, ili da izvrši izmenu u raspodeli budžetskih stavki između rashoda namenjenih proizvodnji ratnog materijala i rashoda za nabavku sredstava za mirnodopsku obuku, ili, pak, da produži rok služenja u vojsci za izvesne specijaliste.

Pisac je mišljenja da će ubuduće biti mnogo više boraca — specijalista nego dosad i da će se oni tada moći sve manje i manje međusobno zamenjivati. Zatim, da se odgovarajućim zakonom može regulisati broj i dužina trajanja vežbi rezervista, kao i njihov program i plan rada. Najzad, ekipe specijalista, obrazovane

za vreme mira, moraju obavezno i u celini biti obnovljene u slučaju mobilizacije, računajući pritom na obavezan gubitak njihove efikasnosti.

Prilikom izvođenja obuke treba se čuvati teške i opasne mane suviše velikog prakticisma — *rutine*. Vrlo je primamljivo svake godine ponovo prepisivati program obuke iz prethodne godine. Plan je samo da li je on i sada prilagođen postavljenom cilju. Činjenica je da se događaji razvijaju neobično brzo. Međutim, o slučaju japanskih ribara koji su marta 1954 na moru pretrpeli zračenje od radioaktivne prašine, javnost je²⁾ saznala tek početkom 1955. Može se pretpostaviti da bi u slučaju eventualnog sukoba savremene armije bile izložene posled cama sličnih »nuklearnih zbivanja«. Zato treba imati u vidu neizbežnu opasnost kojoj bi se nesvesno mogla izložiti jedna u tom pogledu neobaveštena i neobučena jedinica.

Najzad, potrebno je da instruktori budu nadahnuti onom ljubavlju za izvođenje obuke, koju je još pre 150 godina princ de Linj, beležeći ove redove, želeo da vidi u svakom oficiru:

»Volite vojnički poziv iznad svega ostalog, do strasti, da, strast je pravi izraz... Ako Vas vežbanje, makar se radilo samo o jednom bataljonu, ne oduševi, ako ste rasejani, ako ne strepite pri pomisli da bi kiša mogla da omete Vaš puk pri manevrovanju, ustupite Vaše mesto nekom mlađem čoveku kakvog ja zamišljam; taj će biti ubeđen da treba učiniti triput više nego što to njegova dužnost nalaže samo da bi je izvršio kako treba. Teško mekušcima! Neka se vrate kući u naručje svoje porodice.«

V. H.

General-major Hamilton H. Hanze: BOLJE SUĐENJE — BOLJI MANEVRI¹⁾

(prostorni sistem suđenja)

Da li će se uslovi na mirnodopskim vežbama više ili manje približiti ratnim i te vežbe biti više ili manje poučne, zavisi u prvom redu od načina suđenja koji se

na njima primenjuje. Američka armija primenjuje na vežbama uglavnom sudije koje su vezane uz jedinice jedne i druge strane. Pisac članka smatra da takav si-

¹⁾ Better umpiring means better maneuvers — An area empire system, by Major general Hamilton H. Howze, *The Army Combat Forces Journal*, novembar 1955.

²⁾ Pisac misli na prve podatke koji se odnose na bombu U 238, posle čije je eksplozije i došlo do ovog zračenja. — *Prim. V. H.*

stem suđenja nije pogodan, jer dovodi do čestih zastoja u dejstvu, a odluke sudija obično nisu objektivne. Sistem koji pisac objašnjava kasnije imao bi u odnosu na sadašnji sledeća preimućstva:

— poticao bi starešine na donošenje boljih odluka, jer bi sudije bile u mogućnosti da neposredno i samostalno sude u zoni sudara;

— odluke bi bile autoritativnije, jer se sudije kod protivničkih jedinica ne bi, kao sada, među sobom raspravljale;

— sprečila bi se pristrasnost, do koje dolazi zbog pridavanja sudija jedinicama;

— došao bi više do izražaja uticaj zemljišta, inicijativa, iznenađenje, manevar i sl., koji se sada ne uzimaju u obzir pri određivanju uspeha, već se vodi računa samo o matematičkom odnosu snaga;

— postigla bi se ekonomija u broju sudija, jer se oni ne bi jedinicama davali ravnomerno već prema potrebi borbenih dejstava.

Veliki manevar, po mišljenju pisca, treba da se deli na periode od po 48 časova, između kojih bi se davalo po 24 časa prekida, da bi rukovodilac za to vreme davao dopunske situacije. Ovim se izbegava mešavina jedinica do koje neminovno sada dolazi; sudije su po sadašnjem sistemu prisiljene da često zaustavljaju jedinice, što dovodi do velikih teškoća.

Nedostatak noćnih dejstava. Pisac smatra da ograničenja koja se na manevrima sprovode u pogledu noćnih dejstava (primena samo malih noćnih napada) nisu opravdana. Teškoće u suđenju, koje se navode kao razlog za ovo, biće otklonjene primenom dovoljnog broja sudija vezanih za rejone. Opasnosti se otklanjaju podelom manevra na periode od 48 časova. No, noćne napade ne treba vršiti na objekte udaljene preko 5 km od polazne linije, a vozila treba noću da upotrebljavaju prednje osvećenje.

Procenjivanje gubitaka. Sadašnji sistem dovodi i do drugih nepravilnosti. Tako, jedinice koje su onesposobile neprijatelja pred sobom dobijaju samo neznatna preimućstva. Uništene jedinice ponovo »oživljavaju« i to nekad u kratkom vremenu. Sudije često zaustavljaju jedinice. O gubicima se ne vodi računa, pored ostalog, i zbog toga što se daje vrlo malo manevarske municije za predstavljanje vatre. Često se dešava da

obe strane smatraju da imaju uslova za uspeh, te dolazi do neprirodnih situacija.

Pisac smatra da bi za predstavljanje vatre bilo korisno da se upotrebljava dim u boji koji bi se bacao pomoću ručnih bombi: crvena dimna bomba obeležavala bi tenkovsku ili protivtenkovsku vatru, zelena — vatru ručnog oružja, a bela — dimna zrna obeju strana.

Glavni sudija treba da ima kontrolu nad svim poslovima. On ima nekoliko pomoćnika koji kontrolišu suđenje bilo na jednom delu manevarske prostorije za sve vreme vežbe, bilo na celoj prostoriji za izvesno vreme. Glavnom sudiji i njegovim pomoćnicima pomaže štab opšteg tipa, koji prikuplja podatke o taktičkoj i pozadinskoj situaciji.

Organizacija i nadležnost sudija. Pisac predlaže da se organizuju sledeće vrste sudija: sudije kod jedinica *RU* (*resident umpire*), sudije za sudar (*B* i *C* ekipe), sudije za atomsko dejstvo (*A* ekipe) i ekipe za imitaciju vatre (*AFM*).

Sudije kod jedinica pridaju se svakoj komandi, počev od bataljona naviše, kao i svakoj pozadinskoj ustanovi divizije i više jedinice. Ove se sudije nalaze stalno uz jedinice za sve vreme vežbe. Na čelu svih sudija kod jedinica jedne strane nalazi se najstariji (glavni) sudija te strane (*RS* — *resident senior umpire*), i to uz najstariju komandu te strane. Na čelu pozadinskih sudija jedne strane nalazi se najstariji pozadinski sudija (*RSL* — *resident senior logistics umpire*), i to uz najstariju komandu strane, a počinjen je najstarijem sudiji te strane.

Sudije za sudar grupišu se u ekipe za presuđivanje dejstva bataljona (*B* ekipa) i čete (*C* ekipa). Ekipe su prikupljene u grupu koja, kao sudiska rezerva, stoji na raspolaganju glavnom sudiji da bi, prema potrebi, iz nje upućivao pojedine ekipe da sude o sudaru na licu mesta. Starešina *B* ekipe je najodgovornije lice za presuđivanje. Stoga se za tu ulogu biraju odlični taktičari, sa ratnim iskustvom, čina pukovnika ili potpukovnika. Starešina *C* ekipe ima takođe pravo taktičkog presuđivanja. Za ovu se ulogu uzimaju oficiri čina potpukovnika ili majora. Za starešine *L* (pozadinskih) ekipa uzimaju se pukovnici, potpukovnici ili majori, koji su na dužnosti načelnika *G4* ili pomoćnika načelnika *G4* u diviziskom ili većem štabu.

Pomoćnici sudija u C ekipama i ekipama za imitaciju, kao i sudija uz bataljon, mogu biti i stariji podoficiri.

Najstariji sudija jedne strane vrši koordinaciju i kontrolu rada nad svim sudijama na toj strani.

B ekipa se upotrebljava za suđenje borbe oko odvojenog objekta, u kojoj je angažovan jedan ili više pešadiskih ili tenkovskih bataljona. Ovu ekipu pomaže po reban broj C ekipa, koje načelno ne dobijaju prostornu odgovornost. Starešina B ekipe koristi pri suđenju i pomoćnike sudija kod jedinica koje dejstvuju ili će biti upotrebljene u rejonu za koji je nadležna B ekipa. O pojedinim manjim i odvojenim dejstvima (naprimer, o dejstvu izviđačkih vodova) presuđuje sama C ekipa.

Pozadinske sudije stavljaju ograničenja na dejstvo jedinica, kad ona nisu dovoljno materijalno obezbeđena.

Sudijama treba dodeljivati helikoptere sa be'om oznakom, džpove i radios'alice. Sudije kod jedinica hrane se sa jedinicom kojoj su pridati, a za glavnog sudiju, njegov štab i sudije koje se nalaze u grupi kao rezerva, obrazuje se menza.

Za suđenje atomskog dejstva određuje se potreban broj A ekipa. Starešina ekipe može biti i mlađi oficir, ali tehnički osposobljen da može ceniti razaranje od atomske bombe. On ima 6 pomoćnika-podoficira sa ratnim iskustvom; pored toga, u ekipi se nalaze i dva podoficira i 15 vojnika za straže. Za ovo ljudstvo treba obezbeđiti pogodna motorna vozila.

Kad glavni sudija bude obavješten da pretstoji atomska eksplozija, on upućuje A ekipu na mesto udara i daje joj podatke o vremenu eksplozije i tipu oružja. Starešina A ekipe određuje prostor sa totalnim gubicima (uzimajući u obzir prirodne zaklone), dodeljuje rejone svakom svom pomoćniku i podoficiru straže. Taj podoficir postavlja stražare na puteve oko mesta eksplozije, kako bi bili u stanju da odmah pribеdеzе tačno vreme eksplozije.

Starešina A ekipe stavlja u određeno vreme u pogon mehanizam za imitaciju i izbliza prati mesto eksplozije. Pošto bomba eksplodira, stražari zaustavljaju sva vozila u vremenu od 20 minuta, na određenom prostoru. Pomoćnici starešine ekipe daju 100% gubitaka jedinicama na ugroženom prostoru (sve kao teško ranjene). Sudije zahtevaju da se ranjenici eva-

kuišu na prostoriju prikupljanja, na koju je igrajućima zabranjen pristup. Sve što se ne može transportovati ostavlja se na licu mesta, tako da prostor eksplozije postaje sabiralište jedinice.

Starešina A ekipe sprečava za izvesno vreme svaki pokret na pojedinim putevima, imitirajući vatrene zapreke ili razne ruševine. Za sprovođenje ove mere upotrebljavaju se odgovarajući znaci ili vojnici iz onesposobljene jedinice.

A ekipa prikuplja se dva časa posle eksplozije i upotrebljava se za suđenje drugih eksplozija. Za 24 časa jedna ista A ekipa može suditi 5—6 eksplozija.

Nov način markiranja vatre. Sadašnji sistem markiranja malo je ubedljiv. Uбудućе bi kod svakog većeg centra trebalo imati za upravljanje vatrom malu relejnu grupu (tipa AFMR), koja bi prenosila sve naredene vatre centru za imitaciju. Ovaj centar radi za obe strane i ima na raspolaganju izvestan broj kopnenih i vazduhoplovnih ekipa za maskiranje. Kopnene ekipe se raspoređuju već m delom u zoni dodira trupa, a vazduhoplovne se upotrebljavaju za maskiranje vatre u dubini i na teško pristupačnom zemljištu.

Pošto kopnena ekipa dobije od centra za imitaciju podatke o mestu gde treba da markira vatru, ona tamo dolazi i baca petarde. Trupe zahvaćene ovom »vatrom« obustavljaju pokret. Vazduhoplovne ekipe na sličan način markiraju vatru protetničkim sredstvima — na određenim mestima.

Da bi se olakšala kontrola rada sudija, manevarska prostorija se deli na rejone prečnika oko 8.000 metara. Sve sudije dobijaju kartu sa ucrtanim rejonima; ovim se reguliše odgovornost sudija, a karta služi i kao KOD pri sporazumevanju među sudijama.

Sistem veza. Štab glavnog sudije nalazi se u centru manevarske prostorije na kojoj se nalaze i 2 teritorijalna centra veze, za vezu sa sudijama. Ove centre koriste pomoćnici glavnog sudije koji su odgovorni za suđenje na izvesnom delu manevarske prostorije. Iz teritorijalnog centra veze pomoćnik glavnog sudije kontroliše rad sudija i održava sa njima vezu, a centar služi za sastanke sudija.

Sudije kod jedinica imaju pristup vezama obeju strana, a mogu se uključiti i u mrežu za imitaciju vatre, koja je vezana za teritorijalni centar veze ili štab

glavnog sudije. Najstariji sudija strane ima direktnu vezu sa glavnim sudijom.

U početku svakog manevarskog perioda, koji traje 48 časova, štab glavnog sudije poznaje sudije kod jedinica sa onim što je naređeno za obe strane. U isto vreme, izvesnim B ekipama iz rezerve (ojačanim potrebnim brojem C ekipa) dodeljuju se rejoni za koje one odgovaraju; ekipe za atomsko suđenje i ekipe za markiranje upućuju se na pogodne tačke.

Planovi suđenja i raspored sudija. Pri suđenju na jednom pravcu dejstva B ekipe se mogu upotrebiti na dva načina: a) prva sudi o sudaru, a druga je u rejonu koji je na pravcu dejstva, da bi prihvatila suđenje kad se borba prenese u taj rejon; prva ekipa po'om ide u sledeći rejon, itd.; b) jedna B ekipa sudi neprekidno 12 časova, pa je potom smenjuje druga.

Na pojedinim žarištima borbe dejstva mogu dobiti brz i nepredviđen tok. Za takve slučajeve glavni sudija ima uvek na raspolaganju neprikosnovenu rezervnu ekipu (B i C).

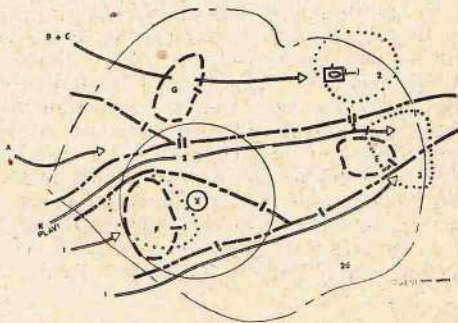
Funkcionisanje predloženeog sistema. Pisac pokazuje na jednom primeru ceo proces suđenja (vidi skicu). Za pretpostavku je uzeo da 2 bataljona »plavih« napadaju 1 bataljon »crvenih« koga podržava pukovska tenkovska četa. Napad »plavih« počinje neposredno posle eksplozije atomske bombe. Dejstva se odigravaju na zemljišnom rejonu br. 26. Sude ekipe odgovorne za rejon br. 26: jedna B ekipa sa tri C ekipe i jedna A ekipa. Centar za imitaciju vatre postavio je ranije u zemljišnom rejonu br. 26 svoje ekipe za imitaciju.

Pre početka dejstva B i C ekipe obilaze prostoriju da bi upoznale zemljište i taktičke mogućnosti učestvujućih jedinica. Sudije kod jedinica daju im podatke o pripremama jedinica (planiranim vatra- ma i os'alom). Starešina B ekipe određuje tom prilikom jednu C ekipu da sudi o dejstvima ispred 1-og bataljona, a drugu C ekipu ispred 3-ćeg bataljona; starešinama ovih ekipa potčinjava sudije kod 1 i 3 bataljona »plavih«. Jednu C ekipu zadržava u rezervi.

Kad počnu dejstva, desnokrilna C ekipa sudi o dejstvu 1 bataljona »plavih« i C četi »crvenih«. U suđenju joj pomaže sudija kod 1 bataljona. Ova ekipa sudi od početka dejstva do zauzimanja objekta

br. 2 (sledećeg zadatka prvog bataljona »plavih«).

O dejstvima ispred levokrilnog 3 bataljona »plavih« sudi druga C ekipa. Protiv E čete »crvenih« na ovom pravcu »plavi« upotrebljavaju atomsku bombu. O gubicima od ove bombe sudi A ekipa. Zbog toga bi 3 bataljonu »plavih« treba'o priznati postignuti brzi uspeh do objekta br. 3 (sledećeg zadatka). Mehanizam za imitaciju atomske bombe stavlja u dej-

stvo A ekipa. Ako se dejstvo brzo razvija, starešina B ekipe upotrebljava treću C ekipu za suđenje o borbi oko objekta br. 3. O gubicima od dejstva iz vazduha sude B i C ekipe.

Starešina B ekipe sprovodi nadzor nad radom C ekipa na diskretan način. Cela je organizacija sudija postavljena tako da odluke za napredovanje i povlačenje budu što objektivnije.

Prostorija za prikupljanje. Kod svake divizije, korpusa i armije određuje se na pogodnom mes'u prostorija na kojoj se prikupljaju ljudstvo i tehnika koji su proglašeni kao gubici. Ova se prostorija nalazi prema težištu dejstva jedinica — u blizini mesta gde se očekuje da će se završiti 48-časovni manevarski period.

Prostorijom komanduje mlađi oficir, koji ima jednog pomoćnika. Ljudstvo proglašeno za gubitke evakuise se na ovu prostoriju sanitetskim transportom, za vreme prekida dejstva (»primirja«); manji procenat gubitaka može se kao »izbačen« vratiti iz sanitetskih ustanova u jedinice. »Oštećena« vozila odmah se upućuju na prostoriju prikupljanja, gde se razvrstavaju po jedinicama. Kada za vreme »primirja« pristigne i ljudstvo progla-

šeno za »gubitke«, komandant prostorije grupiše to ljudstvo i vozila prema njihovim jedinicama i upućuje ih odgovarajućim komandama divizija, korpusa i armije.

Pisac zaključuje da će verovatno kroz praksu predloženi sistem pretrpeti izvesnu izmenu, ali da će njegova osnova ostati nepromenjena. Poboľjšano suđenje — poboljšaće manevre.

*

Po predlogu pisca, odgovornost i pravo za presuđivanje sudara treba da se sa sudija kod jedinica prenese na rejonske sudije, čija se nadležnost podjednako prostire na obe strane. Praksa je na mnogim vežbama pokazala da su odluke sudija objektivnije kad se primeni predloženi sistem, nego kada pravo presuđivanja imaju isključivo sudije kod jedinica. Zbog toga ovaj sistem ima preimućstvo nad sistemom koji sada primenjuje Armija SAD i većina armija Zapada. Međutim, pisac za-

država u manjem obimu i sudije kod jedinica (u bataljonu i višim komandama). Time se on približava kombinovanom sistemu sudija koji primenjuju neke druge armije. Pisac je u svom sistemu kao celini isključiv, jer smatra da je taj sistem najpogodniji za sve moguće situacije i da se kroz praksu može samo nešto u njemu usavršiti. Međutim, iskustvo sa mnogih vežbi je pokazalo da se ne može primeniti samo jedan način na svakom zemljištu i za sve taktičke radnje, već sistem treba prilagođavati određenim uslovima. U predloženom sistemu nije jasno kakvu ulogu u suđenju imaju sudije kod jedinica (od sudije u puku do najsvarijeg sudije strane). S druge strane, sudijama B i C ekipa daje se pravo da naređuju povlačenje i napredovanje jedinica, s obzrom na situaciju. Međutim, praksa je pokazala da ovakvo pravo sudija umrtvljuje inicijativu starešina i šteti prirodnom razvoju vežbe.

Lj. V.

Pukovnik Deles Pilliod: PRINUDNO IZVLAČENJE IZ BORBE NOĆU¹⁾

Izvlačenje iz dodira sa neprijateljem obično se izvodi pod nepovoljnim uslovima. Razmatrajući ovo pitanje, pisac kritikuje postojeće odredbe američkih pravila i iznosi svoje gledište. Podvlačeći značaj pravilno izvedenog izvlačenja iz borbe, on konstatuje da su u poslednjim ratovima, pa čak i u Korejskom, snage SAD bile primorane da se u početnoj fazi rata uvek povlače. Stoga zaključuje da će, verovatno, slično biti i u početku budućeg rata i da je zato potrebno — u svetlu dosadašnjih iskustava — revidirati američku taktiku i tehniku otstupanja. On preporučuje da se na svaki način izbegava dnevno izvlačenje i da se insistira na održanju položaja do pada mraka. Noćno izvlačenje — koristeći tajnost i obmanu — treba vršiti neopaženo, od neprijatelja, ostavljajući u dodiru samo slabije zaštitne delove, a gro snaga povlačiti na sledeći odbranbeni položaj. Međutim, neopaženo noćno izvlačenje neće biti uvek moguće, jer je pitanje da li će neprijatelj obustaviti svoje napade usled pada mraka. Isku-

stva iz prošlog rata, kao i zvanična pravila drugih zemalja, govore da će napadač koji je u toku dana imao uspeha i osetio povlačenje branioca nastaviti napad i noću. Zato neopaženo izvlačenje iz borbe noću neće često biti moguće te će jedinice biti prinuđene da prinudno²⁾ otstupaju pod noćnim uslovima.

Kritikujući sadašnje odredbe zvaničnih američkih pravila koja se odnose na ovo pitanje, kao neprecizne i suviše upštene, pisac kaže da je za prinudno izvlačenje iz borbe noću potrebno prethodno detaljno planiranje, preuzimanje odgovarajućih mera i efikasna upotreba snaga za zaštitu izvlačenja. Pošto je ukratko izneo tehniku samog izvlačenja, pisac kaže da se snage za zaštitu izvlačenja mogu povlačiti na nekoliko uzastopnih prihvatnih položaja, bilo usled neprijateljevog pritiska, bilo po naređenju ili unapred utvrđenom planu. Kad god je to moguće, one treba da se povuku i posednu položaj na liniji borbe-

¹⁾ The Involuntary Night Withdrawal, by Colonel Dallas A. Pilliod, *Military Review*, decembar 1955.

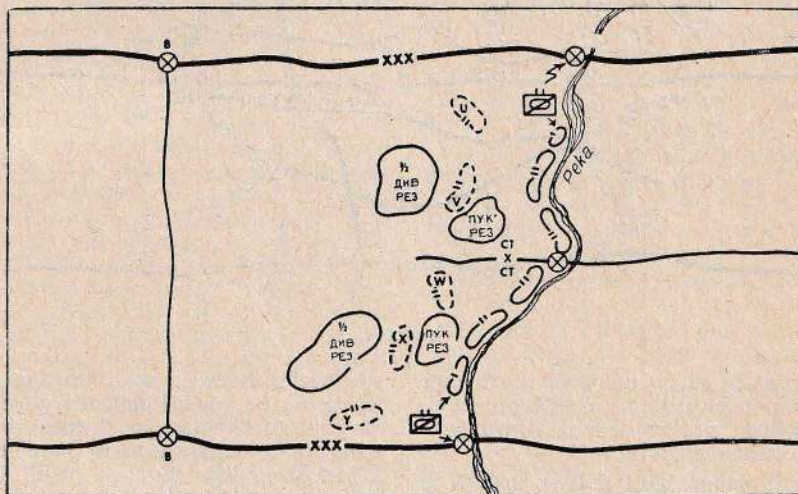
²⁾ Pojam »prinudno izvlačenje« u ovom članku ne odgovara potpuno prinudnom izvlačenju u našem smislu reči. Vidi ORS — tač. 948 i 949 — primedba K. A.

nog osiguranja³⁾ ispred sledećeg odbranbenog položaja.

Snage koje odstupaju u mogućnosti su da na vreme detaljno izviđaju, obeleže puteve i zone za povlačenje, uspostave višestruke veze, izaberu i pripreme prihvatne položaje, organizuju zaprečavanje, procene uticaj zemljišta na napadača i da svoj plan saobraze toj proceni.

Napadač će svojim ofanzivnim dejstvima moći da pravilno rukovodi samo u zahvatu braničevog odbranbenog položaja, tj. na prostoriji koja je u toku dana bila vidljiva sa napadačevih zemaljskih osmatračnica. A kada zauzme ovaj položaj, napadač može da produži napad po potpuno nepoznatom zemljištu — rizikujući da izgubi kontrolu nad svojim jedinicama — ili da se zaustavi, reorganizuje

Analizirajući zemljište, branilac je u stanju da pripremi plan izvlačenja, približno odredi prostoriju na kojoj se jedinice prvog ešelona mogu odvojiti od neprijatelja, zatim da odredi rejone prikupljanja i predvidi zone i puteve za povlačenje ka sledećem odbranbenom položaju, kao i liniju na kojoj će rezerva preuzeti odbranu divizijske zone. Planiranje izvlačenja mora biti potpuno centralizovano. Pre početka izvlačenja treba obezbediti sadejstvo između jedinica u dodiru i rezerve. Pri tome se odgovornosti moraju precizirati, a veza široko razgranati i elastično postaviti, stim što će se znaci raspoznavanja, kao i druga sredstva za identifikaciju, pripremiti i blagovremeno dostaviti jedinicama. Da bi jasnije ilustrirao svoja izlaganja, pisac daje ovaj primer:

Skica 1

i potom produži napad, ili da sačeka do svanuća.

³⁾ Termin »General outpost line« preveđen je u ovom tekstu sa »linija borbenog osiguranja«. Međutim, ovaj pojam ne predstavlja liniju borbenog osiguranja u našem smislu reči. To je linija koju u odbrani posedaju snage određene od divizije, a na udaljenju od prednjeg kraja oko 5 km. Našoj liniji borbenog osiguranja odgovarala bi »Combat outpost line«, koju posedaju pukovski i bataljonski delovi, a na udaljenju oko 1—1,5 km od prednjeg kraja — primedba K. A.

Jedna pešadiska divizija obezbeduje odstupanje ostalih jedinica korpusa, pod pritiskom neprijatelja koji ima nadmoćnost približno 5:1, dok je sopstvena avijacija izgubila prevlast u vazduhu. Da bi izvršila zadatak, divizija je odlučila da brani niz uzastopnih položaja kako bi što više dobila u vremenu i izbegla odlučno angažovanje. Divizija je posela odbranbeni položaj neposredno na zapadnoj obali reke (vidi skicu 1).

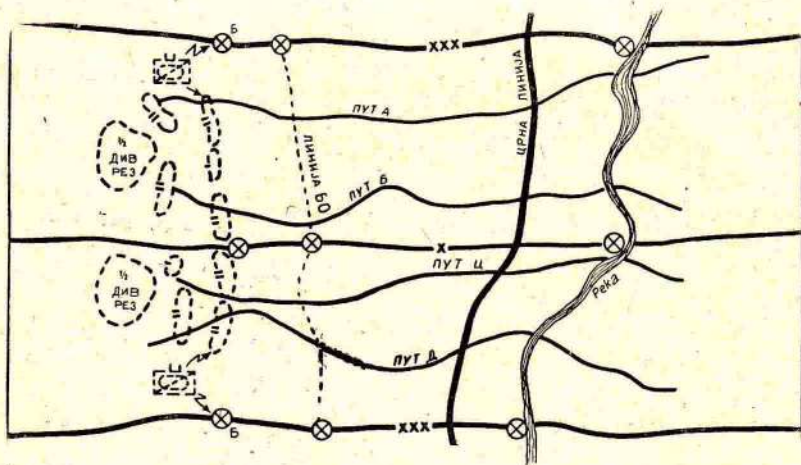
Rejoni U, V, W, X i Y predstavljaju pripremljene, ali neposednute prihvatne položaje. Divizijska rezerva je podeljena na dva dela zbog širine odbranbene zone

i jačine same rezerve. Linija B—B pretstavlja sledeći uzastopni odbranbeni položaj.

Plan za prinudno ots'upanje zasnovan je na činjenici da je produžetak odbrane sadašnjeg položaja necelishodan i da je zbog neprijateljevog dejstva nemogućno neopaženo izvlačenje. Kada neprijatelj pritisak postane toliki da je nužno pribеći prinudnom izvlačenju, sve jedinice koje su u dodiru sa njim jednovremeno će otpočeti izvlačenje. Pojedini delovi ovih je-

načelno, neposredno ispred linije prihvatnih položaja (debeli crna linija na skici 2).

Na ovoj su skici označene zone i putevi za jedinice koje se povlače, kao i linija borbenog osiguranja koja se organizuje ispred sledećeg odbranbenog položaja. Ovu će liniju poseti diviziska rezerva kada se povuče sa prihvatnog položaja. Međutim, ako diviziska rezerva, usled jakog angažovanja, ne bude u mogućnosti da je posedne, ona će produžiti povlače-

Skica 2

dinica izvlaćе se po unapred utvrđenom planu. Sam postupak pri izvlačenju zavisiće od jačine i pravca neprijateljevog pritiska u momentu izvlačenja.

Sadašnji odbranbeni položaj nalazi se na uzvišenom zemljištu koje neprijatelj može da osmatra sa zemlje. Verovatno je da će na ovaj položaj napadač izvesti dobro pripremljen noćni napad. Zemljište između linije fronta i prihvatnih položaja U, V, W, X i Y nisko je i na njemu ima vodenih tokova i rasejanih šumaraka. Ako neprijatelj produži napad, njegove će snage baš na ovoj prostoriji početi da gube kontrolu, dok će sopstvene jedinice, koje su bile u dodiru, biti u stanju da se odvoje. Neposredno pozadi prihvatnih položaja biće određeni rejon prikupljanja za jedinice koje se izvlače iz dodira. Linija na kojoj će diviziska rezerva smeniti jedinice prvog ešelona i preuzeti odgovornost za odbranu divizijske zone nalazi se,

nje preko sledećeg odbranbenog položaja, na kome će se već nalaziti glavne snage divizije. U takvom se slučaju linija borbenog osiguranja neće ni po'edati. Skica 2 prikazuje šemu koja se priključuje planu za prinudno noćno otpušanje. Plan se radi po utvrđenom obrascu i treba da sadrži posebna upu'tstva u pogledu samog otpušanja, odgovornosti jedinica, ojačavanja, redosleda korišćenja puteva, vatrene podrške i sadejstva.

Pošto je na izloženi način izneo svoje gledište o načelima i toku prinudnog noćnog izvlačenja iz borbe, pisac dodiruje zaštitu od atomskog dejstva i kaže da će samo izvlačenje iz borbe (zadržavajuća odbrana) obezbediti svojim rastresitim borbenim poretkom i širokim frontom zaštitu od neprijateljevog atomskog oružja. Da bi savladao odbranu, napadač će morati da koncentriše snage, ali će tako stvoriti povoljne uslove za atomsko dej-

stvo branioca. Atomska oružja može branilac upotrebiti i za odvajanje od neprijatelja, kao i za izazivanje privremenog noćnog slepila. Atomska eksplozija može biti takođe znak za početak oštupanja. On dalje smatra da je i veštačko osvetljavanje važan faktor koji ovde treba razmotriti. Ako ga efikasno upotrebi, napadač će biti u stanju da svoj napad produži i preko »debele crne linije«. A tada će jedinice sa fronta biti prinuđene da se pod borbom povlače sve do sledećeg odbranbenog položaja. Upotreba veštačkog osvetljavanja u sopstvenoj pozadini olakšaće prikupljanje i pokrete jedinica ka pozadini. Naravno, potrebno je voditi računa da se ne osvetle prednji rejon, jer bi se na taj način jedinice koje se izvlače našle prednosti koju im pruža pomrčina. Ako neprijatelj redovno pribegava veštačkom osvetljavanju, treba predvideti i unapred planirati upotrebu dima u cilju zaštite izvlačenja.

Na kraju pisac iznosi postupak rezerve u pojedinim slučajevima i kaže da je kod neopaženog noćnog izvlačenja osnovni zadatak rezerve da posedne liniju borbenog osiguranja sledećeg odbranbenog položaja. Pri prinudnom izvlačenju noću rezerva se pokreće unapred, poseda prihvatni položaj i time omogućava izvlačenje jedinica koje se nalaze u dodiru sa neprijateljem, ali tada načelno ne vrši protivnapade. Kod izvlačenja danju rezerva može poseti pregradni položaj i vršiti protivnapade, ali u ovom slučaju ona obično ne poseda liniju borbenog osiguranja sledećeg odbranbenog položaja. Članak se završava sledećim zaključkom:

»Prinudno noćno izvlačenje je istog, ako ne i većeg značaja od prinudnog dnevno izvlačenja ili neopaženog izvlačenja noću. Komandant koji bi imao pred sobom agresivnog neprijatelja, možda ne bi bio u stanju da na sebe preuzme rizik neopaženog noćnog izvlačenja, niti bi želio da vrši izvlačenje po danu. Prinudno noćno izvlačenje pruža u takvom s'učaju najveću sigurnost i ima najviše izgleda na uspeh«.

*

Kao što se iz prikazanog članka vidi, pisac pod »prinudnim« izvlačenjem iz borbe noću smatra takvo izvlačenje koje se vrši »pod neprijateljevim pritiskom«, tj.

pod uslovima neprijateljevog napada u toku noći. Međutim, rešenje se u njegovom primeru ne sačekuje, rezerve nisu utrošene i zato je moguće organizovati normalan prihvata snaga koje se nalaze u dodiru. A pošto se ovakvo izvlačenje može predvideti, to se planom i ranije pripremljenim merama mogu regulisati svi potrebni detalji. Zato je i šema ovakvog izvlačenja iz borbe nesumnjivo interesantna, iako je data u dosta uopštenim crtama. Slika bi svakako bila potpunija da je pisac prikazao rad i ostalih elemenata borbenog poretka divizije, a naročito rodova vojske.

Zanimljiv je i citirani zaključak članka. Jasno je da je bezbednost jedinice, a time i uspeh izvlačenja, bolje obezbeđena ako se izvlačenje vrši sa prihvatom i ako je čitav postupak unapred planiran. Zato je pisac i hteo da kaže da bi pokušaj »neopaženog« izvlačenja, tj. izvlačenja bez prihvata, kada se u dodiru sa neprijateljem ostavljaju samo zaštitni delovi, a jedinice svijaju u kolone i kreću nazad, bio opasan u slučaju ako je neprijatelj aktivan, ako je borbeni dodir tesan i ako se u toku noći može očekivati napad. U takvom slučaju prinudno noćno izvlačenje, tj. izvlačenje sa prihvatom, zaista »pruža najveću sigurnost i najviše izgleda na uspeh«.

Drugo je pitanje zašto branilac u takvom slučaju uopšte sačekuje noćni napad i zašto ne bi izvršio »neopaženo« noćno izvlačenje sa prihvatom, tj. po istoj ovoj šemi koja je data za »prinudno« izvlačenje. Meni izgleda da bi se time zagarantovala i bezbednost snaga koje se izvlače iz dodira, a da bi samo izvlačenje ipak bilo lakše izvršiti bez neprijateljevog pritiska nego tek onda kad napad otpočne. Razlog za ovakvo gledište pisca možda leži u karakteru taktičke radnje pri kojoj se ovo izvlačenje vrši (zadržavajuća odbrana), a pri kojoj se teži da se dobije što više u vremenu i da se zemljište ne napusti bez potrebe, tj. bez pritiska neprijatelja. No, u članku se to nigde ne kaže, te su zato mogući i drukčiji zaključci.

K. A.

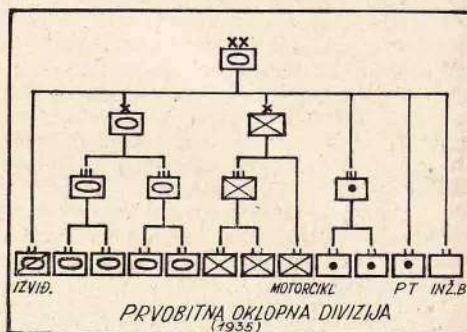
Rihard Ogorkijević: OKLOPNI GRENADIRI¹⁾

(pešadija nemačkih oklopnih jedinica)

Pisac članka, kroz razvoj nemačkih oklopnih jedinica pred Drugi sve-ski rat i u toku ovog, tretira evoluciju formacija i naoružanja njihove organske pešadije i u samom početku podvlači da za postignute uspehe u prošlom ratu oklopne divizije duguju uglavnom svojoj organskoj pešadiji. Zbog toga su uloga koju je pešadija zauzimala u strukturi oklopnih divizija, njen proporcionalni odnos prema tenkovima, način njenog sadejstva sa tenkovskim jedinicama i sam razvoj pešadiskih jedinica, vrlo interesantni ne samo sa istoriskog gledišta, već i u odnosu na mnoge vojne probleme. On ističe dve osnovne odlike prvih nemačkih oklopnih divizija formiranih 1935 godine: prvo, tenkovima je priznata dominantna uloga, dok je uloga pešadije svedena na podršku tenkova, i drugo, u sastav oklopnih divizija uvedena je prilično snažna pešadija, nasuprot dotadanjim gledištima da se oklopne formacije moraju sastojati skoro isključivo od tenkova. Tako su nemačke oklopne divizije postale obrazac oklopne formacije i bile sposobne za izvršavanje najrazličitijih borbenih zadataka, za razliku od drugih oklopnih formacija koje su bile predviđene samo za eksploataciju uspeha i izvođenje rejdiva.

U odeljku »Prve oklopne divizije« iznosi se da su prve tri oklopne divizije imale u svom sastavu tenkovsku brigadu od dva tenkovska puka od po dva tenkovska bataljona, ukupne jačine 561 tenk, što je prevazilazilo očekivanja i najvećih pristalica tenkova. Ovu brigadu imala je da podržava motorizovana pešadi-ka brigada sastavljena od pešadiskog puka (dva bataljona) i motociklističkog bataljona, stim što je svaki bataljon imao po tri streljačke i po dve čete teškog naoružanja. Odnos je bio 16 tenkovskih prema 9 streljačkih četa. Pored ovoga, oklopna divizija imala je i artiljerijski puk od 24 haubice 105 mm, PT divizion, pionirski i izviđački bataljon, kao i potrebne delove pozadine. (Vidi skicu 1.) Pošto se na mirnodopskim manevrima pokazalo da je

pešadija preslaba, to je motorizovani pešadiski puk proširen od dva na tri bataljona, a između 1938 i 1939 godine tri motorizovane oklopne divizije dobile su motorizovanu pešadisku brigadu od dva puka

Skica 1

po dva bataljona. Isto tako, sledeće četiri novostvorene oklopne divizije, posle rata u Poljskoj 1939 godine, formirane iz dotadanjih lakih konjičkih divizija, zadržale su po četiri pešadiska bataljona nasleđena od lakih divizija.²⁾ Tako je uoči rata sa Francuskom, 1940 godine, devet od deset oklopnih divizija imalo po četiri, a 7-ma oklopna divizija čak i pet pešadiskih bataljona. Odnos tenkovskih i pešadiskih četa iznosio je 12, odnosno 9 prema 12, zavisno od toga da li je oklopna divizija imala tenkovsku brigadu od četiri bataljona ili tenkovski puk od tri bataljona.

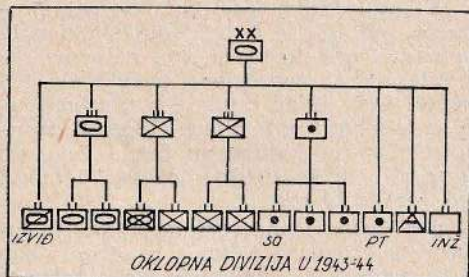
U odeljku »Promene u toku rata« pisac izlaže da je posle završetka rata sa Francuskom došlo od novih izmena u formaciji oklopnih divizija. Pre svega, Nemci su krajem 1940 broj oklopnih divizija popeli sa 10 na 20, povećavajući istovremeno u njima jačinu pešadije i njen odnos prema

²⁾ Nemci su u ratu protiv Poljske upotrebili 6 oklopnih, 4 lake i 4 motorizovane divizije, a protiv Francuske 10 oklopnih i 4 motorizovane divizije. — Prim. St. P.

¹⁾ Panzer grenadiers, by Richard M. Ogorkiewicz, *Armor*, novembar—decembar 1955.

tenkovima.³⁾ Motorizovana pešadiska brigada sastojala se od dva puka po dva bataljona i motociklističkog bataljona. U isto vreme smanjena je jačina tenkova od četiri ili tri na tri ili dva tenkovska bataljona, čim se došlo do odnosa 9, odnosno 6 tenkovskih prema 15 streljačkih četa. Tenkovski komandanti su bili odlučno protiv ovog povećanja pešadiskih jedinica ali se, s obzirom na nedovoljnu proizvodnu moć nemačke tenkovske industrije u to doba, ništa nije moglo uraditi. Tako se u rat protiv SSSR-a pošlo sa nešto manje od 4.000 tenkova, formiranih u 46 tenkovskih bataljona.⁴⁾

U odeljku »Rat u Rusiji« pisac ističe da je do novih izmena u formaciji oklopnih divizija došlo uglavnom zbog teških gubi'aka u operacijama na Istočnom frontu 1941 i 1942 godine. Tako su iz oklopnih divizija nestali motociklistički bataljoni, pešadija je svedena od 5 na 4 bataljona, a tenkovi svuda na 2, dok je broj tenkovskih četa u bataljonu povećan od 3 na 4, čime je stvoren odnos 8 tenkovskih prema 12 streljačkih četa. Ova formacija oklopne divizije — tenkovski puk od dva bataljona i dva pešadiska puka po dva bataljona — nije se bitno menjala do kraja rata (vidi skicu 2), mađ

Skica 2

su nemačke oklopne divizije u praksi vrlo često raspolagale svega jednim slabim tenkovskim bataljonom.

³⁾ U rat protiv SSSR-a Nemci su poslali sa 20 oklopnih i 8 motorizovanih divizija. Do ovako velikog broja oklopnih divizija došlo je zato što je broj tenkova u dotadnjim divizijama smanjen skoro za polovinu. Ovo je donekle rekompensirano zamenom većeg dela starih tenkova T-I i T-II novim i jačim T-III i T-IV. — Prim. St. P.

U odeljku »Divizije oklopnih grenadira« iznosi da su one otpočele kao motorizovane. Prvobitne motorizovane divizije imale su po tri pešadiska puka, tj. kao i obične pešadiske divizije, stin što je njihov stočni transport zamenjen motornim. Posle rata u Poljskoj, u kome se pokazalo da su ove divizije glomazne za pokretne operacije, jedan puk je zamenjen motociklističkim bataljonom, te su u takvom sastavu učestvovali u ratu protiv Francuske. 1942 godine motorizovane i oklopne divizije izgubile su motociklistički bataljon, ali su zato neke od njih dobile po jedan tenkovski bataljon ili bataljon jurišnih topova. Ovo je 1943 sprovedeno još kod nekih motorizovanih divizija, dobivši zvaničan naziv — divizija oklopnih grenadira (mada su i pre toga svi pešadiski elementi u oklopnim divizijama takođe nazivani oklopnim grenadirima). Deo divizija oklopnih grenadira pretvoren je u oklopne divizije, pošto im je prethodno pridodat još po jedan tenkovski bataljon i potrebna oklopna oprema, ali su i dalje zadržale 6 pešadiskih bataljona, naročito u SS oklopnim divizijama, kojih je 1944 godine bilo 8 prema 25 oklopnih divizija.⁵⁾

Tenkovski komandanti su sve do kraja rata isticali da tenkovski puk treba povećati od dva na četiri tenkovska bataljona, tako da bi odnos tenkovskih jedinica prema streljačkim bio otprilike jednak, tj. 1:1, ali je latentno pomanjkanje tenkova to onemogućilo.

Prelazeći na odeljak »Formacija i oprema«, pisac iznosi da su kod prve tri oklopne divizije pešadiski bataljoni uglavnom imali istu formaciju kao i normalni pešadiski bataljon, tj. po tri streljačke i

⁴⁾ Interesantan je podatak da su Britanci i Amerikanci ovo drastično smanjenje tenkovskih efektivna kod Nemaca pogrešno shvatili kao posledicu stečenog borbenog iskustva, pa su i oni 1942—1943 godine radikalno smanjili broj tenkova u svojim oklopnim divizijama. — Prim. St. P.

⁵⁾ Pri kraju 1944 godine Nemci su, u okviru suvozemne vojske, raspolagali sa 24 oklopne, 3 grenadirske i 8 motorizovanih divizija; u okviru SS jedinica sa 7 oklopnih i 1 divizijom oklopnih grenadira, a u okviru vazduhoplovstva sa 2 oklopne i 3 divizije oklopnih grenadira. — Prim. St. P.

mitraljesku četu. Streljačke su čete imale po tri voda, odnosno devet streljačkih odeljenja i isto toliko lakih mitraljeza. Za razliku od bataljona u pešadiskim divizionima, bataljoni oklopnih divizionija imali su i petu — tešku četu, sastava: vod PT topova 37 mm, vod haubica 75 mm i vod jurišnih pionira. U 1941 je broj lakih mitraljeza u četama povećan na 18; svaka streljačka četa dobila je po dva mitraljeza dok je mitraljeska četa imala 8 mitraljeza i 6 minobacača 81 mm; peša — teška četa imala je PT vod od 3 topa 37 mm (docnije 50 mm) i vod haubica od dva oruđa 75 mm. Povrh toga, svaki puk dobio je i topovsku četvu od dve haubice 150 mm i četiri haubice 75 mm.

U 1942 došlo je do daljih izmena i decentralizacije teških oruđa. Mitraljeske čete su ukinute, a oruđa podeljena streljačkim četama, tako da je svaka od njih imala po 4 mitraljeza i dva minobacača, dok su bataljonske teške čete dobile još po dve haubice 75 mm. Pukovske topovske čete, potpuno preoružane, primile su po 6 samohodnih oruđa 150 mm. Novo povećanje naoružanja usledilo je i 1943 godine. Svaki pešadiski puk dobio je još i PA topove 20 mm i četvu jurišnih pionira. U 1944 su bataljonske teške čete primile PT topove 75 mm i po 4 teška minobacača 120 mm.

U odeljku pod naslovom »Decentralizacija teškog naoružanja« ističe se da je organska vatrena moć jedinica oklopnih grenadira, i to ne samo pukova u celini već i streljačkih četa, bila s rahovito velika, tako da su i najmanje jedinice imale u borbi veliku samostalnost. Ovo se naročito povoljno odrazilo na dejstva u pokretnim operacijama, na širokim frontovima i u uslovima neprijateljeve nadmoći u vazduhu. Nemci su na Istočnom frontu došli do iskustva da je, usled nadmoći Sovjeta u vazduhu, bataljon bio najviša jedinica koja je uskupno i efikasno mogla biti upotrebljena, a da je to na Zapadu, gde je ova nadmoć bila još izrazitija, bila streljačka četa. U docnijem stadijumu rata, zbog pomanjkanja obučenog ljudstva, bilo je pokušaja da se streljačke čete i bataljoni oslobode većeg dela teških oruđa i ovo centralizuje u pukovskom teškom bataljonu, ali se ubrzo uvidelo da se ovakvim grupisanjem teškog naoružanja znatno otežava tesno i brzo sadejstvo između teških oruđa i strelaca.

U pasusu »Spajanje sa tenkovima« pisac tvrdi da Nemci, i pored većeg i širokog korišćenja mešoviti borbenih grupa (Kampfgruppe) u okviru oklopnih divizionija, ipak nisu dostigli visok stepen tesnog povezivanja tenkova i oklopnih grenadira, što najviše treba pripisati isuviše velikoj proporciji pešadije prema tenkovima i pomanjkanju oklopnih transportera na kojima bi pešadija mogla da prati tenkove po svakom zemljištu. Mada su polugusenični oklopni transporteri (u izvesnom broju) bili upotrebljeni već 1940 u ratu protiv Francuske, ipak je tek 1942 godine, u svim oklopnim divizionijama, po jedan bataljon pešadije mogao biti u potpunosti snabdeven ovim vozilima. Ova norma zasićenosti nije se bitno promenila do kraja rata. Da je bilo više tenkova, mogla se eliminisati većina organskih teških oruđa oklopnih grenadira, stin što bi tešku vatrenu podršku primili na sebe tenkovi i ostala samohodna oruđa, kojima je, uostalom, ta uloga i pripadala. Stoga su neki tenkovski komandanti predlagali da se u tom slučaju jedinice oklopnih grenadira, predviđene za tesno sadejstvo sa tenkovima, naoružaju samo ručnim automatskim naoružanjem, kao što je to bio slučaj kod Sovjeta.

U poslednjem odeljku »Gorući problem« podvlači se da su jedinice oklopnih grenadira sve do kraja rata ne samo držale, već i neprekidno povećavale organski broj teških oruđa, što posebno važi za bataljone opremljene oklopnim transporterima, u kojima su čak i čete, po formaciji, imale jurišne topove 75 mm i PA topove 20 mm.

Jedinice oklopnih grenadira, ovako izdašno snabdevene teškim oruđima, bile su prinudene da izvršavaju i one borbene zadatke koje su faktično mogle i trebale da vrše samo u tesnom sadejstvu sa tenkovima. Posledice toga bili su česti neuspesi.

Na kraju pisac iznosi da je razvoj oklopnih divizionija dokazao potrebu stalnog i tesnog povezivanja teških oruđa i strelaca već na nivou najmanjih jedinica, pri čemu u teška oruđa u prvom redu treba ubrojiti i tenkove. Stvaranjem mešoviti borbenih grupa i nastojanjima da se poveća pokretljivost jedinica oklopnih grenadira, oklopne divizione su mnogo evoluirale u smislu efikasnog i tesnog sadejstva između tenkova i organske pešadije, ali je

problem potpune integracije tenkova i pešadije u oklopnim jedinicama ostao još uvek nerešen.

*

U ovom se članku vidi da su Nemci nazivali oklopnim grenadima svu pešadiju u oklopnim divizijama, bez obzira na to da li se ona prevozi oklopnim transporterima ili kamionima, čime su hteli podvući njenu specijalnost u odnosu na mogućnosti, zadatke, formaciju, obuku i način upotrebe.

Stav Nemaca da organska pešadija oklopnih divizija uvek služi za podršku tenkova demantovala je ratna praksa. Tačno je da glavnu udarnu snagu oklopnih divizija predstavljaju tenkovi, ali samo na zemljištu pogodnom za njih. Ali, pošto oklopne divizije obično dejtvuju na veće dubine, gde se fizionomija zemljišta često menja (pri nailasku na tesnace, veće PT prepreke, velika naseljena mesta, šume, itd.), tu iskrsavaju mnoge situacije u kojima pešadija postaje primaran činilac, a tenkovi je podržavaju. Velika važnost, po mom mišljenju, pripada pešadiji i u svim samostalnim odbranbenim operacijama oklopnih divizija.

Glavni nosilac manevra u okviru oklopne divizije, što najviše zavisi od prolaznosti zemljišta, mogu biti tenkovi ili pešadija, pri čemu jedan od ovih elementa prima na sebe frontalno potiskivanje, odnosno vezivanje neprijatelja.

Iz ove izlazi da organska pešadija oklopnih divizija mora biti dovoljno jaka za izvršenje ovih zadataka i većim delom potpuno osamostaljena za borbu, tj. u dovoljnoj meri formacijski snabdevena sopstvenim teškim naoružanjem kako bi i na najtežem terenu mogla obrazovati »pešadisko težište«.

Jasno je i to da zemlje sa skromnijim ili nedovoljnim brojem tenkova kakav je slučaj bio početku i sa Nemcima, mora-

ju nedostatak tenkova ublažiti drugim, ekonomičnijim teškim oruđima, da se ne bi morali odvajati tenkovi za zadatke koje mogu izvršiti i druga teška oruđa.

Pisac se u članku zalaže za tešnje povezivanje tenkova i organske pešadije. O ovome danas postoje uglavnom dva gledišta — sovjetsko i američko. Sovjeti u formacijskom sastavu tenkovskih pukova u oklopnim divizijama imaju po jedan motorizovani bataljon pešadije namenjen isključivo tesnom sadejstvu i neposrednom osiguranju tenkova u svim prilikama, dok za jaču podršku tenkova i manevar pešadijom u okviru oklopne divizije postoji motorizovani pešadski puk. Sličan sistem postoji i kod Engleza.

Amerikanci u oklopnim divizijama imaju svega jedan tip pešadije — oklopu, formiranu u 4 samostalna bataljona, koja se prevozi oklopnim transporterima. U okviru oklopne divizije, zavisno od prethodnog zadatka, formiraju se od samostalnih tenkovskih i pešadskih bataljona 2—3 borbene grupe u kojima prevladaju tenkovi ili pešadija.

Oba ova sistema imaju dobrih i loših strana, ali zasada, po mom mišljenju, predstavljaju dva najbolja rešenja.

Nemci su imali neki treći sistem, čija je slabost bila u tome što u tenkovskom puku nisu imali minimum lakše naoružane organske pešadije, predviđene, obučene i uvek spremne za tesno sadejstvo sa tenkovima. Tako bi se većom borbenom efikasnošću i pokretljivošću ovih mešovitih grupa donekle otklonio negativan uticaj nedostatka tenkova.

Ratna praksa je dokazala da najbolje rezultate u borbi postižu oklopne divizije u kojima odnos tenkovskih i pešadskih bataljona iznosi otprilike 1:1 i da transport, makar jednog dela pešadije na oklopnim transporterima, osetno olakšava brzu integraciju tenkova i pešadije.

St. P.

Hans Hinrihs: UTICAJ TAKTIČKOG NUKLEARNOG ORUŽJA NA VOĐENJE BORBE I SASTAV JEDINICA

U članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisac pokušava da na osnovu dosadašnjih ispiti-

¹⁾ Die Auswirkung taktischer Atomwaffen auf die Kampfführung und Gliederung von Heeresverbänden von Hans Hinrihs, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, novembar 1955.

vanja i objavljenih rezultata dejsva nuklearnog naoružanja izvuče taktičke zaključke i ukaže na rešenja nekih organizacijsko-formacijskih pitanja jedinica kopnene vojske u uslovima savremenog rata. On je želeo, kako sam naglašava u početku, da istakne samo neka pitanja i

potstakne na razmišljanje i diskusiju, ne pretendujući da su data mišljenja iscrpna i potpuno tačna. Pisac u početku ističe da zabrana upotrebe nuklearnog oružja, ukoliko do nje i dođe, ne mora značiti da neka od ratujućih strana, koja bi se našla u nevolji, »neće pokušati da upotrebom zaliha nuklearnog oružja utiče na tok ratnih zbivanja«. Razmatrajući *odbranu* od napada nuklearnim oružjem, on navodi klasično načelo: »Ne izlaži sebe kao cilj, a neprijatelja primoraj da to učini«, i izvlači ove zaključke:

— Napadač će pri upotrebi atomskih bombi i projektila verovatno primeniti t. zv. visoke detonacije u vazduhu (pri kojima vatrena lopta ne dodiruje zemlju), kako bi smanjio radioaktivno trovanje zemljišta (pošto će sam preko njega napadati) i povećao radijus dejstva toplotnog i gama-zračenja. Ovome treba prilagoditi mere zaštite i rastresitosti b/p, pri čemu treba imati u vidu približan efekat »nominalne« bombe (20 KT, koju je pisac uzeo za osnovu svih proračuna i datih normi), dok se radijus dejstva ostalih bombi može približno proračunati pomoću jednostavnih formula.³⁾ Nezaštićeni borac dobija teške opekotine na udaljenju do 1.200 m (pri vrlo svetlom vremenu do 1.800 m) od nulte tačke, a pored toga biće na udaljenju od 1.280 m zatovan i prostor verovatno smrtonosnom dozom radioaktivnog zračenja (preko 400 rendgena). Posada tenkova je izložena kritičnoj količini gama-zračenja na udaljenju do 800 m, a tenkovi će biti prevrnuti samo u krugu od 170 m. Vazdušni pritisak porušice zidove zgrada na 1.600 m daljine, ali je zato dovoljan samo pokrivač zemlje od 12 sm, betona od 7,5 sm ili čelična ploča od 2,5 sm pa da se intenzitet gama-zračenja smanji na polovinu.

— Napadač će atomsku bombu (20 KT) baciti u dubinu braniočevog b/p na oko 3.800 m (koliko iznosi zona sigurnosti — ne računajući eventualne greške i rasturanje). Odavde izlazi da su najugroženiji: braniočeve rezerve, artiljerijski položaji i saobraćajne linije, dok su delovi u blizini prednjeg kraja odbrane ugroženiji od

konvencionalnog nego od nuklearnog oružja.

— U slučaju detonacije atomske bombe na »jednoj visini«, ili granate na visini od samo 30—40 m, pri kojoj vatrena lopta dodiruje zemljinu površinu, radioaktivnost će u blizini nulte tačke dozvoljavati prolaz na vozilima srednjom brzinom već posle 15 minuta, a prelaz pešice 6 časova posle eksplozije. Pri detonaciji iznad 200 m visine zatovanost tla je sasvim neznačajna. Prema tome, prednje braniočeve jedinice, koje će verovatno ostati sposobne za borbu, moraju računati i sa brzim neprijateljevim napadom. Zato ponovno uspostavljanje borbene gotovosti, posle upotrebe nuklearnog oružja od strane neprijatelja, zahteva najveću čvrstinu i odlučnost starešina svih stepena.

— Kružna odbrana najmanjih i duboko ešeloniranih jedinica na bojištu osobito je celishodna. Kružni položaji prikupljenih jedinica i gusto posednute bastioni, t. zv. »čvrsti položaji«, mogli bi predstavljati necelishodno žrvovanje.

— Nuklearno naoružanje je u rukama branioca najefikasnije kad je napadač, zemljišnim uslovima ili taktičkim merama preduzetim od strane branioca, primoran da napada kanalisanim pravcima, tako da se pridaje naročiti značaj merama zaprečavanja.

— Pošto će u budućem ratu noć biti još više korišćena za razne pokrete i prikupljanje trupa, to i noćno izdavanje iz vazduha i primena infracrvenih zraka dobijaju poseban značaj.

— Dobro organizovana služba brzog uzbunjivanja može mnogostruko smanjiti gubitke obučene trupe.

— Branilac koji raspolaže nuklearnim oružjem može biti u dilemi da ga upotrebi protiv napadačeve žive sile ume; o pro i njegovih baza (naročito atomskih) ili strategijskih ciljeva.

— Ako obe strane upotrebljavaju nuklearno oružje, branilac je u povojnijem položaju i ima izgleda da prođe sa manje gubitaka.

Upotrebljavajući nuklearno oružje, napadač se takođe izlaže znatnom riziku. Tako naprimet:

— Da bi iskoristio brešu stvorenu nuklearnim oružjem, on mora da u nju ubaci masirane snage i sredstva, čime nudi povoljan cilj za braniočev protivudar istim (nuklearnim) oružjem.

³⁾ Zahvat vazdušnog pritiska menja se kao kubni koren, a zahvat top otnog dejstva kao kvadratni koren iz odnosa ekvivalenta energije oslobođene eksplozijom. Smrtonosni zahvat gama-zračenja, pri dvostruko jačoj energiji, raste za oko 10%.

— Da bi izbegao opasnost da još u toku pripreme napada izloži svoje snage braniočevom udaru, napadač ih mora držati dekoncentrisane i raščlanjene po dubini, naročito druge i treće ešelone. Njihovo grupisanje može da otpočne tek posle upotrebe nuklearnog oružja, i to na sada već poznatom, manje-više kanalisanim pravcu, i sa smanjenim mogućnostima zaštite (zbog pokreta). A to za napadača predstavlja naročito kritičan period.

— Da bi na izabranom otketu postigao iznenađenje branioca, napadačevoj upotrebi nuklearnog oružja ne treba da prethodi neko intenzivnije dejstvo artiljerije (da ne bi materalo braniočeve snage u zaklone i time smanjilo efekat atomskog dejstva). Zbog ovoga će prednji delovi branioca, na dubini 500—1.000 m (na glavnom položaju), ostati sposobni za borbu, što znači da se pred napadača postavlja problem njihovog likvidiranja konvencionalnim oružjem.

— Upotreba vazдушnih desanata u kombinaciji sa nuklearnim oružjem nudi napadaču znatne mogućnosti. Međutim, jake i koncentrisane snage u ovim desantima mogu postati žrtva braniočevog nuklearnog oružja, a slabe i rasturene snage nisu dovoljno efikasne, te ih mogu brzo likvidirati braniočeve rezerve.

S obzirom na ove probleme napadač mora nastojati da neutrališe braniočeve atomske baze pre ili u početku napada i da svoje pripreme za napad vrši na što širem frontu i sa prednjim ešelonima prikupljenim što je moguće bliže braniocu. Pri tome pozadnje ešelone treba privlačiti što brže na one pravce na kojima se situacija najpovoljnije razvija, sa zadatkom da što pre prodru u neprijateljsku odbranu. Pored toga, za sve pokrete treba pripremiti najdetaljnije planove i izvršavati ih uz najbrži i najsigurnije mere maskiranja i noću. Isto tako je nužno da se sa najvećom energijom i brzinom šire mesta proboja — ne dozvoljavajući braniočevim snagama da se odvoje od napadača — i da se sopstvene snage ne zadržavaju pred preprekama (rečnim tokovima i sl.), nego da ih savladaju brzo, iznenadno i na širokom frontu.

Prelazeći na pitanje *sastava i opreme jedinica* za uslove atomskog rata, pisac ističe nekoliko problema, ali mnogo opreznije nego pri razmatranju borbe. On smatra da će klasične vojne jedinice ima-

ti daleko važniju ulogu od one koju im neki namenjuje — da prostro zauzimaju zemljište koje će biti »očišćeno« dalekometnim nuklearnim projektilima. Na veličinu i sastav ovakvih jedinica utiču mnogobrojni i često sasvim suprotni zahtevi. S jedne strane, jedinice moraju biti male da ne bi predstavljale privlačan cilj za nuklearno naoružanje, da bi bile što pokretljivije, da bi se njima moglo lako komandovati, snabdevati itd., a, sa druge, one moraju biti dovoljno jake da bi se samostalno i uspešno mogle boriti na težištu borbe, pa čak i pod uslovima da njihova ostanu bez podrške, snabdevanja, bez veze sa ostalim snagama i dr. One treba da imaju što manje vozila radi veće sigurnosti i maskiranja, ali i da ih imaju što više da bi se mogle brzo prebacivati. Oruđa treba da su laka i sa malo posluge, ali istovremeno velikog dometa i što jačeg vatrenog efekta. Zahtevima maskiranja najčešće odgovaraju zatvoreno obojeni predmeti opreme i naoružanja a zahtevima zaštite od toplotnog zračenja — što svetiljki. Dakle, skoro svuda suprotni zahtevi. Ipak, iz ovih i sličnih suprotnosti pisac zaključuje da lični sastav, transportna sredstva, tešku opremu i tehničku službu treba svesti na minimum, a do maksimuma razviti vatrenu moć, pokretljivost, nezavisnost i individualnu zaštitu. Broj pešaka (kao i artiljeraca — klasične artiljerije — i vozača neoklopnih vozila) treba reducirati na najmanju meru, »pošto je njihova vatrena moć u nepovoljnom odnosu prema stepenu ugroženosti«. Konkretizujući ovaj zaključak on predlaže formiranje borbenih grupa sastava: 1 ili najviše 2 slaba bataljona pešadije sa lakim naoružanjem i oklopnim transportnim sredstvima, 1 bataljon tenkova i samohodne artiljerije, 1 divizion lake artiljerije velikog dometa (poljske i PT), komandna četa sa specijalnim naoružanjem i jedinica za snabdevanje. Ovakve 2—3 borbene grupe trebalo bi objediniti pod jednom komandom divizionskog ranga. Jedinica ovakve divizije iznosila bi 8—9.000 ljudi. S obzirom na već ranije istaknute zahteve jednostavnosti i sigurnosti komandovanja, samostalnosti, brzine i pokretljivosti jedinica i sl., pisac smatra da korpusne komande treba ukinuti. U daljem izlaganju on ističe manje-više poznate zahteve: za kvalitetnim, t. zv. konvencionalnim naoružanjem (automačkim, bestrzajnim); za zamenu transportnih ka-

miona teagačima — guseničarima sa prikolicama (da bi se snabdevačke kolone mogle skloniti sa komunikacija); za primenu helikoptera u službi snabdevanja i saniteta; za tipiziranim paketima u ishrani, bagerima za brzo ukopavanje, i'd., kao i za nizom drugih detalja u tehničkoj opremi.

S obzirom na složenost novih problema, od taktičkog komandovanja se traži snalazljivost, brzina pogleda, odlučnost, elastičnost, bogatstvo ideja, sposobnost za improvizacije, itd., a za sve to je potrebno dobro poznavanje tehnike nuklearnog oružja i njegovih mogućnosti. U pogledu taktičkih mera posebno se ističe značaj izviđanja, sigurne veze (naročito sa taktičkim vazduhoplovstvom) i dobro organi-

zovane službe obaveštavanja i uzbunjivanja.

Kao novinu u pogledu organizacije komandovanja, pored već pomenute ideje o ukidanju korpusnih štabova, pisac predlaže udvajanje najvažnijih organa divizijske štaba. Ove druge, t.zv. »rezervne« komandne ekipe bile bi na otstojanju od glavnih najmanje na udaljenju unštavajućeg radijusa dejstva nominalne atomske bombe, dakle, na 800—1.000 m. One bi preuzele komandu u slučaju da glavne budu uništene.

Na kraju članka je priložena i jedna tablica efekata dejstva atomskih eksploziva (od 2—500 KT energetskog ekvivalenta) protiv žive sile i materijala.

M. M.

Pukovnik H. F. Sajks: LOGISTIKA I VOJNA STRATEGIJA DRUGOG SVETSKOG RATA

U stranoj vojnoj literaturi piše se sve češće o *logistici*. Razni pisci različito je tretiraju: jedni kao nauku koja se bavi planiranjem i pripremanjem privrednog potencijala čitave zemlje u ratu, dok je drugi uzimaju u užem smislu, tj. kao planiranje sredstava za pojedine vojne jedinice u konkretnim borbenim dejstvima (t.zv. *logističko* planiranje). Neki čak nastoje da se *logistika* postavi kao zasebna vojno-naučna disciplina — kao što su strategija, operatika i taktika. Iz tih se članaka dobija ponekad utisak da je *logistika* zapostavljena. U ovome, naravno, ima i preferiranja.

Iako se pisac članka pod gornjim naslovom¹⁾ ograničava na odnos *logistike* i strategije samo u Drugom svetskom ratu i uglavnom samo na SAD, ipak bi se reklo da tom pitanju želi da da širi teoretski značaj. Kada se govori o odnosu između strategije i *logistike*, obično se kaže da je *strategija otac a logistika sin*. Da bi potvrdio postojanje takvih gledanja, on citira tač. 34 američkog Priručnika za izradu programa i planiranje u Ministarstvu vojske — FM. 101—51, po kojoj ciljevi koje određuje opšta strategija imaju za svrhu da nacionalnu politiku SAD oforme u propise vojne strategije. On teži da po-

kaže da uloge strategije i *logistike* u Drugom svetskom ratu ustvari nisu bile takve kao što je pomenuto. Naprotiv, osnova *strategijsko-logističke* odluke bila je: *premašiti u produkciji neprijatelje*. Na osnovu planova i dejstva SAD u tom ratu proizlazi da su na velikim međunarodnim konferencijama, održanim u toku rata, raspoloživi izvori sredstava upotrebljavani za realizaciju kratkoročnih planova, to jest da *strategijska* uputstva ni u davana na duge rokove. Dugoročna uputstva, koja su bila potrebna za ostvarenje programa američke proizvodnje, proizišla su na inicijativu *logističkih* organa. Iako ovu postavku teoretski ne produbljuje, pisac želi da je dokaže analizom *Programa za izradu municije* od 1940, zatim t. zv. *Programom pobjede* od 1941 i *programima proizvodnje* za 1942—1943 godinu.

Kao polazna tačka za pregled strategije SAD u Drugom svetskom ratu može poslužiti niz t.zv. planova »Duga« (*Rainbow*) od 1939, izrađenih na koncepciji koja se zasnivala na sprečavanju kršenja Monroeove doktrine, na zaštiti teritorije i poseda SAD ... i, najzad, na upućivanju snaga u Afriku ili Evropu da bi se pobedile Nemačka i Italija. Kao merio spremnosti SAD u to vreme, može poslužiti jačina Armije SAD koja je tada brojala svega 210.000 ljudi. 1940 odobreni su planovi za 750.000, ali su planovi i program proizvodnje bili ispod ovog nivoa.

¹⁾ Logistics and World War II army strategy, by Colonel H. F. Sykes, *Military Review*, februar 1956.

U maju 1940 naimenovana je savetodavna komisija za Savet nacionalne odbrane, koja je izradila program proizvodnje zasnovan na postavci da će se do 1 oktobra 1941 opremiti armija jačine milion boraca, a do 1 aprila 1942 armija od 4 miliona, ali je taj program smanjen za 30% pre nego što je bio odobren, jer su njegovi troškovi iznosili oko 7,3 milijarde dolara. Uskoro posle toga Kongresu je predložen program proizvodnje za nešto manje od 4 milijarde dolara, u kome je bilo predviđeno da se do 30 septembra 1941 stvore rezerve materijala za opremu i snabdevanje kopnene vojske jačine milion ljudi, da se do 31 decembra iste godine pripreme rezerve važnih dugoročnih sredstava za snabdevanje kopnene vojske jačine 2 miliona i da se izgrade instalacije i uređaji koji bi omogućili proizvodnju za armiju jačine 4 miliona ljudi. Ovaj početni program zasnivao se na tekućim planovima Ministarstva rata, tako da je predstavljao samo pokušaj da se dobiju izvori za sprovođenje jednog »strategiskog« plana. Ali, i ovaj je plan bio u toku poslednjih deset dana juna 1940 pretvoren u *program proizvodnje* za koji je savetodavna komisija Saveta nacionalne odbrane smatrala da se u industriskom pogledu može ostvariti, a u pogledu troškova u dolarima da je takav, da ga predsednik u političkom pogledu može sprovesti.

Počev od 16 decembra 1940, kada je u SAD doneta odluka da se pomaže Britanija, razvija se veliki sistem *naima* i *zaima* Saveznicima. To je predstavljalo veliki deo totalnih ratnih napora, ali teret proizvodnje koji se pred SAD postavio nije bio zasnovan na nekom strategiskom planu SAD, niti na planu koji su Saveznici usvojili u celini. Zbog pojedinačnih i internih zahteva Saveznika pokazalo se da nema dovoljno sredstava.

U januaru 1941 u SAD dolazi predstavnik britanskog Generalštaba u cilju pronalaženja najboljeg metoda kojim bi SAD i britanski Komonvelt mogli pobediti Nemačku i njene saveznike u slučaju ako se SAD upletu u rat. Tada je izrađen jedan dokument o svetskoj strategiji za oružane snage SAD i Britanije — poznat kao plan *ABC-1* od 27 marta 1941. Međutim, ovaj dokument nisu potvrdili predstavnici vlada.

Na osnovu navedenih diskusija i američkog plana koji je iz njih rezultirao, kao

glavni neprijatelj izabrana je Nemačka a ne Japan — u slučaju da SAD uđu u rat. Na osnovu toga pisac konstatuje: *»Izbor je izvršen na osnovu logistike — mi prosto ne bismo mogli da imamo dovoljno sredstava da dejstvujemo jednovremeno protiv oba glavna neprijatelja. Dakle, logistika je pripremila okvir u kome je donesena prva velika strategiska odluka«* (podvukao D. Ga.).

Pošto su svi bili nezadovoljni programom proizvodnje municije u tzv. *Programu pobeđe 1941*, preporučeno je da se u Ministarstvu rata formira jedan jedinstveni organ za planiranje snabdevanja Armije svim potrebama, koji bi omogućio postizanje pobeđe. Iako je upočetku odbačen, ovaj predlog je bio preteča plana koji je na kraju usvojen. *Upotreba municije* (strategiski plan), navodi pisac, bila je sekundarna prema *količini*.

U vezi sa *Programom pobeđe* pisac kaže da je Uprava za proizvodnju tražila preko načelnika Generalštaba da se izdadu naređenja da se industrija koristi do najvećih mogućnosti, ali da načelnik Generalštaba nije bio voljan da ide suviše daleko kako se ne bi stvorila zaliha zastarele opreme. Konačno je bio sastavljen plan, poznat pod imenom *Program pobeđe*. Ovaj se program zasnivao na pretpostavci da SAD neće preduzimati nikakve veće operacije pre 1 jula 1943 i da će se u pogledu strategije prvo uzeti Nemačka kao cilj broj jedan, a Japan kao cilj broj dva. Ključ kojim su se ograničavale materijalne rezerve ostao je i dalje u ljudskim efektivima. Pri tome je dat plafon za ljudstvo kopnene vojske i vazduhoplovstva na nešto manje od 9 miliona ljudi. Predloženo je takođe da se formira 215 divizija, dok je stvarno formirano samo 89 (1945 godine).

Treba primetiti, kaže pisac, da priprema jednog programa za proizvodnju municije, bez direktne njegove povezanosti sa strategiskim planovima, nije mogla da prođe bez odgovarajućeg reagovanja. Još 5 avgusta 1941 od Odeljenja za izradu plana upućen je memorandum u kome je izneto: *Mi najpre moramo razraditi strategisku koncepciju kako potući potencijalne neprijatelje — pa tek onda odrediti potrebne snage za to.*

Iz članka se vidi da je problem usklađivanja potreba između vidova i rodova uvek bio aktuelan. Naročito je to bio slučaj između kopnene vojske i mornarice.

Često ni vojni programi nisu vodili mnogo računa o mogućnostima, tako da je po tom pitanju morao da zauzme stav i Zajednički generalštab, koji je unekoliko smanjio izdatke i zaključio da vojni izdaci u 1943 i 1944 godini treba da budu ograničeni mogućnostima proizvodnje.

U zaključku članka pisac kaže: »Mi smo proizveli municiju za »stelaže« (rafove) da bismo opremili jedinice vojske, a ne za izvođenje specijalnih operacija za koje čak ni načelnici generalštabova ne bi mogli da predvide jačinu snaga i datum početka« i zaključuje da su odluke na strategiskim konferencijama donošene suviše kasno, te su službe bile primorane da same predviđaju planove i odluke vrhovnog komandanta Zajedničkog generalštaba i Ministarstva rata, pošto su samo na taj način mogle da dobiju u vremenu za proizvodnju materijala. On smatra da projektovanje vojnih potreba mora da bude zasnovano na najširoj bazi, da bi se stvorila prilika da se predmetima raspoložive opreme mogu snabdeti jedinice koje preduzimaju različita dejstva širokog obima. Zato preporučuje da se u SAD odbaci ideja da jedan zaseban niz zah eva, povezan za jedan strategijski plan, predstavlja podesnu osnovu za ratnu proizvodnju.

*

Navedeni članak je interesantan više po istoriskom materijalu iz Drugog svetskog rata nego po cilju koji je pisac postavio, naime da dokaže da je logistika primarna, a strategija sekundarna. U čitavom članku prikazuje kao da su logistika i strategija dve različite stvari i nekako ih suprotstavlja jednu drugoj umesto da ih ujedinjuje.

Logistika je svakako veoma interesantna oblast za razmatranje, ali je potrebno najpre biti načisto s tim šta je strategija. Moje je mišljenje da je strategija deo ratne veštine koji rukovodi celinom ili najvećim delom sredstava ratovodstva. Ovde se misli kako na snage

(ljudske efektivne) tako i na materijalna, moralna i druga sredstva. Logistika je pak sastavni deo strategije, kao što je sastavni deo i operatike i taktike. Strategija bez logistike je apstrakcija, kao što je nemoguće zamisliti logistiku koja bi bila sama sebi cilj. Strategija nije strategija ako nije materijalizovana. Strategijske odluke su u isto vreme i logističke.

Mislim da nije pravilno odvajati logistiku od strategije, jer strategijske odluke utiču na logistiku, a logistika utiče na način dejstva, kao što i način dejstva utiče na nju. Sve je, dakle, povezano u jedno jedinstvo i upravo se može reći da sve ima svoje odgovarajuće mesto. U pojedinim slučajevima moglo bi se reći da je neki komandant slab strateg, operativac, ili taktičar zato što zanemaruje logističku stranu u svojim odlukama.

Mislim da je pisac isuviše uopštio jednu konkretnu situaciju u SAD u Drugom svetskom ratu. Ona se karakterisala time što u SAD, u periodu 1940—1942, nije praktično ni bilo većih oružanih snaga. Prema tome, radilo se ustvari o stvaranju potpuno nove armije (sa 210.000 ljudi na nekoliko miliona), gde su se najpre morali angažovati svi proizvodni kapaciteti zemlje. Logično je što se u takvoj situaciji nisu mogli odmah stvarati neki određeni planovi dejstva za duži period. Ovo nam, naravno, ne daje pravo da postavimo kao pravilo da je logistika uvek primarna.

Interesantna su izlaganja pisca u pogledu potrebe postojanja *Odeljenja za planiranje svih materijalnih potreba Armije u ratu*. Potrebe viđova i rodova, ako se ne usklađuju iz jednog centralnog logističkog organa, mogu da dovedu do neujednačenog razvoja pojedinih delova oružanih snaga, pa i do usporavanja dejstva. Ovde postaje izvanredno važna i uloga odeljenja G-4 (t.zv. logističkog odeljenja).

Važno je uočiti potrebu za jedinstvenim vojnim i političkim rukovodstvom u ratu da bi se i odluke mogle donositi jedinstveno i brzinom koju zahteva situacija.

D. Ga.

TAKTIČKI TRANSPORT VAZDUŠNIM PUTEM¹⁾

Za uspešno snabdevanje jedinica KoV vazdušnim putem u Drugom svetskom ratu bilo je neophodno da se obezbedi prevlast u vazduhu i da se sakupi dovoljno transportnih sredstava. Dok je snabdevanje 2 nemačkog armiskog korpusa, jačine 100.000 ljudi, opkoljenog u rejonu Demjanska, uspešno obavljano u toku 95 dana, dotle je snabdevanje okruženih trupa kod Staljingrada bilo osuđeno na neuspeh zato što nemačka avijacija nije raspolagala dovoljnim transportnim sredstvima. Pošto su nemačke baze za snabdevanje, usled ruskog napredovanja, premeštane sve više na zapad, broj mogućih letova se više smanjivao, a nemačka avijacija u to vreme više nije imala prevlast u vazduhu, tako da su ruski lovci nanosili znatne gubitke nemačkoj transportnoj avijaciji.

U Drugom svetskom ratu snabdevanje vazdušnim putem vršeno je samo u izuzetnim slučajevima — kada se snabdevanje suhoputnim komunikacijama nije moglo brzo ostvariti. U početku Korejskog rata celokupno snabdevanje jedinica Ujedinjene komande teklo je suhoputnim komunikacijama. Tek kada su grupe severnokorejskih vojnika u dubokoj pozadini jedinica Ujedinjene komande počele uspešno da prekidaju snabdevanje, pristupilo se njihovom snabdevanju vazdušnim putem.

Smatra se da snabdevanje vazdušnim putem, s obzirom na mogućnu upotrebu taktičkog atomskog oružja, danas ima poseban značaj i da ono treba da postane pravilo.

U Severnoj Karolini (SAD) održan je 1954 dosada najveći atomski manevar, na kome je učestvovalo oko 90.000 ljudi (od kojih 9.000 padobranaca) kojima je sav materijal, pa čak i teretni automobili i teške haubice, doturan vazdušnim putem. Manevar je pokazao da maskiranje, rastresiti raspored i velika taktička pokretljivost predstavljaju najbolju zaštitu jedinica na zemlji.

Sve dok je snabdevanje jedinica vezano za suhoputne komunikacije, brzina snabdevanja ima svoje određene granice, jer taktičko atomsko oružje može izazvati potpun prekid snabdevanja. Očigledno je

da će taktička pokretljivost jedinica KoV biti utoliko veća ukoliko su manje zavisne od transporta i snabdevanja suhoputnim komunikacijama i da će i odbrana od taktičkog atomskog oružja biti utoliko efikasnija. Iako je isto tako jasno da se i u budućnosti sve jedinice neće moći snabdevati vazdušnim putem, jer to ne bi mogla podneti ni najbogatija država na svetu, ipak bi avijacija za taktički transport, pogodnom organizacijom mogla u velikoj meri da rastereti snabdevanje suhoputnim komunikacijama.

Maršal Montgomeri kaže: »Sistem snabdevanja KoV mora se saobraziti novim zahtevima rata. On mora biti što manje zavisan od suhoputnih komunikacija — železnica i puteva. Rešenje tog pitanja predstavlja snabdevanje vazdušnim putem. Jedinice KoV treba da se snabdevaju iz baza koje se nalaze daleko od fronta i koje su rastresito raspoređene. U rejonima jedinica KoV mora se pronaći što veći broj terena na koje se materijal može dostavljati helikopterima ili bacati pomoću padobrana. Sa tih terena će se vršiti snabdevanje jedinica vozilima. Ovo snabdevanje treba da teče po svakom vremenu, danju i noću. Time će trupe biti oslobođene velike komore koja za sada znatno smanjuje njihovu taktičku pokretljivost«.

Transport proizvedenog materijala od preduzeća do glavnih baza vršiče veliki transportni avioni, koji već danas nose korisni teret od 20—24 tone, a grade se i teški transportni avioni sa nosivošću čak do 50 tona. Međutim, pošto se ovi ne mogu upotrebljavati za prenos materijala u baze pozadi fronta koje ne raspolazu betonskim PSS, to se u SAD i Britaniji u poslednje vreme izrađuju transportni avioni koji mogu poletati i sletati na male terene sa travnim PSS. Ti avioni su namenjeni za transport materijala iz glavnih baza u rastresito raspoređene baze pozadi fronta. Oni bi po potrebi snabdevali jedinice KoV na taj način što bi donosili materijal na aerodrome u njihovoj blizini. Međutim, snabdevanje jedinica KoV će se češće vršiti helikopterima, odnosno padobranima.

Najveća iskustva u pogledu snabdevanja pomoću padobrana stečena su u Korejskom ratu. Pored bacanja raznog ma-

¹⁾ Taktischer Lufttransport, *Elugwehr und Technik*, br. 11/55.

terijala, rešen je i problem bacanja padobranima teških tereta (naprimer, džipova, teretnih automobila i artiljerijskih oruđa) na taj način što se sa donje strane predmeta vežu jake šperploče od drveta ili platforme sa pneumatičnim vrećama, koje amortizuju udar prilikom pada na zemlju i podjednako ga prenose na celu površinu.²⁾ Danas se tako mogu bacati padobranima (veličine 14,5—30,5 m) teške haubice 105 mm i teretni automobili težine 6,5 tona, pri brzini padanja 6—7 m/sek.

U Koreji se pokazalo da su helikopteri bili u stanju da lebdeći u vazduhu, pomoću motornog vitla spuste znatne količine materijala tamo gde avioni nisu mogli sletati, tako da su helikopteri postali važno taktičko sredstvo za vazdušni transport. Tako, naprimer, ako sto američkih helikoptera tipa *Piasecki H-21 »Workhorse«* u stanju su da izvrše neprekidan transport 134 tone materijala na čas pri akcionom radijusu od 56 km, ili 69 tona na čas pri akcionom radijusu od 96 km, uz angažovanje 75% brojnog stanja helikoptera.

Dok najveći korisni teret helikoptera *Workhorse* iznosi samo 2 tone ili 20 naoružanih ljudi, danas se već ispituju helikopteri, naprimer, *Piasecki H-16* i *Sikorsky S-56*, koji mogu nositi dvaput veće težine.

Kabast materijal, koji ne može ući u trup, može se smestiti u posebna spremišta pričvršćena ispod trupa, ili se može jednostavno obesiti ispod trupa. Takva spremišta na helikopteru *Piasecki H-16* (koja imaju točkove) može vući traktor, ili neko drugo motorno vozilo, čim helikopter sleti, tako da materijal ne treba pretovarivati i gubiti vreme oko toga. A prilikom održavanja vazdušnog mosta nad Berlinom pokazalo se da snabdevanje ne zavisi samo od broja transportnih sredstava nego i od brzine ukrcavanja i iskrcavanja.

Transport težeg materijala, naprimer, teških artiljerijskih oruđa, tenkova i teretnih automobila, postaće nezavisniji od puteva kada budu gotovi teški helikopteri, tzv. »leteće dizalice«. U SAD se već vrše probe sa tipom *Hughes XH-17*, koji ima dve mlazne turbine, a postiže brzinu od 128 km/č, plafon 4.500 m i dolet 65 km.

Taktički transport vazdušnim putem za jedinice KoV u taktičkoj dubini moguć je

ako se raspolože dovoljnim brojem običnih transportnih aviona i helikoptera i ako je postignuta prevlast u vazduhu.

Za stvaranje taktičkih (ili operativnih) otpornih tačaka ne bi trebalo koristiti padobranske jedinice (koje su obučene i namenjene za specijalne zadatke) već obične delove KoV koji bi se na određeno mesto prebacivali vazdušnim putem, obično pomoću transportnih aviona koji mogu koristiti pomoćne terene za sletanje i polentanje. U protivnom, jedinice KoV morale bi da maršuju od najbližih aerodroma do određenog mesta za stvaranje otporne tačke, tako da bi im za izvršenje zadatka bilo potrebno više vremena. Kakva je prednost helikoptera može se videti iz sledećeg primera: 11 oktobra 1951 jedan bataljon američke mornaričke pešadije, jačine 1.000 ljudi, prebačeno je na front sa celim svojim naoružanjem pomoću 12 helikoptera *Sikorsky H-19*. Iako ovi helikopteri, pored dva pilota, mogu da prenose samo po 10 ljudi sa njihovim naoružanjem, ipak je transport celog bataljona završen u 160 letova, a zadatak završen za 6 časova i 15 minuta, dok bi suhoputnim komunikacijama i teretnim automobilima, radi teškog terena, trajao puna dva dana.

Britanci su i u Malaji upotrebili helikoptere za transport trupa. Tako je, naprimer, u toku 24 časa helikopterima prebačeno 2.000 ljudi sa celim naoružanjem na određeno mesto, mada je jedan helikopter mogao primiti, sem pilota, samo 5 ljudi sa naoružanjem. Da bi se prilikom prebacivanja dobilo u vremenu, helikopteri često nisu sletali, već su ih vojnici napuštali pomoću lestvica od uzeta.

Helikopteri se mogu korisno upotrebiti za evakuaciju oštećenih i okruženih jedinica KoV, naročito onda kada u tom okruženom prostoru nema aerodroma — kada se ne mogu koristiti obični transportni avioni. Tako su u Koreji 27 oktobra 1950 veliki delovi 1-ve američke oklopne divizije, koja je bila okružena od severnokorejskih i kineskih trupa, prebačeni helikopterima iz okruženja, a od 1—3 decembra 1950 helikopteri su preneli stotinu pomorskih pešaka iz okruženja sa Čosinskog (veštačkog) jezera kod Hagara.

Prilikom procene mogućnosti upotrebe helikoptera za zadatke evakuacije, treba imati u vidu da je ranije broj raspoloživih helikoptera bio mali i sa ograničenom nosivošću, dok je danas ta nosivost znatno

²⁾ Vidi »Vojno delo« br. 2/56, str. 67.

povećana. Već se vrše probni letovi sa helikopterima nosivosti od 40 ljudi, koji za 30% premašuju nosivost standardnih transportnih aviona iz Drugog svetskog rata, kao naprimer *Ju-52* i *Douglas C-47*.

Iz činjenice da helikopteri nisu vezani za aerodrome proizilazi da su njihove mogućnosti za stvaranje taktičkih otpornih tačaka i evakuaciju oštećenih i okružanih jedinica KoV mnogo veće od mogućnosti transportnih aviona, pod uslovom da ih ima u dovoljnom broju i da je ostvarena operativna prevlast u vazduhu.

Vazdušnodesantne operacije koje se u vojnoj literaturi pojavljuju pod nazivom »obuhvat iz vazduha« ili »vertikalni obuhvat«, pružaju nove mogućnosti. Da li će se u njima upotrebiti samo padobrancili samo vazdušnodesantne jedinice (koje će stizati na određeno mesto sa teretnim jedrilicama ili transportnim avionima) ili padobrancili i vazdušnodesantne jedinice jednovremeno ili u kratkim vremenskim razmacima, zavisi od postavljenog zadatka, jačine protivnika i veličine planirane operacije.

Za zauzimanje tvrđave Eben Emael u Drugom svetskom ratu bilo je dovoljno par teretnih jedrilica, a za zauzimanje mosta kod Moerdijka samo padobrancili, podržani kasnije od pešaka koji su stigli sa hidrojedrilicama. U kritskoj vazdušnodesantnoj operaciji jednovremeno su upotrebljeni padobrancili, teretne jedrilice i transportni avioni, koji su stizali jedni za drugima u kratkim vremenskim razmacima. U svim velikim savezničkim vazdušnodesantnim operacijama u Drugom svetskom ratu u Evropi (Sicilija, invazija Severne Francuske, iskrcavanje u Južnoj Francuskoj, kod Nijmvegena i Arnhema, itd.) upotrebljavani su samo padobrancili i teretne jedrilice bez transportnih aviona.

Interesantan je razvoj transporta jedinica i ratnog materijala u vazdušnodesantnim operacijama na Korejskom ratu. Naprimer, 19 oktobra 1950 bačen je severno od Pjongjanga, kod Sukčona i Sinčona, ceo 187 puk 11 američke vazdušnodesantne divizije, u jačini 4.100 ljudi, i to padobranima iz 80 transportnih aviona sa visine 250 m. Avioni su zatim odleteli na aerodrom Kimpo kod Seula i doneli padobranima teško oružje (i topove), municiju i džipove. I ovaj materijal je bačen padobranima. 23 marta 1951 bačen je na isti način neki drugi puk padobranaca kod reke Imjim. Obe vazdušnode-

santne operacije izvršene su bez većih gubitaka.

Na osnovu ovih iskustava u SAD u Britaniji se poklanja naročita pažnja povećanju broja padobranskih jedinica, razvoju transportnih aviona sa većom nosivošću i mogućnošću nošenja vrlo teških i kabastih predmeta, kao i transportnih aviona za prenos padobranskih jedinica. U vezi sa tim uočeno je da se sasvim napušta dalji razvoj teretnih jedrilica i da se posvećuje velika pažnja razvoju načina bacanja ljudi i materijala pomoću automatskih padobrana koji se otvaraju pomoću uzice vezane za avion. Američki padobrancili danas nose nešto veće padobrane no ranije, tako da se u posebnoj vreći može nositi 55 umesto ranijih 40 kg oružja i municije.

Iako padobrancili, zahvaljujući poboljšanju tehnike skakanja, mogu iskakati u kratkim vremenskim razmacima jedan za drugim, ipak se po rđavom vremenu i jakom vetru ne može izbeći razbacivanje padobranaca na velikom prostoru, čime se povećava trajanje njihovog prikupljanja, a time i kritično vreme do njihove gotovosti za stupanje u borbu. Zbog toga se u Britaniji vrše interesantni pokusi sa padobranskim spremištima, koja mogu da prime 20—40 vojnika sa naoružanjem. Ovo spremište je pričvršćeno na 4 vrlo velika padobrana, koji su tako podešeni da ono prilikom pristajanja može podneti udar o zemlju. Ovaj način ima tu prednost što su grupe od 20—40 vojnika odmah spremne za dejstvo. Pored toga, predviđa se da će se ova spremišta, ako se opreme posebnim raketama, moći bacati bez padobrana. Zadatak raketa bio bi da protivnim dejstvom smanje brzinu padanja spremišta, neposredno pre pristajanja, na nulu ili blizu nule. Ovakva konstrukcija je teorijski mogućna i praktično ostvarljiva kada rakete budu dostigle potreban stepen razvoja.

Nove praktične mogućnosti za vazdušnodesantne operacije postoje i kod helikoptera. Prvi put je primenjen u taktičke svrhe u Korejskom ratu 19 decembra 1950, u borbama severozapadno od Kumšonga. Trebalo je posesti oko 900 m visoki greben, do koga se usled besputnosti terena nije moglo doći, a ni padobranima nije pružao mogućnost za iskrcavanje. Komandant 1 armijske pomorske pešadijske divizije odlučio je da upotrebi 12 heli-

koptera tipa *Sikorsky H-19*. Ovi su helikopteri, leteći na otstojanju od jedne minute, preneli 228 ljudi na greben. Iz helikoptera su se iskrcali pomoću lestevica od užeta. Posle toga preneseno je još 8 tona municije i hrane na položaje. Pod zaštitom lovaca i lovaca-bombardera, ova je operacija izvršena za 4 časa — bez gubitaka.

Iako je ova vazdušnodesantna operacija malog značaja ona ipak pruža veće izgleda za budućnost. Koristeći ovo isku-

stvo Amerikanci su na svojim najnovijim manevrima upotrebljavali helikoptere za vazdušnodesantne prepade i stvaranje mostobrana s mora, pri čemu su helikopteri prenosili prve jedinice na kopno. U vezi sa tim, u SAD se ispituje i jednosedni helikopter, kod koga je svakako najinteresantniji uređaj za pripisivanje pilota, tako da bi takvi helikopteri predstavljali idealno rešenje za vazdušnodesantne prepade.

I. G.

Major Zopito Liberatore: RAD U PLANINI¹⁾

Organizacija »logistike« u planini znatno se razlikuje od organizacije na običnom zemljištu zbog specifičnih okolnosti kojima je treba prilagoditi. Mali broj predmeta koji se mogu naći na terenu, njihova oskudica ukoliko se i nađu, oštrina klime i ispresecanost zemljišta, čine da jedinice službi — da bi mogle prilagoditi svoj rad operacijama — treba da budu lako deljive, elastične, i da po svojoj veličini odgovaraju potrebama jedinica. Međutim, elastičnost i lakoća su u suprotnosti sa isto tako važnom potrebom da se trupama da što veća autonomija radi manevarske sposobnosti. Prema tome, taj problem treba rešiti tako da se zadovolje oba zahteva.

Iskustvo iz Drugog svetskog rata naročito je istaklo problemé sanitetske, intendantske i transportne službe. Doduše, nova sredstva i tehnički pronalasci dali su planinskim trupama veću mogućnost na »logističkom« polju. Međutim, upotreba tehničkih, a naročito transportnih, sredstava je dosta ograničena u planini, jer se često mora pribegavati tovarnoj stoci i ljudima-nosačima.

Iako službe u planini treba da zadovolje potrebe ljudstva u svakoj prilici (tako da operacije ne zavise od snabdevanja), da su lako deljive (kako bi mogle odgovoriti potrebama svakog sektora) i da su elastične (da bi mogle odgovoriti iznenadnoj promeni situacije), ipak one u praksi nailaze na vrlo velike teškoće. Tu se pojavljuju razni problemi, kao što su na-

dotur i evakuacija, organizacija snabdevanja koja bi odgovarala rasporedu jedinica u planini, teškoće zbog atmosferskih nepogoda i koje izaziva manevar (pokret) organa za snabdevanje paralelno sa frontom, zbog nedostatka puteva preko planinskih prepreka, nedostatak mesnih sredstava, naročito sredstava za život koja se moraju doturati, pa makar njihova težina i zapremina bile vrlo velike, organizacija bezbednosti službi (imajući u vidu zahteve njihovog rada, široki front, mogućnost partizanskih zaseda, itd.), pretovar sa raznih transportnih sredstava i potpuna nemogućnost da se na licu mesta nađe potrebna radna snaga, mnogo veća potreba za vremenom zbog teškog terena koji treba preći i zbog vrste transportnih sredstava koja su u upotrebi, itd.

*

Sanitetska služba bi morala da upotrebljava pogodna odeljenja i vodove za nošenje ranjenika (kako bi se zadovoljilo načelo deljivosti jedinica ove službe i njihova elastičnost), s tim da velike jedinice imaju najmanje po dve poljske bolnice i potreban broj zavojišta i previjališta na pogodnim mestima. Dok bi raspored sanitetskih vodova trebalo da bude što više napred, po mogućstvu u zoni gde se sastaju koljski putevi i konjske staze (kako bi se ranjenicima mogla ukazati što brža pomoć), dotle bi poljske bolnice trebalo postavljati više pozadi kako bi se bez smetnji mogle vršiti hirurške intervencije i ukazivati potrebna lekarska nega. Nekiput, kada to zahteva širok front ili konfiguracija terena, bolnicama bi se mogla poveriti i potrebna transportna sred-

¹⁾ I servizi in montagna, del magg. degli alp. Zopito Liberatore, *Rivista Militare*, novembar 1955.

stva za premeštaj. Mesta sanitetskih ustanova treba da budu zaštićena od neprijateljskog izviđanja i vatre, kao i od vetrova i usova i da se nalaze blizu naselja (ukoliko ih ima) ili planinskih skloništa.

Za prikupljanje i prenošenje ranjenika, koje bi se vršilo čak od četnih previjašta, potreban je mnogo veći broj nosilaca ranjenika nego u normalnim okolnostima. Od ovih previjašta ranjenike bi prenosili bataljonski sanitetski vodovi, koristeći tovarnu i vučnu stoku i specijalne uređaje za transport ranjenika (vozila za planinsko zemljište, žičane železnice, helikopteri, itd.). Pri tome bi trebalo nastojati da se ranjenici što pre prebace u poljske bolnice, kako u prvim linijama ne bi došlo do velikog nagomilavanja i da bi se ranjenicima mogla što pre ukazati sanitetska pomoć. A pošto je procenat ranjenika koji se ne mogu prenositi na planinskom zemljištu za 25 do 30% veći nego u normalnim uslovima (10—15%), potrebne su i hirurške ekipe skoro do samih linija.

Za rešavanje problema intendantske službe postoji vod za snabdevanje koji bi — iz istih razloga kao i sanitetski vod — trebalo podeliti na tri odeljenja, od kojih bi dva izvršavala redovni zadatak, a treće bi služilo za manevrisanje.

I vodove i odeljenja trebalo bi načelno postavljati što bliže prednjim linijama, i to na mesta do kojih je moguće saobraćaj, na kojima ima dovoljno prostora za parkiranje i od kojih vode konjske i pešačke staze ka prvoj liniji.

Dok se vod za pečenje hleba nalazi blizu voda za snabdevanje, dotle vod koji se stara o odeći, pranju rublja i kupanju treba da bude više pozadi, tamo gde ima vode, da do njega dolaze konjske staze, da je blizu planinskih kuća, skloništa itd.

Artiljerijsko-tehnička služba. — Poznato je koliko je ova služba, pošto zahteva veliki broj raznih transportnih sredstava, teška u planini za vreme borbe. U vezi s tim pojavljuje se i nova **teškoća zbog** toga što je potrebno pribeci mnogim skladištima po dubini. Postavlja se problem izbora mesta za predaju municije. Načelno se uzima, ističe pisac, da pozadi svakog oteka treba da postoji po jedno ovakvo mesto, a pozadi njih nalazilo bi se opet jedno ili više takvih mesta koja bi služila za popunjavanje prvih, ili bi stva-

rala mogućnost da se sa municijom »manevruje«.

Inženjersko-tehnička služba. — Mesto za predaju materijala ove službe treba, po mišljenju pisca, da bude u blizini kolskih puteva — po mogućstvu tamo odakle polaze konjske staze. Materijal ove službe karakteriše se velikom težinom i raznovršnošću, a njegov je utrošak teško unapred odrediti. Načelno se uzima da pri borbi u planini ovaj materijal treba doturati bliže jedinicama — koristeći do krajnjih mogućnosti transportna sredstva sa motorom. Treba nastojati, podvlači pisac, da se za transport što je moguće više iskoriste sredstva potčinjenih jedinica — kako bi se time olakšao rad velikih jedinica.

Transportna služba. — Ova se služba zove i »služba službi«. U planini se ona karakteriše raznovršnošću sredstava koja idu od nosača do helikoptera. Njen je rad jako otežan zbog čestih vremenskih nepogoda, niske temperature, slabe prolaznosti, oštih nagiba itd. Zatim pisac iznosi kakva treba da budu ova transportna sredstva za rad u planini.

Pisac je mišljenja da helikopteri treba da su sposobni za rad u planini pod različitim atmosferskim uslovima. Idealno bi bilo, kaže on, da se za pilotaž ovakvih helikoptera osposobe oficiri specijalisti, tako da se u ovom pogledu pruži autonomija velikim jedinicama.

Služba motorizacije. — Ova služba raspolaže pokretnom radionicom i pokretnim parkom. U prvoj se opravljaju vozila, oružje i sredstva za vezu jedinica, a pokretni park se brine za snabdevanje rezervnim delovima, materijalom za opravke itd. Služba motorizacije zahteva deljivost i pogodnost njenih organa, kao i pokretljivost tehničkog kontrolnog ljudstva.

Veterinarska služba. — Ova služba ima za planinske trupe veliki značaj, pošto stoka u njihovom transportu igra veliku ulogu.

Potrebno je da veterinarsko osoblje neposredno prati jedinicu koja ima stoku u svom sastavu. Dalje bi, po mišljenju pisca, trebalo da velike jedinice imaju veterinarski poljski vod. U isturenim zonama kod pukova, bataljona i divizionara moglo bi se obrazovati veterinarske ambulante. Formiranje ovih ambulanti ne pretstavlja nikakav problem, ukoliko se ima dovoljno osoblja i materijala.

Veći su gubici stoke u planini, kako kaže pisac, zbog bolesti nego zbog ranjavanja i pada. Zato bi bilo potrebno imati pogodne šatore koji bi se mogli podići tamo gde nema pojata, nastešnica itd. Ove bi šatore bataljoni ili divizionij prevozili na svojim vozilima, a postavljali bi se blizu mesta gde se stoka tovare.

Poštanska služba. — Sadašnja organizacija poštanske službe običnih jedinica odgovara i potrebama planinskih jedinica. Bilo bi samo potrebno da ova služba ima veću brzinu, pa bi joj u tom cilju trebalo pridati brža transportna sredstva.

Snabdevanje vodom. — Ovaj problem je težak, naročito u planinskoj zoni iznad 2.500 metara, gde nema vode. Stoga bi svaka jedinica (bar do bataljona), po mišljenju pisca, morala da raspolaže autocisternama i većim brojem buradi.

Problem radne snage postaje ozbiljniji u planinskim nego u običnim jedinicama. Može se reći, nastavlja pisac, da je odnos potrebne radne snage između normalnog i planinskog terena u srazmeri jedan pre-

ma tri; naime, posao koji u ravnici zahteva jednog, u planini traži tri čoveka. Ovo potvrđuju sledeće činjenice: raznovrsnost puteva i transportnih sredstava nameće česte utovare i istovare; isprecanost terena zahteva pojačanje radne snage s obzirom na potrebe fronta; teški klimatski uslovi i niske temperature nameću izvršenje više turnusa; delimična ili potpuna nemogućnost korišćenja mesne radne snage. Pisac smatra da planinske trupe u svojoj formaciji treba da imaju odeljenja radnika u jačini jedne čete na brigadu, ili jednog bataljona na divizionij. Ove radničke čete ili bataljoni treba da su formirani od radničkih vodova i četa. Na ovaj bi se način zadovoljila potreba planinske jedinice, a da se iz nje ne moraju odvajati borci. Ove radničke jedinice treba pogodno naoružati kako bi mogle obezbeđivati organe pojedinih službi.

Kao što i sam pisac kaže, u ovom članku izneta su samo izvesna razmatranja, ali ne i potpuna »logistička« rešenja problema u planini.

J. Z.

Potpukovnik Matej: PEDAGOGIJA I VOJNA OBUKA¹⁾

U ovom članku autor smatra da su vojni nastavnici u priličnoj meri zanemarili problem vaspitanja i obučavanja u vojsci i da su svojim zastarelim metodama postali kruti dogmatičari. Razvitak vojne nauke i tehnike postavio je pred vojne nastavnike niz problema koje oni mogu uspešno da reše ako pažljivo proučavaju čoveka sa stanovišta psihologije i ako vojnu obuku prilagode zahtevima vojne opreme i psihičkim mogućnostima čoveka. U vezi s tim on iznosi niz metoda u vojnoj obuci kao: verbalni, direktni ili intuitivni, aktivni, metod pitanja, pozitivni i autoritativni ili slobodni.

Verbalni metod, ranije favorizovan, nije danas više interesantan. Međutim, taj se metod ne može potpuno odbaciti. Vojnik nerado sluša naređenja ako ne uviđa njihovu vrednost. Za vojnika nije ništa uvredljivije od neke samovoljno donete i nedovoljno obrazložene mere. Zato mu sa nekoliko reči treba objasniti šta se

od njega očekuje i obrazložiti onu zapovest čija opravdanost nije dovoljno očevidna.

Da bi u psihu čoveka usadio vojničke vrline, starešina pomoću žive reči može da poveća svoj uticaj i postigne poslušnost potčinjenih, zasnovanu na razumevanju, a ne na formalnoj disciplini.

Mada je potreban, verbalni metod je nedovoljan kada se radi i o obučavanju, a ne samo o ubeđivanju. Uzdaajući se u svesmoć reči, autoritativna pedagogija je tom metodu dala značenje koje on ustvari nema. Naime, ovde se verbalni metod pretvara u »verbalizam«, što znači da se vaspitanje i obučavanje svodi na reči, bez dela. Verbalizam ostavlja psihu pasivnom i ne uspeva uvek da održi pažnju. Rezultati primene verbalnog metoda zavise od tipova ljudi koji se obučavaju. Vizuelni ljudi dobro uče ako vide (čitaju), auditivni ako čuju, a motorni su primorani da izgovaraju reči. Međutim, većina ljudi je istovremeno i jedno i drugo i treće. Samo postojanje ovih tipova ukazuje na to da verbalni metod može odgovoriti samo nezatnoj manjini. Kod najvećeg broja ljudi

¹⁾ Pédagogie et instruction militaire, par le lieutenant-colonel Mathey, *Revue militaire d'information*, januar 1956.

ne sme se osloniti samo na sluh, nego i na vid i mišiće; ne sme se zadovoljiti samo pričanjem, već je potrebno raditi i potsticati druge na rad. Stoga se vojni nastavnik mora kloniti verbalizma i koristiti i druge metode koji su prilagođeni slobodnijem obučavanju i sposobnostima shvatanja vojnika.

Direktni ili intuitivni metod upotpunjuje verbalni, a sastoji se u tome da se vojnik dovede pred konkretne predmete koji se uče. Potom se poziva najpre na čula, a zatim i na razum. Zbog toga što kod vojnika stvara brže percepcije, on se i naziva direktni ili intuitivni metod. Njegova su preimućstva očevidna. Privlačan je, jer je čovek ljubopiljiv, a u pamćenju se najbolje zadržava ono što je pažnjom naučeno. Taj metod je instruktivan, jer su čula prirodni putevi saznanja.

Primena direktnog metoda je mogućna u različitim vidovima obuke. Ona se sastoji u jednostavnom »posmatranju« predmeta, položaja ili kretanja. Instinkt podražavanja potstaknuće vojnike da urade ono što su videli. Umesto da se daju samo verbalna uputstva, bolje je ljude posmatrati i ispravljati, a njihov će primer sugestivno delovati na učenje drugih.

Aktivni metod upotpunjuje direktni, koji sam po sebi nije dovoljan. On se upravlja na čula, budi interesovanje i poziva se na instinkt podražavanja. Međutim, taj metod može često da odvoji pažnju od ideje zavaravajući čula; vojnik rado posmatra slike koje su pred njim i, okružen njima, pušta maš'u da luta, on gleda ali ne »percipira«. Stoga se od vojnika traži da ono što zna ume i da primeni. Nije dovoljno da nastavnik samo objasni vojnicima šta je puška, već je potrebno da svaki vojn.ik zna da sastavi i sastavi pušku, izgovarajući pritom iste reči koje je izgovarao i nastavnik prilikom objašnjavanja. Ako vojn.ik ne bude rastavio i sastavio pušku, izgovarajući te reči više od dvadeset puta, on neće znati šta je puška. Možda će neko reći da takva obuka oduzima mnogo vremena. Međutim, da li postoji neki posao koji se može izvršiti bez trošenja vremena?

Ovakva obuka, u kojoj se vojn.ik angažuje čitavim svojim bićem, nastoji da kod njega usavrši potrebne reakcije mišljenja i nerava. U borbi, emocije i zamor smanjuju u znatnoj meri sposobnosti svakog vojnika, potrebna je mehanizacija reflek-sa, stečena vežbanjem. Ti refleksi čine de-

latnost vrlo lakom, sigurnom i izdržljivo. Pošto oni angažuju manje pažnje, čovek ima više mogućnosti da razmišlja, što pretstavlja stvarno preimućstvo u borbi.

Metod pitanja sprečava pretvaranje aktivnog metoda u »dresuru«. Naime, nije cilj vežbanja da se stvore vojn.ici — automati, koji će izvršavati različite delatnosti bez prisustva svesti. Moderni rat zahteva inicijativu i sposobnost razmišljanja svakog vojnika. Formula »učiti bez razumevanja« nije ispravna. Slučajnost je zakon rata. Sve ono što deluje na osnovu jednog konvencionalnog shvatanja, shema, automatskih odluka i znanja, osnovanog isključivo na pamćenju, propada u stvarnosti.

U taktičkoj obuci mora se postići sposobnost samostalnog rasuđivanja u izvanrednim okolnostima, što se postiže pomoću metoda pitanja. Taj metod stimuliše pažnju i traži od vojnika da uloži napor u rešavanju problema.

Nastavnik mora da napusti sve procese koji ostavljaju misao nepokretnom i sve činjenice koje ne dopuštaju da se nešto otkrije, jer pri takvom načinu izlaganja vojn.ici ostaju pasivni i često nedovoljno koncentrisani. Svaki čas taktičke obuke mora biti praćen pitanjima koja drže vojn.ike budnim, potstičući ih da sami traže činjenice i formulišu sudove. U praktičnoj obuci, naprimer, korisno je da se jedna četa podeli u manje grupe i da jedna grupa samo posmatra i kritikuje. Takođe je potrebno čas taktičke obuke propratiti konkretnim primerima, menjajući često situacije.

Ovakav način rada treba započeti od prvih dana, dok još regruti nisu ništa izgubili od svojih prirodnih osobina. Takav rad je suprotan intelek'tu'anoj »dresuri«, jer teži da pripremi vojn.ike koji će samostalno reagovati svojim mislima i pokretima.

Positivni metod ustvari je vaspitački, koji traži da nastavnik ne samo obučava već i vaspitava. Vaspitati nekog znači uneti nešto novo u njegov život, modifikovati mu ubeđenja i izmeniti običaje. Vojnik je odrasla osoba čija volja još nije konačno formirana. O tome moraju voditi računa nastavnici-vaspitači.

Osobito je važno da se nastavnici bore protiv skepticizma i ravnodušnosti u svesti i ponašanju vojnika, jer su te pojave u suprotnosti sa životnim potrebama jed-

ne nacije. »Umreti za domovinu nesumnjivo je visok ideal, no da li je dobro da se suviše često zadržavamo na ideji smrti, na strašnim gubicima u poslednjim bitkama, i tako rizikujemo da se otupi oduševljenje vojnika za rat? Bolje je da govorimo o životu zbog koga se vodi borba. Za borca rat ima dvojako značenje: valja ubiti, a ne biti ubijen. Da bismo svoje vojnike oduševili za akciju, ne treba dopustiti da ideja te akcije u njihovom duhu bude zamenjena nekom drugom — suprotnom. Stoga treba prečutati sve aluzije na suprotne ideje«. Ove su autorove reči usmerene protiv defetističkih i demoralizatorskih tendencija egzistencijalističke filozofije i etike u savremenoj Francuskoj. I upravo zbog toga je pozitivan smisao ovog pozitivnog, tj. vaspitačkog metoda u vojnoj obuci.

Govoreći dalje o njemu, autor ističe da se treba čuvati svakog preferiranja u vaspitanju, izbegavati obmanjivanje, jer ono ubija poverenje. Naprimer, marš koji je izvršen danas, biće teži drugog dana ako je starešina obmanuo svoje vojnike u pogledu njegove dužine. Bolje je da nastavnici izriču pravila u potvrdnoj formi a ne samo u odrečnoj, da daju direktive za akciju a ne da izriču zabrane. Bolje je reći »radite to«, nego »nemojte raditi to« — jer zabrana nije priyatna. Ona sprečava akciju i izaziva potrebu da je ostvarimo. Nastavnik mora delovati na volju vojnika pozitivnim odredbama. On mora preduprediti ili kazniti, češće pridobiti nego sprečiti, oduševiti, a ne zaplašiti. Nastavnik mora izbegavati svako suviše naglašavanje greške pre no što se ona počini.

Kad autor postavlja pitanje: da li *autoritativni ili slobodni metod*, onda misli da li se radi o strožem ili liberalnijem odnosu u vaspitanju. Konzervativna pedagogija je favorizovala autoritativni metod i strah od kazne kao osnovno sredstvo u obuci. U vezi sa tim autor ističe da svi ljudi nisu izliveni na isti kalup, te da se ne može primenjivati na sve isti metod vaspitanja. On po karakteru razlikuje uglavnom tri vrste ljudi. Jednima je dovoljno narediti i oni će poslušati. To su poslušni ljudi koji vole autoritet, jer ih on oslobađa odgovornosti i samostalnog delovanja. Drugima treba reći: »Ti možeš to da uradiš« i oni će to uraditi. To su bojažljivi, kolebljivi karakteri koji očekuju savet i dopuštanje. Najzad, neke

treba izazvati: »Ti to ne možeš uraditi«. To su neposlušni, nedisciplinovani i pomalo smeli ljudi. Autor zatim ističe da je ta klasifikacija nepotpuna, jer postoje i druge vrste ljudi, kao, rezoneri koji žele da razumeju pre no što otpočnu delovati; zatim egoisti koji su osetljivi najviše na lični interes, lenjivci koji se samo pretnjom mogu naterati da deluju, itd.

Ovde je potrebno istaći da autor prilazi problemu karaktera isuviše u duhu psihologije urođenih, tj. nepromenljivih osobina čoveka, zanemarujući spoljašnju sredinu koja, u krajnjoj liniji, determiniše karakter čoveka. Naprimer, činjenica da postoji dosta egoista i lenština, uslovljena je besumnje društvenim odnosima, moralom i vaspitanjem koji vladaju u društvu. Isto to vredi i za »bojažljive i kolebljive« karaktere, koji nisu takvi zato što u sebi nose neke unutarnje ili urođene sklonosti da takvi budu, već ih je takvima učinio čitav način vaspitanja u porodici, kao i uticaj škole i ostalih ustanova društva.

S obzirom na to da u vojsci postoje ljudi s različitim karakterima, sasvim je ispravno, po mom mišljenju, što autor ističe da je potrebno voditi računa o psihičkim razlikama među ljudima u vojsci i da ne treba prilaziti svima istim metodima. Međutim, ne bih se složio da nekima treba prilaziti samo autoritativnim, a nekima samo slobodnim metodom, jer to znači da su neki osuđeni da se stalno gone, a drugi opet maze. Oba se ova metoda moraju primenjivati u vaspitanju (svakako, ne u njihovim ekstremima, već umereno) prema svim vojnicima, bez obzira na to kome »tipu karaktera« pripadaju. Starešina može primeniti kaznu, ali se mora služiti i drugim metodima koji mu stoje na raspolaganju, a koji su psihološki opravdani prema svim vojnicima podjednako.

U *zaključku* autor ističe da vojna obuka, kao osnovni zadatak oficira u mirnodopskom periodu, postaje svakog dana sve teža zbog sve većeg razvitka vojne tehnike. Međutim, oficiri ne razvijaju svoje metode sposobnosti adekvatno tome; oni su više osposobljeni za komandovanje nego za primenjivanje vaspitačkih veština. Stoga autor apeluje na oficire da se upoznaju sa modernom pedagogijom, koja im stavlja na raspolaganje veliki izbor metoda.

Sanitetski potpukovnik Pešu: SELEKCIJA REGRUTA¹⁾

Priroda poslova u armiji zahteva da se još u početku, pre stupanja u kasarnu, za svaku vrstu obuke odaberu oni koji će joj najviše koristiti. Zbog toga je potrebno dobro poznavanje raznih službi i specijalnosti u armiji i uočavanje sposobnosti svakog mladića koji u nju stupa. Tako je u Francuskoj, zakonom od 30 novembra 1950, zavedeno t.zv. prethodno odabiranje. U naročitim centrima, koji su za tu svrhu organizovani, vrše se fizička i psihotehnička ispitivanja radi ustanovljenja sposobnosti regruta i pravilnog rasporeda po rodovima, službama i specijalnostima.

Prema piscu, lista profesionalnih specijalista obuhvata oko 160 specijalnosti (monteri, auto-mehaničari i električari, berberi, itd.). Najmanje su traženi pisci i litografi. Teškoća je u tome što u građanstvu ima relativno mali broj zanimanja koja neposredno odgovaraju potrebama službi i specijalnosti u armiji. Zbog toga je za svaku službu i specijalnost sastavljena odgovarajuća monografija koja sadrži: karakteristike posla — specijalnosti; kvalifikacije onoga koji radi taj posao (kulturni nivo, diplome i drugi dokazi, profesionalni ili tehnički stepen, umna razvijenost, fizičke i umne sposobnosti); kontraindikacije, naročito telesni nedostaci, kao smetnja za obavljanje posla i značaj svake duhovne sposobnosti za vršenje proučene funkcije. Skala ocenjivanja ide od 0 do 9.

Polazeći od podataka u ovom dokumentu (monografiji) regrut prolazi kroz niz pregleda, ispitivanja i proveravanja, da bi se tačno ocenile razne njegove osobine.

Usled potrebe masovnog ocenjivanja »lista sposobnosti« obuhvata: umne sposobnosti (I); smisao za brojeve (II); smisao za prostor (III); smisao za mehaniku (IV); tačnost percepcije — opažanja (V); tumačenje opažaja čula vida (VI). Pored ovih duhovnih sposobnosti, na listi se navode i već stečena znanja regruta iz mehanike (VII); elektriciteta (VIII); radija (IX); automobilizma (X), zatim sposobnost hvatanja po zvuku, odnosno za rad na Morzeu.

Za svaku službu su neophodne izvesne sposobnosti, a ponekad još i izvesno tehničko znanje. Za više službi je neophodna ista grupa od tri glavne sposobnosti i potrebno tehničko znanje, tj. t.zv. *krug sposobnosti*, kojih ima 10. Međutim, diferenciranje se može sprovesti i dalje jer, pored opštih sklonosti i sposobnosti, postoje još dva važna elementa — fizička sposobnost i kulturni nivo, tako da se krugovi sposobnosti dele na *grane poslova* (specijalnosti). Opšte sposobnosti se cene brojevima od 1—4: nepismen (1); zna da čita, piše i računa (2); svršena osnovna škola (3); niža ili potpuna srednja, ili diploma o višem obrazovanju (4).

Da bi se utvrdio odnos između fizičkih sposobnosti i službi (zvanja), u Francuskoj je izrađen *profil fizičkih sposobnosti*. Profil *EVASIFX*²⁾ davao je individualne i analitičke podatke čiji je značaj prevaziđen stvaranjem grana poslova. Sadašnji propisi tačno su postavili norme za pojedine rodove vojske i službe, ali se vrlo retko dotiču pojedinih zvanja, pošto jedna ista grana može da obuhvati zvanja koja pripadaju raznim rodovima. Štaviše, za dobro funkcionisanje jedne iste jedinice potrebna su različita zvanja (specijalnosti) koja se često dosta razlikuju i koja pripadaju različitim granama. Zato za korišćenje profila treba precizirati nova načela, jer on obuhvata samo četiri elementa, ili grupe elemenata, koji su relativno dosta udaljeni jedni od drugih, i to:

— element *E.S.I.* — koji pokazuje sve što se odnosi na glavne funkcije i udove, recimo, na vrednost psihičke konstitucije u globalnom smislu i način reagovanja na spoljni svet (pokretljivost, hvatanje);

— element *V.A.* — koji pokazuje vrednost organa čula;

— element *F.* — koji simbolizuje umne sposobnosti koje se, uostalom, uspešnije ocenjuju primenom »testova«³⁾ nego lektorskim pregledom; i

— element *X.* — tj. osećajna pos'ojanost koja izražava otpornost prema potrebama ili, u širem smislu, psihičku ravnotežu.

¹⁾ Lieutenant-colonel médecin Pechoux, La Selection des recrues militaires, *Revue de défense nationale* — decembar 1955.

²⁾ Pisac ne daje izvorne reči za skraćice koje upotrebljava. — Prim. Lj. Ha.

³⁾ Vrsta praktičnog opita.

Prema tome, ovaj profil zanemaruje izvesne elemente čije je poznavanje ponekad neophodno. Zato bi bilo logičnije da se mesto profila ustanove nedostaci (smetnje) koji su apsolutno nepodnošljivi za izvesna zvanja. Oni se uglavnom tiču rasta i težine, sposobnosti da se pravilno uočavaju boje ili reljef, pravilnog i nesmetanog govora — izgovaranja (zamuckivanje i šuškanje su smetnje za neka zvanja), dakle, tri elementa koje uobičajeni EVASIFX ne uzima u obzir.

Na osnovu tih postavki može se odrediti 7 kategorija:

1) apsolutna ili potpuna normalnost, bez ma kakvog nedostatka; 2) potpuna normalnost, sa eventualnim nedostatkom; 3) normalnost organa čula, umnih i duševnih sposobnosti, sa neznatnim nedostacima koji se dopuštaju kod ostalih elemenata; 4) normalne umne i duševne sposobnosti, sa lakim nedostacima koji se dopuštaju za sve ostalo; 5) normalne umne i duševne sposobnosti, sa znatnim nedostacima koji se dopuštaju za sve ostalo; 6) normalne umne sposobnosti sa izraženim nedostacima, koji se dopuštaju za sve ostale oblasti; 7) izraženi nedostaci koji su dopušteni u svim drugim oblastima. Međutim, nijedna od ovih kategorija ne predstavlja apsolutnu vrednost, odnosno ključ za stupanje na službu. One samo daju granicu ispod koje je mladić od 20 godina neupotrebljiv za izvesnu službu. Na taj je način bilo moguće sastaviti 22 grane. Pri površnom ispitivanju može izgledati da su te grane nespojive; ustvari, neka služba iza prostog i prividno vrlo pristupačnog naziva često skriva neke specifičnosti i zahteve koji se mogu otkriti tek posle detaljne analize.

Iz daljeg piščevog izlaganja vidi se da za svaku granu ima nekoliko zvanja, na primer, za granu 1 — kancelariski službenici, šifranti, itd.; za granu 2 — računski službenici, sekretari, crtači, itd.; za granu 3 — bolničari, golubari, muzičari, itd.; za granu 4 — rukovaoci ma'im aparatima (meteorolozi, nišandžije, itd.); za granu 5 — poslužioći teških oruđa, itd.; za granu 6 — vođe ekipa, laki monter (telefona i tome slično); za granu 7 — vođe ekipa, teški monter (mostovi, pumpe, itd.); za granu 8 — monter, mineri, pioniri, vatrogasci, itd.; za granu 9 — specijalni mehaničari, radnici u radionicama, itd.; za granu 10 — mehaničari, rukovaoci, skladištari, itd.; za granu 11 — monter te-

ničari; za granu 12 — pomoćnici montera; za granu 13 — radio-tehničari i radio-podoficiri; za granu 14 — mehaničari sredstava veze; za granu 15 — radio/elefonisti i radiotelegrafisti; za granu 16 — vođe radioekipa; za granu 17 — radio-primači; za granu 18 — upravljači oruđa, vozači vozila; za granu 19 — odabrani pešaci, vođe pešadiskih odeljenja; za granu 20 — osmatrači, voltžeri; za granu 21 — specijalizovani borci, za granu 22 — pešaci i mornari bez specijalnosti. Ovom broju grana dodaje se spisak profesionalnih specijalnosti.

*

Centrom za odabiranje (koji radi neprekidno i svakog dana prima isti broj regruta) rukovodi viši oficir, pomoću:

— lekara i lekarskih pomoćnika koji daju ocenu fizičke vrednosti, ustanovljavaju sposobnost za službu i, u slučaju potrebe, spremaju dosije za izlazak pred revizionu komisiju za oslobođenje ili odlaganje službe;

— oficira i podoficira koji vrše sva psihotehnička ispitivanja pomoću »testova«, čiju ispravnost proveravaju pomoću specijalnih mašina i koriste rezultate blagodareći primeni mehaničko-grafičkih sredstava;

— oficira specijalizovanih za psihološko ispitivanje kojim se završava ceo niz ispita;

— oficira, podoficira i ljudstva iz trupe, koji se staraju o radu, rukovođenju disciplini i opštoj organizaciji.

*

Ispitivanja u centru obavljaju se u toku tri poludana i imaju fazu analize i fazu sinteze.

Faza analize ima dva dela — psihotehnički i lekarski. Psihotehnička ispitivanja traju oko 5 časova, sa prekidom u podne. Pri ispitivanjima se koristi »papirolova«, bez ikakvih mehaničkih sredstava koja se primenjuju pri psihotehničkim ispitivanjima. Podaci svakog »testa« nalaze se u štampanim sveskama, a odgovori se pišu olovkom na »listi za odgovore«. Proveravanje vrše elektronske mašine, za kojima rade po 2 korektora koji mogu proveriti 600 lista na čas.

Svaka se sposobnost ocenjuje odgovarajućim »testom«. »Test« za ocenu in-

teligencije sadrži niz slika ili figura koje treba dopuniti po svom nahodaenju — zbog nepismenih i onih koji govore strani jezik.

Smisao za brojeve omogućava manipulaciju brojevima i računanje napamet. Tu treba rešiti nekoliko problema iz obične računice u određenom vremenu.

Smisao za prostor ima značaj za razumevanje mehanike i sposobnost posmatranja u prostoru. Ocena se dobija posle niza proba u kojima treba uočiti figure koje se mogu staviti na model.

Sposobnost za mehaniku ima sve veći značaj u armiji. U jednom »testu« se naročito ističe praktični značaj te sposobnosti.

Tačnost percepcije prikazuje sposobnost da se u svesti zadrži slika neke celine, tačan položaj i da se pri sl.čnim percepcijama identifikuje. Pri tome dolaze do izražaja sposobnost pažnje, saveznost, gipkost, i omogućuje se prelazak sa šeme na stvarnost. Za ocenjivanje se uzima niz slika sa predmetima ili crtežima sličnog oblika, a među njima je samo jedan potpuno identičan pokazanom modelu.

Tumačenje vizuelnih podataka odražava brzinu percepcije. Ono se svodi na to da se u nekoj većoj celini otkrije neki pojedinačan oblik, neki ograničen položaj koji je obuhvaćen tom celinom, da se pronađe određeni izgled od koga se vidi samo jedan elemenat, ili da se identifikuje neki predmet koji je gledan neko određeno vreme. Ovo identifikovanje jedne naročite tačke u nekoj celini omogućuje da se otkrije anomalija na nekoj montaži, kao i promene na nekom ranije posmatranom području.

Četiri »testa« služe za ocenjivanje obima »tehničkih« ili »profesionalnih« znanja, o kojima je već bilo reči, a jednim se proveravaju školska, tj. »opšta kulturna znanja«.

Morzeov »test« služi za ocenu sposobnosti čitanja po zvuku. Sa ploče koja emituje grupe zvukova, uzetih iz Morzeove azbuke, regrut treba da prepozna izvesna slova koja su prethodno naznačena.

*

Cilj je lekarskih pregleda da olakšaju sastavljanje što je moguće vernije slike fizičkog stanja pozvanog regruta i da ot-

kriju mane i nedostatke, a zatim istaknu naročite fizičke mogućnosti koje mogu da posluže za orijentaciju.

Svaki regrut prolazi kroz više ruku, tako da sastavljanje fizičke slike postaje zajedničko delo. Svaki član ekipe za ispitivanje unosi zaključke ili rezultate za svakog pojedinca u naročitu rubriku lekarskog kartona.

U prvo vreme regrut, po uputstvima lekarskog pomoćnika, ispunjava upitnik u kome daje detaljne podatke o svojoj ličnosti i porodici, o svojim nedostacima i sadašnjem zdravstvenom stanju. Posle toga se rezultati merenja i ispitivanja sumiraju. Tu ulaze i rendgenski snimci, analiza mokraće, pregled usta i zuba, uzrast, težina, kapacitet pluća, otpornost pribora za krvotok i ocena snage mišića.

Čula su predmet vrlo detaljnih ispitivanja; pomoću *audiometra* vrlo se tačno ocenjuje sluh, a za ocenu opšteg stanja čula vida, vida na daljinu i izbliza, oštirine vida svakog oka, uočavanja boja, reljefa, vida pri slabom osvetljenju, i mogućnosti da se vide predmeti koji se kreću, primenjuje se čitav niz aparata.

Na kraju pisac ističe da je u pojedinim slučajevima vrlo korisna intervencija lekara — psihijatra ili psihologa, kome se upućuju oni koji su dobili slabe ocene pri ocenjivanju testovima. Psihijater treba da ustanovi da li je u pitanju istinska umna zaostalost ili nedovoljna školska sprema, pretvaranje, ili neki drugi uzrok. Psihijatru treba poslati na pregled svakog pojedinca čije ponašanje izgleda abnormalno, koji pokaže neobičan stav, bilo za vreme bavljenja u centru (pri ispitivanjima ili posle njih) ili pri završnom razgovoru sa oficirom koji rukovodi psihološkim intervjuom.

Faza sinteze sastoji se takođe iz lekarskog i psihološkog i vojnog pregleda.

Završni deo lekarskog fizičkog pregleda vrši šef lekarske ekipe, koji na osnovu lekarskog dosijea sastavlja profil fizičkih sposobnosti, daje zaključke o lekarskim pregledima, izdvaja one koji ne ispunjavaju uslove za službu i daje predlog za oslobođenje ili odlaganje službe; precizira eventualne nedostatke.

Kruna celog pregleda i svih ispitivanja je razgovor ili psihološki intervju koji se poverava naročito specijalizovanom oficiru. Tom prilikom regrut može da da neke bliže podatke, da kaže svoje pravo

zanimanje, porodične prilike, kako koristi slobodno vreme i koja ga vojna dužnost privlači. Oficir će zabeležiti svaku novu činjenicu, svaki abnormalan ili sumnjiv stav, sve što ga pobudi da zahteva dopunsko ispitivanje.

U ovoj fazi ispitivanja popunjava se lični karton i unose se rezultati ispitivanja, zatim diplome, koje jezike poznaje, razna praktična znanja, porodično stanje

i društveni položaj, a naročito njegova eventualna profesionalna specijalnost i tri grane poslova za koje kandidat ima najviše sposobnosti. Na osnovu tog kartona regrutne komisije mogu da raspoređuju regrute po rodovima i vojnim jedinicama, vodeći računa o stvarnim kvalitetima pozvanog godišta.

Lj. Ha.

Povodom prikaza: »NEMAČKE SUVOZEMNE SNAGE U POČETKU RATA«

U prikazu knjige B. Milera-Hilebranda, objavljenom u *Vojnom delu* br. 9/55, izgleda da neki podaci nisu izneseni dovoljno precizno. Naprimer, na str. 86, u 3 stavu desnog stupca, stoji, između ostalog, da je u jesen 1938 Nemačka imala 35 pešadiskih, 4 motorizovane, 4 lake, 5 oklopnih i 3 brdske divizije itd, dok je Čehoslovačka imala oko 30, a Francuska oko 100 dobro naoružanih divizija... itd.

Međutim, prema onome što je dosada poznato o konferenciji od 28 maja 1938, kada je Hitler dao instrukciju za napad na Čehoslovačku, neki nemački generali su smatrali da njihove oružane snage još nisu spremne da upadnu u Čehoslovačku,

jer bi moglo doći i do intervencije Francuske, Britanije pa i Crvene armije (Hitler u ovakvu intervenciju nije verovalao). Što se tiče Francuske, nemački Generalštab je predviđao da ona *može da mobilize 100 divizija*.

Činjenica je da Francuska u vreme Minhena, ustvari, nije imala pomenuti broj dobro naoružanih divizija, već se samo verovalo da je tada *mogla* takve efektivne da mobilize. Uostalom, poznato je da je do pune mobilizacije Francuske armije došlo tek posle napada na Poljsku, a ne ranije, što je Hitleru i omogućilo da u Minhenu postigne željeni uspeh.

A. B.

OBAVEŠTENJE

Izvorna građa za istoriju Narodnooslobodilačkog rata oskudna je, što je uglavnom posledica specifičnosti uslova u kojima je NOR vođen. Ima, naprimer, događaja, naročito iz 1941 i prve polovine 1942 godine, o kojima dokumenti nisu sačuvani ili su tako malobrojni da se na osnovu njih ne može rekonstruisati potpuna i jasna slika o zbivanjima. Sem toga, o atmosferi, pojedinostima života i borbe jedinica i ljudi NOV i POJ, veoma karakterističnim za Narodnooslobodilačku borbu i njenu revolucionarnu stranu, sačuvani dokumenti vrlo malo govore. Ove nedostatke mogu u znatnoj meri otkloniti jedino memoarski radovi učesnika, zbog čega oni za istoriografiju Narodnooslobodilačkog rata imaju poseban značaj kao *istoriski izvori*.

Usled nedostatka memoarskih dela u kojima bi učesnici zahvatili zbivanja na celom svom putu kroz Narodnooslobodilačku borbu, Vojno-izdavački zavod JNA (»Vojno delo«) odlučio je da objavljuje fragmente sećanja vezane za pojedine događaje koji su se odigrali u određenim periodima i na određenim terenima, ili o dejstvima pojedinih jedinica, kao i o drugim oblicima oslobodilačke aktivnosti. Zavod nastoji da još u toku 1956, jubilarne godine JNA, pored svojih redovnih izdanja, objavi i radove te vrste, a za 1958 godinu priprema ediciju koja će sadržati sećanja učesnika na Bitku na Sutjesci i Bitku na Neretvi, kao i na ostala zbivanja iz vremena Četvrte i Pete neprijateljske ofanzive.

Obaveštavajući drugove učesnike NOR-a o ovim svojim odlukama VIZ JNA očekuje njihovu saradnju.

VIZ JNA

Beograd, Ul. Neznanog Junaka — 38

Telefon: 23-021(2), lokali: 46, 75, 81, 90

ИСПРАВКА

У часопису „Војно дело“ бр. 3/1956 г. табела на страни 20 треба да стоји на страни 19 између претпоследњег и последњег става.